

Warunki życia ludności w województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r.

Living conditions of the population
in Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2019

Warunki życia ludności w województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r.

Living conditions of the population
in Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2019

Urząd Statystyczny w Bydgoszczy Statistical Office in Bydgoszcz

Opracowanie merytoryczne

Content-related works

Urząd Statystyczny w Bydgoszczy, Kujawsko-Pomorski Ośrodek Badań Regionalnych
Statistical Office in Bydgoszcz, Kujawsko-Pomorskie Regional Surveys Centre

pod kierunkiem

supervised by

Małgorzaty Górki

Autor

Author

Małgorzata Rybak

Prace redakcyjne

Editorial work

Marcin Bzdzion, Michał Cabański, Sylwia Kołodziejska, Adam Mańkowski, Patrycja Podemska, Radosław Żmuda-Trzebiatowski

Tłumaczenie

Translation

Zbigniew Osypiuk

Skład i opracowanie graficzne

Typesetting and graphics

Michał Cabański, Jacek Pruski

ISSN

Publikacja dostępna na stronie

Publication available on website:

<http://bydgoszcz.stat.gov.pl/>

Przy publikowaniu danych Urzędu Statystycznego prosimy o podanie źródła

When publishing Statistical Office data please indicate the source.

Przedmowa

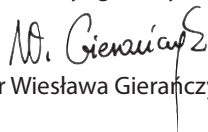
Oddaję do rąk Państwa piątą już edycję publikacji analitycznej Urzędu Statystycznego w Bydgoszcy pt. **Warunki życia ludności w województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r.** W publikacji przeanalizowano warunki życia mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego w 2019 r., i zostały odniesione do sytuacji w 2010 r. oraz zaprezentowane na tle Polski.

Analiza zmiennych charakteryzujących warunki życia mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego w 2019 r. została przedstawiona w ośmiu częściach. Ramą spinającą treść opracowania jest syntetyczne ujęcie warunków życia mieszkańców, a z drugiej strony, charakterystyka w układzie gmin. Pozostałe części skupiają się na analizie uwarunkowań rozwoju województwa, potencjału demograficznego i rynku pracy, dobrobytu ekonomicznego województwa i jego mieszkańców, dostępności infrastruktury technicznej, dostępności infrastruktury społecznej, bezpieczeństwa publicznego oraz stanie i ochronie środowiska naturalnego. Opis analityczny wzbogacony został wykresami, kartogramami i kartodiagramami.

Przekazując Państwu niniejsze opracowanie wyrażam nadzieję, iż zebrany materiał statystyczny stanie się źródłem wiedzy o warunkach życia ludności w województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. i zachodzących w tym zakresie zmianach. Zachęcam do zgłaszania uwag i sugestii. Państwa opinie pozwolą udoskonalić kolejne edycje opracowania.

Zapraszam Państwa również do szerszej współpracy z Urzędem Statystycznym w Bydgoszcy w zakresie działań o charakterze analityczno-badawczym oraz publikacyjnym, których realizacja jest ukierunkowana na zaspokajanie potrzeb Użytkowników informacji statystycznych.

Dyrektor
Urzędu Statystycznego
w Bydgoszcy

dr Wiesława Gierańczyk

Bydgoszcz, maj 2022 r.

Preface

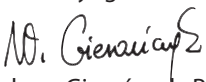
I present the fifth edition of the analytical publication of the Statistical Office in Bydgoszcz entitled **Living conditions of the population in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2019**. The publication presents an analysis of the living conditions of the inhabitants of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2019, which were compared to the situation in 2010 and presented against the background of Poland.

The analysis of the variables characterising the living conditions of the inhabitants of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2019 is presented in eight chapters. The framework linking the content of the study is a synthetic description of the living conditions of the inhabitants, and on the other hand, the characteristics at the gmina level. The remaining parts focus on an analysis of the conditions of the voivodship's development, demographic potential and the labour market, economic well-being of the voivodship and its inhabitants, access to technical infrastructure, access to social infrastructure, public safety and the state and protection of the natural environment. The analytical description was enriched with charts, cartograms and cartodiagrams.

By providing you with this study, I hope that the collected statistical material will become a source of knowledge about the living conditions of the population in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2019 and the changes taking place therein. I encourage you to submit comments and suggestions. Your opinions will help to improve the next editions of the study.

I also invite you to cooperate more closely with the Statistical Office in Bydgoszcz in the field of analytical, research and publication activities, which are aimed at meeting the needs of users of statistical information.

Director
of the Statistical Office
in Bydgoszcz

Wiesława Gierańczyk, Ph. D.

Spis treści

PRZEDMOWA	
WAŻNIEJSZE SKRÓTY	
SYNTEZA	
Rozdział 1. Uwarunkowania rozwoju	
Walory województwa	
Zagospodarowanie terenu	
Sieć osadnicza	
Rozdział 2. Potencjał demograficzny i rynek pracy	
Stan ludności	
Ruch naturalny	
Migracje ludności na pobyt stały	
Charakterystyka społeczno–demograficzna ludności	
Aktywność zawodowa	
Struktura zawodowa	
Warunki pracy	
Rozdział 3. Dobrobyt ekonomiczny	
Sytuacja gospodarcza województwa	
Sytuacja materialna ludności	
Ocena sytuacji materialnej gospodarstw domowych	
Rozdział 4. Dostępność infrastruktury technicznej	
Infrastruktura komunalna	
Energia elektryczna i ciepłownictwo	
Infrastruktura transportowa	
Placówki operatorów pocztowych	
Administracja publiczna	
Nakłady jednostek samorządu terytorialnego na infrastrukturę techniczną	
Rozdział 5. Dostępność do infrastruktury społecznej i bezpieczeństwo publiczne	
Ochrona zdrowia i pomoc społeczna	
Wykształcenie	
Kultura	
Baza noclegowa	
Sport	

Contents

PREFACE	3
MAJOR ABBREVIATIONS	9
EXECUTIVE SUMMARY	10
Chapter 1. Conditions for development	20
Natural values	20
Land use	22
Settlement network	23
Chapter 2. Demographic potential and the labour market	25
Population size	25
Natural movement	27
Population migration for permanent residence	28
Socio-economic characteristics of the population	30
Economic activity	32
Occupational structure	38
Working conditions	38
Chapter 3. Economic well-being	41
The economic situation of the voivodship	41
Material situation of the population	46
The assessment of the financial situation of households	64
Chapter 4. Availability of technical infrastructure	66
Municipal infrastructure	66
Electricity and district heating	70
Transport infrastructure	71
Postal operator post offices	73
Public administration	74
Outlays of local government units on technical infrastructure	75
Chapter 5. Availability of social infrastructure and public safety	76
Health care and social assistance	76
Education	83
Culture	86
Accommodation establishments	90
Sport	91

Spis treści

Bezpieczeństwo publiczne	
Nakłady jednostek samorządu terytorialnego na infrastrukturę społeczną i bezpieczeństwo publiczne	
Rozdział 6. Stan i ochrona środowiska	
Leśnictwo	
Emisja zanieczyszczeń	
Energia odnawialna	
Nakłady na ochronę środowiska i gospodarkę wodną	
Rozdział 7. Zróżnicowanie wewnętrzne warunków życia w gminach	
Podsumowanie	
UWAGI METODOLOGICZNE	
BIBLIOGRAFIA	

SPIS TABLIC

1.	Wybrane wskaźniki charakteryzujące warunki życia mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego w 2019 r.
2.	Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej
3.	Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w październiku 2018 r.

SPIS WYKRESÓW

1.	Struktura zagospodarowania terenu w 2019 r.
2.	Przyrost naturalny ludności na 1000 ludności
3.	Saldo migracji ogółem na pobyt stały na 1000 ludności
4.	Struktura ludności według poziomu wykształcenia
5.	Struktura ludności według aktywności ekonomicznej
6.	Wskaźnik zatrudnienia według miejsca zamieszkania
7.	Struktura zatrudnionych według głównych grup zawodów w październiku 2018 r.

Contents

Public safety	91
Outlays of local government units on social infrastructure and public safety	93
Chapter 6. The state of the environment and environmental protection	95
Forestry	95
Emissions of air pollutants	96
Renewable energy	100
Outlays on environmental protection and water management	100
Chapter 7. Internal diversity of living conditions in gminas	101
Summary	115
METHODOLOGICAL NOTES	118
BIBLIOGRAPHY	119

LIST OF TABLES

Selected indicators characterising the living conditions of the inhabitants of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2019	11
Economic activity of the population aged 15 and more	34
Average monthly gross wages and salaries in October 2018	49

LIST OF CHARTS

The structure of land use in 2019	23
Natural population increase per 1000 population	27
Net migration of population for permanent residence per 1000 population	28
Population structure by level of education	32
Population structure by economic activity	33
Employment rate by place of residence	35
The structure of employees by major occupational group in October 2018	38

Spis treści

Contents

8.	Struktura wydatków jednostek samorządu terytorialnego województwa według działów w 2019 r.	The structure of expenditure of local government units in the voivodship by sections in 2019	44
9.	Struktura gospodarstw domowych według głównego źródła utrzymania w 2019 r.	The structure of households by main source of maintenance in 2019	47
10.	Udział wydatków w dochodach rozporządzalnych według typu gospodarstwa domowego	The share of expenditure in disposable income by type of household	48
11.	Osoby, którym decyzją przyznano świadczenia pomocy społecznej na 10 tys. ludności	Persons who were granted social assistance benefits on the basis of a decision per 10 thousand population	52
12.	Zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej	The range of benefiting from social assistance	54
13.	Udział osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej granicy ubóstwa skrajnego według województw	The share of persons in households with expenditure below the extreme poverty threshold by voivodship	55
14.	Struktura wydatków gospodarstw domowych na 1 osobę w 2019 r.	The structure of household expenditure per capita in 2019	57
15.	Struktura samochodów osobowych według grup wieku	The structure of passenger cars by age groups	64
16.	Odsetek gospodarstw domowych oceniających swoją sytuację materialną jako dobrą według województw	The percentage of households assessing their material situation as good by voivodship	65
17.	Kadra medyczna pracująca na 10 tys. ludności w 2019 r.	Medical staff working per 10 thousand population in 2019	77
18.	Liczba ludności na 1 przychodnię	The number of population per outpatient department	78
19.	Liczba ludności na 1 aptekę ogólnodostępną	The number of population per generally available pharmacy	81
20.	Liczba osób na 1 placówkę kultury	The number of persons per cultural institution	87
21.	Biblioteki publiczne	Public libraries	89
22.	Liczba ludności na 1 miejsce w kinach stałych	The number of population per seat in fixed cinemas	90
23.	Wypadki drogowe na 100 tys. ludności	Road accidents per 100 thousand population	93
24.	Roczna emisja zanieczyszczeń pyłowych na 1 km ² powierzchni	Annual emission of particulate pollutants per 1 km ² of area	97
25.	Ilość ścieków oczyszczanych na 1 km ² powierzchni	The amount of treated wastewater per 1 km ² of area	98
26.	Typy demograficzne gmin województwa kujawsko-pomorskiego w latach 2010–2019	Demographic types of the gminas of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship in the years 2010–2019	103

Spis treści

SPIS MAP

1. Udział powierzchni o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronionej według województw w 2019 r.
2. Stopa przyrostu rzeczywistego według województw w 2019 r. (2010 = 100)
3. Indeks starości według województw w 2019 r.
4. Bezrobocie rejestrowane według województw w 2019 r.
5. Udział wydatków inwestycyjnych jednostek samorządu terytorialnego według województw w 2019 r.
6. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności według województw w 2019 r.
7. Mieszkania oddane do użytkowania według województw w 2019 r.
8. Odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej według województw w 2019 r.
9. Odsetek ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej według województw w 2019 r.
10. Odsetek ludności korzystającej z sieci gazowej według województw w 2019 r.
11. Gęstość dróg o nawierzchni twardej ulepszonej według województw w 2019 r.
12. Miejsca w żłobkach i klubach dziecięcych na 1000 dzieci w wieku do lat 3 według województw w 2019 r.
13. Miejsca w przedszkolach na 1000 dzieci w grupie wieku 3–6 lat według województw w 2019 r.
14. Przestępstwa stwierdzone przez Policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych według województw w 2019 r.
15. Wskaźnik lesistości według województw w 2019 r.
16. Masa wytworzonych odpadów komunalnych przez 1 mieszkańca według województw w 2019 r.
17. Typologia demograficzna gmin województwa kujawsko-pomorskiego w latach 2010–2019

Contents

LIST OF MAPS

The share of area of special nature value under legal protection by voivodship in 2019	21
The actual increase rate by voivodship in 2019 (2010 = 100)	26
The ageing index by voivodship in 2019	31
Registered unemployment by voivodship in 2019	36
The share of investment expenditure of local government units by voivodship in 2019	43
National economy entities registered in the REGON register per 10 thousand population by voivodship in 2019	45
Dwellings completed by voivodship in 2019	62
The percentage of population connected to the water supply network by voivodship in 2019	67
The percentage of population connected to the sewage network by voivodship in 2019	68
The percentage of population connected to the gas network by voivodship in 2019	69
Density of paved improved roads by voivodship in 2019	72
The number of places in nurseries and children's clubs a per 1000 children up to the age of 3 by voivodship in 2019	82
The number of places in nursery schools per 1000 children aged 3–6 years by voivodship in 2019	84
Crimes ascertained by the Police in completed preparatory proceedings by voivodship in 2019	92
Forest cover by voivodship in 2019	95
Mass of municipal waste generated per capita by voivodship in 2019	99
Demographic typology of the gminas of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship in the years 2010–2019	105

Ważniejsze skróty

Major abbreviations

Skrót Abbrevia- tion	Znaczenie Meaning	Skrót Abbrevia- tion	Znaczenie Meaning
MON	Ministerstwo Obrony Narodowej Ministry of National Defence	dam ³	dekametr sześcienny cubic decametre
MSWiA	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Admini- stracji Ministry of the Interior and Administration	kWh	kilowatogodzina kilowatt-hour
MPiPS	Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej Ministry of Family and Social Policy	GWh	gigawatogodzina gigawatt-hour
ZUS	Zakład Ubezpieczeń Społecznych Social Insurance Institution	MW	megawat megawatt
KRUS	Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego Agricultural Social Insurance Fund	TJ	teradžul terajoule
CEPiK	Centralna Ewidencja Pojazdów i Kierowców Central Register of Vehicles and Drivers	l	litr litre
BAEL LFS	Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności Labour Force Survey	t	tona tonne
PKD GDP	produkt krajowy brutto gross domestic product	mln mln	milion million
km	kilometr kilometre	zł PLN	złoty
m ²	metr kwadratowy square metre	tys.	tysiąc thousand
km ²	kilometr kwadratowy square kilometre	p. proc. pp	punkt procentowy percentage point
ha	hektar hectare	szt. pcs	sztuka piece
m ³	metr sześcienny cubic metre		

Synteza

Executive summary

W obszarze zainteresowań badawczych statystyki publicznej znajduje się wiele obszarów tematycznych dotyczących sytuacji społecznej ludności. Warunki w jakich żyje ludność i ich wpływ na zaspokojenie potrzeb ludzkich skłania do prowadzenia analiz w tym obszarze. Kontynuując analizy warunków życia w województwie kujawsko-pomorskim, w niniejszym opracowaniu posłużono się terminologią opisaną w ostatniej edycji pt. "Warunki życia w województwie kujawsko-pomorskim w 2016 r.¹". Przyjęto założenie, że warunki życia są tożsame z warunkami bytu i opisują całokształt czynników determinujących zaspokojenie potrzeb człowieka lub stan ich zaspokojenia. W niniejszym opracowaniu pojęcie poziom życia ludności jest używane zamiennie z warunkami życia.

Podejmując po raz kolejny próbę oceny warunków życia ludności w województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. posłużono się dostępnymi danymi statystycznymi, opisującymi materialną sytuację gospodarstw domowych, uwarunkowania regionu i dostępność infrastrukturalną. Czynnikiem determinującym warunki życia ludności jest dobrobyt ekonomiczny oraz dostępność usług związanych m.in. z ochroną zdrowia, opieką społeczną, oświatą, kulturą, transportem, infrastrukturą komunalną, bezpieczeństwem publicznym czy też ze stanem środowiska.

W analizie warunków życia istotne są nie tylko wartości dobranych cech, opisujących natężenie i skala zjawisk, ale także ich dynamika i odniesienie terytorialne. W niniejszej analizie obserwacji poddano procesy obrazujące warunki życia mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego w 2019 r., zmiany jakie zaszły w ostatnim dziesięcioleciu, a także zróżnicowanie wybranych zjawisk w relacji do sytuacji obserwowanej w kraju. Wnioski z analizy skłaniają do uznania, że warunki życia w województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. w przypadku większości zmiennych były gorsze niż przeciętne w Polsce. Z przeprowadzonej analizy wynika również, że sytuacja mieszkańców poprawiła się w stosunku do 2010 r. Wybrane wskaźniki charakteryzujące warunki życia mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego w odniesieniu do 2010 r. oraz do Polski w 2019 r. obrazuje Tablica 1.

In the scope of research interests of official statistics there are many thematic areas concerning the social situation of the population. The conditions in which the population lives and their impact on the satisfaction of human needs prompts us to conduct analyses in this area. Continuing the analysis of living conditions in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, this study uses the terminology described in the last edition, entitled "Living conditions in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2016"¹. It was assumed that the living conditions are the same as the living standards and describe the entirety of factors determining the satisfaction of human needs or the state of their satisfaction. In this study, the concept of the standard of living is used interchangeably with living conditions.

When making another attempt to assess the living conditions of the population in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, in 2019, the available statistical data were used to describe the material situation of households, the conditions for development of the region and infrastructure availability. The factor determining the living conditions of the population is economic well-being and the availability of services related for instance to health care, social protection, education, culture, transport, municipal infrastructure, public safety or the state of the environment.

In the analysis of living conditions not only the values of selected variables describing the intensity and scale of phenomena are important but also their dynamics and territorial reference. In this analysis observed were the processes illustrating the living conditions of the inhabitants of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2019, the changes that occurred in the last decade, as well as the differentiation of selected phenomena in relation to the situation taking place in the country. The conclusions from the analysis lead to think that the living conditions in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2019 in the case of most variables were worse than on average in Poland. The analysis also shows that the situation of the inhabitants improved compared to 2010. The selected indicators characterising the living conditions of the inhabitants of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship in relation to 2010 and to Poland in 2019 are shown in Table 1.

¹ Warunki życia ludności w województwie kujawsko-pomorskim w 2016 r., Seria Analizy statystyczne, Urząd Statystyczny w Bydgoszczy, Bydgoszcz, 2018, s 95–97.

¹ Warunki życia ludności w województwie kujawsko-pomorskim w 2016 r., Seria Analizy statystyczne, Urząd Statystyczny w Bydgoszczy, Bydgoszcz, 2018, s 95–97.

Tablica 1. Wybrane wskaźniki charakteryzujące warunki życia mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego w 2019 r.

Table 1. Selected indicators characterising the living conditions of the inhabitants of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2019

l.p.	Wyszczególnienie Specification	Wartość wskaźnika Value of the indicator	Poprawa lub pogorszenie zjawiska w 2019 r. w relacji do 2010 r. Improvement or deterioration of the phenomenon in 2019 in relation to 2010	Stan zjawiska w 2019 r. w relacji do stanu przeciętnego dla całej Polski State of the phenomenon in 2019 in relation to the average for Poland
SYTUACJA DEMOGRAFICZNA I RYNEK PRACY DEMOGRAPHIC SITUATION AND THE LABOUR MARKET				
1	Stopa przyrostu rzeczywistego w % The actual increase rate in %	-0,26	↘	<
2	Zgony niemowląt na 1000 urodzeń żywych Infant deaths per 1 000 live births	4,9	↗	<
3	Udział osób w wieku 65 lat i więcej w % ludności ^a ogółem The share of persons aged 65 and over in % of total population ^a	17,7	↘	>
4	Udział ludności z wykształceniem wyższym w % ludności w wieku 15 lat i więcej The share of population with tertiary education in % of population aged 15 years and over	19,4	↗	<
5	Wskaźnik zatrudnienia w % The employment rate in %	53,0	↗	<
6	Stopa bezrobocia rejestrowanego ^a w % The registered unemployment rate ^a in %	7,9	↗	<
DOBROBYT EKONOMICZNY ECONOMIC WELL-BEING				
7	Produkt krajowy brutto w zł na 1 osobę w 2018 r. Gross domestic product per capita in PLN in 2018	44854	↗	<
8	Cena 1 m ² powierzchni użytkowej lokalu mieszkalnego w zł Price of residential premises per 1m ² in PLN	4094	↘	>
9	Podmioty gospodarki narodowej ^a wpisane do rejestru REGON na 1000 ludności National economy entities ^a entered into the REGON register per 1 000 population	98,2	↗	<
10	Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny w zł na 1 osobę Average monthly disposable income per capita in PLN	1771	↗	<
11	Udział wydatków w % dochodów gospodarstw domowych The share of expenditure in % of income of households	69,6	↗	<
12	Udział wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe w % wydatków gospodarstw domowych ogółem The share of expenditure on food and non-alcoholic beverages in % of the total expenditure of households	26,1	↘	<
13	Udział ludności korzystającej ze środowiskowej pomocy społecznej w % ludności ogółem (zasięg korzystania) The share of population using social assistance in % of total population (the extent of use)	6,6	↗	<
14	Stopa ubóstwa skrajnego w % The extreme poverty rate in %	3,4	↗	>
15	Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania w m ² w zasobach mieszkaniowych ^a na 1 osobę Average useful floor area of dwelling in m ² in dwelling stocks ^a per capita	25,9	↗	<

Objaśnienia znaków: ↗ poprawa, ↘ pogorszenie sytuacji w stosunku do 2010 r., > lepsza, < gorsza, = taka sama sytuacja jak w Polsce w 2019 r. a Stan na 31 grudnia.

Explanation of symbols: ↗ improvement ↘ deterioration of the situation in relation to 2010 > better, < worse, = situation is the same as in Poland in 2019 a As at 31 December.

Tablica 1. Wybrane wskaźniki charakteryzujące warunki życia mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego w 2019 r. (cd.)**Table 1. Selected indicators characterising the living conditions of the inhabitants of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2019 (cont.)**

I.p.	Wyszczególnienie Specification	Wartość wskaźnika Value of the indicator	Poprawa lub pogorszenie zjawiska w 2019 r. w relacji do 2010 r. Improvement or deterioration of the phenomenon in 2019 in relation to 2010	Stan zjawiska w 2019 r. w relacji do stanu przeciętnego dla całej Polski State of the phenomenon in 2019 in relation to the average for Poland
16	Mieszkania oddane do użytkowania na 1000 ludności Dwellings completed per 1 000 population	3,9	↗	<
17	Samochody osobowe ^a na 1000 ludności Passenger cars ^a per 1 000 population	624	↗	<
18	Udział gospodarstw domowych oceniających swoją sytuację materialną jako dobrą/bardzo dobrą i raczej dobrą w % gospodarstw ogółem The share of households assessing their material situation as good/very good and rather good in % of total households	45,5	↗	<
DOSTĘPNOŚĆ INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ AVAILABILITY OF TECHNICAL INFRASTRUCTURE				
19	Odsetek ludności korzystającej ^{ab} z sieci wodociągowej w % The percentage of population connected ^{ab} to the water supply network in %	95,4	↗	>
20	Odsetek ludności korzystającej ^{ab} z sieci kanalizacyjnej w % The percentage of population connected ^{ab} to the sewage network in %	70,2	↗	<
21	Odsetek ludności korzystającej ^{ab} z oczyszczalni ścieków w % The percentage of population connected ^{ab} to wastewater treatment plants in %	73,1	↗	<
22	Długość dróg ^a o nawierzchni twardej ulepszonej w km na 100 km ² powierzchni The length of improved paved roads ^a in km per 100 km ² of area	95,9	↗	>
23	Długość eksploatowanych linii kolejowych ^a normalnotorowych w km na 100 km ² powierzchni The length of operated standard gauge railway lines ^a in km per 100km ² of area	7,4	↗	>
24	Długość ścieżek rowerowych ^a w km na 10 km ² powierzchni The length of bicycle paths in km per 10 km ² of area	6,3	↗	>
DOSTĘPNOŚĆ INFRASTRUKTURY SPOŁECZNEJ I BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE AVAILABILITY OF SOCIAL INFRASTRUCTURE AND PUBLIC SAFETY				
25	Liczba lekarzy ^a pracujących według głównego miejsca pracy na 10 tys. osób The number of practicing doctors ^a by main workplace per 10 thousand persons	25,4	↗	>
26	Liczba ludności na 1 przychodnię ^a The number of population per outpatient department ^a	2253	↗	<
27	Liczba ludności na 1 aptekę ogólnodostępną ^a The number of population per generally available pharmacy ^a	3431	↗	<
28	Liczba dzieci w żłobkach i klubach dziecięcych ^{ac} na 1000 dzieci w wieku do lat 3 The number of children in nurseries and children's clubs ^{ac} per 1 000 children up to the age of 3	100	↗	<

Objaśnienia znaków: ↗ poprawa, ↘ pogorszenie sytuacji w stosunku do 2010 r., > lepsza, < gorsza, = taka sama sytuacja jak w Polsce w 2019 r. a Stan na 31 grudnia. b Dane szacunkowe. c W stosunku do 2012 r.

Explanation of symbols: ↗ improvement ↘ deterioration of the situation in relation to 2010 > better, < worse, = situation is the same as in Poland in 2019 a As at 31 December. b Estimated data. c Relative to 2012.

Tablica 1. Wybrane wskaźniki charakteryzujące warunki życia mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego w 2019 r. (dok.)

Table 1. Selected indicators characterising the living conditions of the inhabitants of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2019 (cont.)

I.p.	Wyszczególnienie Specification	Wartość wskaźnika Value of the indicator	Poprawa lub pogorszenie zjawiska w 2019 r. w relacji do 2010 r. Improvement or deterioration of the phenomenon in 2019 in relation to 2010	Stan zjawiska w 2019 r. w relacji do stanu przeciętnego dla całej Polski State of the phenomenon in 2019 in relation to the average for Poland
29	Liczba miejsc w przedszkolach ^a na 1000 dzieci w wieku 3–6 lat The number of places in nursery schools ^a per 1 000 children aged 3-6 years	686,5	↗	<
30	Studenci szkół wyższych ^{ab} na 1000 ludności w wieku 19–24 lata Students of higher education ^{ab} institutions per 1 000 population aged 19-24 years	402	↘	>
31	Liczba ludności na 1 placówkę kultury ^{ac} (centrum kultury, dom kultury, ośrodek kultury, klub, świetlicę) The number of population per cultural institution ^{ac} (centre of culture, cultural establishment, cultural centre, club, community centre)	9170	↗	<
32	Księgozbiór bibliotek publicznych ^a w wol. na 1000 ludności Public library collections ^a in volumes per 1 000 population	3435	↘	>
33	Liczba ludności na 1 miejsce w kinach stałych ^a The number of population per seat in fixed cinemas ^a	139	↗	<
34	Przestępstwa stwierdzone w zakończonych postępowaniach przygotowawczych na 1000 ludności Crimes ascertained in completed preparatory proceedings per 1 000 population	18,5	↗	>
35	Wypadki drogowe na 100 tys. ludności Road accidents per 100 thousand population	45,3	↗	>
STAN I OCHRONA ŚRODOWISKA THE STATE OF ENVIRONMENT AND ENVIRONMENTAL PROTECTION				
36	Wskaźnik lesistości w % Forest cover in %	23,5	↗	<
37	Udział obszarów prawnie chronionych ^a w % powierzchni ogółem The share of area of special nature value under legal protection ^a in % of total area	32,2	↗	<
38	Roczna emisja zanieczyszczeń gazowych (bez dwutlenku węgla) w tonach na 1 km ² powierzchni Annual emission of gaseous pollutants (excluding carbon dioxide) in tonnes per 1 km ² of area	2,45	↗	>
39	Roczna emisja zanieczyszczeń pyłowych w tonach na 1 km ² powierzchni Annual emission of particulate pollutants per 1 km ² of area	0,12	↗	<
40	Ilość wytworzonych w ciągu roku ścieków przemysłowych i komunalnych w m ³ na 1 mieszkańca The amount of industrial and municipal wastewater generated during the year in m ³ per capita	63,1	↘	<
41	Ilość wytworzonych w ciągu roku odpadów komunalnych w kg na 1 mieszkańca The amount of municipal waste generated during the year in kg per capita	332	↘	=

Objaśnienia znaków: ↗ poprawa, ↘ pogorszenie sytuacji w stosunku do 2010 r., > lepsza, < gorsza, = taka sama sytuacja jak w Polsce w 2019 r.

a Stan na 31 grudnia. b Dane prezentowane są według jednostek macierzystych, łącznie z uczelniami resortowymi i z filiami; łącznie z cudzoziemcami. c W stosunku do 2011 r.

Explanation of symbols: ↗ improvement ↘ deterioration of the situation in relation to 2010 > better, < worse, = situation is the same as in Poland in 2019 a As at 31 December. b Data are presented by parent units, including higher education institutions of ministries as well as branches; including foreigners. c Relative to 2011.

Położenie województwa kujawsko-pomorskiego, naturalne zasoby i uwarunkowania środowiska naturalnego stanowią niewątpliwie jego walory i determinują również jego specyfikę. Rolniczy charakter obszarów (znaczący udział gruntów użytkowanych do celów rolnych), niższy poziom lesistości i wyższy niż w kraju udział gruntów znajdujących się pod wodami wpływają na kierunek rozwoju gospodarczego regionu, a tym samym warunkują strukturę społeczno-ekonomiczną jego mieszkańców. Walory naturalne, jak i kulturowe regionu przyczyniają się również do rozwoju turystyki, w tym uzdrowiskowej.

Punktem wyjścia do analizy jakości życia mieszkańców województwa stanowi jego potencjał demograficzny. W skali dziesięciu lat w województwie kujawsko-pomorskiego liczba ludności zmniejszyła się w większym stopniu niż w Polsce. Mieszkańcy miast stanowią większość mieszkańców województwa. W skali dziesięciu lat obserwujemy jednak spadek liczby mieszkańców miast oraz rosnącą populację terenów wiejskich zlokalizowanych wokół miast. Potencjał naukowy, kulturalny i społeczno-gospodarczy koncentruje się w 4 miastach na prawach powiatu. Mieszkańcy Bydgoszczy, Torunia, Włocławka i Grudziądza stanowią ponad 1/3 ludności województwa. W województwie kujawsko-pomorskim niemal 1/3 ludności miejskiej mieszka w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców. Biorąc pod uwagę ludność mieszkającą na wsi, przeszło 2/3 ludności mieszka w gminach wiejskich i obszarach wiejskich gmin miejsko-wiejskich liczących poniżej 10 tys. mieszkańców.

W latach 2010–2019 odnotowano spadek liczby dzieci oraz wzrost liczby osób starszych, co skutkuje starzeniem się społeczeństwa. Wpływ na to ma m.in. wydłużanie się dalszego trwania życia. Dysproporcje widoczne są zależności od miejsca zamieszkania. Współczynnik starości demograficznej wyższy był w miastach niż na wsiach i zjawisko pogłębiło się w ostatnim dziesięcioleciu.

Zmiana struktury wiekowej ludności wpłynęła m.in. na wzrost liczby zgonów w porównaniu z 2010 r. Rozwój medycyny, profilaktyka zdrowia a także poprawa infrastruktury służby zdrowia przyczyniła się natomiast do spadku liczby zgonów niemowląt. W 2019 r. zmalała również liczba zgonów spowodowanych chorobami układu krążenia, które nadal były najczęstszą przyczyną zgonów.

Analiza kierunków migracji na pobyt stały wskazuje, iż mimo zahamowanego odpływu ludności za granicę, w województwie kujawsko-pomorskim widoczny był nadal niekorzystny bilans migracyjny. Ujemne ogólne saldo migracji na pobyt stały notowano w miastach, a na wsiach było dodatnie.

Niewątpliwie potencjał stanowią również ludzie rozpatrywani jako kapitał ludzki. Zdobyte wykształcenie determinuje aktywność zawodową ludzi i może stanowić o dochodach ludności. W 2019 r. w porównaniu z 2010 r. wzrósł odsetek

The location of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, natural resources and environmental conditions undoubtedly constitute its advantages and determine its specificity. The agricultural nature of the areas (a significant share of land used for agricultural purposes), a lower level of forest cover and a higher than the national average share of land under water affect the direction of the economic development of the region, and thus determine the socio-economic structure of its inhabitants. The natural and cultural values of the region also contribute to the development of tourism, including health resort tourism.

The starting point for the analysis of the quality of life of the inhabitants of the voivodship is its demographic potential. Over the course of ten years, the population of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship decreased to a greater extent than in Poland. Urban inhabitants constitute the majority of the voivodship's inhabitants. However, over the ten-year period, we observe a decrease in the number of urban inhabitants and the growing population of rural areas situated around cities. Scientific, cultural and socio-economic potential is concentrated in 4 cities with powiat status. The inhabitants of Bydgoszcz, Toruń, Włocławek and Grudziądz constitute over 1/3 of the voivodship's population. In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, almost 1/3 of the urban population live in cities with populations under 20 000. As regards the population living in rural areas, more than 2/3 of the population live in rural gminas and rural areas of urban-rural gminas with less than 10 000 residents.

In the years 2010–2019, there was a decrease in the number of children and an increase in the number of elderly people, which results in the ageing of the voivodship's population. It is influenced, inter alia, by the extension of average life expectancy. Disproportions are visible depending on the place of residence. The old-age rate was higher in urban areas than in rural areas and the phenomenon deepened in the last decade.

The change in the age structure of the population had influence, for instance, on the increase in the number of deaths compared to 2010. The development of medicine, health prophylaxis and the improvement of health care infrastructure contributed to the decrease in the number of infant deaths. In 2019, the number of deaths caused by cardiovascular diseases, which were still the most common cause of death, also decreased.

The analysis of the directions of migration for permanent residence shows that despite the slowed outflow of people abroad, an unfavourable migration balance is still visible in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship. A negative net migration for permanent residence was recorded in urban areas, while in rural areas it was positive.

Undoubtedly, the potential is also represented by people considered as human capital. The acquired education determines the professional activity of people and may determine the income of the population. In 2019, compared to

osób z wykształceniem wyższym oraz policealnym i średnim zawodowym. W obu przypadkach były jednak niższe niż w Polsce w 2019 r. W województwie kujawsko-pomorskim częściej również niż przed dziesięcioma laty podejmowano naukę bądź doksztalcano się. Analizując kapitał ludzki konieczne jest określenie zaangażowania mieszkańców na rynku pracy. Miarą tego może być wskaźnik zatrudnienia, który był wyższy niż w 2010 r., ale nadal był niższy niż w kraju. W tym samym czasie zmniejszyła się liczba osób bezrobotnych, ale stopa bezrobocia była jedną z najwyższych w Polsce. Starzenie się społeczeństwa było przyczyną wzrostu odsetka osób biernych zawodowo w stosunku do 2010 r. (główną przyczyną bierności ponad połowy z nich była emerytura).

W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim w skali dziesięciu lat poprawiły się warunki pracy: mniej osób było zatrudnionych w warunkach zagrożenia, niemal o połowę zmniejszyła się liczba osób narażonych na zagrożenia związane z uciążliwością pracy, zmniejszyła się liczba osób poszkodowanych w wypadkach przy pracy, a także poprawił się stan bezpieczeństwa pracy w gospodarstwach rolnych.

Kolejnym obszarem analizy jest poziom rozwoju ekonomicznego województwa, który decyduje o zamożności jego mieszkańców. Produkt krajowy brutto w syntetyczny sposób informuje o poziomie rozwoju gospodarczego. PKB na 1 mieszkańca w 2018 r. nadal był znacznie niższy niż w Polsce.

W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim w skali dziesięciu lat ceny wzrosły w większym stopniu niż w Polsce, i wzrosły niemal we wszystkich grupach towarów i usług. Wyjątek stanowiły ceny odzieży i obuwia. Najbardziej (i bardziej niż w Polsce) podrożały napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe.

O rozwoju na poziomie gmin świadczy skłonność jednostek samorządu terytorialnego do inwestowania. W analizowanym roku udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem jednostek z województwa kujawsko-pomorskiego był mniejszy niż w Polsce, a skłonność do inwestowania pogorszyła się również w porównaniu z 2010 r.

W okresie dziesięciu lat zwiększył się odsetek gospodarstw domowych osób pracujących na własny rachunek. Biorąc pod uwagę liczbę podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w rejestrze REGON województwo znalazło się znacznie poniżej średniej w kraju. Przeszło 70% zarejestrowanych podmiotów stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą.

W analizowanych dziesięciu latach duża liczba osób w gospodarstwach domowych zmieniła swój status społeczno-zawodowy, tj. z grupy aktywnej zawodowo do nieaktywnej zawodowo (grupy emerytów). Pozytywnym zjawiskiem, aczkolwiek w niewielkiej skali, był wzrost odsetka gospodarstw domowych osób utrzymujących się z pracy na własny rachunek, rolników, spadek zaś odsetka rencistów.

2010, the percentage of people with tertiary education, as well as post-secondary and technical secondary education increased. In both cases the percentage was however lower than in Poland in 2019. In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, education or training was also undertaken more often than ten years ago. When analysing human capital, it is necessary to define the involvement of residents on the labour market. A measure of this may be the employment rate, which was higher than in 2010, but was still lower than in the country. At the same time, the number of unemployed persons decreased, but the unemployment rate was one of the highest in Poland. The ageing of the population was the cause of the increase in the percentage of economically inactive people compared to 2010 (retirement was the main reason for inactivity of over half of them).

In 2019, the working conditions in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship improved over the ten-year period: fewer people were employed in hazardous conditions, the number of people exposed to risk factors at work decreased by almost half, the number of people injured in accidents at work decreased, and the safety of work on farms improved.

Another area of analysis is the level of economic development of the voivodship, which affects the wealth of its inhabitants. Gross domestic product synthetically informs about the level of economic development. The gross domestic product per capita in 2018 was still much lower than in Poland.

In 2019, in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, over the 10-year period, prices increased to a greater extent than in Poland, and they increased in almost all groups of goods and services. The exceptions were the prices of clothing and footwear. The prices of alcoholic beverages and tobacco products increased the most (to a greater degree than in Poland).

The development at the gmina level is evidenced by the willingness of local government units to invest. In the analysed year, the share of investment expenditure in the total expenditure of units from the Kujawsko-Pomorskie Voivodship was lower than in Poland, and the propensity to invest also deteriorated compared to 2010.

Over the ten-year period, the percentage of households of the self-employed increased. Taking into account the number of national economy entities registered in the REGON register, the voivodship was significantly below the national average. More than 70% of the registered entities were natural persons conducting business activity.

In the ten analysed years, a large number of people in households changed their socio-professional status, i.e. from the economically active group to the economically inactive group (the group of retirees). A positive development, although on a small scale, is the increase in the percentage of households of self-employed people and farmers, and the decrease in the percentage of pensioners.

Oceniając sytuację materialną ludności możemy posłużyć się miarami ilościowymi, jak i miarą jakościową. Na przestrzeni analizowanych lat można zaobserwować poprawę sytuacji materialnej mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego. W 2019 r. coraz więcej gospodarstw domowych w porównaniu z 2013 r. oceniało swoją sytuację jako dobrą i raczej dobrą (prawie 50%), ale ich udział był nadal niższy niż w Polsce.

Gospodarstwa domowe osiągają coraz wyższe dochody, niestety przeciętny dochód rozporządzalny pozostawał poniżej średniej krajowej. Wzrosła też nadwyżka dochodów rozporządzalnych nad wydatkami, co stwarza gospodarstwom domowym większe możliwości oszczędzania. Gospodarstwa osób pracujących na własny rachunek uzyskiwały najwyższe dochody rozporządzalne na 1 osobę, i w związku z tym miały największe możliwości oszczędzania (45% dochodu stanowiły oszczędności). Po drugiej stronie znalazły się gospodarstwa rencistów (najniższe dochody i jednocześnie możliwości oszczędzania).

W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto stanowiło 87% wynagrodzenia w Polsce. Zwiększyła się w ostatnich dziesięciu latach liczba osób pobierających świadczenia emerytalno-rentowe. Średnie miesięczne świadczenie ZUS dla mieszkańca województwa stanowiło 90% kwoty krajowej, natomiast świadczenia wypłacane rolnikom indywidualnym były nieznacznie wyższe od poziomu w kraju.

W skali dziesięciu lat zmniejszyła się znacząco (o 41%) liczba osób, którym przyznano świadczenia z pomocy społecznej. Pomimo znacznej poprawy w analizowanym okresie sytuacji materialnej mieszkańców województwa zasięg działania środowiskowej pomocy społecznej był nadal większy niż w kraju. Taką pomocą objęto w 2019 r. niespełna 7% mieszkańców województwa. Zasięg korzystania przez ubogich beneficjentów zmniejszył się do 4%, a w tym trwale z pomocy korzystało przeszło 33 tys. ubogich beneficjentów.

W 2019 r. większą część swoich dochodów gospodarstwa domowe przeznaczały na wydatki na towary i usługi zaspokajające ich potrzeby. W województwie kujawsko-pomorskim gospodarstwa domowe wydatkowały więcej niż średnio kraju. Za miarę poziomu życia może być przyjmowany udział wydatków na żywność w wydatkach ogółem, który zwiększył się w skali dziesięciu lat i był również wyższy niż w Polsce. Wydatki mieszkańca województwa kujawsko-pomorskiego na zaspokojenie potrzeb wyższego rzędu, tj. na restauracje i hotele oraz na rekreację i kulturę stanowiły mniejszą część wydatków ogółem niż przeciętnego mieszkańca Polski.

W ostatnim dziesięcioleciu nastąpiła zmiana w diecie mieszkańców województwa. W porównaniu z 2010 r. więcej spożywano owoców, nabiału i makaronów, a mniej mięsa, olejów i tłuszczów, cukru oraz soli. Spadło znacząco spożycie

When assessing the financial situation of the population, we can use both quantitative and qualitative measures. Over the analysed years, an improvement in the financial situation of the inhabitants of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship can be observed. In 2019, more and more households compared to 2013 assessed their situation as good and rather good (almost 50%), but their share is still lower than in Poland.

Households earned higher and higher income, unfortunately their average disposable income remained below the national average. The surplus of disposable income over expenditure also increased, which made households more able to save. Households of self-employed persons had the highest disposable income per capita, and therefore had the greatest possibilities to save (45% of income were savings). On the opposite there are households of pensioners (the lowest income and, at the same time, the lowest possibilities to save).

In 2019 in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, the average monthly gross wage and salary accounted for 87% of the average wage and salary in Poland. The number of people receiving pension benefits increased in the last ten years. The average monthly pension benefit from the Social Insurance Institution (ZUS) for a resident of the voivodship accounted for 90% of the national average pension benefit, while benefits paid to individual farmers were slightly higher than their average level for the country.

Over ten years, the number of people who were granted social assistance benefits decreased significantly (by 41%). Despite a significant improvement in the financial situation of the inhabitants of the voivodship in the analysed period, the extent of use of community social assistance is still greater than in the country. In 2019, such assistance was provided to less than 7% of the region's population. The extent of use of social assistance by poor beneficiaries decreased to 4%, and over 33 thousand poor beneficiaries used the assistance permanently.

In 2019, households spent the greater part of their income on goods and services that meet their needs. In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, households spent more than the national average. As a measure of the standard of living can be used the share of expenditure on food in total expenditure, which increased over ten years and was also higher than in Poland. Expenditure of a resident of Kujawsko-Pomorskie Voivodship on meeting higher-order needs, i.e. on restaurants and hotels, as well as on recreation and culture, accounted for a smaller part of the total expenditure than in the case of an average Polish resident.

In the last decade, there has been a change in the diet of the voivodship's inhabitants. Compared to 2010, more fruits, dairy products and pasta were consumed, and less meat, oils and fats, sugar and salt. The consumption of tobacco

wyrobów tytoniowych. W skali dziesięciu lat odnotowano także niższe spożycie ryb, warzyw, mleka i pieczywa, a wyższą konsumpcję wyrobów słodkich (dżemów, miódów i wyrobów cukierniczych) i napojów alkoholowych.

Wraz z poprawą sytuacji materialnej polepszyło się w stosunku do 2010 r. wyposażenie gospodarstw domowych w dobra trwałego użytkowania, i to w dobra coraz bardziej nowoczesne. Zwiększyły się także ilościowo i wielkościowo posiadane zasoby mieszkaniowe. Pomimo większej przeciętnej powierzchni użytkowej, mieszkania w województwie były mniejsze niż średnio w 2019 r. w Polsce. W latach 2010–2019 rosła liczba nowo oddawanych do użytkowania mieszkań, ale nadal takich lokali mniej przypadało w przeliczeniu na 1000 ludności niż w Polsce. W 2019 r. połowę mieszkań stanowiły nadal mieszkania osób indywidualnych. Odnotowano wyraźny wzrost w skali dziesięciu lat udziału mieszkań na sprzedaż lub wynajem, czego wynikiem była mniejsza przeciętna powierzchnia użytkowa 1 nowo oddanego do użytku mieszkania.

W analizowanym dziesięcioleciu o ponad 1/3 wzrosła liczba zarejestrowanych pojazdów samochodowych i ciągników. Wskaźnik natężenia samochodów osobowych był jednak niższy niż w Polsce. W porównaniu z 2015 r. obserwujemy wysoki wzrost liczby samochodów w grupach wieku do 3 lat włącznie oraz 21 lat i więcej.

W województwie kujawsko-pomorskim w analizowanym okresie obserwujemy poprawę dostępności infrastruktury technicznej dla ludności. Zwiększyła się w porównaniu z 2010 r. dostępność sieci wodno-kanalizacyjnej i gazowej, zarówno pod względem gęstości sieci, jak i odsetka korzystającej z niej ludności (z wyjątkiem odsetka ludności korzystającej z sieci gazowej). W skali dziesięciu lat odnotowano znaczny wzrost długości sieci kanalizacyjnej i gazowej na wsi. Znacząco wzrósł także odsetek ludności wiejskiej obsługiwanej przez komunalne oczyszczalnie ścieków. Zmniejszyła się w związku z tym liczba szamb i stacji zlewnych, a wzrosła liczba przydomowych oczyszczalni ścieków. Poprawiło się również gospodarowanie odpadami.

Dobre warunki rozwoju gospodarczego ułatwiające funkcjonowanie mieszkańcom województwa, tworzy dobra infrastruktura transportowa. W porównaniu z 2010 r. znacząco wzrosła długość dróg publicznych, sieci kolejowej a także długość ścieżek rowerowych. Stale rosnący ruch pasażerski, potrzeby rynku związane ze wzrostem liczby pojazdów samochodowych wymagają zapewnienia odpowiednich standardów istniejącej infrastruktury drogowej. W okresie dziesięciu analizowanych lat znacznie zmniejszył się udział dróg gruntowych w długości dróg publicznych ogółem. W końcu 2019 r. niemal 90% dróg publicznych stanowiły drogi o nawierzchni twardej ulepszonej, a wskaźnik gęstości tych dróg był wyższy niż w Polsce. Większe zagęszczenie niż w Polsce odnotowano również w przypadku sieci kolejowej a także ścieżek rowerowych.

products decreased significantly. Over the past 10 years, a lower consumption of fish, vegetables, milk and bread was also recorded, and a higher consumption of sweet products (jams, honey and confectionery) and alcoholic beverages.

Along with the improvement of the financial situation, the equipment of households with durable goods, including more and more modern goods, improved in relation to 2010. Housing resources also increased both in terms of quantity and size. Despite the larger average useful floor area, dwellings in the voivodship were smaller than an average dwelling in 2019 in Poland. In the years 2010–2019, the number of dwellings completed increased, but there were still fewer of them per 1 000 population than in Poland. In 2019, half of the dwellings were still those owned by private persons. Over the ten years, there was a clear increase in the share of dwellings for sale or rent, which resulted in a lower average useful floor area of a completed dwelling.

In the analysed decade, the number of registered road vehicles and tractors increased by over 1/3. However, the number of passenger cars per 1 000 population is lower than in Poland. Compared to 2015, we observe a high increase in the number of cars in the age groups up to 3 years old inclusive and 21 years and over.

In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, in the analysed period, we observe an improvement in the availability of technical infrastructure to the population. Compared to 2010, the availability of the water and sewage network as well as the gas network increased, both in terms of network density and the percentage of population connected to them (except for the percentage of population connected to the gas network). Over ten years, a significant increase in the length of the sewage and gas network in rural areas was recorded. The percentage of the rural population served by municipal sewage treatment plants also increased significantly. As a result, the number of septic tanks and drainage stations decreased, and the number of household sewage treatment plants increased. Waste management also improved.

Good conditions for economic development, facilitating the functioning of the voivodship's inhabitants, are created by good transport infrastructure. Compared to 2010, the length of public roads, railway network and the length of bicycle paths increased significantly. The constantly growing passenger traffic and the market needs related to the increase in the number of motor vehicles require ensuring appropriate standards of the existing road infrastructure. Over the ten analysed years, the share of unpaved roads in the total length of public roads decreased significantly. At the end of 2019, almost 90% of public roads were improved paved roads, and the density index of these roads was higher than for Poland. Higher density than in Poland was also recorded in the case of the railway network and bicycle paths.

W analizie warunków życia ludności nie można pominąć usług świadczonych w dziedzinie opieki zdrowotnej, pomocy społecznej czy kultury, czyli tych które skierowane są do ogółu społeczeństwa. W analizowanych latach dostępność opieki zdrowotnej świadczonej przez przychodnie i szpitale w województwie kujawsko-pomorskim poprawiła się, ale sytuacja była mniej korzystna niż w kraju. Mniej niż w 2010 r. było natomiast szpitalnych oddziałów ratunkowych. Województwo kujawsko-pomorskie pełni w skali kraju ważny ośrodek pod względem leczenia uzdrowiskowego, w ramach którego w 2019 r. w formie stacjonarnej skorzystało niemal 20% ogółu kuracjuszy w Polsce.

W porównaniu z 2010 r. poprawiła się dostępność obiektów świadczących pomoc społeczną osobom potrzebującym szczególnego wsparcia, m.in. osobom bezdomnym, samotnym matkom czy osobom starszym. Na uwagę zasługuje wysoki w skali całego kraju odsetek mieszkańców będących osobami bezdomnymi (ponad 6%).

Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 wprowadziła, poza dotychczas funkcjonującymi żłobkami, nowe formy sprawowania opieki. Obecnie opieka sprawowana jest jeszcze w klubach dziecięcych oraz jako dzienni opiekunowie i nianie. Formy te są coraz częściej stosowane, ale nadal była to dość mała skala. W ostatnich ośmiu latach potroiła się liczba miejsc w placówkach sprawujących opiekę nad dziećmi do lat 3, ale wskaźnik mówiący o liczbie dzieci objętych opieką na 1000 dzieci w tym wieku był niższy niż w kraju. O połowę zwiększyła się dostępność miejsc w placówkach wychowania przedszkolnego (w miastach dostępne miejsca w pełni pokrywały potrzeby w tym zakresie, natomiast na wsi wskaźnik był znacznie niższy od zapotrzebowania).

W porównaniu z 2010 r. wśród mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego widoczne było zwiększone zainteresowanie działalnością muzeów i galerii sztuki oraz kin (zwiedzających było więcej prawie o 60%, a widzów więcej prawie o 80%). Zwiększyła się również liczba tych obiektów, co sprzyja polepszeniu dostępności mieszkańców do tego rodzaju placówek. W skali dziesięciu lat zmalało natomiast zainteresowanie działalnością teatrów i instytucji muzycznych (liczba widzów zmalała o 10%).

Rozwój nowoczesnych technik przekazu powoduje spadek zainteresowania czytelnictwem w formie tradycyjnej (czytelników było mniej prawie o 20% niż w 2010 r.). Zmniejszyła się zarówno liczba bibliotek publicznych jak i wielkość posiadanego księgozbioru bibliotecznego. Większość bibliotek oferowała już dostęp do księgozbioru w formie on-line.

Ofertę kulturalną na wsiach oferowały w znacznym stopniu centra kultury, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice (niemal 70% wszystkich placówek). Zainteresowanie działalnością tego typu instytucji było wyższe niż w 2011 r., czego miarę może stanowić większa liczba uczestników imprez

When analysing the living conditions of the population the services provided in the field of health care, social assistance and culture, i.e. those which are aimed at the general public, cannot be overlooked. In the analysed years, the availability of health care provided by outpatient departments and hospitals in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship improved, but the situation was less favourable than in the country. On the other hand, there were fewer hospital emergency departments than in 2010. The Kujawsko-Pomorskie Voivodship is an important centre of health resort treatment in the country. In 2019, the voivodship accounted for almost 20% of all inpatients having health resort treatment in Poland.

Compared to 2010, there was an improvement of the availability of facilities providing social assistance to people in need of special support, including homeless people, single mothers or elderly people. Noteworthy is also a high percentage of homeless inhabitants against the country (over 6%).

The Act of 4 February 2011 on Care for Children up to 3 Years of Age introduced, apart from the existing nurseries, new forms of providing care. Currently, care for children is still provided in children's clubs and by day carers and nannies. These forms are used more and more frequently, but still on quite a small scale. The number of places in institutions providing care for children up to 3 years of age tripled in the last eight years, but the number of children in care per 1 000 children of this age is lower than in the country. The availability of places in pre-primary education institutions increased by half (in rural areas, the available places fully covered the needs in this respect, while in urban areas the value of the indicator was much lower than the demand).

Compared to 2010, the inhabitants of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship show an increased interest in the activities of museums, art galleries and cinemas (almost 60% more visitors, almost 80% more spectators). The number of these institutions also increased, which contributes to the improvement of the accessibility of residents to such institutions. On the other hand, the interest in the activities of theatres and musical institutions decreased over ten years (the number of spectators decreased by 10%).

The development of modern communication techniques causes a decrease in interest in traditional reading (almost 20% fewer readers than in 2010). Both the number of public libraries and the size of library collections decreased. Most libraries already offered on-line access to library collections.

The cultural offering in rural areas was largely provided by centres of culture, cultural establishments, cultural centres, clubs and community centres (almost 70% of all institutions). The interest in the activities of this type of institutions was higher than in 2011, which may be measured by the larger number of event participants (with a simul-

(przy jednoczesnym wzroście liczby takich placówek). Na wsiach ponad dwukrotnie zwiększyła się liczba kół, klubów i sekcji.

Poprawiła się dostępność do większości typów obiektów infrastruktury sportowej, w tym potroiła się liczba boisk do koszykówki a podwoiła boisk piłkarskich.

Niezwykle istotnym aspektem życia mieszkańców jest poczucie bezpieczeństwa, które ma zapewniać państwo. W odniesieniu do 2010 r. w województwie kujawsko-pomorskim widoczna była zauważalna poprawa bezpieczeństwa publicznego. W porównywanym okresie zmalała liczba popełnionych przestępstw, przy wyższej ich wykrywalności. Odnotowano również mniej wypadków drogowych, a także mniej osób poszkodowanych w takich wypadkach. Analizując wskaźniki dla Polski, w województwie można zauważyć wyraźnie lepszą sytuację pod względem bezpieczeństwa publicznego niż w kraju.

Stan środowiska naturalnego wpływa bezpośrednio na jakość życia i stan zdrowia ludności. W skali dziesięciu lat widoczne było znaczne zmniejszenie zanieczyszczenia środowiska. Zanieczyszczenie powietrza dotyka głównie mieszkańców miast. W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim zmalała w odniesieniu do 2010 r. ilość rocznej emisji zanieczyszczeń gazowych (bez dwutlenku węgla) i pyłowych. Niemal o 1/3 zmniejszyła się w stosunku do 2010 r. ilość odpadów z zakładów wytwarzających odpady przemysłowe. Natomiast ilość odpadów komunalnych pochodzących z gospodarstw domowych wzrosła prawie o 50% i była najwyższa w ostatnim dziesięcioleciu (stanowiły przeszło 80% odpadów komunalnych). Zwiększył się udział odpadów zebranych selektywnie (30% odpadów komunalnych). W porównaniu z 2010 r. więcej wytworzono na 1 mieszkańca ścieków przemysłowych i komunalnych wymagających oczyszczania odprowadzonych do wód lub do ziemi.

taneous increase in the number of such institutions). The number of groups, clubs and sections in rural areas more than doubled.

Accessibility to most types of sports infrastructure improved, for instance the number of basketball courts tripled and that of football pitches doubled.

An extremely important aspect of the residents' lives is the sense of security that the state is to provide. In relation to 2010, there was a noticeable improvement in public safety in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship. In the years compared, the number of committed crimes decreased, with a higher detection rate. There were also fewer road accidents and fewer people injured in such accidents. When analysing the indicators for Poland, one can notice a clearly better situation in terms of public safety in voivodship than in the country.

The state of the natural environment has a direct impact on the quality of life and health of the population. In the ten-year period, a significant reduction in environmental pollution is visible. Air pollution affects mainly urban residents. In 2019, in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, the amount of annual emissions of gaseous (excluding carbon dioxide) and particulate pollutants decreased compared to 2010. The amount of waste from plants generating industrial waste decreased by almost 1/3 compared to 2010. On the other hand, the amount of municipal waste from households increased by almost 50% and was the largest in the last decade (it accounted for over 80% of municipal waste). The share of waste collected selectively increased (30% of municipal waste). Compared to 2010, more industrial and municipal wastewater requiring treatment and discharged to waters or into the ground was generated per capita.

Rozdział 1

Chapter 1

Uwarunkowania rozwoju

Conditions for development

Obszar województwa kujawsko-pomorskiego jest zróżnicowany pod względem warunków fizyczno-geograficznych i wykorzystania powierzchni, co sprzyja rozwojowi różnych funkcji społeczno-gospodarczych mających wpływ na warunki życia mieszkańców.

Walory województwa

Według stanu na 1 stycznia 2019 r. powierzchnia województwa kujawsko-pomorskiego¹ wyniosła 17972 km², co stanowiło 5,7% powierzchni kraju. Pod względem powierzchni województwo kujawsko-pomorskie zajmuje 10. pozycję wśród województw. W województwie krzyżują się ważne ciągi komunikacyjne relacji północ – południe i wschód – zachód (Skandynawia – Europa Południowa oraz Kraje Bałkańskie i Rosja – Europa Zachodnia).

Województwo kujawsko-pomorskie wyróżnia się unikalnymi w skali kraju warunkami wodnymi, przebiega tu bowiem główny dział wodny Polski: Wisła – Odra. Ośią hydrograficzną regionu jest rzeka Wisła wraz z jej dopływami – leżą nad nią największe miasta województwa: Bydgoszcz, Toruń, Włocławek i Grudziądz. W województwie znajdują się również liczne polodowcowe jeziora. Aż 55 zbiorników naturalnych i 6 sztucznych przekracza powierzchnię 100 ha.

Naturalnym bogactwem regionu są lasy a największe kompleksy leśne, o wysokiej wartości przyrodniczej oraz dużych walorach rekreacyjnych, znajdują się w jego północnej części (Bory Tucholskie, Pojezierze Brodnickie) oraz w dolinach rzecznych (Puszcza Bydgoska).

Poza lasami do naturalnych bogactw regionu należą zasoby: węgla brunatnego, soli kamiennej, kredy jeziornej, ilów, torfów, torfów leczniczych, wapieni i margli. Bardzo cennym zasobem naturalnym województwa kujawsko-pomorskiego są także wody lecznicze mineralne i wody termalne².

Województwo kujawsko-pomorskie należy do obszarów cennych przyrodniczo, a w końcu grudnia 2019 r. 32,2% powierzchni ogółem stanowiły obszary o szczególnych wa-

The area of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship is diverse in terms of physical and geographical conditions and land use, which is conducive to the development of various socio-economic functions that affect the living conditions of the inhabitants.

Natural values

As at 1 January 2019, the area of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship¹ was 17 972 km², which accounted for 5.7% of the country's area. In terms of area, the Kujawsko-Pomorskie Voivodship ranks 10th among the voivodships. Important transportation routes intersect in the voivodship, going from the north to the south and from the east to the west (Scandinavia – Southern Europe and the Balkan countries and Russia – Western Europe).

The Kujawsko-Pomorskie Voivodship is distinguished by water conditions unique on a national scale, as the main watershed of Poland runs here: the Vistula – the Oder. The hydrographic axis of the region is the Vistula River with its tributaries – the largest cities of the voivodship are situated on it: Bydgoszcz, Toruń, Włocławek and Grudziądz. There are also numerous postglacial lakes in the voivodship. As many as 55 natural and 6 artificial reservoirs exceed the area of 100 ha.

The region's natural wealth are forests, and the largest forest complexes of high natural value and great recreational value are located in its northern part (the Tuchola Forest, the Brodnica Lake District) and in river valleys (the Bydgoszcz Forest).

In addition to forests, the natural resources of the region include: lignite, rock salt, lake marl, clay, peat, healing peat, limestone and marl. Medicinal mineral waters and thermal waters² are also very valuable natural resources of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship.

The voivodship contains areas characterised by high natural values, and at the end of December 2019, over 32.2% of

1 Dane Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii.

2 Bilans zasobów złóż kopalin w Polsce wg stanu na 31.12.2019 r. Państwowy Instytut Geologiczny, Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2020.

1 Data of the Head Office of Geodesy and Cartography.

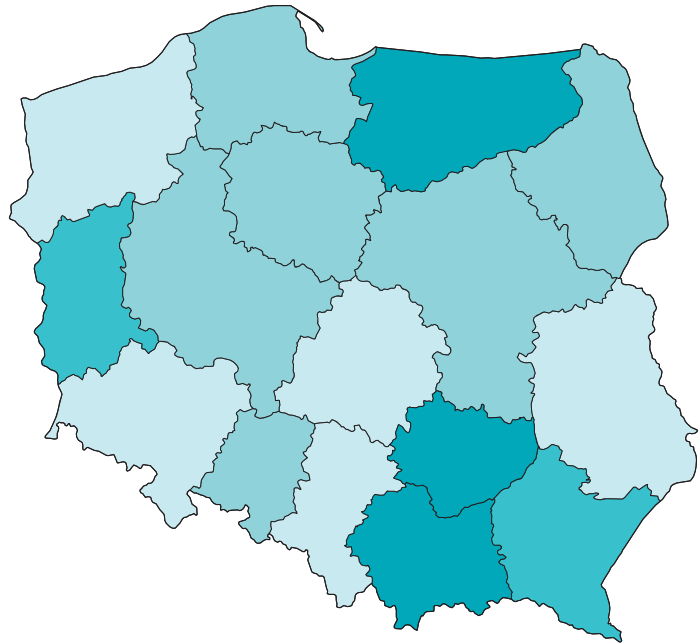
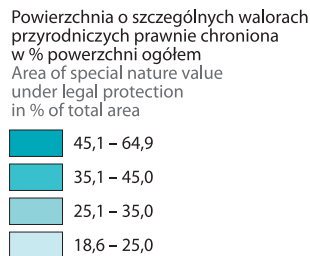
2 Bilans zasobów złóż kopalin w Polsce wg stanu na 31.12.2019 r. Państwowy Instytut Geologiczny, Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2020.

lorach przyrodniczych objęte ochroną prawną. W stosunku do 2010 r. powierzchnia ta zwiększyła się o 1,4% (do 579,2 tys. ha). Przewaga obszarów objętych ochroną znajduje się w północnej części województwa i są to Bory Tucholskie, Pojezierze Brodnickie oraz gminy powiatu świeckiego i sępoleńskiego.

its total area were areas with special nature values under legal protection. Compared to 2010, these areas increased by 1.4% (to 579.2 thousand ha). Most of protected areas are located in the northern part of the voivodship and they are the Tuchola Forest, the Brodnica Lake District and the gminas of the świecki and sępoleński powiats.

Mapa 1. Udział powierzchni o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronionej według województw w 2019 r. Stan na 31 grudnia

Map 1. The share of area of special nature value under legal protection by voivodship in 2019 As at 31 December

W końcu 2019 r. na tle województwa kujawsko-pomorskiego:

- obszary chronionego krajobrazu³ stanowiły 18,8% powierzchni ogółem (4,8% takich obszarów w kraju),
- parki krajobrazowe zajmują 13,2% powierzchni ogółem w województwie (9,1% powierzchni parków w kraju),
- rezerваты przyrody zajmują 0,5% powierzchni (5,7% powierzchni rezerwatów w kraju),
- użytki ekologiczne zajmują 0,3% powierzchni (10,7% użytków w kraju),
- zespoły przyrodniczo-krajobrazowe zajmują 0,2% powierzchni (2,8% zespołów w kraju),
- stanowiska dokumentacyjne zajmują 0,01% powierzchni (9,5% stanowisk w kraju).

³ Bez powierzchni rezerwatów przyrody, stanowisk dokumentacyjnych, zespołów przyrodniczo-krajobrazowych i użytków ekologicznych położonych na terenie parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu.

At the end of 2019, against the background of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship:

- protected landscape areas³ accounted for 18.8% of the total area (4.8% of such areas in the country),
- landscape parks cover 13.2% of the total area of the voivodship (9.1% of the area of landscape parks in the country),
- nature reserves cover 0.5% of the area (5.7% of the area of nature reserves in the country),
- ecological areas cover 0.3% of the area (10.7% of ecological areas in the country),
- landscape-nature complexes cover 0.2% of the area (2.8% of landscape-nature complexes in the country),
- documentation sites covers 0.01% of the area (9.5% of documentation sites in the country).

³ Excluding the area of nature reserves, documentation sites, landscape-nature complexes and ecological areas located in landscape parks and protected landscape areas.

W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim było blisko 2,5 tys. pomników przyrody, tj. 7,1% wszystkich pomników w Polsce.

Województwo kujawsko-pomorskie uczestniczy także w tworzeniu Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000, łączącej dwa odrębne podsystemy obszarów chronionych wyznaczonych na podstawie dyrektyw UE: obszary ważne dla ochrony dzikich ptaków (obejmujące w 2019 r. 8,8% powierzchni województwa), obszary chroniące określone typy siedlisk przyrodniczych (4,9% powierzchni) i miejsca ważne dla określonych gatunków roślin i zwierząt innych niż ptaki.

Województwo kujawsko-pomorskie, poza wysokimi wartościami przyrodniczymi wpływającymi na rozwój turystyki, charakteryzuje się bogactwem kulturowym. Zachowały się tu liczne przykłady urbanistyki średniowiecznej, romańskiej i gotyckiej, do zapoznania z którymi zachęcają szlaki kulturowe, m.in. Piastowski, Romański, czy Zamków Krzyżackich. Istotną rolę w rozwoju turystyki odgrywa miasto Toruń ze średniowiecznym zespołem miejskim wpisanym na listę światowego dziedzictwa UNESCO. Na atrakcyjność turystyczną regionu wpływa dostępność do obiektów bazy noclegowej, która w porównaniu z 2010 r. poprawiła się, ale była niższa niż w Polsce. Wszystko to stwarza korzystne warunki dla rozwoju turystyki, a dzięki wykorzystaniu zmineralizowanych wód leczniczych województwo kujawsko-pomorskie jest jednym z ważniejszych ośrodków turystyki uzdrowiskowej w Polsce.

Zagospodarowanie terenu

Województwo kujawsko-pomorskie to znaczący w skali kraju obszar produkcji rolnej. Użytki rolne według stanu na 1 stycznia 2019 r. zajmowały powierzchnię 11,7 tys. km², tj. 65,0% powierzchni ogółem (w 2010 r. 65,6%, w kraju w 2019 r. 60,0%), w tym 84,7% stanowiły grunty orne. Powierzchnia gruntów leśnych oraz zadrzewionych i zakrzewionych wyniosła 4,3 tys. km², a 99,0% tej powierzchni stanowiły lasy. Wskaźnik lesistości w województwie wyniósł 23,9% i był nieco wyższy w porównaniu z danymi sprzed dziesięciu lat (w 2010 r. wyniósł 23,7%, a w kraju w 2019 r. 30,2%). Ponadto 5,3% powierzchni województwa stanowiły grunty zabudowane i zurbanizowane (z czego 54,4% to tereny przeznaczone na połączenia komunikacyjne), a 2,7% powierzchni stanowiły grunty pod wodami (w kraju 2,1%). Tereny rekreacji i wypoczynku, podobnie jak w kraju, stanowiły 0,2% powierzchni województwa, co oznaczało w stosunku do 2010 r. wzrost o 3,6%.

W 2019 r. w stosunku do 2010 r. poprawiła się dostępność do terenów zielonych. Powierzchnia zwiększyła się o 2,9%, w tym takich terenów jak: parki, zieleńce i tereny zieleni osiedlowej (powierzchnia wyniosła 36,4 km² i wzrosła o 3,7%), parki spacerowo-wypoczynkowe (16,1 km², wzrosła o 4,2%) i tereny zieleni osiedlowej (14,5 km², wzrosła o 2,1%).

In 2019, there were nearly 2.5 thousand natural monuments in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, accounting for 7.1% of all natural monuments in Poland.

The Kujawsko-Pomorskie Voivodship also participates in the creation of the European Ecological Network Natura 2000, which combines two separate subsystems of protected areas established on the basis of EU directives: areas important for the protection of wild birds (covering 8.8% of the voivodship in 2019), areas protecting certain types of natural habitats (4.9% of the area) and places important for certain species of plants and animals other than birds.

The Kujawsko-Pomorskie Voivodship, apart from high natural values influencing the development of tourism, is characterised by cultural richness. There are numerous examples of medieval, Romanesque and gothic town planning. Visiting them is facilitated by cultural routes, e.g. the Piast Route, the Romanesque Route, the route of Teutonic castles. The city of Toruń with a site entered on the UNESCO World Heritage List plays an important role in the development of tourism. The tourist attractiveness of the region is affected by availability of accommodation establishments, which improved compared to 2010 but was lower than in Poland. All this creates favourable conditions for the development of tourism, and thanks to the use of mineralised healing waters, the Kujawsko-Pomorskie Voivodship is one of the most important centres of health resort tourism in Poland.

Land use

The Kujawsko-Pomorskie Voivodship is a significant area of agricultural production on a national scale. As at 1 January 2019, agricultural land covered an area of 11.7 thousand km², i.e. 65.0% of the total area (65.6% in 2010, 60.0% in Poland in 2019), including 84.7% of arable land. The area of forests, wooded and bushy lands amounted to 4.3 thousand km², and 99.0% of this area was covered by forests. The forest cover in the voivodship amounted to 23.9% and was slightly higher compared to the data from ten years ago (in 2010 it was 23.7%, and in the country in 2019, 30.2%). Moreover, 5.3% of the voivodship's area were built-up and urbanised areas (of which 54.4% was land intended for transportation routes), and 2.7% of the area were areas under water (2.1% in Poland). Recreation and leisure areas, similarly to the country, accounted for 0.2% of the voivodship's area, which meant an increase by 3.6% compared to 2010.

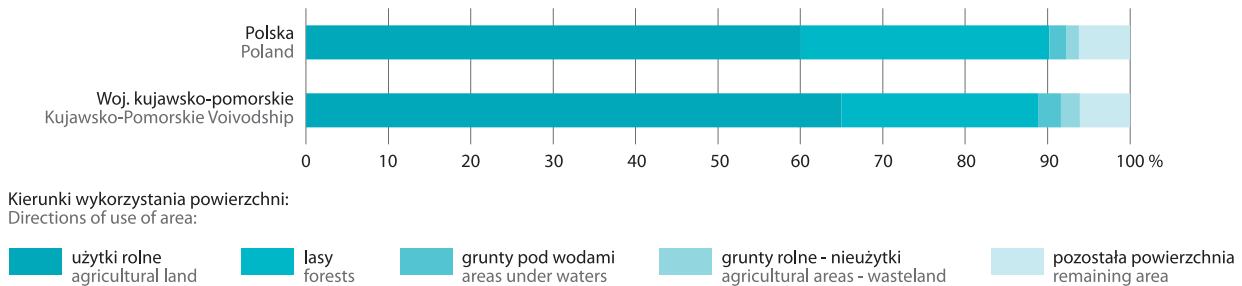
In 2019, compared to 2010, the accessibility to green areas improved. The area increased by 2.9%, including for instance parks, lawns and green areas of housing estates (the area was 36.4 km² and increased by 3.7%), strolling and recreational parks (16.1 km², increased by 4.2%) and green areas of housing estates (14.5 km², increased by 2.1%).

Zmniejszyła się w stosunku do analizowanego roku liczba rodzinnych ogródków działkowych (o 5,3%) oraz ich powierzchnia (o 8,9%), tj. do 395 ogródków o powierzchni 2,7 tys. ha w końcu 2019 r.

Compared to the analysed year, there was a decrease in the number of family allotment gardens (by 5.3%) and in their area (by 8.9%) to the level of 395 gardens with 2.7 thousand ha as at the end of 2019.

**Wykres 1. Struktura zagospodarowania terenu w 2019 r.
Stan na 1 stycznia**

Chart 1. The structure of land use in 2019
As at 31 January

Sieć osadnicza

Na koniec grudnia 2019 r. sieć osadniczą województwa kujawsko-pomorskiego stanowiły 52 miasta i 3579 miejscowości wiejskich. Średnia gęstość zaludnienia, czyli przeciętna liczba osób przypadająca na 1 km² powierzchni wyniosła 115 osób (w kraju 123 osoby na 1 km²), tj. o 2 osoby mniej niż w 2010 r. Większość ludności mieszkała w miastach. W porównaniu z 2010 r. udział ludności miejskiej w liczbie ogółem zmniejszył się z 60,6% do 58,9% w 2019 r. W miastach przypadały 1472 osoby na 1 km², zaś na wsiach 50 osób na 1 km².

Wielkość gminy wpływa na możliwość zaspokojenia przez nią potrzeb społecznych. Duże gminy mają większe możliwości realizacji zadań w tym zakresie. Dwa największe miasta i jednocześnie stolice województwa, Bydgoszcz i Toruń, posiadają wysoki potencjał naukowy, kulturalny, społeczny i gospodarczy. Istotną rolę odgrywają również miasta Włocławek i Grudziądz, koncentrujące szereg funkcji uzupełniających potencjał stolic. Ludność tych czterech miast stanowi 61,8% ludności miejskiej (36,4% ludności województwa). Miasta na prawach powiatu stanowią główne ośrodki pracy, nauki i usług publicznych dla mieszkańców województwa.

Biorąc pod uwagę liczbę ludności miast, mało jest miast kilkudziesięciotysięcznych (20,0 tys. mieszkańców i więcej). Miasta Inowrocław, Brodnica i Świecie zamieszkuje 10,4% ludności miejskiej w województwie. Wysoki jest natomiast udział liczby miast małych (od 10,0 do 19,9 tys. mieszkańców) oraz bardzo małych (poniżej 10,0 tys. mieszkańców). Wśród 52 miast województwa jest 14 miast małych i aż 31 bardzo małych (20 miast liczy poniżej 5,0 tys. mieszkań-

Settlement network

At the end of December 2019, the settlement network of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship comprised 52 cities and 3 579 rural localities. The average population density, i.e. the average number of persons per 1 km² of area, was 115 (123 persons per 1 km² in the country), 2 persons fewer than in 2010. Most of the population lived in urban areas. Compared to 2010, the share of urban population in the total population decreased from 60.6% to 58.9% in 2019. In urban areas there were 1 472 persons per 1 km², and in rural areas 50 persons per 1 km².

The size of a gmina affects its ability to meet social needs. Large gminas have greater possibilities to carry out tasks in this area. The two largest cities and, at the same time, the capitals of the voivodship, Bydgoszcz and Toruń, have high scientific, cultural, social and economic potentials. The cities of Włocławek and Grudziądz also play an important role, concentrating a number of functions complementing the potential of the capitals. The population of these four cities constitutes 61.8% of the urban population (36.4% of the voivodship population). Cities with powiat status are the main centres of work, education and public services for the inhabitants of the voivodship.

Taking into account the population of cities, there are few cities with several dozen thousand inhabitants (20 000 inhabitants and more). The cities of Inowrocław, Brodnica and Świecie are inhabited by 10.4% of the urban population in the voivodship. On the other hand, the share of small cities (from 10.0 thousand to 19.9 thousand inhabitants) and very small cities (fewer than 10.0 thousand inhabitants) is high. Among 52 cities in the voivodship, there are 14 small cities

ców). W małych i bardzo małych miastach według stanu na 31 grudnia 2019 r. mieszkało 27,8% ludności miejskiej.

Ludność mieszkająca na obszarach wiejskich (gminy wiejskie oraz wsie w gminach miejsko-wiejskich) w 2019 r. stanowiła 41,1% ludności województwa kujawsko-pomorskiego. Dwie największe gminy wiejskie Białe Błota i Lubicz (liczące powyżej 20,0 tys. mieszkańców) mają charakter gmin podmiejskich. Obie gminy graniczą ze stolicami województwa i stanowią zasadniczo bazę mieszkaniową tych miast. Gmin średnich (od 10,0 do 19,9 tys. mieszkańców) było 18. Jednakże większość ludności wiejskiej, bo aż 68,8%, mieszkało w małych gminach (poniżej 10,0 tys. mieszkańców). W 2019 r. 50 gmin wiejskich i części wiejskich gmin miejsko-wiejskich liczyło poniżej 5,0 tys. mieszkańców (23,8% ludności wiejskiej).

and as many as 31 very small ones (20 cities have fewer than 5 000 inhabitants). As at 31 December 2019, 27.8% of the urban population lived in small and very small cities.

In 2019, the population living in rural areas (rural gminas and rural areas in urban-rural gminas) accounted for 41.1% of the population of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship. The two largest rural gminas, Białe Błota and Lubicz (with more than 20 000 inhabitants), are suburban in nature. Both gminas border the voivodship capitals and essentially constitute the housing base of these cities. There were 18 medium-sized gminas (from 10.0 to 19.9 thousand inhabitants). However, the majority of the rural population, as much as 68.8%, lived in small gminas (fewer than 10.0 thousand inhabitants). In 2019, 50 rural gminas and rural areas in urban-rural gminas had fewer than 5.0 thousand inhabitants (23.8% of the rural population).

Rozdział 2

Chapter 2

Potencjał demograficzny i rynek pracy

Demographic potential and the labour market

Potencjał demograficzny wpływa na rozwój społeczno-gospodarczy danego obszaru i określany jest przez takie parametry, jak liczebność populacji, struktura demograficzna, zaludnienie. Zmienność potencjału demograficznego kształtowana jest przez natężenie ruchu naturalnego i wędrownego. Rozpatrując szerzej pojęcie potencjału demograficznego, tj. jako "siły napędowej" tkwiącej w zasobach ludzkich, potencjał demograficzny obejmuje również charakterystykę ludności pod względem poziomu wykształcenia, stanu zdrowia a także czynników istotnych z punktu widzenia rynku pracy (m.in. aktywność ekonomiczną, strukturę zawodową). Jako kapitał ludzki¹ rozumiany jest jako zasób wiedzy, umiejętności, zdrowia i energii vitalnej zawarty w każdym człowieku i w społeczeństwie jako całości, określający zdolności do pracy, do adaptacji do zmian w otoczeniu oraz możliwości kreacji nowych rozwiązań. Kapitał ludzki jest jednym z kluczowych czynników determinujących dobrostan społeczny, indywidualne zarobki pracowników, efektywność i skuteczność przedsiębiorców oraz wpływających na wielkość wartości dodanej generowanej przez gospodarkę narodową.

Stan ludności

Pod względem liczby ludności w końcu grudnia 2019 r. województwo kujawsko-pomorskie uplasowało się na 10. pozycji w rankingu województw. Mieszkańcy województwa stanowili 5,4% ogółu ludności kraju. W 2019 r. województwo zamieszkiwało 2 072,4 tys. osób i w porównaniu z 2010 r. ubyło 26,3 tys. osób (spadek o 1,3%). Prognoza demograficzna² wskazuje, że populacja województwa w 2050 r. będzie liczyła 1 799,0 tys. osób, czyli mniej o 13,2% niż w 2019 r.

W końcu grudnia 2019 r. większość ludności województwa kujawsko-pomorskiego mieszkała w miastach (58,9%, w Polsce 60,0%). W ostatnim dziesięcioleciu widoczna była prawidłowość polegającą na wzroście liczby ludności zamieszkującej tereny wiejskie, przy malejącej liczbie ludności miast. W 2019 r. w porównaniu z 2010 r. w województwie

1 Encyklopedia PWN; <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/kapital%20ludzki.html>, (dostęp 27.11.2020 r.).

2 Główny Urząd Statystyczny, Prognoza ludności na lata 2014–2050 (opracowana w 2014 r.), 2014, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosci/prognoza-ludnosci-na-lata-2014-2050-opracowana-2014-r-,1,5.html> (dostęp 27.11.2020 r.).

The demographic potential affects the socio-economic development of a given area and is determined by such parameters as population size, demographic structure and population density. The variability of the demographic potential is shaped by the intensity of natural and migratory population movements. Considering the demographic potential more broadly as a "driving force" inherent in human resources, the demographic potential includes also the characteristics of the population in terms of the level of education, health condition and factors important from the point of view of the labour market (including economic activity, occupational structure). Human capital¹ is understood as a resource of knowledge, skills, health and vital energy contained in every person and in society as a whole, determining the ability to work, to adapt to changes in the environment and the possibility of creating new solutions. Human capital is one of the key factors determining social well-being, individual earnings of employees, the efficiency and effectiveness of entrepreneurs and influencing the amount of added value generated by the national economy.

Population size

In terms of population size, at the end of December 2019, the Kujawsko-Pomorskie Voivodship was ranked 10th among voivodships. The inhabitants of the voivodship constituted 5.4% of the total population of the country. In 2019, the voivodship had a population of 2 072.4 thousand, which compared to 2010 decreased by 26.3 thousand people (a decrease of 1.3%). The demographic forecast² shows that the population of the voivodship in 2050 will be 1 799.0 thousand, i.e. 13.2% less than in 2019.

At the end of December 2019, the majority of the population of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship lived in urban areas (58.9%, in Poland 60.0%). In the last decade, a regularity was observed consisting in an increase in the number of people living in rural areas, with a decreasing

1 Encyklopedia PWN; <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/kapital%20ludzki.html>, (accessed 27.11.2020).

2 Central Statistical Office, Population projection 2014-2050 (prepared in 2014), 2014, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosci/prognoza-ludnosci-na-lata-2014-2050-opracowana-2014-r-,1,5.html> (accessed 27.11.2020).

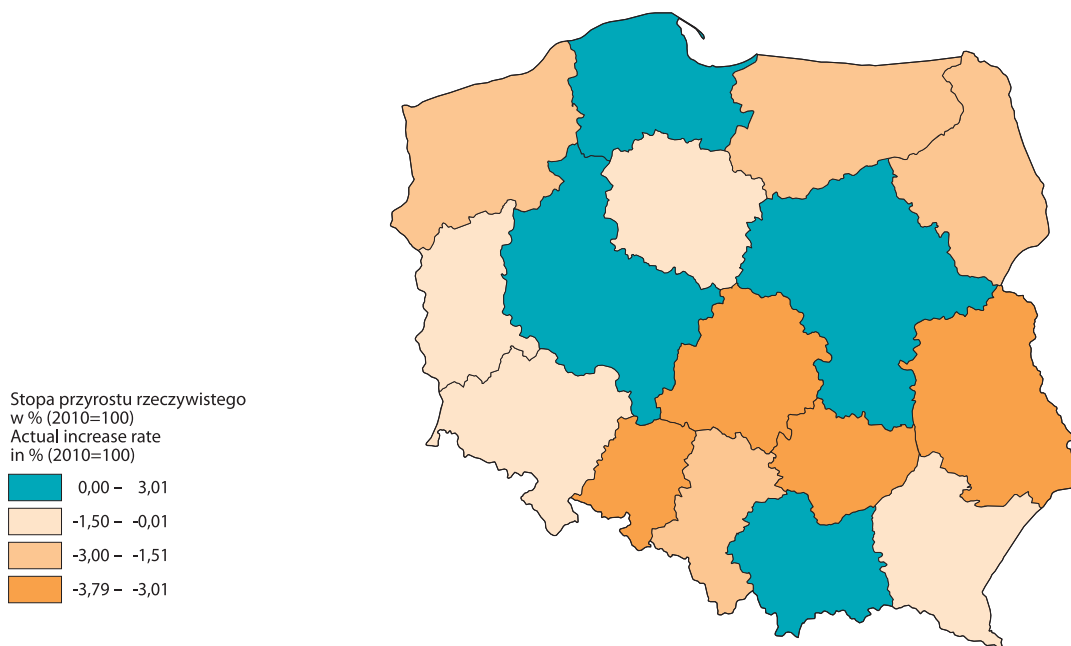
odnotowano spadek o 4,0% liczby ludności w miastach, a wzrost o 3,0% liczby mieszkańców wsi (w Polsce odpowiednio spadek o 1,6% i wzrost o 1,6%). Należy podkreślić, że za wzrost liczby ludności wiejskiej w znacznej mierze odpowiadają obszary podmiejskie Bydgoszczy i Torunia. W ciągu ostatnich dziesięciu lat na obszarach wiejskich powiatu bydgoskiego odnotowano stopę przyrostu rzeczywistego wynoszącą 16,4%, a powiatu toruńskiego 14,4% (łącznie więcej niż w 2010 r. o prawie 25 tys. osób).

Rzeczywiste zmiany w liczbie ludności województwa (przyrost rzeczywisty) wynikają głównie z dwóch procesów demograficznych – przyrostu naturalnego oraz ruchu wędrownego (tj. różnicy między napływem ludności a odpływem). Na skutek ujemnego przyrostu naturalnego ludności oraz odpływu migracyjnego w latach 2010–2019 malała liczba mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego. Od 2011 r. notowany był ujemny przyrost rzeczywisty, a w 2019 r. był on wynikiem ujemnego przyrostu naturalnego (minus 2 754 osób) oraz ujemnego salda migracji (minus 2 666 osób). Stopa rocznego przyrostu rzeczywistego w 2019 r. wyniosła minus 0,26% i była najniższa od 2010 r. W skali dziesięciu lat stopa przyrostu rzeczywistego wyniosła minus 1,25% (w Polsce minus 0,38%). Oznacza to, że w województwie kujawsko-pomorskim ubyło 125 osób na 10 tys. ludności (w kraju ubyło 38 osób na 10 tys. ludności). Pod tym względem województwo uplasowało się w środku rankingu, tj. na 8. pozycji w kraju.

size of urban population. In 2019, compared to 2010, the voivodship recorded a 4.0% decrease in the size of urban population, and a 3.0% increase in the size of rural population. It should be emphasised that the suburban areas of Bydgoszcz and Toruń are largely responsible for the increase in the size of rural population. Over the last 10 years, the actual increase rate recorded in the bydgoski powiat was 16.4%, and in toruński powiat – 14.4% (in total nearly 25 thousand people more than in 2010).

The actual changes in the size of the voivodship's population (actual increase) result mainly from two demographic processes – natural increase and migratory movement (i.e. the difference between the inflow and outflow). As a result of a negative natural increase and migration outflow in 2010–2019, the number of inhabitants of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship decreased. Since 2011, a negative actual increase has been recorded. In 2019 it was the result of a negative natural increase (minus 2 754 persons) and negative net migration (minus 2 666 persons). The annual actual increase rate in 2019 was minus 0.26% and was the lowest since 2010. On a ten-year scale, the actual increase rate was minus 1.25% (minus 0.38% in Poland). This means that there was a decrease of 125 persons per 10 thousand population in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship (the country lost 38 persons per 10 thousand population). In this respect, the voivodship was placed in the middle of the ranking, i.e. 8th in the country.

Mapa 2. Stopa przyrostu rzeczywistego według województw w 2019 r. (2010=100)
Map 2. The actual increase rate by voivodship in 2019 (2010=100)

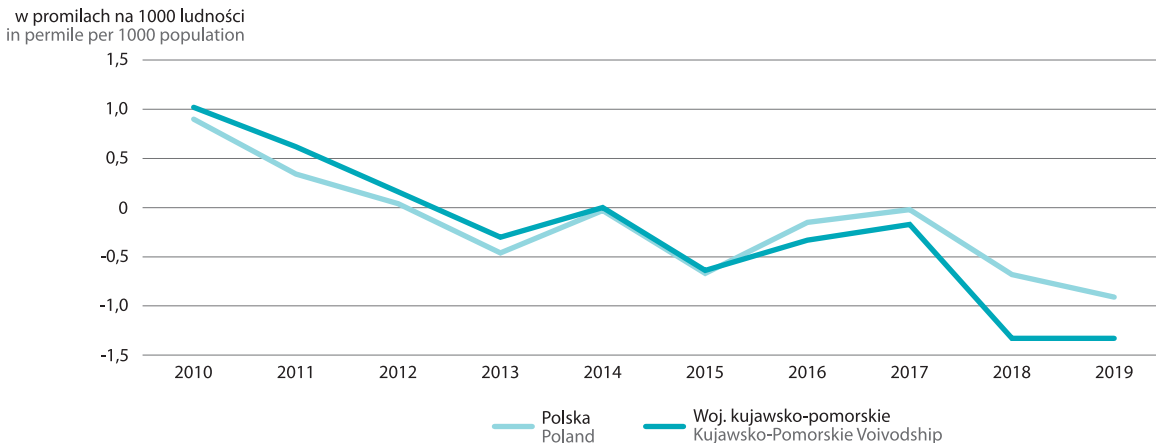
Ruch naturalny

Trwająca w województwie kujawsko-pomorskim od 2015 r. przewaga liczby zgonów nad liczbą urodzeń żywych skutkuje ujemnym przyrostem naturalnym ludności. Roczny przyrost naturalny w 2019 r. wyniósł minus 2,8 tys. osób i był to po notowanym w 2018 r., największy ubytek w latach 2010–2019. Dla porównania w 2010 r. przyrost naturalny wyniósł 2,1 tys. osób. W 2019 r. współczynnik przyrostu naturalnego (liczony na 1000 ludności) wyniósł minus 1,3 osoby (wobec 1,0 osoby w 2010 r., a w kraju w 2019 r. minus 0,9 osoby).

W województwie w 2019 r. urodziło się 19,4 tys. dzieci, z czego 99,6% stanowiły urodzenia żywe. Liczba urodzeń żywych była niższa o 14,4% niż w 2010 r. Współczynnik urodzeń żywych w 2019 r. wyniósł 9,3 urodzeń na 1000 osób (w 2010 r. wyniósł 10,8).

W ciągu 2019 r. odnotowano 22,1 tys. zgonów, tj. więcej o 8,0% niż w 2010 r. Współczynnik zgonów wyniósł 10,7 zgonów na 1000 osób (w 2010 r. wyniósł 9,7). W województwie kujawsko-pomorskim zarejestrowano 95 zgonów niemowląt (dzieci poniżej 1. roku życia), tj. mniej o 27,5% niż w 2010 r. W 2019 r. wartość współczynnika zgonów niemowląt wyniosła 4,9 zgony w przeliczeniu na 1000 urodzeń żywych (dla porównania w 2010 r. wyniósł on 5,8 zgonów, w Polsce w 2019 r. 3,8 zgonów).

Wykres 2. Przyrost naturalny ludności na 1000 ludności
Chart 2. Natural population increase per 1000 population

Najczęstszą przyczyną zgonów w województwie kujawsko-pomorskim były choroby układu krążenia – w 2019 r. spowodowały one 7,8 tys. zgonów (35,2% wszystkich zgonów). W porównaniu z 2010 r. liczba zgonów spowodowana tą grupą chorób zmniejszyła się o 15,4%. Kolejną bardzo częstą przyczyną śmierci były choroby nowotworowe. W 2019 r. nowotwory były przyczyną 6,4 tys. zgonów (29,1% wszyst-

Natural movement

The prevalence of deaths over live births in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship lasting from 2015 results in a negative natural increase. The annual population increase in 2019 amounted to minus 2.8 thousand persons and it was the second largest loss, following that of 2018, recorded in the years 2010–2019. For comparison, in 2010, natural increase amounted to 2.1 thousand persons. In 2019, the natural increase rate (per 1 000 population) amounted to minus 1.3 persons (compared to 1.0 persons in 2010, and minus 0.9 persons in the country in 2019).

In the voivodship, in 2019, there were 19.4 thousand births, of which 99.6% were live births. The number of live births was 14.4% lower than in 2010. The live birth rate in 2019 was 9.3 births per 1 000 persons (in 2010 it was 10.8).

During 2019, there were 22.1 thousand deaths, 8.0% more than in 2010. The death rate was 10.7 deaths per 1 000 persons (in 2010 it was 9.7). In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, 95 infant deaths (children under 1 year of age) were registered, 27.5% fewer than in 2010. In 2019, the value of the infant death rate was 4.9 deaths per 1 000 live births (for comparison, in 2010, it amounted to 5.8 deaths, in Poland, in 2019 – 3.8 deaths).

The most common cause of deaths in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship were cardiovascular diseases – in 2019, 7.8 thousand deaths were caused by them (35.2% of all deaths). Compared to 2010, the number of deaths caused by this group of diseases decreased by 15.4%. Another very common cause of death were neoplasms. In 2019, neoplasms caused 6.4 thousand deaths (29.1% of all deaths in the vo-

kich zgonów w województwie) i było to więcej o 9,7% niż w 2010 r. Choroby układu oddechowego były przyczyną 1,5 tys. zgonów w 2019 r. (6,9% wszystkich zgonów w województwie) i było to więcej o 18,0% niż w 2010 r. Zewnętrzne przyczyny zachorowania i zgonu, tj. wypadki komunikacyjne, urazy, zatrucia, samobójstwa czy zabójstwa, były przyczyną 1,1 tys. zgonów (5,0% wszystkich zgonów) i było to mniej o 0,7% niż w 2010 r. W analizowanym okresie spośród grupy zewnętrznych przyczyn zachorowań i zgonu zmniejszyła się w porównaniu z 2010 r. liczba: zgonów w wyniku wypadkowego zanurzenia i tonięcia – o 74,2% (8 zgonów), zabójstw – o 72,7% (3 zgony), samobójstw – o 43,2% (172 zgony) oraz wypadków komunikacyjnych – spadek o 13,4% (226 zgonów). W analizowanym okresie zwiększyła się niemal czterokrotnie liczba zgonów spowodowanych zaburzeniami psychicznymi i zachowania (342 zgony).

ivodship), 9,7% more than in 2010. Diseases of the respiratory system caused 1.5 thousand deaths in 2019 (6.9% of all deaths in the voivodship), 18.0% more than in 2010. External causes of morbidity or mortality, i.e. transport accidents, injuries, poisoning, suicides and homicides, were the cause of 1.1 thousand deaths (5.0% of all deaths), 0.7% less than in 2010. In analysed period, among the group of external causes of morbidity or mortality, there were decreases in relation to 2010 in the number of: deaths caused by accidental drowning and submersion – by 74.2% (8 deaths), homicides – by 72.7% (3 deaths), suicides – by 43.2% (172 deaths) and transport accidents – a decrease of 13.4% (226 deaths). In the analysed period, the number of deaths caused by mental and behavioural disorders increased almost four times (342 deaths).

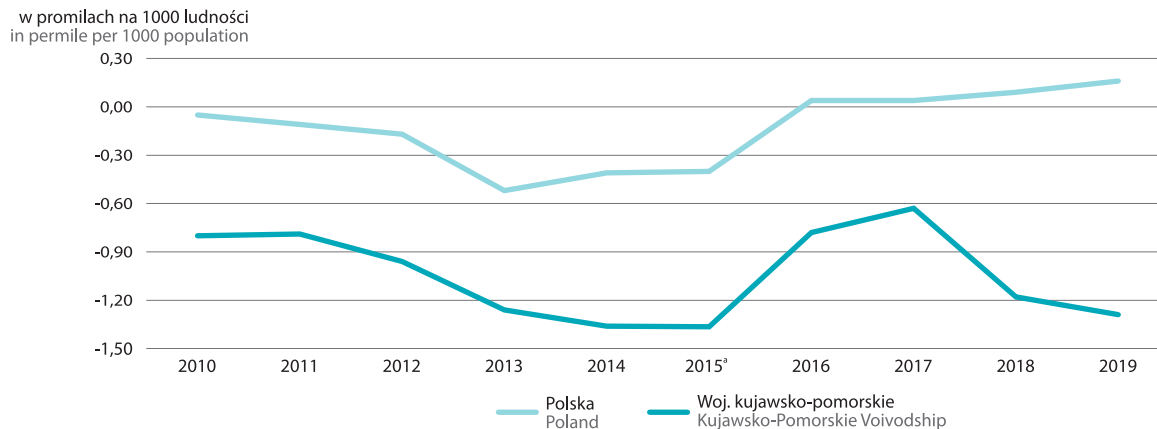
Migracje ludności na pobyt stały

Obok przyrostu naturalnego czynnikiem wpływającym na zmianę liczby ludności jest ruch wędrownicy ludności. Analiza kierunków migracji na pobyt stały wskazuje, iż w województwie kujawsko-pomorskim w latach 2010–2019 widoczny był niekorzystny bilans migracyjny. W porównywanych latach odnotowano więcej wymeldowań niż zameldowań. W 2019 r. ogólne saldo migracji ludności w województwie kujawsko-pomorskim zwiększyło się w porównaniu z 2010 r. z minus 1,7 tys. osób do minus 2,7 tys. osób. Współczynnik ogólnego salda migracji ludności wyniósł w 2019 r. minus 1,3 osoby na 1000 ludności (wobec minus 0,8 osoby na 1000 ludności w 2010 r.).

Population migration for permanent residence

Apart from natural increase, the factor influencing the change in the number of population is migration. The analysis of the directions of migration for permanent residence indicates that in years 2010–2019 an unfavourable migration balance is visible in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship. In the years compared, there were more deregistrations of permanent residence than registrations for permanent residence. In 2019, total net migration in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship increased compared to 2010 from minus 1.7 thousand persons to minus 2.7 thousand persons. The total net migration rate in 2019 amounted to minus 1.3 persons per 1 000 population (compared to minus 0.8 persons per 1 000 population in 2010).

Wykres 3. Saldo migracji ogółem na pobyt stały na 1000 ludności
Chart 3. Net migration of population for permanent residence per 1000 population

a Do obliczenia salda migracji wykorzystano dane o migracjach wewnętrznych za 2015 r. i migracjach zagranicznych za 2014 r.
a For the calculation of net migration, data on internal migration for 2015 and data on international migration for 2014 were used.

Migracje wewnętrzne w 2019 r. stanowiły zdecydowaną większość wszystkich migracji ludności na pobyt stały (97,3% napływu i 98,5% odpływu). Współczynnik salda migracji wewnętrznych wyniósł w 2019 r. minus 1,4 osoby na 1000 ludności (w 2010 r. wyniósł minus 0,7 osoby).

W okresie od 2010 r. do 2019 r. ujemne ogólne saldo migracji na pobyt stały w województwie kujawsko-pomorskim notowano w miastach, natomiast na terenach wiejskich we wspomnianych latach wartości były dodatnie. W 2019 r. w miastach wyniosło ono minus 3,6 osób w przeliczeniu na 1000 mieszkańców (w 2010 r. było to minus 3,1 na 1000 ludności), a na wsiach 2,0 osoby na 1000 mieszkańców (w 2010 r. było to 2,7 osób na 1000 ludności).

Na zmniejszenie liczby ludności w województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. miał wpływ odpływ znacznej liczby mieszkańców do innych województw (7,8 tys. osób), przy saldzie migracji międzywojewódzkiej wynoszącym minus 2,9 tys. osób. W ramach migracji wewnętrznych do innych województw na pobyt stały odpłynęło 28,7% wszystkich migrantów a spoza granic województwa napłynęło 20,0% migrantów. Udział zameldowań wewnątrzwojewódzkich w ogólnej liczbie meldujących się na pobyt stały w województwie kujawsko-pomorskim wyniósł 77,8%. Migracje w ruchu wewnątrzwojewódzkim (19,3 tys. osób) stanowiły 80,0% zameldowań i 71,3% wymeldowań w ramach migracji wewnętrznych.

Najmniejszy wpływ na ruch migracyjny na pobyt stały ogółem miały migracje zagraniczne; w 2019 r. stanowiły zaledwie 2,7% napływu migracyjnego i 1,5% odpływu migracyjnego z województwa kujawsko-pomorskiego. Kolejny rok z rzędu odnotowano dodatnie saldo migracji zagranicznych ludności (255 osób). Współczynnik salda migracji zagranicznych zwiększył się z minus 0,1 w 2010 r. do 0,1 w 2019 r. Z zagranicy do województwa kujawsko-pomorskiego na pobyt stały przybyło 657 osób, a z województwa za granicę wyemigrowały 402 osoby. W porównaniu z 2010 r. zwiększyła się liczba imigrantów (o 24,9%) i wyraźnie zmniejszyła się liczba emigrantów (o 47,5%). Na pobyt stały z zagranicy do województwa kujawsko-pomorskiego w 2019 r. przeprowadziło się najwięcej mieszkańców Wielkiej Brytanii (37,6%). Był to także najczęstszy kierunek emigracji (36,8%). Popularnym kierunkiem migracji były też Niemcy (emigranci stanowili 30,8% migrantów zagranicznych, a imigranci 16,4%). Znaczny wzrost liczby imigrantów w stosunku do 2010 r. odnotowano wśród obywateli Ukrainy, tj. z 14 osób w 2010 r. do 67 osób w 2019 r.

In 2019, internal migration accounted for the vast majority of the total migration for permanent residence (97.3% of the inflow and 98.5% of the outflow). In 2019, net internal migration amounted to minus 1.4 persons per 1 000 population (in 2010, it was minus 0.7 persons).

In the period from 2010 to 2019, negative total net migration for permanent residence in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship was recorded in urban areas, while in rural areas in these years the values were positive. In 2019, in urban areas it amounted to minus 3.6 persons per 1 000 inhabitants (in 2010, it was minus 3.1 persons per 1 000 inhabitants), and in rural areas, it amounted to 2.0 persons per 1 000 inhabitants (in 2010, it was 2.7 persons per 1 000 population).

The decrease in the population of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2019 was caused by the outflow of a significant number of inhabitants to other voivodships (7.8 thousand people), with the inter-voivodship net migration of minus 2.9 thousand persons. As part of internal migration 28.7% of all migrants departed for permanent residence to other voivodships, and 20.0% of all migrants came from other voivodships. The share of intra-voivodship registrations in the total number of permanent residence registrations in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship was 77.8%. Migration in the intra-voivodship movement (19.3 thousand people) accounted for 80.0% of registrations and 71.3% of deregistrations as part of internal migration.

The smallest impact on all migration flows for permanent residence had international migration. In 2019, it accounted for only 2.7% of the migration inflow and 1.5% of the migration outflow from the Kujawsko-Pomorskie Voivodship. Another year in a row, there was positive net migration of the population (255 people). The international net migration rate increased from minus 0.1 in 2010 to 0.1 in 2019. 657 people came from abroad to the Kujawsko-Pomorskie Voivodship for permanent residence, and 402 people emigrated from the voivodship. Compared to 2010, the number of immigrants increased (by 24.9%) and the number of emigrants clearly decreased (a decrease of 47.5%). The most numerous group of immigrants who moved to the Kujawsko-Pomorskie Voivodship for permanent residence from abroad in 2019 were British citizens (37.6%). The United Kingdom was also the most common destination of emigrants (36.8%). Germany was also a popular destination of migrants (emigrants accounted for 30.8% of international migrants, while immigrants accounted for 16.4%). A significant increase in the number of immigrants, from 14 persons in 2010 to 67 persons in 2019, was recorded among Ukrainian citizens.

Charakterystyka społeczno–demograficzna ludności

Większość populacji województwa kujawsko-pomorskiego stanowią kobiety; w końcu grudnia 2019 r. stanowiły one 51,5% ogółu mieszkańców województwa i w porównaniu z 2010 r. udział ten nie zmienił się. W analizowanym roku na 100 mężczyzn przypadało przeciętnie 106 kobiet (w Polsce 107 kobiet). Relacje pomiędzy liczbą mężczyzn a kobiet różnią się w poszczególnych grupach wieku. W 2019 r. w młodszych grupach wieku przewagę stanowili mężczyźni, a kobiety w starszych grupach, tj. od przedziału 50–54 lata. Wśród osób w wieku 65 lat i więcej kobiety stanowiły 60,0%.

Analiza struktury wiekowej ludności umożliwia ocenę i prognozowanie potencjału ludnościowego. W latach 2010–2019 odnotowuje się spadek liczby dzieci (osób w wieku 0–14 lat) oraz wzrost liczby osób starszych (w wieku 65 lat i więcej), co skutkuje starzeniem się społeczeństwa. Wpływ na to ma m.in. wydłużanie się dalszego trwania życia. W 2019 r. dzieci stanowiły 15,2% ludności województwa kujawsko-pomorskiego, tj. mniej o 0,4 p. proc. niż w 2010 r., a w 2050 r. prognozuje się spadek udziału do 12,0%. W ocenie procesu starzenia się społeczeństwa pomocny jest współczynnik starości demograficznej, określający udział osób starszych, tj. w wieku 65 lat i więcej w ogólnej liczbie ludności, który w 2019 r. wyniósł 17,7% (w stosunku do 2010 r. wzrósł o 5,2 p. proc.). W województwie kujawsko-pomorskim sytuacja przedstawiała się korzystniej niż w Polsce, gdzie współczynnik starości demograficznej wyniósł 18,1%. Współczynnik starości demograficznej wyższy był w miastach (20,0%) niż na wsiach (14,5%). Dla porównania w 2010 r. dysproporcje w zależności od miejsca zamieszkania były mniejsze i wyniosły odpowiednio 13,5% i 11,1%. Dane pochodzące z prognoz demograficznych wskazują, że w 2050 r. osoby starsze będą stanowiły 32,8% ludności województwa (w miastach 35,7%, a na wsiach 29,4%).

Pogorszenie proporcji między najmłodszymi a najstarszymi generacjami odzwierciedla również wzrost wartości indeksu starości prezentującego relację pokoleniową pomiędzy dziadkami (osobami w wieku 65 lat i więcej) i wnuczkami (osobami poniżej 15. roku życia). W województwie kujawsko-pomorskim relacja ta zwiększyła się z przypadających w 2010 r. 80 osób w wieku 65 lat i więcej na 100 osób w wieku 0–14 lat do 117 osób w 2019 r. (w 2050 r. prognozuje się dalszy wzrost indeksu starości do 273). Pod tym względem województwo zajęło 8. lokatę w rankingu województw.

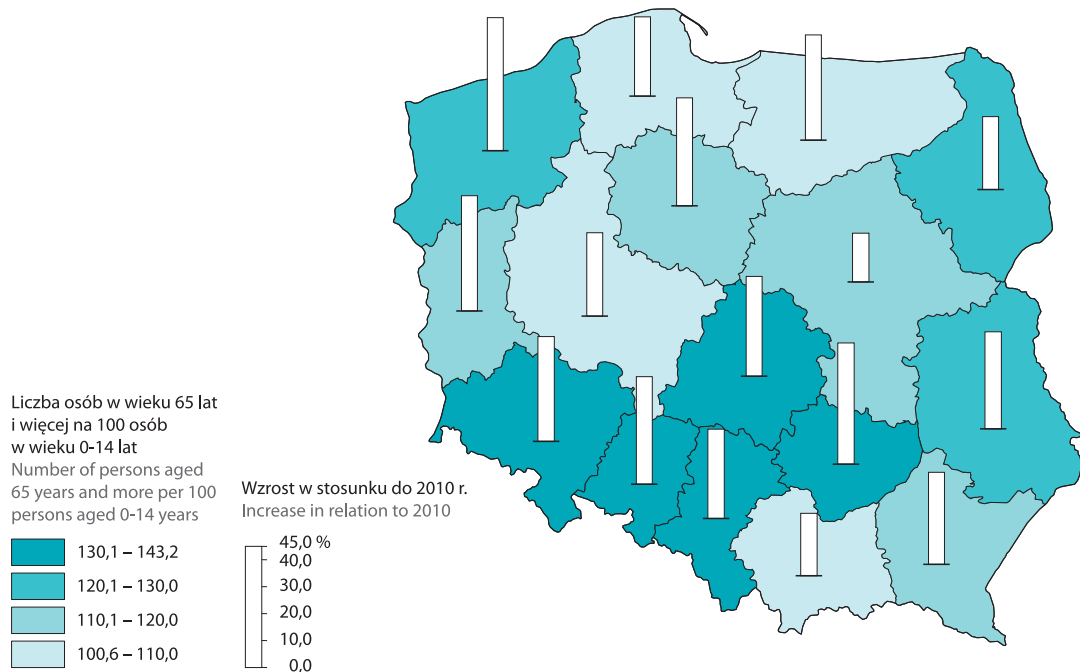
Socio-economic characteristics of the population

The majority of the population of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship are women; at the end of December 2019, they accounted for 51.5% of the total population of the voivodship and this share did not change compared to 2010. In the analysed year, there were 106 women per 100 men (107 women in Poland). Relationships between the number of men and women differ in particular age groups. In 2019, men prevailed in younger age groups, and women in older age groups, i.e. beginning from the 50–54 age group. Among people aged 65 and over, women constituted 60.0%.

An analysis of the age structure of the population enables the assessment and forecasting of the population potential. In the years 2010–2019, a decrease in the number of children was recorded (persons aged 0-14 years) and also an increase in the number of elderly people (aged 65 and over), which results in the ageing of the population. This is influenced by, among other things, extending life expectancy. In 2019, children accounted for 15.2% of the population of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, 0.4 percentage points less than in 2010. In 2050, the share is projected to decrease to 12.0%. When assessing the ageing of the society, a useful measure is the old-age rate, which shows the share of elderly people, i.e. those aged 65 and over, in the total population. In 2019, the rate amounted to 17.7% (compared to 2010 it increased by 5.2 percentage points). In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, the situation was more favourable than in Poland, where the old-age rate amounted to 18.1%. The old-age rate was higher in urban areas (20.0%) than in rural areas (14.5%). For comparison, in 2010, the disproportions depending on the place of residence were smaller and the rates were 13.5% and 11.1%, respectively. Data from demographic forecasts indicate that in 2050 the elderly will constitute 32.8% of the voivodship's population (35.7% in urban areas and 29.4% in rural areas).

The deterioration of the proportion between the youngest and the oldest generations is also reflected by an increase in the value of the ageing index, which presents the generation relationship between grandparents (people aged 65 and over) and grandchildren (people under 15). In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, this ratio increased from 80 persons aged 65 and over per 100 persons aged 0-14 in 2010 to 117 persons in 2019 (a further increase in the ageing index is expected to reach the level of 273 in 2050). In this respect, the voivodship took 8th place in the ranking of voivodships.

Mapa 3. Indeks starości według województw w 2019 r.
 Map 3. The ageing index by voivodship in 2019

W 2019 r. mediana wieku ludności województwa kujawsko-pomorskiego wyniosła 41,3 lata, przy czym w przypadku mężczyzn było to 39,6 lat, a kobiet 43,0 lata. W porównaniu z 2010 r. średni wiek mieszkańców wzrósł o 3,6 lat. Mediana wieku mieszkańców wsi w 2019 r. wyniosła 39,1 lat i było to mniej o niespełna 4 lata w porównaniu z mieszkańcami miast.

Rozwój nowych technologii medycznych i nowoczesnych metod diagnostycznych oraz poprawa kondycji zdrowotnej ludności mają swoje odzwierciedlenie w trwającym już od ponad dwudziestu lat spadku natężenia zgonów, a tym samym wydłużaniu przeciętnego trwania życia. Według danych z 2019 r., przy założeniu stałego poziomu umieralności, chłopcy w momencie urodzenia będą mieli przed sobą 73,7 lat życia, a dziewczynki 81,0 lat (w 2010 r. przeciętne dalsze trwanie życia wyniosło odpowiednio 71,4 lata i 79,8 lat). Nie odnotowano znacznych różnic w długości dalszego trwania życia w zależności od miejsca zamieszkania.

Wykształcenie stało się jednym z czynników i kryteriów stratyfikacji społecznej, jest wręcz kluczem do awansu społecznego i zawodowego człowieka. Wykształcenie można również traktować, jako zasób kwalifikacji oraz tytuł do zajmowania określonego stanowiska w hierarchii zawodowej, z czym wiążą się dochody. Im wyższy jest poziom wykształcenia człowieka, tym na ogół uzyskuje on wyższe dochody, które zwiększają jego możliwości konsumpcyjne; w tym

In 2019, the median age of the population of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship was 41.3 years, with men 39.6 years old and women 43.0 years old. Compared to 2010, the median age of the inhabitants increased by 3.6 years. The median age of rural residents in 2019 was 39.1 years, which was nearly 4 years lower than that of urban residents.

The development of new medical technologies and modern diagnostic methods as well as the improvement of the health condition of the population are reflected by the decline in the death intensity that has been going on for over twenty years, and thus in the extension of the life expectancy. According to the data from 2019, assuming a constant mortality rate, boys will have 73.7 years of life at birth, and girls will have 81.0 years (in 2010, the life expectancy was 71.4 years and 79.8 years, respectively). There were no significant differences in life expectancy depending on the place of residence.

Education has become one of the factors and criteria of social stratification, and it is even the key to social and professional advancement of a person. Education can also be treated as a source of qualifications and a title to occupy a specific position in the occupational hierarchy, which is associated with income. The higher a person's level of education, the higher is income, which increases his or her consumption abilities; in this context, the economic effect

kontekście wyróżnia się ekonomiczny efekt wykształcenia³. Zdobyte wykształcenie determinuje aktywność zawodową ludzi. Źródłem informacji o poziomie wykształcenia ludności w wieku 15 lat i więcej są wyniki reprezentacyjnego Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności. W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim wśród ludności objętej badaniem BAEL, najbardziej zwiększył się w stosunku do 2010 r. odsetek osób z wykształceniem wyższym (z 13,5% w 2010 r. do 19,4% w 2019 r.). Wzrost odnotowano również w przypadku grupy osób z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym (wzrost z 21,4% do 23,1%). W 2019 r. udział grup osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym wyniósł 28,3%, gimnazjalnym, podstawowym oraz niższym 19,2% a średnim ogólnokształcącym 10,1%.

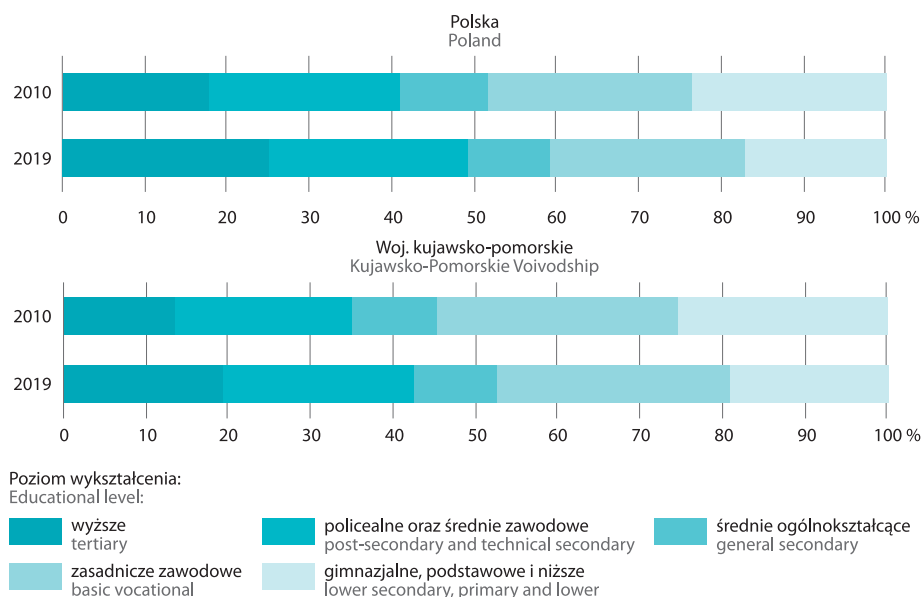
W analizowanym okresie zwiększył się udział osób w wieku 25–64 lata uczących się i doksztalających się w ludności ogółem w tej samej grupie wieku z 4,2% w 2010 r. do 5,2% w 2019 r. (w kraju wyniósł 4,8%).

of education³ is particularly visible. The acquired education determines the professional activity of people. The source of information on the level of education of the population aged 15 and over are the results of the Labour Force Survey. In 2019, in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, among the population covered by the LFS survey, the percentage of people with tertiary education increased the most compared to 2010 (from 13.5% in 2010 to 19.4% in 2019). An increase was also recorded in the group of people with post-secondary and technical secondary education (an increase from 21.4% to 23.1%). In 2019, the share of people with basic vocational education was 28.3%, with lower secondary, primary and lower education – 19.2%, and with general secondary education – 10.1%.

In the analysed period, the share of people aged 25-64 in education and training in the total population of the same age group increased from 4.2% in 2010 to 5.2% in 2019 (in Poland it was 4.8%).

Wykres 4. Struktura ludności^a według poziomu wykształcenia

Chart 4. Population structure^a by level of education

a W wieku 15 lat i więcej.
a Aged 15 years and over.

Aktywność zawodowa

Lokalny rynek pracy, jako czynnik rozwoju lokalnego oraz istotny aspekt funkcjonowania społeczności lokalnych, rzutuje na dobrostan mieszkańców, a tym samym wpływa na warunki życia. Na podstawie wyników BAEL w 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim aktywnych zawodowo było 908 tys. osób, a w stosunku do 2010 r. zbiorowość ta

Economic activity

The local labour market, as a factor of local development and an important aspect of the functioning of local communities, affects the well-being of residents, and thus affects the living conditions. According to the LFS results, in 2019, there were 908 000 economically active people in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship. When compared to 2010,

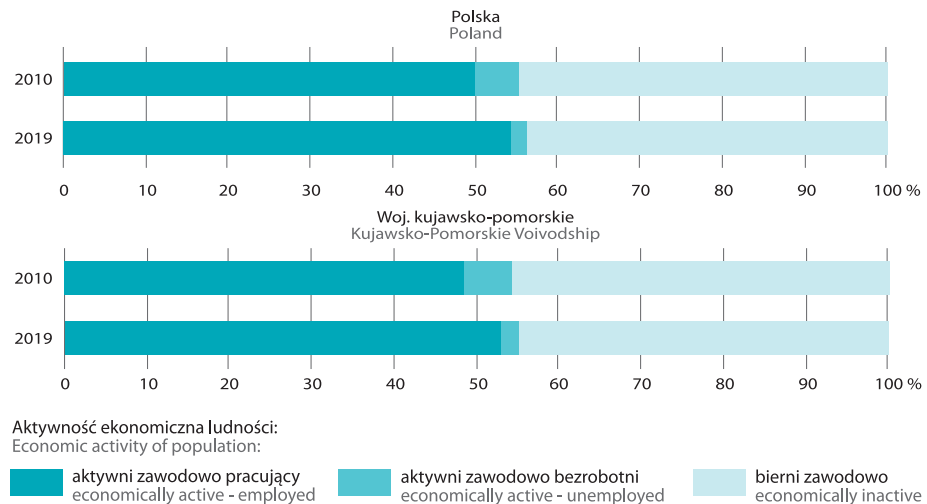
3 Cz. Bywalec, *Ekonomika i finanse gospodarstw domowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 50.

3 Cz. Bywalec, *Ekonomika i finanse gospodarstw domowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, p. 50.

zwiększyła się o 4,2%. Współczynnik aktywności zawodowej wyniósł 55,2% i był niższy o 1,0 p. proc. niż w Polsce. Większość osób aktywnych zawodowo mieszkała w miastach (przy współczynniku aktywności zawodowej wynoszącym 54,5%, a w Polsce 56,2%). W przypadku pracujących, mieszkańcy miast stanowili 58,1% wszystkich pracujących, zaś bezrobotnych – 58,3% wszystkich bezrobotnych. Dla porównania, od 2010 r. udziały te zmalały, odpowiednio o 2,3 p. proc i o 5,8 p. proc.

this group increased by 4.2%. The economic activity rate amounted to 55.2% and was lower by 1.0 percentage point than in Poland. Most of economically active people lived in urban areas (with the economic activity rate of 54.5%, and 56.2% in Poland). Urban residents accounted for 58.1% of all employed persons and 58.3% of all unemployed persons. For comparison, since 2010 these shares have decreased by 2.3 percentage points and 5.8 percentage points, respectively.

Wykres 5. Struktura ludności^a według aktywności ekonomicznej
Chart 5. Population structure^a by economic activity

a W wieku 15 lat i więcej.
 a Aged 15 years and over.

W 2019 r. w skali dziesięciu lat zwiększyła się o 11,9% liczba osób pracujących, tj. do 872 tys. osób. Największy odsetek pracujących stanowili pracownicy sektora usług (54,4%; w Polsce 58,7%). W 2019 r. odnotowano wyższy niż w Polsce odsetek pracujących w rolnictwie (13,1%, w Polsce 9,2%).

In 2019, over ten years, the number of employed people increased by 11.9%, i.e. to 872 thousand. The highest percentage of the employed were employees in the service sector (54.4%; in Poland 58.7%). In 2019, the percentage of people working in agriculture (13.1%, was higher than in Poland 9.2%).

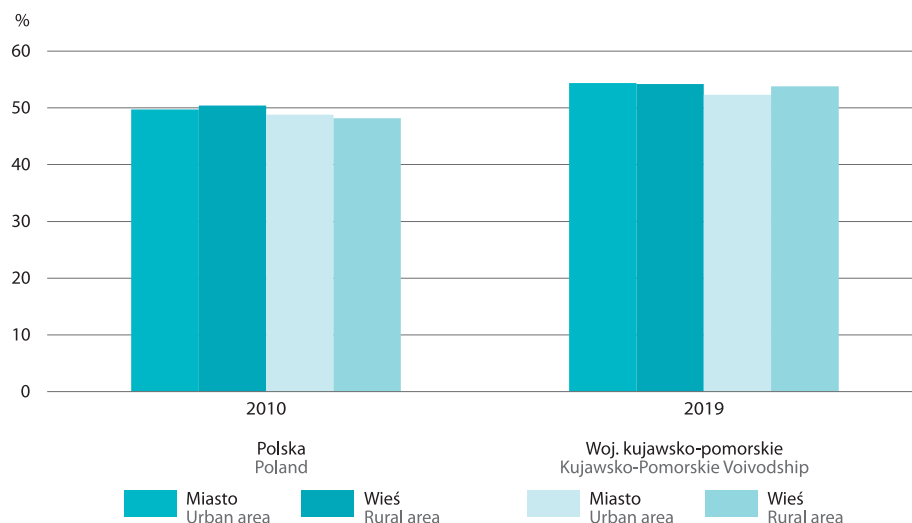
Zaangażowanie mieszkańców województwa jako siły roboczej było mniejsze niż średnio w kraju. Miernikiem jest wskaźnik zatrudnienia liczony jako udział ludności pracującej w ogólnej liczbie ludności w wieku 15 lat i więcej. Wskaźnik zatrudnienia w województwie wyniósł 53,0% (w Polsce 54,4%, a w województwie w 2010 r. 48,5%). Najwyższy wskaźnik odnotowano wśród osób w wieku 35–44 lata (83,2%; w Polsce 85,0%), zaś biorąc pod uwagę poziom wykształcenia najwyższy wystąpił w grupie osób z wyższym wykształceniem (79,0%; w Polsce 78,6%). Biorąc pod uwagę czas pracy zwiększył się w porównaniu z 2010 r. udział pracujących w pełnym wymiarze czasu pracy bądź dłużej (z 92,0% w 2010 r. do 93,8%). Wzrost bardziej widoczny był wśród kobiet, u których w porównywanym okresie udział wzrósł o 2,5 p. proc.

The activity of the region's inhabitants as the labour force is lower than the national average. The measure is the employment rate calculated as the share of the employed population in the total number of people aged 15 and over. The employment rate in the voivodship amounted to 53.0% (in Poland 54.4%, and in the voivodship in 2010, 48.5%). The highest rate was recorded among people aged 35–44 (83.2%; in Poland 85.0%), while taking into account the level of education, the highest rate was recorded among people with tertiary education (79.0%; in Poland 78.6%). As for working time, the share of people working full-time or longer increased when compared to 2010 (from 92.0% in 2010 to 93.8%). The increase was more visible among women, whose share increased by 2.5 percentage points in the analysed period.

Tablica 2. Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej
Table 2. Economic activity of the population aged 15 and more

Wyszczególnienie Specification	Aktywność ekonomiczna ludności Economic activity of the population			W % ogółem In % of total	
	2010	2019		2010	2019
	w tys. in thousand		2010=100		
LUDNOŚĆ POPULATION	1605	1646	102,6	.	.
Aktywni zawodowo ogółem Total economically active persons	871	908	104,2	100,0	100,0
według poziomu wykształcenia by educational level					
wyższe tertiary	176	257	146,0	20,2	28,3
policealne oraz średnie zawodowe post-secondary and vocational secondary	231	236	102,2	26,5	26,0
średnie ogólnokształcące general secondary	86	91	105,8	9,9	10,1
zasadnicze zawodowe basic vocational	294	256	87,1	33,8	28,2
gimnazjalne, podstawowe i niższe lower secondary, primary and incomplete primary	84	67	79,8	9,6	7,4
według grup wieku by groups of age					
15-29 lat years	223	180	80,7	25,6	19,8
30-39	238	244	102,5	27,2	26,9
40-49	207	241	116,4	23,8	26,5
50 lat i więcej years and more	204	243	119,1	23,4	26,8
Pracujący Employed	779	872	111,9	89,4	96,0
Bezrobotni Unemployed	92	36	39,1	10,6	4,0
Bierni zawodowo ogółem Total economically inactive persons	734	739	100,7	100,0	100,0
według poziomu wykształcenia by educational level					
wyższe tertiary	42	62	147,6	5,8	8,5
policealne oraz średnie zawodowe post-secondary and vocational secondary	113	144	127,4	15,4	19,5
średnie ogólnokształcące general secondary	80	74	92,5	10,9	10,0
zasadnicze zawodowe basic vocational	175	209	119,4	23,8	28,3
gimnazjalne, podstawowe i niższe lower secondary, primary and incomplete primary	324	249	76,9	44,1	33,7
według grup wieku by groups of age					
15-29 lat years	202	151	74,8	27,5	20,4
30-39	42	47	111,9	5,8	6,4
40-49	35	36	102,9	4,8	4,9
50 lat i więcej years and more	454	505	111,2	61,9	68,3

Wykres 6. Wskaźnik zatrudnienia według miejsca zamieszkania
Chart 6. Employment rate by place of residence

Do ludności aktywnej zawodowo zalicza się także bezrobotnych. W województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. zmniejszyła się o 60,9% liczba osób bezrobotnych, tj. do 36 tys. osób. Stopa bezrobocia w tym czasie zmniejszyła się z 10,6% w 2010 r. do 4,0% (w Polsce w 2019 r. wyniosła 3,3%). Wśród mężczyzn stopa bezrobocia była wyższa i wyniosła 5,0%. Przeciętny czas poszukiwania pracy wyniósł 6,2 miesiące i był krótszy niż w Polsce (7,7 miesięcy) i w 2010 r. (9,0 miesięcy).

Według wyników z BAEL w 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim osoby biernie zawodowo stanowiły 42,0% (w 2010 r. 41,4%) ludności faktycznie zamieszkałej ogółem w wieku 15 lat i więcej. Do grupy tej zaliczono osoby, które nie pracowały i nie poszukiwały pracy z różnych przyczyn bądź poszukiwały, ale nie były gotowe do jej podjęcia. Większość osób biernych zawodowo (59,7%) mieszkała w miastach. Najczęstszymi przyczynami bierności zawodowej w 2019 r. według ankietowanych były: emerytura (53,6%), nauka, uzupełnianie kwalifikacji (15,3%) oraz obowiązki rodzinne i związane z prowadzeniem domu (14,6%).

Na podstawie danych BAEL liczba osób niepełnosprawnych w wieku 16 lat i więcej zmniejszyła się ze 194 tys. w 2010 r. do 186 tys. osób w 2019 r. Do osób niepełnosprawnych zaliczono osoby w wieku 16 lat i więcej, które mają przyznane orzeczenie o stopniu niepełnosprawności lub niezdolności do pracy. Większość spośród osób niepełnosprawnych (83,3%) to osoby biernie zawodowo. Spośród ogółu osób biernych zawodowo 95 tys. osób (12,9%) jako przyczynę bierności podało niepełnosprawność i chorobę. Dla porównania, w 2010 r. taką przyczynę podało 15,4% badanych (113 tys. osób). W 2019 r. 29 tys. osób niepełnosprawnych pracowało. Udział pracujących niepełnosprawnych w wieku 16–64 lata w ogólnej liczbie ludności niepełnosprawnej w tym wieku wyniósł 21,4%.

The economically active population includes also the unemployed. In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2019, the number of unemployed persons decreased by 60.9%, i.e. to 36 thousand. At that time, the unemployment rate decreased from 10.6% in 2010 to 4.0% (in Poland in 2019, it was 3.3%). The unemployment rate for men was higher and amounted to 5.0%. The average time of looking for a job was 6.2 months and was shorter than in Poland (7.7 months) and shorter than that in 2010 (9.0 months).

According to the LFS results, in 2019, in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, economically inactive people accounted for 42.0% (41.4% in 2010) of the total actually inhabited population (aged 15 and over). This group includes people who did not work and were not looking for a job for various reasons, or who were looking for a job, but were not ready to take it. Most of the economically inactive (59.7%) lived in urban areas. They also constituted the majority of the economically inactive people in 2010. According to the respondents, the most common reasons for professional inactivity in 2019 were: retirement (53.6%), education, raising their qualifications (15.3%) as well as family and household obligations (14.6%).

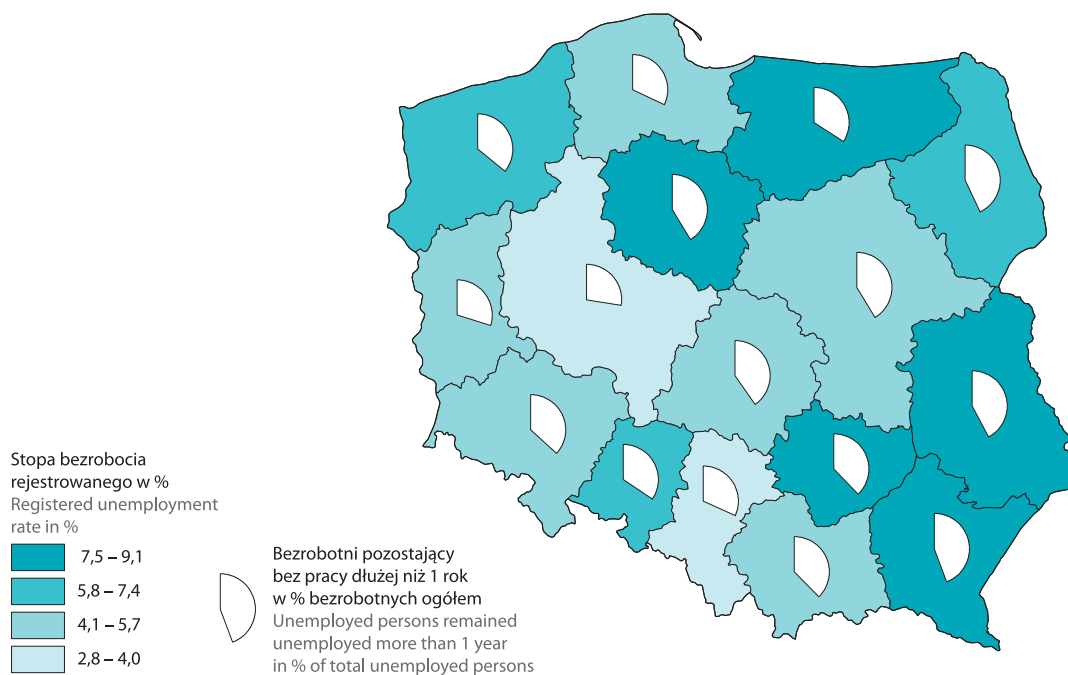
Based on the LFS data, the number of disabled people aged 16 and over decreased from 194 thousand in 2010 to 186 thousand in 2019. Disabled people include those aged 16 and over who were granted a disability degree certificate or a certificate of incapacity for work. Most of the disabled (83.3%) are economically inactive. Among the total population of the economically inactive, 95 thousand persons (12.9%) indicated disability as the reason for inactivity. For comparison, in 2010, such a reason was given by 15.4% of respondents (113 thousand people). In 2019, 29 thousand disabled people worked. The share of employed disabled people aged 16–64 in the total number of disabled people at that age was 21.4%.

W województwie kujawsko-pomorskim w końcu grudnia 2019 r. w powiatowych urzędach pracy zarejestrowanych było 64,1 tys. osób bezrobotnych⁴, tj. mniej o 54,0% niż w 2010 r. W końcu analizowanego roku większość bezrobotnych (60,2% ogólnej ich liczby) stanowiły kobiety oraz mieszkańcy miast (51,6%). W 2019 r. prawo do zasiłku posiadało 11,2 tys. osób bezrobotnych, tj. 17,4% ogółu bezrobotnych.

In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, at the end of December 2019, there were 64.1 thousand unemployed persons⁴ registered in powiat labour offices, 54.0% fewer than in 2010. At the end of the analysed year, the majority of the unemployed (60.2% of the total number) were women and urban residents (51.6%). In 2019, 11.2 thousand persons, i.e. 17.4% of the total number of unemployed persons, had the right to receive an unemployment benefit.

**Mapa 4. Bezrobocie rejestrowane według województw w 2019 r.
Stan na 31 grudnia**

Map 4. Registered unemployment by voivodship in 2019
As at 31 December

Stoпа bezrobocia rejestrowanego w końcu grudnia 2019 r. wyniosła 7,9% i było to mniej o 9,1 p. proc. niż w 2010 r. W województwie kujawsko-pomorskim stoпа bezrobocia rejestrowanego była wyższa o 2,7 p. proc. niż w kraju.

The registered unemployment rate at the end of December 2019 was 7.9% , which was 9.1 percentage points lower than in 2010. In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, the registered unemployment rate was 2.7 percentage points higher than in the country.

W ciągu 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim do rejestru bezrobotnych napłynęło 103,6 tys. osób. W tym samym czasie z rejestru odpłynęło 112,2 tys. bezrobotnych, z czego najwięcej ze względu na podjęcie pracy (49,6%). W związku z rozpoczęciem szkolenia, stażu (w tym w ramach bonu) i prac społecznie użytecznych z rejestru odpłynęło 12,3% bezrobotnych. Natomiast osiągnięcie wieku emerytalnego, nabycie praw emerytalnych lub rentowych, nabycie praw do świadczenia przedemerytalnego było powodem odpływu 2,3% bezrobotnych.

During 2019, 103.6 thousand people were entered into the unemployment register in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship. At the same time, 112.2 thousand unemployed people were removed from the unemployment register, most of whom because of undertaking work (49.6%). 12.3% of the unemployed were removed from the register due to the commencement of training, traineeship (including traineeship under traineeship vouchers) and socially useful work. On the other hand, reaching the retirement age, acquiring pension rights, and acquiring pre-retirement benefits resulted in an outflow of 2.3% of the unemployed.

4 Dane MRiPS.

4 Data of the MRiPS.

Wymogi rynku pracy, sprawiają iż pewne grupy bezrobotnych, m.in. osoby młode i starsze, są szczególnie narażone na potencjalne problemy z podjęciem pracy. Wsparcia potrzebują też osoby pozostające bez pracy w długim okresie czy też osoby niepełnosprawne. Urzędy pracy wspierają ich w powrocie na rynek pracy, świadczą pomoc przy podnoszeniu kwalifikacji zawodowych. Osobom będącym w szczególnej sytuacji na rynku pracy⁵ przysługuje pierwszeństwo w skierowaniu do udziału w specjalnych programach dla bezrobotnych. W województwie kujawsko-pomorskim w końcu 2019 r. omawiana grupa osób stanowiła 85,0% ogólnej liczby zarejestrowanych bezrobotnych. Najliczniejszą kategorią bezrobotnych będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy byli długotrwale bezrobotni – 65,1%, bezrobotni do 30. roku życia – 30,6% oraz bezrobotni powyżej 50. roku życia – 29,9%. Kolejną grupę będącą w szczególnej sytuacji na rynku pracy stanowili bezrobotni posiadający co najmniej 1 dziecko do 6. roku życia (27,2%). Wśród zarejestrowanych bezrobotnych było także 2,9 tys. osób niepełnosprawnych. Większość bezrobotnych znajdujących się w rejestrach powiatowych urzędów pracy w końcu grudnia 2019 r. to osoby o niskim poziomie wykształcenia. Wśród nich zbliżone liczebności stanowili bezrobotni z wykształceniem gimnazjalnym, podstawowym i niepełnym podstawowym oraz zasadniczym zawodowym. Odsetek bezrobotnych tych dwóch grup wyniósł odpowiednio 32,0% i 27,9%. Udział osób z wykształceniem wyższym wyniósł w tym czasie 9,5%.

Zatrudnianie cudzoziemców stało się coraz częstszym zjawiskiem. W analizowanym roku w województwie kujawsko-pomorskim zaobserwowano wzrost liczby wydanych zezwoleń na pracę cudzoziemców⁶ w porównaniu z 2010 r. W 2019 r. wydano ich 38,0 tys. (w 2010 r. było zaledwie 700 zezwoleń). Stanowiło to 8,5% wszystkich zezwoleń wydanych w Polsce. Najwięcej zezwoleń na pracę cudzoziemców przyznano obywatelom Ukrainy (80,7% wszystkich zezwoleń w województwie). Biorąc pod uwagę zezwolenia na pracę według wielkich grup zawodów Klasyfikacji Zawodów i Specjalności można zaobserwować, że w 2019 r. najliczniejszą grupę stanowili robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy. Było to 61,6% ogólnej liczby wydanych zezwoleń, z czego obywatelom Ukrainy wydano 18,5 tys. takich pozwoleń.

Due to the requirements of the labour market certain groups of the unemployed, i.a. young and elderly people are particularly vulnerable to potential problems with finding a job. People remaining unemployed for a long period of time or disabled people also need support. Labour offices support them in their return to the labour market, provide assistance in improving their professional qualifications. Persons who are in a special situation on the labour market⁵ have priority in receiving referrals to participate in special programmes for unemployed persons. In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, at the end of 2019, the said group of people accounted for 85.0% of the total number of registered unemployed persons. The most numerous category of the unemployed in a special situation on the labour market were long-term unemployed persons – 65.1%, unemployed persons under 30 years of age – 30.6% and unemployed persons aged 50 years or over – 29.9%. The next group of the unemployed in a special situation on the labour market were the unemployed with at least 1 child under 6 years of age (27.2%). Among registered unemployed persons there were 2.9 thousand disabled people. Most of the unemployed in the registers of powiat labour offices at the end of December 2019 were people with a low level of education. Among them, there were similarly numerous groups of unemployed persons with lower secondary, primary and incomplete primary and, on the other hand, with basic vocational education. The percentages of the unemployed in these two groups were respectively 32.0% and 27.9%. The share of people with tertiary education at that time was 9.5%.

Employment of foreigners has become increasingly frequent. In analysed year, an increase in the number of work permits issued to foreigners⁶ compared to 2010 was observed in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship. In 2019, 38.0 thousand work permits were issued (in 2010, there were only 700 permits). They accounted for 8.5% of all permits issued in Poland. Most work permits for foreigners were granted to Ukrainian citizens (80.7% of all permits in the voivodship). When analysing work permits by major occupational group of the Classification of Occupations and Specialisations (KZiS)/ISCO-08, it can be observed that in 2019, the most numerous group were craft and related trades workers. They accounted for 61.6% of the total number of permits issued, of which 18.5 thousand were granted to Ukrainian citizens.

5 Według ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. z 2019 r. poz. 1482 z późn. zm.) osobami będącymi w szczególnej sytuacji na rynku pracy są: bezrobotni do 30. roku życia, bezrobotni długotrwale, bezrobotni powyżej 50. roku życia, bezrobotni korzystający ze świadczeń z pomocy społecznej, bezrobotni posiadający co najmniej jedno dziecko do 6. roku życia lub co najmniej jedno dziecko niepełnosprawne do 18. roku życia, bezrobotni niepełnosprawni.

6 Opracowano na podstawie danych MRPiPS dotyczących zezwoleń na pracę cudzoziemców.

5 According to the Act of 20 April 2004 on Employment Promotion and Labour Market Institutions (Journal of Laws 2019, item 1482, as amended) persons who are in a special situation on the labour market are: unemployed persons under 30 years of age, long-term unemployed persons, unemployed persons aged 50 years or over, unemployed persons receiving social assistance benefits, unemployed persons with at least one child under 6 years of age or at least one disabled child under the age of 18, disabled unemployed persons.

6 Prepared on the basis of MRPiPS on work permits for foreigners.

Struktura zawodowa

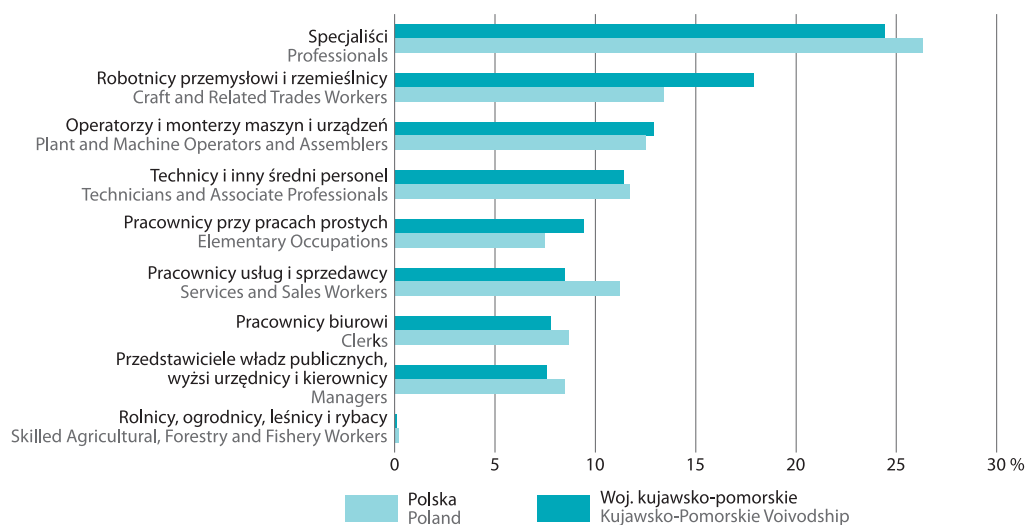
Na podstawie wyników reprezentacyjnego Badania struktury wynagrodzeń według zawodów za październik 2018 r. można stwierdzić, iż w województwie kujawsko-pomorskim wśród osób zatrudnionych⁷ uwzględniając wielkie grupy zawodów m.in.: 24,4% ogółu zatrudnionych to specjaliści, 17,9% to robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy, 12,9% to operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń a 11,4% zatrudnionych to technicy i inny średni personel. Udział wymienionych grup zawodów nie zmienił się znacząco w stosunku do 2010 r., z wyjątkiem grupy operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń (wzrost udziału o 1,4 p. proc.). W strukturze zawodowej zatrudnionych zwiększył się także udział przedstawicieli władz publicznych, wyższych urzędników i kierowników z 6,4% w 2010 r. do 7,6% w 2018 r.

Occupational structure

On the basis of the results of the representative Survey on the structure of wages and salaries by occupation for October 2018, it can be concluded that in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, the shares of some selected major occupational groups in the total number of employees⁷ were as follows: professionals – 24.4%, craft and related trades workers – 17.9%, plant and machine operators and assemblers – 12.9% and technicians and associate professionals – 11.4%. The share of the above-mentioned occupational groups did not change significantly compared to 2010, except for the group of plant and machine operators and assemblers (increase in the share by 1.4 percentage points). In the occupational structure of employees, the share of managers also increased, from 6.4% in 2010 to 7.6% in 2018.

Wykres 7. Struktura zatrudnionych^a według głównych grup zawodów w październiku 2018 r.

Chart 7. The structure of employees^a by major occupational group in October 2018

^a Dane dotyczą pełnozatrudnionych i niepełnozatrudnionych bez przeliczania niepełnozatrudnionych na pełnozatrudnionych i obejmują podmioty, w których liczba pracujących przekracza 9 osób.

^a Data concern full- and part-time employees without converting part-time employees into full-time employees and concern entities with more than 9 employed persons.

Warunki pracy

Informacje o warunkach pracy wspomagają prowadzenie polityki w zakresie poprawy bezpieczeństwa i higieny pracy. Na podstawie sprawozdawczości nt. warunków pracy można stwierdzić, iż w województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. w warunkach zagrożenia pracowało 18,3 tys. osób (liczonych jeden raz w grupie czynnika przeważającego). Porównując z 2010 r. liczba ta zmalała o 17,1% (w Polsce o 16,3%). W 2019 r. narażonych na szkodliwe czynniki zwią-

⁷ Dotyczy zatrudnionych, którzy otrzymali wynagrodzenie za cały miesiąc, bez zatrudnionych w organizacjach: społecznych, politycznych, związków zawodowych i innych.

Working conditions

Information on working conditions supports the policy of improving occupational health and safety. Based on the reports on working conditions it can be concluded that in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2019, 18.3 thousand people were exposed to risk factors at work (listed only once by predominant factor). Compared to 2010, this number decreased by 17.1% (in Poland by 16.3%). In 2019, 13.2 thousand people were exposed to risk factors arising

⁷ Data concern employees who received remuneration for the entire month, excluding employees in social and political organisations, trade unions and other organisations.

zane ze środowiskiem pracy było 13,2 tys. osób i dotyczyły głównie przekroczenia dopuszczalnych norm hałasu, pyłów i stężeń chemicznych. Ponadto 2,5 tys. osób było narażonych na zagrożenia związane z uciążliwością pracy, a na zagrożenia związane z czynnikami mechanicznymi – 2,6 tys. osób. W porównaniu z 2010 r. najbardziej, bo o 46,3%, zmniejszyła się liczba zatrudnionych narażonych na zagrożenia związane z uciążliwością pracy.

W województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. ocenę ryzyka zawodowego przeprowadzono dla 59,9 tys. stanowisk pracy, na których zatrudnionych było 82,2 tys. osób. W porównaniu z 2010 r. przeprowadzono więcej ocen ryzyka zawodowego dla stanowisk (o 3,2%), ale oceną objęto mniej zatrudnionych (o 2,0%). Występowanie ryzyka zawodowego zostało wyeliminowane lub ograniczone dla 42,5% ocenionych stanowisk pracy, a uwzględniając zatrudnionych na tych stanowiskach dotyczyło 43,2% osób. Dla porównania w 2010 r. ryzyko zawodowe wyeliminowano lub ograniczono dla 40,4% stanowisk i dotyczyło 41,1% zatrudnionych.

W skali dziesięciu lat zmniejszyła się liczba poszkodowanych w wypadkach przy pracy i wypadkach traktowanych na równi z wypadkami przy pracy, tj. z 5,0 tys. osób do 4,5 tys. osób w 2019 r. O ponad 70% zmniejszyła się liczba wypadków śmiertelnych (8 wypadków w 2019 r.), a liczba wypadków ciężkich zmniejszyła się o 12,1% (29 wypadków w 2019 r.). Najczęstszymi zdarzeniami powodującymi uraz osób poszkodowanych były zderzenia z lub uderzenia w nieruchomy obiekt (29,7%).

W województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. wypłacono 3,2 tys. jednorazowych odszkodowań wypadkowych w kwocie 18127,2 tys. zł. Odszkodowania z tytułu choroby zawodowej stanowiły 2,1% wszystkich odszkodowań.

W ostatnich dziesięciu latach na wsi obserwowane są zmiany w gospodarstwach rolnych⁸ m.in. w zakresie stosowanej technologii produkcji, jak również jako wymiana pokoleniowa (gospodarstwa przejmowane są przez młodych, wykształconych rolników). Stosowanie nowoczesnych maszyn i urządzeń o wysokim standardzie bezpieczeństwa, właściwego ubrania roboczego oraz środków ochrony indywidualnej, a także wyeliminowanie wielu prac ręcznych przyczyniły się do poprawy stanu bezpieczeństwa w gospodarstwach rolnych. W województwie kujawsko-pomorskim w okresie dziesięciu lat liczba poszkodowanych w wypadkach⁹ przy pracy w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie zmniejszyła się o 42,0%, tj. do 720 wypadków w 2019 r. (w Polsce zmniejszyła o 39,1%). W województwie odnotowano 5 wypadków śmiertelnych. Najwięcej, bo 298 wszystkich wypadków, było spowodowanych upad-

from work environment. These risks were mainly related to exceeding the permissible levels of noise, dust and chemical concentrations. Moreover, 2.5 thousand people were exposed to risk factors arising from strenuous work, and 2.6 thousand people were exposed to mechanical risk factors associated with particularly dangerous machinery. Compared to 2010, the number of employees exposed to risk factors arising from strenuous work decreased the most, by 46.3%.

In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, in 2019, the occupational risk assessment was carried out for 59.9 thousand workstations, at which worked 82.2 thousand employees. Compared to 2010, more occupational risk assessments were carried out for workstations (by 3.2%), but fewer employees were covered by assessment (by 2.0%). The occurrence of occupational risk was eliminated or reduced in the case of 42.5% of assessed workstations, and when it comes to the employees working at these workstations, it concerned 43.2% of them. For comparison, in 2010, the occupational risk was eliminated or reduced in the case of 40.4% of workstations and it concerned 41.1% of employees.

Over ten years, the number of persons injured in accidents at work and accidents treated as equal to accidents at work decreased from 5.0 thousand to 4.5 thousand in 2019. The number of fatal accidents decreased by over 70% (8 accidents), and the number of serious accidents decreased by 12.1% (29 accidents in 2019). The most common events causing injuries to people were impacts with or against a stationary object (29.7%).

In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, in 2019, 3.2 thousand one-time compensations were granted in the amount of PLN 18 127.2 thousand. Compensations for occupational diseases accounted for 2.1%.

During the last ten years, changes were observed in agricultural holdings⁸ in terms of the production technology used, as well as a generational change (farms are taken over by young, educated farmers). The use of modern machines and devices with a high safety standard, appropriate work clothes and personal protective equipment and the elimination of many manual work have contributed to the improvement of safety on farms. In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, over the period of ten years, the number of persons injured⁹ in accidents at work in individual agricultural holdings decreased by 42.0%, i.e. to 720 accidents in 2019 (in Poland, it decreased by 39.1%). There were 5 fatal accidents in the voivodship. The majority, i.e. 298 out of all accidents were accidents caused by falling from height (49.6% less compared to 2010). Hit, crush, ani-

8 Wypadki przy pracy i choroby zawodowe rolników oraz działania prewencyjne KRUS w 2019 roku, KRUS, Warszawa 2019 r.

9 Dotyczy wypadków, z tytułu których przyznano jednorazowe odszkodowania.

8 Wypadki przy pracy i choroby zawodowe rolników oraz działania prewencyjne KRUS w 2019 roku, KRUS, Warszawa 2019 r.

9 Data concern accidents for which one-time compensations were granted.

kiem osoby (w porównaniu z 2010 r. mniej o 49,6%). Uderzenie, przygniecenie, pogryzienie przez zwierzęta było powodem 119 wszystkich wypadków (mniej o 51,0% niż w 2010 r.), a pochwycenie, uderzenie przez części ruchome maszyn i urządzeń było powodem 69 wypadków (mniej o 46,1%).

mal bites was the cause of 119 out of all accidents (51.0% less than in 2010), and being caught or hit by moving parts of machines and devices was the cause of 69 accidents (46.1% less).

Rozdział 3

Chapter 3

Dobrobyt ekonomiczny

Economic well-being

W relacji rozwoju ekonomicznego do warunków życia możemy mówić o swoistym dodatnim sprzężeniu zwrotnym, kiedy wzrost poziomu rozwoju ekonomicznego regionu skutkuje poprawą warunków życia zamieszkującego go społeczeństwa i odwrotnie, poprawa warunków życia wpływa na rozwój ekonomiczny poprzez wzrost zapotrzebowania na zasoby materialne i konsumpcję usług. Poziom rozwoju ekonomicznego województwa decyduje o zamożności jego mieszkańców i rozwoju regionu. Dochody ludności warunkują natomiast możliwość zaspokojenia potrzeb konsumpcyjnych społeczeństwa, wpływają na poziom dobrobytu ludności.

In the relation of economic development to living conditions, we can speak of a specific positive feedback, when an increase in the level of economic development of a region results in an improvement in the living conditions of the society inhabiting it, and vice versa, an improvement in living conditions affects economic development by increasing the demand for material resources and consumption of services. The level of economic development of a voivodship determines the wealth of its inhabitants and the development of the region. On the other hand, the income of the population determines the possibility of satisfying the consumption needs of the society, and affects the level of well-being of the population.

Sytuacja gospodarcza województwa

Produkt krajowy brutto w syntetyczny sposób informuje o poziomie rozwoju gospodarczego danego obszaru, strukturze produkcji oraz jej rozdysponowaniu, a jego dynamika o wroście gospodarczym. W 2018 r. w województwie kujawsko-pomorskim wartość PKB w cenach bieżących wyniosła 93294 mln zł. Udział województwa kujawsko-pomorskiego w tworzeniu krajowego PKB wyniósł 4,4% (w 2010 r. 4,5%). Jednym z podstawowych mierników wykorzystywanych do określania rozwoju społeczno-ekonomicznego danego obszaru jest PKB przeliczony na 1 mieszkańca, który w 2018 r. wyniósł 44854 zł na 1 mieszkańca i stanowił 81,2% średniej krajowej. Pod względem wysokości PKB na 1 mieszkańca województwo zajęło 10. lokatę.

The economic situation of the voivodship

Gross domestic product synthetically informs about the level of economic development of a given area, the structure of production and its distribution, while the dynamics of GDP informs about economic growth. In 2018, in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, the value of GDP in market prices amounted to PLN 93 294 million. The share of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship in GDP of the country was 4.4% (4.5% in 2010). One of the basic measures used to determine the socio-economic development of a given area is GDP per capita, which in 2018 amounted to PLN 44 854 and accounted for 81.2% of the national average. In terms of GDP per capita, the voivodship ranked 10th.

Na przestrzeni lat 2010–2019 w województwie kujawsko-pomorskim obserwowano roczne wzrosty cen towarów i usług konsumpcyjnych, z wyjątkiem lat 2014–2016, gdy odnotowano spadki cen. Ceny towarów i usług konsumpcyjnych w 2019 r. w odniesieniu do 2010 r. wzrosły o 14,6% (więcej o 0,4 p. proc. niż w Polsce). W analizowanym okresie w województwie odnotowano wzrost cen niemal we wszystkich grupach towarów i usług, z wyjątkiem odzieży i obuwia (w porównaniu z 2010 r. spadek o 29,4%, w Polsce spadek o 30,3%). Najbardziej podrożały grupy: napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe (o 26,8%), żywność i napoje bezalkoholowe (o 26,3%) oraz mieszkania (o 19,3%). W województwie kujawsko-pomorskim większy wzrost cen niż w Polsce odnotowano m. in. w przypadku napojów alkoholo-

In the years 2010–2019, in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship there were recorded annual increases in the prices of consumer goods and services, except for the years 2014–2016, when decreases in prices were recorded. In 2019, compared to 2010, prices of consumer goods and services increased by 14.6% (0.4 percentage points more than in Poland). In the analysed period, the voivodship recorded an increase in prices in almost all groups of goods and services, except for clothing and footwear (compared to 2010, a decrease of 29.4%, in Poland a decrease of 30.3%). The largest increases in prices occurred in groups: alcoholic beverages and tobacco products (by 26.8%), food and non-alcoholic beverages (by 26.3%) and housing (by 19.3%). In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship a greater increase

lowych i wyrobów tytoniowych (więcej o 4,1 p. proc.) oraz żywności i napojów bezalkoholowych (więcej o 2,8 p. proc.).

W 2019 r. średnia cena za 1 m² powierzchni lokali mieszkalnych sprzedanych w ramach transakcji rynkowych (tj. na wolnym rynku oraz sprzedaży przetargowej) wyniosła 4094 zł i była wyższa o 40,6% niż w 2010 r. Na rynku pierwotnym średnia cena za 1 m² powierzchni mieszkania wyniosła 4796 zł, podczas gdy na rynku wtórnym 3853 zł. W województwie kujawsko-pomorskim średnia cena 1 m² powierzchni użytkowej lokalu mieszkalnego sprzedanego w 2019 r. była niższa o 18,5% niż w Polsce. Najwyższe ceny notowano w przypadku mieszkań małych, tj. o powierzchni użytkowej 40,0 m² i mniejszych (4298 zł za 1 m²), natomiast najniższe ceny odnotowano w przypadku mieszkań powyżej 80,0 m² powierzchni (3795 zł za 1 m²). Na rynku pierwotnym również najwyższe były ceny w przypadku mieszkań małych (5168 zł za 1 m²), natomiast najniższe ceny odnotowano w przypadku mieszkań od 40,1 do 60,0 m² powierzchni (4658 zł za 1 m²). W 2019 r. najwięcej za 1 m² powierzchni mieszkania (5100 zł) płacono w miastach powyżej 200 tys. mieszkańców i było to mniej o 28,4% niż w skali kraju i więcej o 46,6% niż w 2010 r.

W zależności od poziom dochodów jednostek samorządu terytorialnego możliwa jest realizacja zadań własnych jednostek, tj. z zakresu promocji i ochrony zdrowia, pomocy społecznej, wspierania rodziny, edukacji publicznej, kultury, sportu i turystyki, transportu zbiorowego, dróg publicznych, bezpieczeństwa publicznego, zaopatrzenia w wodę, w energię, budownictwa mieszkaniowego czy też ochrony środowiska.

Jednostki samorządu terytorialnego zamknęły rok budżetowy 2019 z wynikiem finansowym w wysokości minus 125,7 mln zł (w kraju w wysokości minus 1701,9 mln zł). Wynik finansowy przypadający na 1 mieszkańca województwa wyniósł minus 60,60 zł (dla porównania w 2010 r. minus 282,99 zł). O ujemnym wyniku finansowym budżetów jednostek samorządu terytorialnego w województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. w największym stopniu (minus 173,6 mln zł) zdecydował deficyt finansowy w budżetach miast na prawach powiatu. Ujemny wynik finansowy odnotowano również w budżetach gmin. Dodatnie wyniki finansowe odnotowano natomiast w przypadku budżetów powiatów oraz województwa.

W województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. łączne dochody budżetów jednostek samorządu terytorialnego wyniosły 14468,8 mln zł (6974,56 zł na 1 mieszkańca województwa). Na kwotę zagregowanych dochodów w największym stopniu złożyły się gminy i miasta na prawach powiatu (z udziałem wynoszącym odpowiednio 47,9% i 34,8%), a w znacznie mniejszym – powiaty i województwo (odpowiednio 11,1% i 6,2%). Dochody własne stanowiły 44,4% dochodów ogółem w województwie, a 38,9% z nich pochodziło z podatku dochodowego od osób fizycznych. Do-

in prices than in Poland was recorded, i.e., in the case of alcoholic beverages and tobacco products (4.1 percentage points more) and food and non-alcoholic beverages (2.8 percentage points more).

In 2019, the average price per 1 m² of residential premises sold as part of market transactions (i.e. on the free market and tender sale) amounted to PLN 4 094 and was 40.6% higher than in 2010. On the primary market, the average price per 1 m² of residential premises amounted to PLN 4 796, while on the secondary market – PLN 3 853. In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, the average price of 1 m² of useful floor area of a dwelling sold in 2019 was 18.5% lower than in Poland. The highest were the prices of small dwellings, i.e. with a useful floor area of 40.0 m² and smaller (PLN 4 298 per 1 m²), while the lowest prices were recorded for dwellings above 80.0 m² (PLN 3 795 per 1 m²). On the primary market, the highest were also prices for small dwellings (PLN 5 168 per 1 m²), while the lowest prices were recorded for dwellings with an area of 40.1 to 60.0 m² (PLN 4 658 per 1 m²). In 2019, the highest prices per 1 m² of useful floor area (PLN 5 100) were paid in cities with more than 200 000 inhabitants and they were 28.4% lower than in the country and 46.6% higher than in 2010.

The level of income of local government units determines how they carry out their own tasks, comprising the fields of promotion and health care, social assistance, family support, public education, culture, sport and tourism, collective transport, public roads, public safety, water, energy, housing or environmental protection.

Local government units closed the 2019 financial year with a financial outturn of minus PLN 125.7 million (in the country minus PLN 1 701.9 million). The financial outturn per capita in the voivodship amounted to minus PLN 60.60 (for comparison, in 2010 it was minus PLN 282.99). The negative financial outturn of the budgets of local government units in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2019 (minus PLN 173.6 million) was mainly the result of the financial deficit in the budgets of cities with powiat status. A negative financial outturn was also recorded in the budgets of gminas. Positive financial outturns were recorded in the case of budgets of powiats and the voivodship.

In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2019, the total revenue of the budgets of local government units amounted to PLN 14 468.8 million (PLN 6 974.56 per capita). The amount of aggregate revenue was mostly composed of the revenue of gminas and cities with powiat status (with a share of 47.9% and 34.8%, respectively), and to a much lesser extent – the revenue of powiats and the voivodship (11.1% and 6.2% respectively). Own revenue constituted 44.4% of the total revenue in the voivodship, and 38.9% of it came from personal income tax. Own revenue of local government units per capita amounted to PLN 3 097.79 (revenue

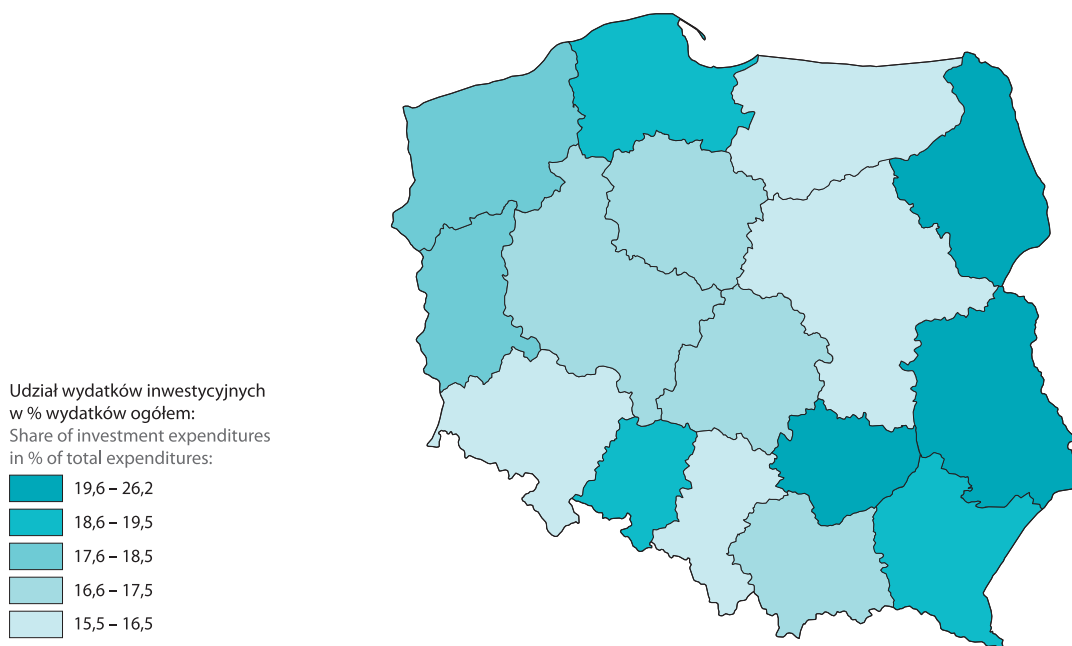
chody własne jednostek samorządu terytorialnego ogółem na 1 mieszkańca wyniosły 3097,79 zł (dochody z budżetu: gmin 2154,32 zł, miast na prawach powiatu 3439,08 zł, powiatów 449,67 zł, a województwa 189,54 zł).

W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim łączne wydatki budżetów jednostek samorządu terytorialnego wyniosły 14594,6 mln zł (7035,16 zł na 1 mieszkańca). Na kwotę zagregowanych wydatków, tak samo jak w przypadku dochodów, w największym stopniu złożyły się gminy i miasta na prawach powiatu (z udziałem wynoszącym odpowiednio 47,5% i 35,7%), a w znacznie mniejszym stopniu powiaty i województwo (odpowiednio 10,7% i 6,1%). Zmniejszył się w porównaniu z 2010 r. udział wydatków inwestycyjnych jednostek samorządu terytorialnego w wydatkach ogółem z 22,9% do 16,9% w 2019 r. (w Polsce spadek odpowiednio z 24,3% do 17,5%). W województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. wydatki inwestycyjne budżetu jednostek samorządu terytorialnego województwa ogółem na 1 mieszkańca wyniosły 1190,07 zł (wydatki z budżetu: miast na prawach powiatu 1227,67 zł, gmin 781,19 zł, powiatów 215,14 zł, a województwa 109,45 zł).

from the budgets of: gminas PLN 2 154.32, cities with powiat status PLN 3 439.08, powiats PLN 449.67 and the voivodship PLN 189.54).

In 2019, in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, the total expenditure of the budgets of local government units amounted to PLN 14 594.6 million (PLN 7 035.16 per capita). The amount of aggregate expenditure, as in the case of revenue, was mostly composed of the expenditure of gminas and cities with powiat status (with a share of 47.5% and 35.7%, respectively), and to a much lesser extent it was composed of the expenditure of powiats and the voivodship (10.7% and 6.1%, respectively). Compared to 2010, the share of investment expenditure of local government units in the total expenditure decreased from 22.9% to 16.9% in 2019 (in Poland, it decreased from 24.3% to 17.5%, respectively). In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, in 2019, the total investment expenditure from the budgets of local government units per capita amounted to PLN 1 190.07 (expenditure from budgets of: cities with powiat status: PLN 1 227.67, gminas: PLN 781.19, powiats: PLN 215.14, the voivodship: PLN 109.45).

Mapa 5. Udział wydatków inwestycyjnych jednostek samorządu terytorialnego według województw w 2019 r.
Map 5. The share of investment expenditure of local government units by voivodship in 2019

Najbardziej widocznym kosztem długu publicznego są wydatki na jego obsługę. W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim łącznie na obsługę długu publicznego przeznaczono 0,8% całego budżetu jednostek samorządu terytorialnego (114,8 mln zł, bez wypłat z tytułu gwarancji i poręczeń). W prze-

The most visible cost of public debt is expenditure on its servicing. In 2019, in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, 0.8% of budgets of local government units was allocated to public debt service (PLN 114.8 million, excluding payments under guarantees and sureties). In 2019, PLN

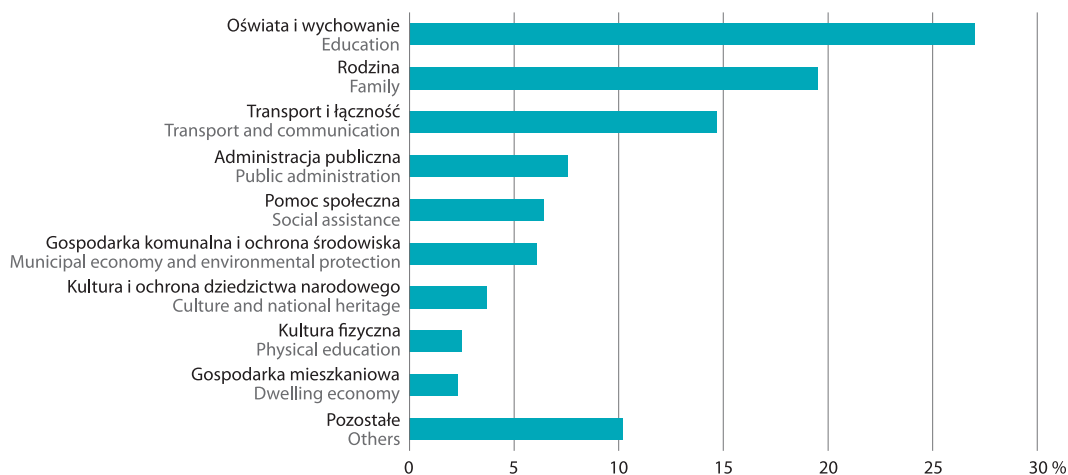
liczeniu na 1 mieszkańca w 2019 r. wydatkowano 55,35 zł na obsługę długu publicznego, a dla porównania w 2010 r. wydatkowano 50,49 zł na 1 mieszkańca. Na obsługę długu publicznego jednostki samorządu terytorialnego wszystkich szczebli wydatkowały 7,9 zł na 1000 zł dochodów (w Polsce 7,4 zł); dla porównania w 2010 r. samorzady wydatkowały 11,8 zł.

Samorzady lokalne przeznaczały środki finansowe mające wpływ na kondycję ekonomiczną województwa, m.in. wydatkowały środki z przeznaczeniem na rolnictwo i łowiectwo (1,4% wszystkich wydatków), wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną gaz i wodę (0,3%), czy działalność usługową (0,5%). Przeciętnie na 1 mieszkańca wydatkowano tych środków odpowiednio: 101,02 zł, 20,15 zł i 33,46 zł. W 2019 r. na cele związane z prowadzeniem gospodarki mieszkaniowej jednostki samorządu terytorialnego województwa ogółem wydatkowały 2,3% budżetów, co w przeliczeniu na 1 mieszkańca województwa kujawsko-pomorskiego oznaczało 164,63 zł.

55.35 per capita was spent on public debt servicing, and for comparison, in 2010 – PLN 50.49 per capita was spent. Local government units of all levels spent on public debt servicing PLN 7.9 per PLN 1 000 of revenue (PLN 7.4 in Poland); for comparison, in 2010 local governments spent for this purpose PLN 11.8.

Local governments spent funds having an impact on the economic condition of the voivodship, e.g. they spent funds for agriculture and hunting (1.4% of all expenditure), electricity, gas, steam and air conditioning supply (0.3%) or service activities (0.5%). On average, the amounts of these funds spent per capita were: PLN 101.02, PLN 20.15 and PLN 33.46, respectively. For the purposes of dwelling economy, local government units of the voivodship spent in total 2.3% of their budgets, which is PLN 164.63 per inhabitant of the voivodship.

Wykres 8. Struktura wydatków jednostek samorządu terytorialnego województwa według działów w 2019 r.
Chart 8. The structure of expenditure of local government units in the voivodship in 2019

Rozwój regionu kreowany jest również poprzez rozwój przedsiębiorczości, a liczba podmiotów gospodarki narodowej pozwala określić ten poziom. Przedsiębiorczość jest istotnym czynnikiem stymulującym rozwój społeczno-gospodarczy regionu, wpływającym na warunki życia mieszkańców. W końcu grudnia 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim w rejestrze REGON zarejestrowanych było 203,5 tys. podmiotów gospodarki narodowej (bez osób fizycznych prowadzących wyłącznie indywidualne gospodarstwa rolne). Oznaczało to wzrost o 9,4% w porównaniu z 2010 r. (w Polsce wzrost o 15,3%). Większość, bo 66,4%, podmiotów gospodarki narodowej było zarejestrowanych w miastach. Do zmierzenia przedsiębiorczości wykorzystać można współczynnik liczby podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w rejestrze REGON w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców; w 2019 r. w województwie kujawsko-

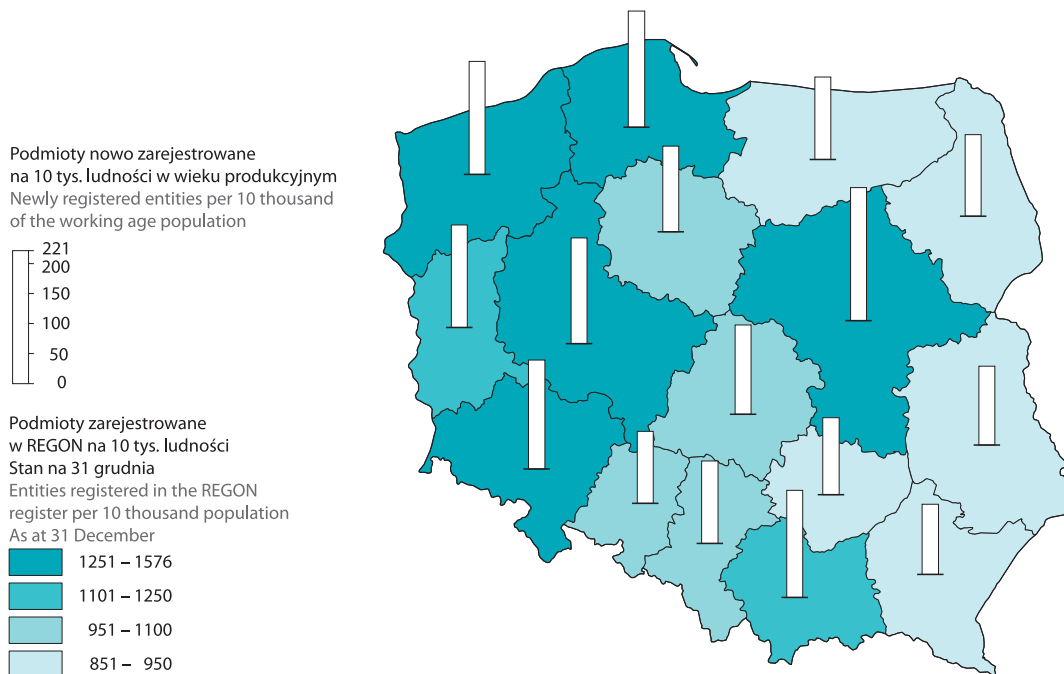
The development of the region is also created through the development of entrepreneurship, and the number of entities of the national economy allows to determine this level. Entrepreneurship is an important factor stimulating the socio-economic development of the region, influencing the living conditions of its inhabitants. At the end of December 2019, there were 203.5 thousand notional economy entities (excluding natural persons running only agricultural holdings) registered in the REGON register in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship. This meant an increase of 9.4% compared to 2010 (in Poland an increase of 15.3%). Most of the national economy entities, i.e. 66.4%, were registered in urban areas. To measure entrepreneurship, the indicator of the number of national economy entities registered in the REGON register per 10 thousand inhabitants may be used; in 2019, in the Kujawsko-Pomor-

-pomorskim wskaźnik ten wyniósł 982 i było to więcej o 96 podmiotów niż w 2010 r. Współczynnik ten był znacznie niższy niż w kraju, gdzie wyniósł 1174 podmiotów na 10 tys. mieszkańców. Pod tym względem województwo kujawsko-pomorskie uplasowało się na 11. miejscu w Polsce.

skie Voivodship, this indicator amounted to 982, 96 entities more than in 2010. This ratio was much lower than in the country, where it amounted to 1 174 entities per 10 thousand inhabitants. In this respect, the Kujawsko-Pomorskie Voivodship ranked 11th in Poland.

Mapa 6. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności według województw w 2019 r.

Map 6. National economy entities registered in the REGON register per 10 thousand population by voivodship in 2019

W ciągu 2019 r. zarejestrowano 17,9 tys. nowych podmiotów a zlikwidowano 11,5 tys. podmiotów. Na 10 tys. mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego przypadło 87 podmiotów nowo zarejestrowanych oraz 55 wyrejestrowanych (w 2010 r. było to odpowiednio 93 i 74). Zmniejszył się udział podmiotów wyrejestrowanych w ogólnej liczbie podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON z 8,3% w 2010 r. do 5,7% w 2019 r. Udział nowo zarejestrowanych podmiotów sektora kreatywnego w liczbie nowo zarejestrowanych podmiotów ogółem w województwie (5,7%) był niższy niż w Polsce (6,7%). Nieznacznie wyższy niż w kraju był natomiast udział nowo zarejestrowanych podmiotów sektora medycznego w liczbie nowo zarejestrowanych podmiotów ogółem (4,4%, w Polsce 4,0%).

During 2019, 17.9 thousand new entities were registered and 11.5 thousand entities were liquidated. In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship there were 87 newly registered and 55 deregistered entities per 10 000 inhabitants (in 2010, respectively 93 and 74). The share of deregistered entities in the total number of entities registered in the REGON register decreased from 8.3% in 2010 to 5.7% in 2019. The share of newly registered entities in the creative industries in the total number of newly registered entities in the voivodship (5.7%) was lower than in Poland (6.7%). On the other hand, the share of newly registered entities in the health care sector in the total number of newly registered entities was slightly higher than in Poland (4.4%, in Poland 4.0%).

Na koniec 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim zarejestrowanych było 150,2 tys. osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą. Stanowiły one 73,8% podmiotów w rejestrze REGON. Utrzymała się przewaga osób fizycznych nowo zarejestrowanych nad zlikwidowanymi (15,1 tys. wobec

At the end of 2019, there were 150.2 thousand natural persons conducting business activity registered in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship. They accounted for 73.8% of entities in the REGON register. The advantage of newly registered natural persons over the liquidated ones (15.1

10,5 tys.). Wśród nowo zarejestrowanych osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą najwięcej było osób młodych – osoby do 32. roku życia stanowiły łącznie 43,3% ogółu nowo zarejestrowanych osób fizycznych¹ (osób w grupie wieku 28–32 lata było najwięcej, bo 18,5%). Spośród osób fizycznych wyrejestrowanych z rejestru REGON w ciągu 2019 r. najwięcej (11,4%) również było osób w wieku 28–32 lata.

W coraz większym stopniu przedsiębiorstwa wykorzystują w swojej działalności komputery i nowoczesne technologie. Wyniki badania Wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w przedsiębiorstwach i gospodarstwach domowych wskazują, iż w 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim przedsiębiorstwa niefinansowe² wykorzystujące komputery stanowiły 97,3% i było to nieznacznie więcej niż w Polsce (96,8%). Znaczna część przedsiębiorstw (76,9%) wyposażała swoich pracowników w urządzenia przenośne (np. komputery przenośne, smartfony pozwalające na mobilny dostęp do Internetu). Spośród badanych przedsiębiorstw 96,9% posiadało szerokopasmowy dostęp do Internetu (w Polsce 96,3%), a 66,4% posiadało własną stronę internetową (w Polsce 70,2%). Dla większości przedsiębiorstw (61,2%) strona internetowa była wykorzystywana do prezentacji produktów, towarów lub usług oraz cenników. Ponadto przedsiębiorstwa wykorzystywały stronę internetową m.in. do zamieszczania linków lub odwołań do profili przedsiębiorstwa (24,9%) i do zamieszczania informacji o wolnych stanowiskach pracy lub jako możliwość przesyłania dokumentów aplikacyjnych on-line (19,0%). Wśród przedsiębiorstw posiadających dostęp do Internetu 36,6% wykorzystywało media społecznościowe, m.in. do tworzenia wizerunku przedsiębiorstwa lub marketingu produktów (31,7%), otrzymywania lub odpowiadania na uwagi/komentarze i pytania klientów (22,8%) czy też rekrutacji pracowników (16,4%).

Sytuacja materialna ludności

Decydującą rolę w tworzeniu popytu na usługi i dobra trwałego użytkowania odgrywa sytuacja materialna gospodarstwa domowego. Na przestrzeni analizowanych lat można zaobserwować poprawę sytuacji materialnej gospodarstw domowych, zarówno uwzględniając mierniki ilościowe, jak i jakościowe. W województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. w porównaniu z 2010 r. gospodarstwa domowe osiągnęły wyższe dochody, poniosły większe wydatki oraz wzrosła nadwyżka dochodów nad wydatkami, co stworzyło większe możliwości oszczędzania. Poprawiła się także subiektywna ocena sytuacji materialnej, wyrażona w opiniach gospodarstw domowych objętych badaniem Budżetów gospodarstw domowych.

1 Bez osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, dla których w rejestrze REGON nie podano numeru PESEL.

2 Powyżej 9 osób zatrudnionych.

thousand against 10.5 thousand) was maintained. Young people were the most numerous among newly registered natural persons conducting business activity – people up to 32 years of age constituted 43.3% of all newly registered natural persons¹ (people in the 28–32 age group were the most numerous – 18.5%). Among natural persons deregistered from the REGON register in 2019, the largest group (11.4%) also consisted of people aged 28–32.

Companies increasingly use computers and modern technologies in their activities. The results of the Survey on the use of information and communication technologies in enterprises and households indicate that in 2019 in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship non-financial² enterprises using computers accounted for 97.3% and there were slightly more of them than in Poland (96.8%). A significant part of enterprises (76.9%) equipped their employees with mobile devices (e.g. laptops, smartphones allowing mobile access to the Internet). Among the surveyed enterprises, 96.9% had broadband Internet access (96.3% in Poland), and 66.4% had their own website (70.2% in Poland). For the majority of enterprises (61.2%) the website was used to present products, goods or services and price lists. In addition, enterprises used their websites for instance to post links or references to company profiles (24.9%) and to post information about job vacancies or the possibility of sending application documents online (19.0%). Among enterprises with Internet access, 36.6% used social media, for instance for: creating the company's image or marketing products (31.7%), receiving or responding to comments and questions from customers (22.8%) or recruiting employees (16.4%).

Material situation of the population

The material situation of a household plays a decisive role in creating the demand for services and durable goods. Over the analysed years, an improvement in the financial situation of households can be observed, taking into account both quantitative and qualitative measures. In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, in 2019 compared to 2010 households earned higher income, incurred higher expenditure, and the surplus of income over expenditure increased, which created greater ability to save. The subjective assessment of the financial situation, expressed in the opinions of households covered by the Household Budget Survey also improved.

1 Excluding natural persons conducting economic activity, for whom PESEL number was not available in the Regon register.

2 Over 9 employees.

Wychodząc od pojęcia „sytuacji materialnej” spotkać się można w literaturze z pojęciami tj. położenie materialne, stopa życiowa, zamożność czy dobrobyt. Można ją powiązać z koniecznością zaspokojenia potrzeb gospodarstw domowych i rozpatrywać z dwóch punktów widzenia: od strony ponoszonych na ten cel nakładów i od strony efektów. Nakłady będą stanowiły dochody (wpływy pieniężne i niepieniężne) oraz wydatki (biorąc pod uwagę ich wysokość). Efekty natomiast to wydatki (rozpatrując ich strukturę), a także dobra i usługi zaspokajające potrzeby gospodarstw domowych stanowiące ich zasoby. Dzięki takiemu ujęciu sytuacji materialnej gospodarstw domowych, uzyskamy informacje o nakładach ponoszonych na zaspokojenie potrzeb jak i o tym, w jakim stopniu zostały one faktycznie zaspokojone.

O możliwościach nabywczych gospodarstw domowych decydują głównie uzyskiwane dochody. Poprawa sytuacji materialnej gospodarstw domowych (rozpatrywanej od strony nakładów) sprzyja nabywaniu zarówno dóbr i usług konsumpcyjnych, jak i niekonsumpcyjnych. Ważnym źródłem informacji w analizach poziomu życia ludności jest reprezentacyjne badanie Budżetów gospodarstw domowych. Stanowi ono podstawowe źródło informacji o rozchodach, spożyciu ilościowym żywności, przychodach oraz innych aspektach warunków życia określonych grup ludności (m.in. strukturze demograficzno-społecznej gospodarstw domowych).

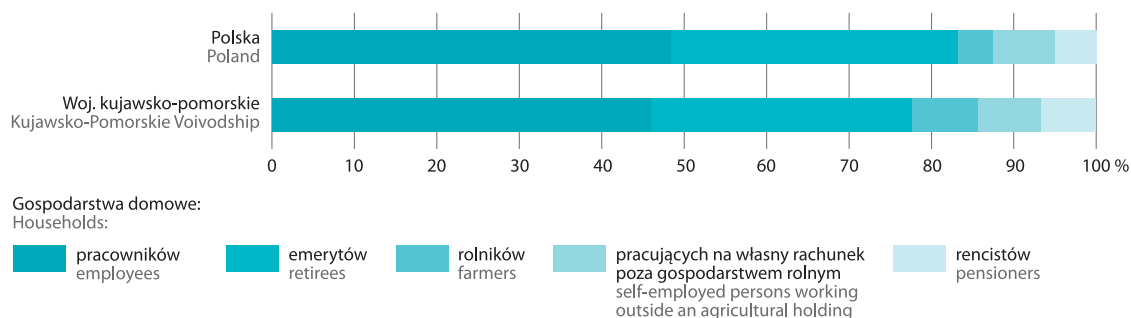
Na podstawie wyników badania można stwierdzić, iż w 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim najwięcej było gospodarstw domowych pracowników (46,7% wszystkich gospodarstw; 49,2% w 2010 r.). Wyraźnie zwiększył się udział gospodarstw, w których głównym źródłem utrzymania były świadczenia emerytalne – gospodarstwa domowe emerytów stanowiły 27,6% (23,9% w 2010 r.). Gospodarstwa osób pracujących na własny rachunek stanowiły 7,8% (wobec 7,6%), rolników 6,7% (6,4%), a rencistów 6,1% (8,0%).

Starting from the concept of "material situation", one can meet in the literature the concepts such as material situation, standard of living, affluence or well-being. It can be related to the necessity to meet the needs of households and considered from the point of view of expenditure incurred for this purpose and from the point of view of the effects. Outlays will be income (cash and non-cash receipts) and expenditure (taking into account its amount). Effects, on the other hand, is expenditure (considering its structure), as well as goods and services that meet the needs of households and constitute their resources. Thanks to this approach to the financial situation of households, we will obtain information on the expenditure incurred to meet the needs and the extent to which they have actually been satisfied.

The purchasing power of households is mainly determined by their income. The improvement of the financial situation of households (considered in terms of outlays) is conducive to the purchase of both consumer and non-consumer goods and services. An important source of information in the analyses of the standard of living of the population is the representative Household Budget Survey. It is the basic source of information on expenditure, the quantity of food consumption, income and other aspects of the living conditions of specific groups of the population (including the demographic and social structure of households).

Based on the results of the survey, it can be concluded that in 2019, in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, the most numerous were households of employees (46.7% of all households; 49.2% in 2010). The share of households where retirement benefits were the main source of income clearly increased – households of retirees accounted for 27.6% (23.9% in 2010). The households of self-employed persons accounted for 7.8% (as compared to 7.6%), households of farmers – 6.7% (6.4%), and households of pensioners – 6.1% (8.0%).

Wykres 9. Struktura gospodarstw domowych według głównego źródła utrzymania w 2019 r.
Chart 9. The structure of households by main source of maintenance in 2019

W ostatnim dziesięcioleciu zmniejszyła się przeciętna liczba osób w gospodarstwach domowych. W województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. gospodarstwo domowe liczyło średnio 2,66 osób (w 2010 r. 2,92 osoby). Przepiętna liczba osób w gospodarstwie różniła się w zależności od typu gospodarstwa i liczyła w gospodarstwach: rolników 3,96 osób, osób pracujących na własny rachunek 3,11, pracowników 3,04 osoby, emerytów 1,84 osoby a w gospodarstwach domowych rencistów 1,69 osób.

W okresie ostatnich dziesięciu lat, zarówno w Polsce, jak i w województwie kujawsko-pomorskim obserwuje się wyraźną poprawę sytuacji materialnej gospodarstw domowych. Im większą nadwyżkę dochodów nad wydatkami notują gospodarstwa domowe, tym mają większe możliwości oszczędzania. W 2019 r. gospodarstwa domowe w porównaniu z 2010 r. osiągały wyższe dochody i również więcej wydawały. Przepiętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. wyniósł 1771 zł i był niższy o 2,7% od notowanego w kraju, a w stosunku do dochodu z 2010 r. wzrósł realnie o 38,3%. Przepiętne miesięczne wydatki na 1 osobę wyniosły 1232 zł i były niższe o 1,6% niż w Polsce (w stosunku do wydatków z 2010 r. wyższe realnie o 18,8%).

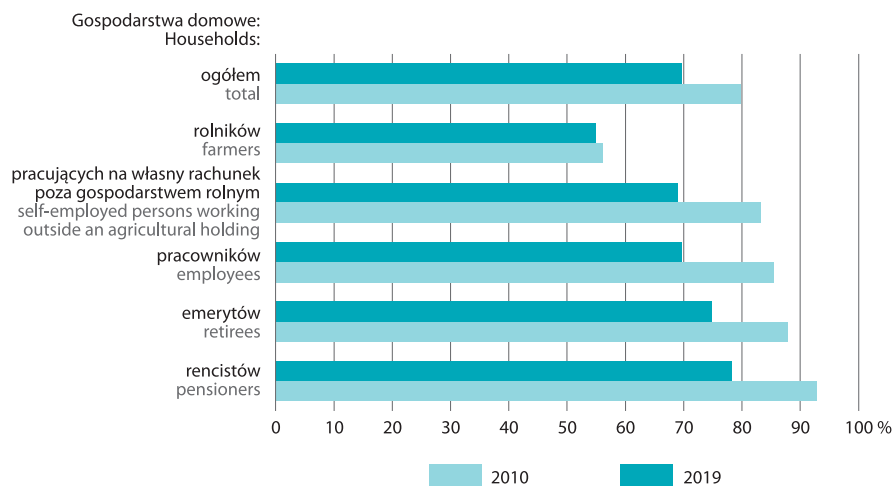
W analizowanym okresie zmniejszył się udział wydatków w dochodach rozporządzalnych na 1 osobę w gospodarstwie domowym z 79,8% w 2010 r. do 69,6% w 2019 r. (w Polsce 68,8% w 2019 r.). Najmniejszy udział wydatków w dochodach rozporządzalnych (54,9%) odnotowano w przypadku gospodarstw domowych osób pracujących na własny rachunek. Najmniejszy natomiast udział wystąpił w gospodarstwach domowych emerytów i rencistów, wniósł odpowiednio 74,7% i 78,3%.

The average number of persons in a household decreased in the last decade. In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, in 2019, the average number of persons in a household was 2.66 (2.92 persons in 2010). The average number of persons in a household differed depending on the type of household and was: 3.96 in household of farmers, 3.11 – household of self-employed persons, 3.04 – household of employees, 1.84 – household of retirees and 1.69 – household of pensioners.

Over the last ten years, both in Poland and in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, a clear improvement in the financial situation of households was observed. The larger is a household's surplus of income over expenditure, the greater is its ability to save. In 2019, compared to 2010, households were earning higher income and also were spending more. The average monthly disposable income per capita in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2019, amounted to PLN 1 771 and was lower by 2.7% than that recorded in the country, and compared to the income from 2010 it increased in real terms by 38.3%. The average monthly expenditure per capita amounted to PLN 1 232 and was 1.6% lower than in Poland (compared to expenditure from 2010 higher in real terms by 18.8%).

In the analysed period, the share of expenditure in disposable income of households per capita decreased from 79.8% in 2010 to 69.6% in 2019 (68.8% in Poland in 2019). The lowest share of expenditure in disposable income (54.9%) was recorded in the case of households of self-employed persons. The smallest shares were in the households of retirees and pensioners –74.7% and 78.3%, respectively.

Wykres 10. Udział wydatków w dochodach rozporządzalnych według typu gospodarstwa domowego
Chart 10. The share of expenditure in disposable income by type of household

Najwyższy dochód rozporządzalny (2212 zł na 1 osobę) uzyskiwały gospodarstwa domowe osób pracujących na wła-

The highest disposable income (PLN 2 212 per capita) was achieved by households of the self-employed and it was

sny rachunek i był on wyższy o 24,9% od dochodu rozporządzalnego w województwie. Dochód rozporządzalny na 1 osobę w 2019 r. wyniósł w gospodarstwach domowych: osób pracujących 1796 zł, emerytów 1771 zł, osób pracujących w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie 1680 zł, zaś najniższy dochód uzyskiwały gospodarstwa domowe rencistów 1591 zł (niższy o 10,1% od dochodu rozporządzalnego w województwie).

Dochody z pracy są podstawowym źródłem utrzymania większości gospodarstw domowych i stanowią wyznacznik zamożności ludności. Analiza przeciętnych miesięcznych wynagrodzeń dotyczy 380,5 tys. zatrudnionych³, którzy przepracowali w badanych jednostkach cały miesiąc październik 2018 r. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie ogółem brutto w październiku 2018 r. wyniosło w województwie kujawsko-pomorskim 4370,51 zł i stanowiło 87,3% wynagrodzenia w Polsce. Mężczyźni osiągnęli przeciętne miesięczne wynagrodzenie wyższe o 11,6% niż kobiety. Dysproporcje w wynagrodzeniach według płci były mniejsze niż w skali kraju, gdzie przeciętne miesięczne wynagrodzenia mężczyzn było wyższe o 19,9%.

24.9% higher than the disposable income in the voivodship. The disposable income per capita in 2019 was: PLN 1 796 in households of employed persons, PLN 1 771 in households of retirees, PLN 1 680 in households of persons working in individual agricultural holdings, while the lowest in households of pensioners – PLN 1 591 (10.1% lower than the income available in the voivodship).

Income from work is the basic source of income for most households and is an indicator of the wealth of the population. The analysis of average monthly wages and salaries concerns 380.5 thousand of employees³, who worked in the surveyed units for the entire October 2018. The average monthly gross wage and salary in October 2018 in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship amounted to PLN 4 370.51 and accounted for 87.3% of the average remuneration in Poland. Men earned average monthly wages and salaries 11.6% higher than in the case of women. The disproportions in remuneration by sex were smaller than in the country, where the average monthly wage and salary of men was 19.9% higher.

Tablica 3. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w październiku 2018 r.
Table 3. Average monthly gross wages and salaries in October 2018

GRUPY ZAWODÓW OCCUPATIONAL GROUPS	Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w zł Average monthly gross wages and salaries in PLN			Relacja do przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto ogółem w województwie w % Relation to monthly gross wage and salary in the voivodship in %		
	ogółem total	mężczyźni men	kobiety women	ogółem total	mężczyźni men	kobiety women
OGÓŁEM TOTAL	4370,51	4599,36	4122,68	100,0	100,0	100,0
WEDŁUG WIELKICH GRUP ZAWODÓW		BY MAJOR OCCUPATIONAL GROUPS				
Przedstawiciele władz publicznych, wyżsi urzędnicy i kierownicy Managers	7953,21	8772,31	6898,07	182,0	190,7	167,3
Specjaliści Professionals	5175,75	5724,16	4942,74	118,4	124,5	119,9
Technicy i inny średni personel Technicians and associate professionals	4325,63	4857,53	3912,91	99,0	105,6	94,9
Pracownicy biurowi Clerical support workers	3768,41	3948,10	3634,78	86,2	85,8	88,2
Pracownicy usług i sprzedawcy Service and sales workers	2935,91	3117,29	2862,03	67,2	67,8	69,4
Rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy Skilled agricultural, forestry and fishery workers	3236,30	3224,39	3360,54	74,0	70,1	81,5
Robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy Craft and related trades workers	3956,43	4078,64	3216,60	90,5	88,7	78,0
Operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń Plant and machine operators and assemblers	3637,79	3741,36	3229,79	83,2	81,3	78,3
Pracownicy przy pracach prostych Elementary occupations	3075,19	3485,51	2781,70	70,4	75,8	67,5

3 Pełnozatrudnionych i niepełnozatrudnionych bez przeliczania niepełnozatrudnionych na pełnozatrudnionych.

3 Full-time employees and part-time employees, without the conversion of part-time employees into full-time equivalents.

Tablica 3. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w październiku 2018 r. (dok.)
Table 3. Average monthly gross wages and salaries in October 2018 (cont.)

GRUPY ZAWODÓW OCCUPATIONAL GROUPS	Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w zł Average monthly gross wages and salaries in PLN			Relacja do przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto ogółem w województwie w % Relation to monthly gross wage and salary in the voivodship in %		
	ogółem total	mężczyźni men	kobiety women	ogółem total	mężczyźni men	kobiety women
WEDŁUG POZIOMU WYKSZTAŁCENIA BY EDUCATIONAL LEVEL						
Wyższe ze stopniem naukowym co najmniej doktora oraz tytułem magistra, lekarza lub równorzędnym Tertiary with academic degree (at least doctorate) or tertiary with master degree, physician degree or equivalent	5559,44	6539,82	5089,03	127,2	142,2	123,4
Wyższe z tytułem inżyniera, licencjata, dyplomowanego ekonomisty lub równorzędnym Tertiary with engineer degree, licentiate (bachelor), economist with diploma or equivalent	5178,77	6159,53	4313,28	118,5	133,9	104,6
Policealne Post-secondary	3852,25	4251,96	3664,35	88,1	92,4	88,9
Średnie zawodowe Vocational secondary	3988,99	4247,22	3611,20	91,3	92,3	87,6
Średnie ogólnokształcące General secondary	3622,07	4072,41	3188,62	82,9	88,5	77,3
Zasadnicze zawodowe Basic vocational	3560,39	3816,09	2921,17	81,5	83,0	70,9
Gimnazjalne Lower secondary	3369,46	3451,53	2901,58	77,1	75,0	70,4
Podstawowe i niepełne podstawowe Primary and incomplete primary	3458,01	3717,23	2958,23	79,1	80,8	71,8
WEDŁUG WIEKU BY AGE						
24 lata i mniej and less	3202,93	3379,49	2883,19	73,3	73,5	69,9
25–34	3932,39	4165,78	3622,65	90,0	90,6	87,9
35–44	4587,18	4914,55	4264,85	105,0	106,9	103,4
45–54	4588,75	4894,14	4347,22	105,0	106,4	105,4
55–59	4501,20	4739,93	4291,78	103,0	103,1	104,1
60–64	4818,72	4791,53	4922,15	110,3	104,2	119,4
65 lat i więcej and more	5973,94	6139,19	4583,40	136,7	133,5	111,2

Oprócz osób aktywnych zawodowo, na uwagę zasługują osoby nieaktywne zawodowo. W większości są to emeryci i renciści, których sytuacja jest trudna. Często tworzą gospodarstwa jednoosobowe. W województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. gospodarstwa domowe emerytów i rencistów liczyły przeciętnie 1,82 osoby i rozporządzały średnio dochodem wynoszącym 1741 zł na 1 osobę. W skali dziesięciu lat ich dochody rozporządzalne zwiększyły się realnie o 44,1%. Dochody ze świadczeń społecznych stanowiły 88,0% dochodów gospodarstw domowych emerytów i rencistów.

Apart from economically active people, the inactive people deserve attention. Most of them are retirees and pensioners whose situation is difficult. They often form one-person households. In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, in 2019, households of retirees and pensioners had an average of 1.82 persons and had an average income of PLN 1 741 per capita. Over the 10-years period, their disposable income increased in real terms by 44.1%. Income from social benefits accounted for 88.0% of the income of households of retirees and pensioners.

W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim przeciętnie miesięcznie było 482,3 tys. osób pobierających świadczenia emerytalno-rentowe⁴ i było to w porównaniu z 2010 r. więcej o 3,1% (w Polsce więcej o 0,4%). Najliczniejszą grupą byli emeryci pobierający świadczenia z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych, którzy stanowili 60,8% wszystkich świadczeniobiorców. Osoby uzyskujące renty rodzinne stanowiły 14,0% wszystkich beneficjentów świadczeń społecznych, a osoby otrzymujące renty z tytułu niezdolności do pracy 9,7%. Rolnicy indywidualni pobierający świadczenia emerytalno-rentowe z KRUS stanowili 15,5% wszystkich świadczeniobiorców.

Przeciętna miesięczna emerytura wypłacona ze środków ZUS w województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. wyniosła 2209,53 zł (w 2010 r. 1597,22 zł) i była niższa o 6,1% od średniej emerytury w kraju. Przepiętna miesięczna renta z tytułu niezdolności do pracy wypłacona z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych w 2019 r. wyniosła 1671,22 zł i była niższa o 10,5% niż w Polsce. Niższa niż średnio w Polsce była również przeciętna miesięczna kwota renty rodzinnej (niższa o 8,1%), która wyniosła 1911,52 zł. Przepiętne miesięczne świadczenie emerytalno-rentowe wypłacone z KRUS w 2019 r. wyniosło 1300,02 zł (w 2010 r. 948,95 zł) i było wyższe o 0,6% od średniego świadczenia w kraju.

W województwie podejmowane są liczne działania na rzecz dziecka i rodziny. Rodzina znajduje się bowiem w centrum polityki społecznej Państwa. Działania na rzecz wspierania rodziny uwzględniają takie formy wsparcia jak świadczenia pomocy społecznej. W 2019 r. dochody gospodarstw domowych z województwa kujawsko-pomorskiego z pozostałych świadczeń społecznych (m.in. tj.: zasiłki rodzinne, świadczenia wychowawcze, świadczenia pielęgnacyjne, renta socjalna, zasiłki stałe, okresowe oraz pozostała pomoc pieniężna, materialna i w formie usług, dodatki mieszkaniowe czy świadczenia z funduszu pracy) stanowiły 8,1% ich dochodu rozporządzalnego. Największy udział omawianych dochodów w dochodach rozporządzalnych odnotowano wśród pracowników najemnych na stanowiskach robotniczych (9,5% dochodu).

W analizowanym roku w województwie kujawsko-pomorskim rzeczywista liczba osób, którym decyzją przyznano świadczenia z pomocy społecznej (liczeni tylko raz niezależnie od liczby i rodzaju świadczeń przyznanych decyzjami) wyniosła 92,7 tys. osób, tj. w porównaniu z 2010 r. mniej o 41,1%. Spośród 136,2 tys. osób korzystających ze świadczeń ogółem (suma osób, którym przyznano decyzją poszczególne rodzaje świadczeń) najwięcej było świadczeń w formie pieniężnej (65,0% ogółu). W 2019 r. przeciętna kwota świadczenia pomocy społecznej wyniosła 1966 zł. Najwyższe średnie kwoty świadczenia wypłacone zostały jako usługi opiekuńcze w formie pomocy niepieniężnej (5423 zł), a w przypadku świadczeń w formie pieniężnej, jako zasiłki stałe (5223 zł).

4 Bez emerytur i rent wypłacanych przez: MON, MSWiA oraz Ministerstwo Sprawiedliwości.

In 2019, in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, the average monthly number of people receiving pension benefits⁴ was 482.3 thousand, 3.1% more than in 2010 (0.4% more in Poland). The most numerous group were retirees receiving benefits from the non-agricultural social insurance system, who constituted 60.8% of all beneficiaries. Persons receiving survivors' pensions (family pensions) constituted 14.0% of all beneficiaries of social benefits, and persons receiving disability pensions – 9.7%. Individual farmers receiving pension benefits from the Agricultural Social Insurance Fund (KRUS) constituted 15.5% of all beneficiaries.

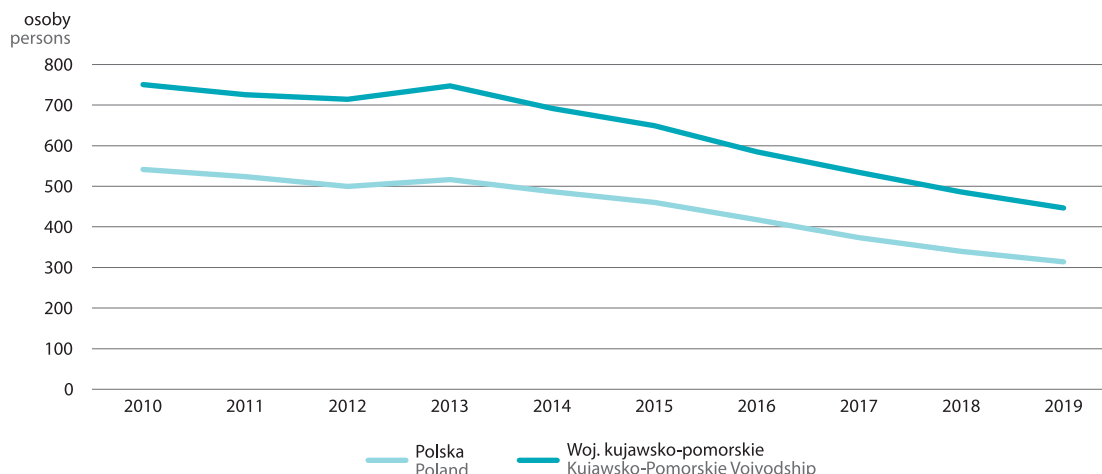
The average monthly retirement pension paid from the funds of the Social Insurance Institution (ZUS) in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2019 amounted to PLN 2 209.53 (in 2010: PLN 1 597.22) and was 6.1% lower than the average retirement pension in the country. The average monthly disability pension paid from the non-agricultural social insurance system in 2019 was PLN 1 671.22 and was 10.5% lower than in Poland. The average monthly amount of a survivor's pension was lower than the average survivor's pension in Poland (lower by 8.1%), which amounted to PLN 1 911.52 The average monthly pension benefit paid from the Agricultural Social Insurance Fund (KRUS) in 2019 was PLN 1 300.02 (PLN 948.95 in 2010) and was 0.6% higher than the national average.

Numerous activities for the benefit of a child and a family are undertaken in the voivodship. A family is at the centre of the state's social policy. Actions to support a family include such forms of support as social assistance benefits. In 2019, the income of households from the Kujawsko-Pomorskie Voivodship from other social benefits (i.a.: family benefits, child-rising benefits, nursing benefits, social pension, permanent and temporary benefits and other financial or material assistance as well as assistance in the form of services, housing allowances or benefits from the labour fund) constituted 8.1% of their disposable income. The highest share of this type of income in disposable income was recorded among employees in blue-collar occupations (9.5% of income).

In the analysed year, in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, the actual number of people who were granted social assistance benefits on the basis of a decision (counted only once, regardless of the number and type of benefits granted on the basis of a decision) was 92.7 thousand, i.e. 41.1% fewer than in 2010. Out of 136.2 thousand persons receiving benefits (the sum of persons who were granted particular types of benefits on the basis of a decision), the largest group were cash benefits (65.0% of the total). In 2019, the average amount of social assistance benefit was PLN 1 966. The highest average amounts of benefits were paid as care services in the form of non-cash assistance (PLN 5 423), and in the case of cash benefits as permanent benefits (PLN 5 223).

4 Excluding retirement pension and other pensions paid by: MON, MSWiA and the Ministry of Justice.

Wykres 11. Osoby, którym decyzją przyznano świadczenia pomocy społecznej na 10 tys. ludności
Chart 11. Persons who were granted social assistance benefits on the basis of a decision per 10 thousand population

Kolejną formą wsparcia finansowego dla rodzin naturalnych, ale również skierowanego do rodzinnej pieczy zastępczej i placówek opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego jest rządowy program „Rodzina 500 +”⁵. Program wszedł w życie 1 kwietnia 2016 r. i przyczynił się do znacznej poprawy sytuacji materialnej rodzin. W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim przeciętna miesięczna liczba dzieci objętych wsparciem wyniosła:

- 2,7 tys. w rodzinach zastępczych i rodzinnych domach dziecka, na które pobierany był dodatek wychowawczy,
- 1,1 tys. w pozostałych placówkach, na które pobierany był dodatek w wysokości świadczenia wychowawczego,
- 36 w placówkach opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego, na które pobierany był dodatek do zryczałtowanej kwoty.

Kolejnym wsparciem dla rodzin jest Karta Dużej Rodziny⁶. Według danych MRPiPS w województwie kujawsko-pomorskim 45,1 tys. rodzin posiadało Kartę Dużej Rodziny.

Another form of financial support for natural families, but also for family foster care and family-type care and education centres for children and young people was the government "Family 500 +" programme⁵. The programme entered into force on 1 April 2016 and contributed to a significant improvement in the financial situation of families. In 2019, in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, the average monthly number of children covered by support was:

- 2.7 thousand in foster families and foster homes, for whom a child-rising benefit was received,
- 1.1 thousand in other institutions, for whom a supplement in the amount of a child-rising benefit was received,
- 36 in family-type educational centres for children and young people, for whom a lump sum supplement was received.

Another support for families is the Large Family Card⁶. According to the data of the Ministry of Family, Labour and Social Policy (MRPiPS), 45.1 thousand families in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship had a Large Family Card.

5 Świadczenie w ramach tego programu wypłacane było w wysokości 500 zł netto przy określonych warunkach. Od 1 lipca do 31 grudnia nastąpiła zmiana zasad przyznawania świadczenia, tzn. świadczenie przysługuje na każde dziecko do ukończenia 18. roku życia. Dodatek w wysokości świadczenia wychowawczego przysługiwał również dzieciom w placówkach instytucjonalnej pieczy zastępczej.

6 Głównym celem programu jest zapewnienie posiadaczom Karty bardziej korzystnego, od ogólnie obowiązującego, dostępu do towarów i usług oraz innych form aktywności. Kartę mogą otrzymać, niezależnie od otrzymanego dochodu, rodziny z co najmniej trójką dzieci: poniżej 18. roku życia, poniżej 25. roku życia w przypadku, gdy dzieci uczą się w szkole lub w szkole wyższej lub bez względu na wiek w przypadku, gdy dzieci posiadają orzeczenie o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności.

5 The benefit under this programme was paid in the amount of PLN 500 net under certain conditions. From 1 July to 31 December, the rules for granting the benefit were changed, i.e. the benefit is granted to every child up to the age of 18. An additional allowance in the amount of a child-rising benefit was also available to children in institutional foster care facilities.

6 The main objective of the programme is to provide card holders with more favourable than the generally applicable access to goods and services and other forms of activity. The card can be obtained, irrespective of the income received, by families with at least three children: under the age of 18, under the age of 25 if the children are studying at school or at a higher education institution or have a certificate of moderate or severe degree of disability.

W 2019 r. w województwie wypłacono 637,9 mln zł z tytułu świadczeń rodzinnych⁷, a średnio miesięcznie wypłacono 253,8 tys. świadczeń. Najwięcej miesięcznie wypłacono świadczeń rodzinnych w formie zasiłku rodzinnego i dodatki do zasiłku rodzinnego (183,9 tys.), na którego wydatkowano 38,7% wszystkich świadczeń. Świadczenia opiekuńcze, kierowane do osób niepełnosprawnych i ich opiekunów, stanowiły 48,2% wartości świadczeń ogółem (wypłacono 62,8 tys. świadczeń miesięcznie).

Dodatkową formę finansowego wsparcia Państwa dla rodzin stanowiły świadczenia z funduszu alimentacyjnego⁸. Osoby uprawnione do pobierania alimentów, których egzekucja okazała się bezskuteczna, mogą korzystać ze świadczeń wypłacanych z funduszu alimentacyjnego. W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim wypłacono 204,3 tys. świadczeń alimentacyjnych na łączną kwotę 78,3 mln zł. Przeciętna wysokość świadczenia wyniosła 384 zł i była niższa o 23 zł niż średnio w Polsce.

Obserwowany w analizowanym dziesięcioleciu spadek zasięgu korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej to konsekwencja m.in. wzrostu przeciętnego dochodu rozporządzalnego ogółem na 1 osobę w gospodarstwie domowym. Środowiskowa pomoc społeczna, zgodnie z Ustawą z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 1508 z późn. zm.), jest kierowana do beneficjentów w wieloosobowych gospodarstwach domowych – z dużym udziałem gospodarstw z dziećmi, osób samotnie gospodarujących oraz do osób bezdomnych. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej to zarówno świadczeniobiorcy, jak i wszystkie osoby pozostające we wspólnym gospodarstwie domowym. W 2019 r. liczba ludności w gospodarstwach domowych korzystających z środowiskowej pomocy społecznej wynosiła w województwie kujawsko-pomorskim 134,7 tys. osób, a osób bezdomnych było 2,0 tys. Stanowiło to odpowiednio 7,7% i 7,1% beneficjentów w kraju. Beneficjenci pomocy społecznej w 2019 r. stanowili łącznie 6,6% ludności województwa (w Polsce stanowili 4,6%). W okresie dziesięciu lat zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej zmniejszył się w województwie o 5,0 p. proc., a w Polsce o 4,1 p. proc. W przeliczeniu na 10 tys. ludności w województwie w 2019 r. przypadało 659 beneficjentów (tj. mniej o 496 niż w 2010 r. i więcej o 196 niż w 2019 r. w Polsce). Większość ogółu beneficjentów to osoby utrzymujące się z emerytury (53,6%).

In 2019, PLN 637.9 million was paid in the voivodship for family benefits⁷ on average 253.8 thousand benefits per month. The largest number of family benefits were paid in the form of family allowances and supplements to the family allowance (183.9 thousand), for which 38.7% of the value of all benefits were spent. Attendance benefits, intended for disabled persons and their carers accounted for 48.2% of the total value of benefits (62.8 thousand benefits were paid per month).

The extra power of state support for families were a reward from the alimony fund⁸. Persons entitled to receive alimony, the enforcement of which has proved unsuccessful may receive benefits from the alimony fund. In 2019, 204.3 thousand alimony benefits, for the total amount of PLN 78.3 million were paid in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship. The average amount of the benefit was PLN 384 and was PLN 23 lower than the average in Poland.

The decrease in the use of social assistance observed in the analysed decade is a consequence of, among other things, an increase in the average total disposable income per capita in a household. Social assistance, in accordance with the Act of 12 March 2004 on Social Assistance (consolidated text, Journal of Laws 2018, item 1508, as amended), is addressed to beneficiaries in multi-person households – with a large share of households with children, single-person households and the homeless. Beneficiaries of social assistance include both beneficiaries and all persons remaining in the same household. In 2019, the number of people in households benefiting from social assistance in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship was 134.7 thousand. The number of homeless people was 2.0 thousand. They accounted respectively for 7.7% and 7.1% of beneficiaries in the country. In 2019, beneficiaries of social assistance accounted for 6.6% of the voivodship's population (4.6% in Poland). Within ten years, the extent of using social assistance in the voivodship decreased by 5.0 percentage points and in Poland by 4.1 percentage points. In 2019, in the voivodship, there were 659 beneficiaries per 10 thousand population (496 fewer than in 2010 and 196 more than in 2019 in Poland). Most of the total number of beneficiaries are people who live off their retirement pension (53.6%).

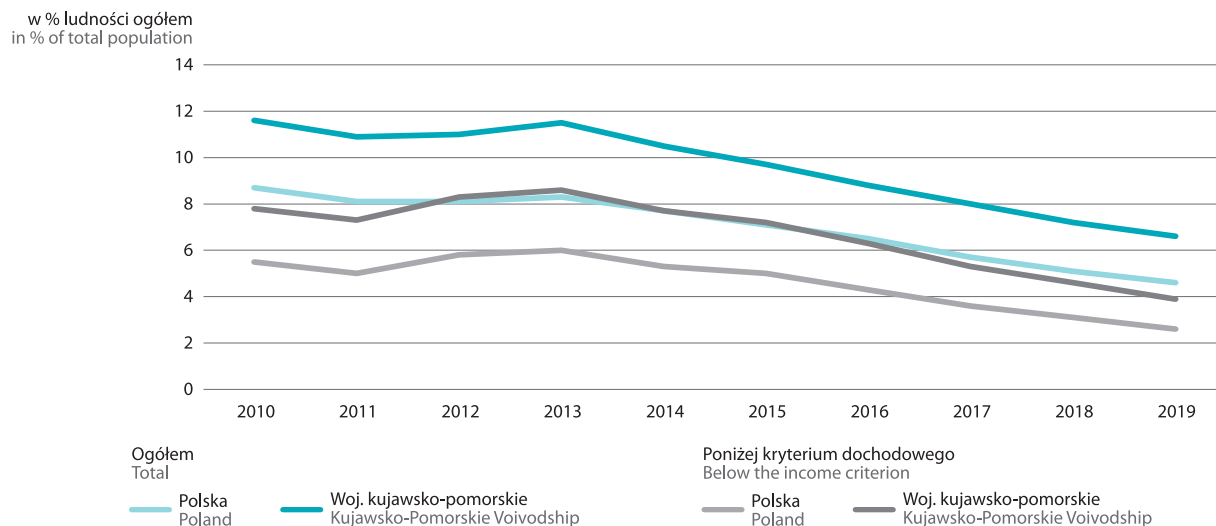
7 Do świadczeń rodzinnych zaliczamy zasiłek rodzinny oraz dodatki do zasiłku rodzinnego, świadczenia opiekuńcze (zasiłek pielęgnacyjny, świadczenie pielęgnacyjne, specjalny zasiłek opiekuńczy), jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka (tzw. becikowe), świadczenie rodzicielskie, do których prawo nabywa się w sposób określony w ustawie z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych.

8 Świadczenia z funduszu alimentacyjnego przyznawane są na warunkach określonych w ustawie z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów.

7 Family benefits include a family allowance and supplements to a family allowance, attendance benefits (nursing allowance, nursing benefit, special attendance allowance), one-off subsidy due to giving birth to a child (the so-called newborn allowance), parental benefit, to which the right is acquired in a manner specified in the Act of 28 November 2003 on Family Benefits.

8 Benefits from the alimony fund are granted under the conditions specified in The Act of 7 September 2007 on Assistance for Persons Entitled to Maintenance.

Wykres 12. Zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej
Chart 12. The range of benefiting from social assistance

W 2019 r. udział ubogich beneficjentów, tj. korzystających z pomocy społecznej o dochodzie na osobę poniżej kryterium dochodowego⁹ (lub bez dochodu) w ogólnej liczbie beneficjentów wyniósł w przypadku ludności w gospodarstwach domowych 59,3% (79,8 tys. osób), zaś osób bezdomnych – 89,5% (1,8 tys. osób). Zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej przez ubogich beneficjentów zmniejszył się z 7,8% w 2010 r. do 3,9% w 2019 r. Analiza zbiorowości ubogich beneficjentów w 2019 r. wykazała, że 40,6% to osoby trwale korzystające z pomocy społecznej¹⁰ (33,2 tys. osób).

Wśród 61,1 tys. gospodarstw domowych korzystających z pomocy społecznej 51,6% stanowiły gospodarstwa jednoosobowe. Gospodarstwa jednoosobowe będące poniżej kryterium dochodowego stanowiły 57,5% gospodarstw jednoosobowych. Spośród 29,6 tys. gospodarstw wieloosobowych większość miały dzieci na utrzymaniu (73,0%).

W okresie analizowanych lat znacznie zmalała liczba dodatków mieszkaniowych skierowanych do osób, które ze względu na niski poziom dochodów nie są w stanie opłacać czynszu (bądź innych kosztów utrzymania mieszkania). W 2019 r. wypłacono 239,4 tys. dodatków mieszkaniowych (mniej o 42,0% niż w 2010 r.). Średnia kwota dodatku mieszkaniowego wyniosła w województwie kujawsko-pomorskim 227,34 zł i była to kwota wyższa niż średnio w Polsce (206,94 zł).

⁹ Kryterium dochodowe to poziom miesięcznego dochodu osoby samotnej (samotnie gospodarującej albo bezdomnej), lub dochodu na osobę w rodzinie, określonego zgodnie z art. 8 ust. 1 ustawy o pomocy społecznej, który uprawnia do przyznania świadczeń pieniężnych z systemu pomocy społecznej. Od 1 października 2018 r. kryterium dochodowe wynosiło dla osoby samotnej – 701 zł a dla osoby w rodzinie – 528 zł.

¹⁰ Osób w wieku 18 lat i więcej, które skorzystały z tej pomocy w roku badania i nieprzerwanie w okresie co najmniej czterech poprzednich lat, a także osoby, które miały przerwę jednoroczną w tych latach, ale korzystały z pomocy w latach poprzedzających ten okres.

In 2019, the share of poor beneficiaries, i.e. those benefiting from social assistance with an income per capita below the income criterion⁹ (or without income), in the total number of beneficiaries in the case of people living in households was 59.3% (79.8 thousand people), and in the case of the homeless – 89.5% (1.8 thousand people). The extent of using social assistance by poor beneficiaries decreased from 7.8% in 2010 to 3.9% in 2019. The analysis of the population of poor beneficiaries in 2019 showed that 40.6% are people permanently benefiting from social assistance¹⁰ (33.2 thousand people).

Out of 61.1 thousand of households using social assistance, 51.6% were one-person households. Single-person households below the income criterion accounted for 57.5% of single-person households. Out of 29.6 thousand multi-person households, the majority had children (73.0%).

In the analysed years, the number of housing allowances addressed to people who are unable to pay rent (or other housing costs) due to a low level of income decreased significantly. In 2019, 239.4 thousand housing allowances were paid (42.0% fewer than in 2010). The average amount of a housing allowance in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship was PLN 227.34 and it was higher than the average in Poland (PLN 206.94).

⁹ The income criterion is the level of the monthly income of a single person (a person who runs a single-person household or a homeless person) or income per capita in the family, determined in accordance with Article 8, paragraph 1 of the Act on Social Assistance, which entitles to granting cash benefits from the social assistance system. From 1 October 2018, the income criterion for a single person was PLN 701 and for a family member – PLN 528.

¹⁰ People aged 18 and over who used this support in the year of the survey and continuously for at least four previous years, and those who had a one-year break in those years but used the assistance in the years prior to that period.

Poza pomocą realizowaną bezpośrednio z budżetu państwa część wsparcia kierowana była na poziomie lokalnym. W 2019 r. jednostki samorządu terytorialnego województwa kujawsko-pomorskiego wydatkowały ogółem na cele pomocy społecznej 6,4% budżetu, z czego najwięcej na ten cel przeznaczyły powiaty, tj. 10,9% swoich budżetów. Znaczną część budżetów jednostek samorządu terytorialnego, bo 19,5%, przeznaczono na cel Rodzina, z czego samorządy gminne na ten cel przeznaczyły aż 26,4% swojego budżetu. Przeciętnie na 1 mieszkańca województwa wydatkowano z budżetu ogółem 449,54 zł na pomoc społeczną a 1372,51 zł na cele rodzinne.

O poprawie sytuacji materialnej gospodarstw domowych w województwie kujawsko-pomorskim w porównaniu z 2010 r. świadczy również obniżenie wskaźników obrazujących zasięg ubóstwa ekonomicznego (opracowanych na podstawie wyników badania Budżetów gospodarstw domowych). W okresie dziesięciu lat odnotowano spadek zasięgu ubóstwa skrajnego, ustawowego oraz ubóstwa relatywnego.

Podstawę wyznaczania granicy ubóstwa skrajnego stanowi minimum egzystencji szacowane przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych. Kategoria minimum egzystencji wyznacza bardzo niski poziom zaspokojenia potrzeb. Konsumpcja poniżej tego poziomu utrudnia przeżycie i stanowi zagrożenie dla psychofizycznego rozwoju człowieka. W analizowanym roku w województwie kujawsko-pomorskim w gospodarstwach domowych o konsumpcji poniżej granicy ubóstwa skrajnego (minimum egzystencji) funkcjonowało 3,4% osób (było to mniej o 3,4 p. proc. niż w 2010 r.). W 2019 r. stopa ubóstwa skrajnego w Polsce wyniosła 4,2%.

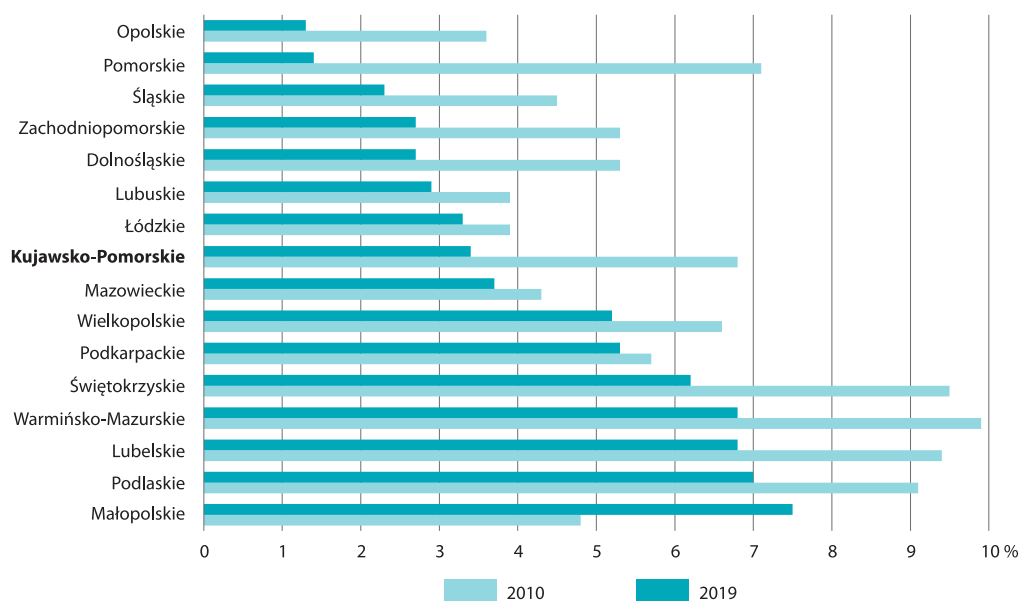
Apart from the assistance provided directly from the state budget, part of the support was directed at the local level. In 2019, local government units of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship spent 6.4% of their budgets for social assistance purposes, of which powiaty allocated the most for this purpose, i.e. 10.9% of their budgets. A significant part of budgets of local government units, 19.5%, was allocated to the Family goal, of which gmina local government units allocated as much as 26.4% of their budgets for this purpose. On average, a total of PLN 449.54 per inhabitant of the voivodship were spent on social assistance and PLN 1 372.51 for family purposes.

The improvement in the financial situation of households in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship as compared to 2010 is evidenced also by a decrease in indicators reflecting the extent of economic poverty (based on the results of the Household Budget Survey). Over the ten-year period, a decline in the extent of extreme poverty, statutory poverty and relative poverty was recorded.

The basis for determining the threshold of extreme poverty is the subsistence minimum estimated by the Institute of Labour and Social Studies (IPISS). The subsistence minimum category determines a very low level of satisfaction of needs. Consumption below this level makes survival difficult and poses a threat to human psychophysical development. In the analysed year, in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, 3.4% of people lived in households with consumption below the extreme poverty line (minimum subsistence level), 3.4 percentage points fewer than in 2010. The extreme poverty rate in Poland amounted to 4.2%.

Wykres 13. Udział osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej granicy ubóstwa skrajnego według województw

Chart 13. The share of persons in households with expenditure below the extreme poverty threshold by voivodship

Zastosowanie tzw. ustawowej granicy ubóstwa (kwoty, która zgodnie z obowiązującą ustawą o pomocy społecznej uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z systemu pomocy społecznej) pozwala określić stopę ubóstwa ustawowego. W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim odsetek osób w gospodarstwach domowych, w których poziom wydatków był niższy niż ustawowa granica wyniósł 6,8%, a w porównaniu z 2010 r. zmalał o 1,2 p. proc. (w Polsce w 2019 r. wyniósł 9,0%).

Uwzględnienie relatywnej granicy ubóstwa (tj. na poziomie 50% kwoty, którą przeciętnie miesięcznie wydają gospodarstwa domowe) umożliwia wyodrębnienie osób, których poziom konsumpcji znacząco odbiega od przeciętnego poziomu. W województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. ubóstwa relatywnego doświadczało 11,0% osób w gospodarstwach domowych, czyli mniej o 7,1 p. proc. niż w 2010 r. (w Polsce w 2019 r. 13,0% osób).

Kolejnym aspektem jakości życia jest poziom i struktura wydatków gospodarstw domowych. W województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. przeciętne gospodarstwo domowe miesięcznie wydatkowało 1232 zł na 1 osobę (w Polsce wydatkowało 1252 zł na 1 osobę) i było to realnie więcej o 18,8% niż w 2010 r. Wydatki na żywność i napoje bezalkoholowe stanowiły 26,1% ogółu wydatków, (więcej o 0,6 p. proc. niż w 2010 r.). Znaczną część stanowiły również wydatki ponoszone z tytułu użytkowania mieszkania lub domu i za korzystanie z nośników energii a także na wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego. Łącznie stanowiły one 22,8% wydatków ogółem, tj. mniej o 2,6 p. proc. niż w 2010 r. W województwie w 2019 r. udział wymienionych wydatków na zapewnienie podstawowych potrzeb, tj. żywność i utrzymanie mieszkania w wydatkach ogółem był zbliżony do udziału odnotowanego w kraju (większy o 0,2 p. proc.). Kolejną istotną grupą były wydatki związane z transportem (11,4% udziału, tj. więcej o 1,0 p. proc. niż w 2010 r.). Udział tych kosztów w wydatkach ogółem w województwie kujawsko-pomorskim był wyższy o 1,6 p. proc. niż w Polsce.

W 2019 r. zanotowano niekorzystne dysproporcje w przypadku wydatków na dobra i usługi wyższego rzędu, tj. rekreacja i kultura (stanowiły 5,8% wydatków ogółem), restauracje i hotele (3,9%) czy też edukacja (1,0%). Wymienione wydatki gospodarstw domowych z województwa kujawsko-pomorskiego były niższe niż kraju odpowiednio: o 0,8 p. proc., o 1,0 p. proc. i o 0,5 p. proc. Struktura wymienionych wydatków wyższego rzędu w relacji do 2010 r. pogorszyła się w przypadku wydatków na rekreację i kulturę oraz edukację (mniejszy udział odpowiednio o 2,0 p. proc. i o 0,2 p. proc.); poprawiła się natomiast w przypadku wydatków na restauracje i hotele (udział większy o 1,9 p. proc. niż w 2010 r.).

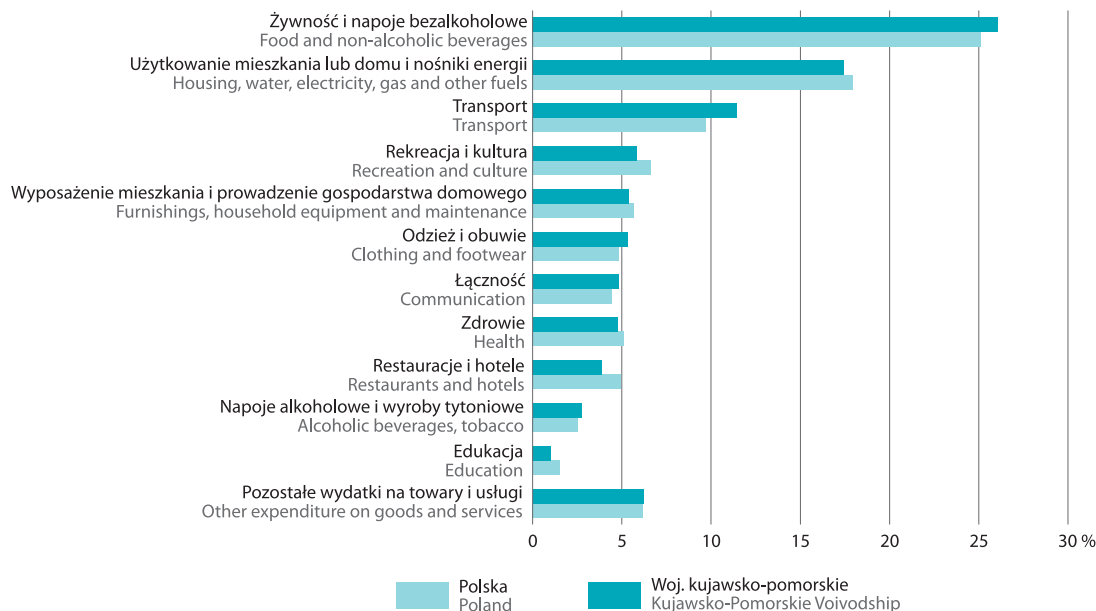
The use of the so-called statutory poverty threshold (the amount which, in accordance with the applicable Act on Social Assistance, entitles to applying for a cash benefit from the social assistance system) allows to determine the statutory poverty rate. In 2019, in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, the percentage of people in households where the level of expenditure was lower than the statutory limit was 6.8%, and compared to 2010 it decreased by 1.2 percentage points (in Poland in 2019 it was 9.0%).

Taking into account the relative poverty threshold (i.e. at the level of 50% of the amount that households spend on average monthly) makes it possible to identify people whose consumption level significantly differs from the average level. In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2019, relative poverty was experienced by 11.0% of people in households, 7.1 percentage points fewer than in 2010 (in Poland, in 2019, 13.0% of people).

Another aspect of the quality of life is the level and structure of household expenditure. In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2019, the average household spent monthly PLN 1 232 per capita (in Poland an average household spent PLN 1 252 per capita), which was in real terms 18.8% more than in 2010. Expenditure on food and non-alcoholic beverages accounted for 26.1% of total expenditure (0.6 percentage points more than in 2010). A significant part were also expenses for the use of a flat or house and for the use of energy carriers, as well as for furnishings, household equipment and maintenance. In total, they accounted for 22.8% of the total expenditure, i.e. 2.6 percentage points less than in 2010. In the voivodship, in 2019, the share of the above-mentioned expenditures for basic needs, i.e. food and maintenance of dwellings, in the total expenditure was similar to the share recorded in the country (0.2 percentage points higher). Another significant group was expenditure related to transport (11.4% share, i.e. 1.0 percentage points higher than in 2010). The share of these expenditure in the total expenditure in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship was 1.6 percentage points higher than in Poland.

In 2019, unfavourable disproportions were recorded in the case of expenditure on high-order goods and services, i.e. recreation and culture (it constituted 5.8% of the total expenditure), restaurants and hotels (3.9%) or education (1.0%). The above-mentioned expenditures of households from the Kujawsko-Pomorskie Voivodship were lower than in the country by 0.8, 1.0 and 0.5 percentage points, respectively. The structure of the above-mentioned high-order expenditure in relation to 2010 deteriorated in the case of expenditure on recreation and culture and education (shares lower by 2.0 percentage points and 0.2 percentage points, respectively), while it improved in the case of expenditure on restaurants and hotels (higher by 1.9 percentage points).

Wykres 14. Struktura wydatków gospodarstw domowych na 1 osobę w 2019 r.
Chart 14. The structure of household expenditure per capita in 2019

Dla pełnej analizy sytuacji materialnej i zamożności gospodarstw domowych nie można jednak ograniczyć się do dochodów i wydatków bieżących. Charakteryzując sytuację materialną nie można pominąć poziomu konsumpcji oraz zmian w jej strukturze. Konsumpcja, rozumiana jako spożycie, używanie i użytkowanie towarów i usług posiadanych przez nabywców, dotyczy zarówno dóbr nietrwałych jak i trwałych. Wiedza o stopniu i zmianach w konsumpcji indywidualnej (zależnej od dochodów gospodarstw domowych, cen, gustów i upodobań konsumentów) daje wiedzę o sytuacji materialnej gospodarstw.

Artykuły żywnościowe (dobra nietrwałe) zaspokajają pierwsze potrzeby i w razie pogorszenia sytuacji materialnej gospodarstw domowych poziom spożycia tych dóbr jest chroniony (efekt ryglu)¹¹. Gospodarstwa domowe dążą do zachowania niezmiennego poziomu wydatków w sytuacji utraty części lub całości dochodu. Na przestrzeni dziesięciu lat nastąpiła zmiana w strukturze spożycia żywności mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego. W porównaniu z 2010 r. więcej spożywano owoców, nabiału i makaronów, a mniej spożywano mięsa, olejów i tłuszczów, cukru oraz soli. Spadło znacząco spożycie wyrobów tytoniowych. W skali dziesięciu lat odnotowano także niższe spożycie ryb, warzyw, mleka i pieczywa, a wyższą konsumpcję wyrobów słodkich (dżemów, miodów i wyrobów cukierniczych) i napojów alkoholowych.

For a complete analysis of the financial situation and wealth of households, one cannot limit oneself to current income and expenditure. When describing the material situation, one cannot ignore the level of consumption and changes in its structure. Consumption should be understood as the use of services and the consumption of goods, both non-durable and durable, by consumers. Knowledge about the degree and changes in individual consumption (depending on household income, prices, consumer tastes and preferences) gives knowledge about the financial situation of households.

Food products (non-durable goods) meet the first needs and in the event of deterioration of the financial situation of households, the level of consumption of these goods is protected (ratchet effect)¹¹. Households strive to maintain an unchanged level of expenditure in the event of loss of part or all of their income. Over the last ten years, there has been a change in the structure of food consumption of the inhabitants of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship. Compared to 2010, more fruit, dairy products and pasta were consumed, and less meat, oils and fats, sugar and salt were consumed. The consumption of tobacco products decreased significantly. Over the past 10 years, a lower consumption of fish, vegetables, milk and bread was also recorded, and a higher consumption of sweet products (jams, honey and confectionery) and alcoholic beverages.

11 J. Kramer, Konsumpcja w gospodarce rynkowej, PWE, Warszawa 1997, s. 178.

11 J. Kramer, Konsumpcja w gospodarce rynkowej, PWE, Warszawa 1997, p. 178.

W skali dziesięciu lat w województwie kujawsko-pomorskim wzrosło przeciętne miesięczne spożycie owoców do 3,7 kg na 1 osobę (więcej o 14,4% niż w 2010 r.). Najwięcej spożywano jabłek, tj. 1,0 kg na 1 osobę (mniej o 15,4%). Najbardziej wzrosło w analizowanym okresie spożycie bananów (do 0,6 kg na 1 osobę, tj. więcej o 56,1%). Ponadto wzrosło miesięczne spożycie nabiału, m.in. serów i twarogów (do 0,9 kg na 1 osobę, więcej o 4,5%) i jogurtów (do 0,7 kg na 1 osobę, więcej o 8,3%). Więcej niż przed dziesięcioma laty spożywano cukrów, dżemów, miódów i wyrobów cukierniczych, tj. 1,8 kg miesięcznie na 1 osobę (więcej o 7,1%), ale spożycie samego cukru zmalało do 0,8 kg na 1 osobę (mniej o 33,6%). Znacząco zwiększyło się spożycie napojów alkoholowych (do 1,8 l miesięcznie na 1 osobę, więcej o 71,0%).

W porównaniu z 2010 r. zmniejszyło się przeciętne miesięczne spożycie na 1 osobę warzyw (do 7,5 kg), w tym ziemniaków (do 2,9 kg), a także pieczywa i produktów zbożowych (do 5,5 kg); spożywano ich mniej niż przed dziesięcioma laty odpowiednio: o 26,0%, o 46,9% i o 20,5%. Miesięczna konsumpcja samego pieczywa zmalała o 34,6% (do 3,1 kg na 1 osobę), zaś spożycie makaronów i produktów makaronowych wzrosło o 24,2% (do 0,4 kg na 1 osobę). Mniej niż w 2010 r. spożywano mięsa (5,5 kg na 1 osobę, w tym 3,1 kg na 1 osobę mięsa surowego, tj. mniej po 6,4%) oraz ryb i owoców morza (0,3 kg na 1 osobę, tj. mniej o 44,0%). Przeciętnie 1 mieszkaniec województwa kujawsko-pomorskiego w 2019 r. spożywał ponadto m.in. 2,9 l mleka, 10 jaj i 1,1 kg olejów i tłuszczów (mniej odpowiednio o 15,0%, o 16,8% i o 19,7%). Zmniejszyła się konsumpcja soli o 10,5% (do 0,2 kg na 1 osobę). Znacząco zmalało również spożycie wyrobów tytoniowych – miesięcznie 1 osoba wypalała średnio 19,4 szt. papierosów i było to mniej o 44,7% niż w 2010 r.

W zależności od typu gospodarstwa można określić czy gospodarstwo poprawiło swoją dietę poprzez wzrost spożycia zdrowych produktów przy spadku spożycia niezdrowej żywności. Analizując typy gospodarstw domowych, w 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim w gospodarstwach osób pracujących na własny rachunek poza gospodarstwem rolnym odnotowano ponad dwukrotny wzrost spożycia miodu, czekolady, największy wzrost spożycia jabłek (o 5,4%) oraz znaczny spadek spożycia soli (o 28,6%) oraz ryb i owoców morza (o 52,3%).

Wśród gospodarstw pracowników na stanowiskach nierobotniczych w skali dziesięciu lat odnotowano największy wśród wszystkich typów gospodarstw wzrost (o 40,0%) spożycia makaronów i wyrobów makaronowych. W 2019 r. w stosunku do 2010 r. w najmniejszym stopniu spadło spożycie mleka (o 3,3%). Spośród analizowanych typów gospodarstw, w tych gospodarstwach w największym stopniu zmalało spożycie ryb i owoców morza (o 53,8%) oraz olejów i tłuszczów (o 23,9%).

During the 10-year period, the average monthly fruit consumption in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship increased to 3.7 kg per 1 capita (14.4% more than in 2010). Apples were consumed most often, i.e. 1.0 kg per 1 capita (15.4% less). The consumption of bananas increased the most in the analysed period (up to 0.6 kg per 1 capita, 56.1% more). In addition, the monthly consumption of dairy products increased, including cheese and cottage cheese (up to 0.9 kg per 1 capita, 4.5% more) and the consumption of yoghurts (up to 0.7 kg per 1 capita, 8.3% more). More sugar, jams, honey and sweet products were consumed than ten years ago – 1.8 kg per 1 capita per month (7.1% more), but the consumption of sugar alone decreased to 0.8 kg per 1 capita (33.6% less). Consumption of alcoholic beverages increased significantly (up to 1.8 litres per month per 1 capita, 71.0% more).

Compared to 2010, the average monthly consumption of vegetables per 1 capita decreased (to 7.5 kg), including potatoes (to 2.9 kg), as well as that of bread and cereal products (to 5.5 kg); their consumption was respectively 26.0%, 46.9% and 20.5% lower than 10 years ago. The consumption of bread alone decreased by 34.6% (to 3.1 kg per 1 capita), while the consumption of pasta and pasta products increased by 24.2% (to 0.4 kg per 1 capita). Less meat (5.5 kg per 1 capita, including 3.1 kg per 1 capita of raw meat, 6.4% less each) as well as fish and seafood (0.3 kg per 1 capita, 44.0% less) were consumed compared to 2010. On average, a resident of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, in 2019, monthly consumed, among other things, 2.9 litres of milk, 10 eggs and 1.1 kg of oils and fats (respectively 15.0%, 16.8% and 19.7% less). Salt consumption decreased by 10.5% (to 0.2 kg per 1 capita). The consumption of tobacco products also significantly decreased – 1 person smoked an average of 19.4 cigarettes per month, which was 44.7% fewer than in 2010.

Depending on the type of a household, it can be determined whether the household improved its diet by increasing the consumption of healthy products, while decreasing the consumption of unhealthy food. In 2019, in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, in households of self-employed persons excluding agricultural holdings there was a greater than twofold increase in the consumption of honey and chocolate, the highest increase in the consumption of apples (by 5.4%) and a significant decrease in the consumption of salt (by 28.6%) fish and seafood (by 52.3%).

Among households of people employed at white-collar posts, during the ten-year period, there was recorded the highest increase (by 40.0%) in the consumption of pasta and pasta products. In 2019, compared to 2010, the consumption of milk decreased to the least extent (by 3.3%). Among the analysed types of households, to the largest degree decreased the consumption of fish and seafood (by 53.8%) and the consumption of oils and fats (by 23.9%).

W gospodarstwach domowych pracowników na stanowiskach robotniczych w analizowanym okresie odnotowano największy spośród wszystkich typów gospodarstw spadek spożycia soli (o 33,3%) oraz pieczywa i produktów zbożowych (o 26,4%, w tym pieczywa spadek o 40,4%). Największy wzrost spożycia, bo ponad dwukrotnie, odnotowano w przypadku napojów alkoholowych.

W 2019 r. w porównaniu z 2010 r. w gospodarstwach domowych rolników odnotowano największy spośród wszystkich typów gospodarstw spadek spożycia warzyw ogółem (o 46,4%, w tym ziemniaków spadek o 57,3%), mleka (o 36,6%), jaj (o 26,4%) oraz mięsa (o 20,3%, w tym wędlin i innych przetworów mięsnych o 22,9%). W gospodarstwach domowych rolników w największym stopniu zmalało spożycie papierosów (o 64,9%). Wyłącznie w nich wzrosła w skali dziesięciu lat konsumpcja soli (o 16,0%).

Spośród analizowanych typów gospodarstw domowych w gospodarstwach emerytów najbardziej w porównaniu z 2010 r. zmniejszyła się konsumpcja ryżu (o 38,9%) oraz cukrów, dżemów, miodów i wyrobów cukierniczych (o 9,0%). W najmniejszym stopniu zmniejszyło się natomiast spożycie papierosów (o 32,3%).

W 2019 r. wyłącznie w gospodarstwach domowych rencistów wzrosła w stosunku do 2010 r. konsumpcja mięsa (o 0,9%). W skali dziesięciu lat, spośród analizowanych typów gospodarstw, odnotowano w gospodarstwach rencistów największy wzrost spożycia jogurtów (o 42,9%), serów i twarogów (39,5%) oraz owoców (o 33,7%, m.in. ponad dwukrotny wzrost spożycia bananów i wzrost spożycia owoców cytrusowych o 26,5%). Najbardziej wzrosła także konsumpcja takich warzyw jak: warzywa kalafiorowe (47,4%), kapusta (o 37,2%) i pomidory (o 22,2%). Najbardziej natomiast zmalało w skali dziesięciu lat spożycie cukru (o 52,1%), wzrosła natomiast w większym stopniu niż przeciętnie w województwie konsumpcja czekolady (niemal czterokrotnie), wyrobów cukierniczych (ponad dwukrotnie), dżemów i marmolady (o 47,5%) i miodu (o 66,7%). Spośród analizowanych typów gospodarstw domowych w gospodarstwach rencistów w najmniejszym stopniu spadło (o 9,5%) spożycie pieczywa i produktów zbożowych.

W skali dziesięciu lat zauważalna była poprawa w diecie zasadniczo we wszystkich typach gospodarstw domowych. Najbardziej zauważalna poprawa diety nastąpiła w przypadku gospodarstw domowych rencistów, gdzie wzrosło spożycie przetworzonego nabiału, owoców i warzyw, a zmalało spożycie cukru.

Wyposażenie gospodarstw domowych w przedmioty trwałe użytkowania jest, obok poziomu uzyskiwanych przez nie dochodów, istotnym czynnikiem informującym o poziomie i jakości życia. Rodzaj wyposażenia, jego wiek, parametry techniczne, stopień zużycia zależą od wielu zmiennych zarówno o charakterze ekonomicznym (dochody, ceny), jak

In households of employees in blue-collar posts, in the analysed period, there was the highest decrease in the consumption of salt (by 33.3%) and bread and cereal products (by 26.4%, including a decrease of 40.4% in the consumption of bread) among all types of households. The highest increase in consumption, more than twofold, was recorded in the case of alcoholic beverages.

In 2019, compared to 2010, households of farmers recorded the highest decrease in the consumption of vegetables in total (by 46.4%, including potatoes by 57.3%), milk (by 36.6%), eggs (by 26.4%) and meat (by 20.3%, including cured meats and other meat products by 22.9%). In households of farmers, the consumption of cigarettes decreased the most (by 64.9%). Only salt consumption increased during the ten-year period (by 16.0%).

Among the analysed types of households, the largest decreases in the consumption of rice (by 38.9%) and sugar, jams, honey and sweet products (by 9.0%) compared to 2010 were in households of retirees. On the other hand, the consumption of cigarettes decreased the least in these households (by 32.3%).

In 2019, the consumption of meat compared to 2010 increased only in households of pensioners (by 0.9%). During the ten-year period, among the analysed types of households, in households of pensioners there was the highest increase in the consumption of yoghurts (by 42.9%), cheese and cottage cheese (39.5%) and fruit (by 33.7%, e.g. more than two-fold increase in banana consumption and a 26.5% increase in the consumption of citrus fruits). The consumption of vegetables in these households also increased the most – vegetables in the species Brassica oleracea, e.g. cauliflower, by 47.4%, cabbage by 37.2% and tomatoes by 22.2%. On the other hand, sugar consumption decreased the most over ten years (by 52.1%). The increase in the consumption higher than average in the voivodship took place in the case of chocolate (almost four-fold increase), sweet products (more than two-fold increase), jams and marmalade (by 47.5%) and honey (by 66.7%). Among the analysed types of households, the consumption of bread and cereal products decreased the least (by 9.5%).

Over the ten-year period, there has been a noticeable improvement in diet in generally all types of households. The most noticeable improvement in diet was in the households of pensioners, where the consumption of processed dairy products, fruit and vegetables increased and the consumption of sugar decreased.

The equipment of households with durable goods is, next to the income level, an important factor informing about the level and quality of life of the respondents. The type of equipment, its age, technical parameters, degree of wear

i pozaekonomicznym (liczba osób w rodzinie, dzieci, wiek domowników itp.). Artykuły trwałego użytku są przedmiotami konsumpcji o długim użytkowaniu, zróżnicowanym w zależności od rodzaju zaspakajanej potrzeby, tempa zużycia. Stan posiadania dóbr trwałych jest naturalnym miernikiem poziomu konsumpcji tych dóbr¹². W województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. zaobserwowano w stosunku do 2010 r. poprawę wyposażenia gospodarstw domowych w dobra trwałego użytkowania, a także w dobra wspomagające. W ich dyspozycji znajduje się coraz więcej dóbr i to coraz bardziej nowoczesnych. Zwiększył się tym samym standard wyposażenia gospodarstw domowych w dobra trwałego użytkowania, jednocześnie wzrosła wartość posiadanego majątku. Spośród branych pod uwagę w badaniu dóbr, największy przyrost w porównaniu z 2010 r. udziału gospodarstw posiadających dobra odnotowano w kategoriach: zmywarka do naczyń (więcej o 27,6 p. proc.), urządzenie (komputer osobisty) z dostępem do Internetu (więcej o 25,8 p. proc.) oraz prywatny samochód osobowy (więcej o 10,9 p. proc.).

W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim lepiej niż w kraju ogółem gospodarstwa były wyposażone w artykuły gospodarstwa domowego: w pralkę automatyczną wyposażonych było 95,7% ogółu gospodarstw, w kuchenkę mikrofalową – 65,4%, w zmywarkę do naczyń – 42,2%, w kuchenkę elektryczną z płytą ceramiczną, indukcyjną – 18,1%, w suszarkę automatyczną do prania – 2,1% a w pralko-suszarkę – 1,4% gospodarstw domowych.

W okresie dziesięciu lat wzrost udziału o 6,6 p. proc. (tj. do 97,9% ogółu gospodarstw domowych) odnotowano w przypadku posiadaczy prywatnych telefonów komórkowych. Telefony komórkowe w postaci smartfonów posiadało 78,4% ogółu gospodarstw domowych. Ponadto znaczną grupę stanowili posiadacze urządzenia z dostępem do Internetu (83,9% ogółu gospodarstw) oraz prywatnych samochodów osobowych (69,8%).

Na podstawie wyników badania Wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w przedsiębiorstwach i gospodarstwach domowych w 2019 r. można stwierdzić, iż w województwie kujawsko-pomorskim nieznacznie więcej gospodarstw domowych¹³ niż w Polsce posiadało dostęp do komputera (83,9%, w Polsce 83,1%). Dostęp do Internetu posiadało 87,3% gospodarstw (w Polsce 86,7%), a 84,7% posiadało łącza szerokopasmowe (w Polsce 83,3%). W gospodarstwach domowych 84,2% osób korzystało z Internetu, w tym 82,2% w okresie ostatnich 3 miesięcy, a 68,4% korzystało codziennie lub prawie codziennie. Osoby korzystające z Internetu w ostatnich 3 miesiącach wykorzystywały go m.in. w celu: komunikowania się (76,0% osób), rozrywki (62,1%), wyszukiwania informacji o towarach lub usługach (60,4%), czytania on-line wiadomości, gazet lub czasopism (56,3%), korzystania z bankowości internetowej (49,7%), ko-

and tear depend on many variables, both economic (income, prices) and non-economic (number of people in the family, children, age of household members, etc.). Durable goods are consumption goods with long-term use, which varies depending on the type of needs satisfied and the rate of wear. The possession of durable goods is a natural measure of the level of consumption of these goods¹². In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, in 2019, compared to 2010, an improvement in the equipment of households with durable goods as well as supporting goods was observed. They have more and more goods at their disposal, and more and more modern ones. Thus, the standard of equipping households with durable goods increased, and thus the value of owned assets increased. Among the goods taken into account in the survey, the largest increase compared to 2010 in the share of households owning goods was recorded in the following categories: dishwasher (27.6 percentage points more), device (personal computer) with Internet access (25.8 percentage points more) and a private passenger car (10.9 percentage points more).

In 2019, households in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship were better equipped with household appliances than on average in the country as a whole: 95.7% of all households were equipped with an automatic washing machine, 65.4% with a microwave oven, and a dishwasher – 42.2%, an electric cooker with a ceramic and induction hob – 18.1%, an automatic dryer for washing – 2.1% and a washer-dryer – 1.4% of households.

In the 10-year period, there was recorded an increase in the number of owners of private mobile phones by 6.6 percentage points (up to the level of 97.9% of the total number of households). Smartphones were owned by 78.4% of all households. Moreover, a large group were owners of devices with Internet access (83.9% of all households) and private passenger cars (69.8%).

Based on the results of the Survey on the use of information and communication technologies in enterprises and households in 2019, it can be concluded that in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship slightly more households¹³ had access to a computer (83.9%) than in Poland (83.1%). 87.3% of households had Internet access (86.7% in Poland), and 84.7% had broadband connections (83.3% in Poland). 84.2% of people in households used the Internet, including 82.2% in the last 3 months. 68.4% used it every day or almost every day. People using the Internet during the last 3 months used it, among other things for the purpose of: communicating (76.0% of people), entertainment (62.1%), searching for information about goods or services (60.4%), reading news, newspapers or magazines online (56.3%), using online banking (49.7%), using e-Health services (49.3%), participating in

12 Tamże, s. 179.

13 Z osobami w wieku 16–74 lata.

12 Ibidem, p. 179.

13 With persons aged 16–74 years.

rzystania z usług e-Zdrowie (49,3%), uczestnictwa w sprawach społecznych i politycznych (15,3%) i szukania pracy, aplikowania o pracę, wysyłania CV (9,1%).

Znaczna część konsumowanych dóbr trwałych ma charakter kumulatywny, tzn. gromadząc je powiększa się stan posiadania gospodarstwa domowego. Majątek materialny, dobra trwałe zdobyte w okresach wcześniejszych, które mają na celu zaspokojenie określonych potrzeb gospodarstwa tworzą zasoby gospodarstwa domowego. Jednym z najważniejszych zasobów gospodarstw domowych są zasoby mieszkaniowe, czyli ogół mieszkań zamieszkałych i niezamieszkałych znajdujących się w budynkach mieszkalnych i niemieszkalnych. Według bilansu na koniec 2019 r. zasoby mieszkaniowe w województwie kujawsko-pomorskim obejmowały 759,8 tys. mieszkań i w porównaniu z 2010 r. liczba mieszkań wzrosła o 7,9% (w Polsce wzrosła o 10,0%). Zasoby w województwie kujawsko-pomorskim stanowiły 5,1% zasobów mieszkaniowych w kraju. W 2019 w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w województwie przypadało 366,6 mieszkań i było to mniej o 19,3 mieszkań na 1000 mieszkańców niż w Polsce. Ponad 2/3 zasobów mieszkaniowych w województwie zlokalizowana była w miastach.

W województwie kujawsko-pomorskim w okresie dziesięciu analizowanych lat zwiększyła się o 2,2 m² przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania w zasobach mieszkaniowych. W 2019 r. mieszkanie w zasobach miało przeciętnie powierzchnię 70,6 m², ale i tak było to mniej niż w kraju (74,4 m²). Przeciętna powierzchnia mieszkania na wsi była o 30,2 m² większa niż mieszkania w mieście i wyniosła 90,8 m². W 2019 r. na 1 mieszkańca województwa przypadało 25,9 m² powierzchni użytkowej mieszkania i było to więcej o 2,9 m² więcej niż w 2010 r., ale mniej o 2,8 m² niż w Polsce.

Mieszkania nowo oddawane do użytkowania zasilają dotychczasowe zasoby mieszkaniowe. Lokale oddawane do użytkowania w budynkach nowych czy rozbudowywanych utrzymane są na ogół w wyższym standardzie niż mieszkania już znajdujące się w zasobach. Chęć poprawy warunków mieszkaniowych wpływa na decyzje ludności o zakupie bądź budowie nowego lokalu. Lokale oddawane do użytkowania w budynkach nowych, rozbudowywanych utrzymane są na ogół w wyższym standardzie niż mieszkania dotychczas znajdujące się w zasobach. W województwie kujawsko-pomorskim w latach 2010–2019 przeciętnie oddawano rocznie do użytkowania 6,7 tys. lokali. Najwięcej lokali przekazano w 2019 r. (8,1 tys.), a najmniej w 2010 r. 5,8 tys. W 2019 r. liczba mieszkań oddanych do użytkowania na 1000 ludności zwiększyła się o 1,1 w porównaniu z 2010 r., tj. do 3,9 mieszkań na 1000 ludności (w Polsce 5,4).

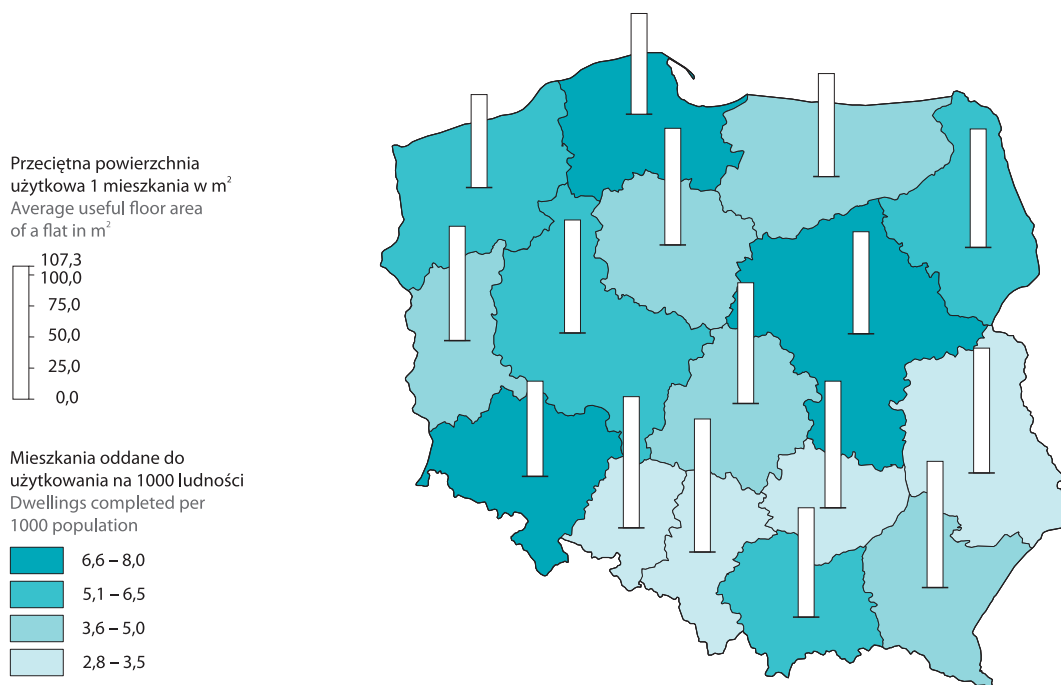
social and political matters (15.3%) and looking for a job, applying for a job, sending a CV (9.1 %).

A significant part of the consumed durable goods are cumulative, i.e. accumulating them increases the household's possessions. Material wealth, durable goods acquired in earlier periods, aimed at meeting specific needs of the household, constitute the household resources. One of the most important resources of households is dwelling stock, i.e. all inhabited and uninhabited dwellings in residential and non-residential buildings. According to the balance, at the end of 2019, the dwelling stock in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship amounted to 759.8 thousand dwellings and compared to 2010 the number of dwellings increased by 7.9% (in Poland it increased by 10.0%). The dwelling stock in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship constituted 5.1% of the dwelling stock of the country. In 2019, in the voivodship, there were 366.6 dwellings per 1 000 inhabitants, 19.3 dwellings per 1 000 inhabitants fewer than in Poland. More than 2/3 of the dwelling stock in the voivodship was located in urban areas.

In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, during the ten analysed years, the average useful floor area of 1 dwelling in the dwelling stock increased by 2.2 m². In 2019, a dwelling in the stock had an average area of 70.6 m², but it was still less than in the country (74.4 m²). The average useful floor area of a dwelling in rural areas was 30.2 m² larger than in urban areas and amounted to 90.8 m². In 2019, there were 25.9 m² of useful floor area per 1 inhabitant of the voivodship, which was 2.9 m² more than in 2010, but 2.8 m² fewer than in Poland.

Dwellings completed supply the existing dwelling stock. The premises handed over for use in new or expanded buildings are generally of a higher standard than the dwellings already included in the stock. The willingness to improve housing conditions influences the decisions of people to buy or build a new apartment. In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, in the years 2010–2019, an average of 6.7 thousand residential premises were completed each year. The largest number of premises were completed in 2019 (8.1 thousand), and the least in 2010 – 5.8 thousand. In 2019, the number of dwellings completed per 1 000 population increased by 1.1 as compared to 2010, i.e. to 3.9 dwellings per 1 000 population (5.4 in Poland).

Mapa 7. Mieszkania oddane do użytkowania według województw w 2019 r.
 Map 7. Dwellings completed by voivodship in 2019

W analizowanym okresie zmieniła się struktura nowo oddawanych do użytkowania lokali. Największy wzrost udziału w liczbie mieszkań ogółem odnotowano w przypadku lokali przeznaczonych na sprzedaż i wynajem (z 29,4% w 2010 r. do 43,7% w 2019 r.). Mimo tak istotnej zmiany w strukturze, w 2019 r. najwięcej mieszkań (49,4%) oddano w budownictwie indywidualnym.

Nowo oddane do użytkowania lokale charakteryzowały się powierzchnią wyższą od tych, które obecnie znajdują się w zasobach mieszkaniowych. Przeciętna powierzchnia mieszkania przekazanego do użytkowania w 2019 r. miała 94,2 m², ale było to mniej o 8,8 m² w porównaniu z powierzchnią mieszkań oddanych w 2010 r. Dla porównania przeciętna powierzchnia mieszkania w kraju wyniosła 88,6 m². Wpływ na spadek przeciętnej powierzchni użytkowej w skali dziesięciu lat miał wzrost liczby lokali przeznaczonych na sprzedaż i wynajem, których średnia powierzchnia w 2019 r. wynosiła 60,4 m².

Gospodarstwa domowe niejednokrotnie mają problemy z opłatami za użytkowanie lokali mieszkalnych. W 2018 r. zdecydowana większość liczby zaległości w opłatach za mieszkanie odnotowano w zasobach należących do wspólnot mieszkaniowych (74,7%, w 2009 r. 68,2%). Przeciętna kwota zaległości za opłaty za 1 mieszkanie wyniosła 848 zł (w Polsce 1210 zł). W województwie kujawsko-pomorskim przeciętne kwoty zaległości za opłaty za użytkowanie lo-

In the analysed period, the structure of dwellings completed changed. The largest increase in the share in the total number of dwellings was recorded for dwellings for sale and rent (from 29.4% in 2010 to 43.7% in 2019). Despite such a significant change in the structure, in 2019, most dwellings (49.4%) were completed in private housing.

Dwellings completed had a larger useful floor area than those currently in the housing stock. The average area of a dwelling completed in 2019 was 94.2 m², but it was 8.8 m² fewer than the area of dwellings completed in 2010. For comparison, the average area of a dwelling in the country was 88.6 m². The decrease in the average useful floor area during the ten-year period was influenced by the increase in the number of dwellings for sale and rent, the average area of which in 2019 was 60.4 m².

Households often have problems with payments for the use of residential premises. In 2018, the vast majority of the number of arrears in payments for the use of residential premises was recorded in the dwelling stock of housing condominiums (74.7%, in 2009 – 68.2%). The average amount in arrears for payments for 1 flat was PLN 848 (in Poland PLN 1 210). In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, the average amount of arrears for payments for the use of residential premises exceeding PLN 4 000 was recorded in the case of 542 dwellings in the

kali przekraczające 4000 zł odnotowano w przypadku 542 mieszkańców będących w zasobach (w tym 488 mieszkań stanowiło własność Skarbu Państwa).

W województwie kujawsko-pomorskim w 2018 r. w sądach toczyło się 187 postępowań eksmisyjnych, w 90 przypadkach orzeczono eksmisję oraz wykonano 65 eksmisji. Zaległości w opłatach za użytkowanie mieszkania stanowiły powód odpowiednio: w 98,4%, w 94,4% oraz w 90,8% przypadkach postępowań eksmisyjnych.

Posiadanie kolejnego dobra trwałego użytkowania jakim jest samochód osobowy, także ma związek z poziomem życia ludności. Ułatwia przemieszczanie się ludności, jak też pozwala łatwiej zaplanować dojazdy do pracy, czy też zorganizować czas wolny. W zależności od liczby pojazdów, wieku i rodzaju pojazdu, ich posiadanie może świadczyć o standardzie życia danego gospodarstwa domowego. W ostatnim dziesięcioleciu odnotowano, zarówno w Polsce jak i w województwie kujawsko-pomorskim, wzrost liczby pojazdów samochodowych i ciągników ogółem. Według danych pochodzących z CEPiK w województwie na koniec 2019 r. zarejestrowanych było 1703,2 tys. pojazdów samochodowych i ciągników, w tym 1292,2 tys. samochodów osobowych (w stosunku do 2010 r. wzrost odpowiednio o 35,9% i o 39,6%). W samym tylko 2019 r. zarejestrowano 18,7 tys. fabrycznie nowych samochodów osobowych (dla porównania w ciągu 2010 r. takich samochodów zarejestrowano 7,9 tys. sztuk). W końcu grudnia 2019 r. w przeliczeniu na 1000 ludności zarejestrowane były 624 samochody osobowe, czyli więcej o 183 samochody niż przed dziesięć laty, ale mniej o 11 samochodów na 1000 ludności niż w skali kraju.

Rosnącej w stosunku do stanu na koniec 2015 r. liczbie aut osobowych zarejestrowanych w województwie kujawsko-pomorskim towarzyszy wysoki wzrost liczby samochodów w najmłodszej grupie wieku, tj. do 3 lat włącznie (wzrost o 61,7%) oraz najstarszych grupach, tj. w wieku 21 lat i więcej (wzrost o 37,6%). W analizowanym czasie w największym stopniu wzrósł udział samochodów osobowych w grupie wieku 26–30 lat (wzrost o 3,1 p. proc., tj. do 10,4%); wzrósł również odsetek samochodów w wieku 31 lat i więcej (wzrost o 2,6 p. proc., tj. do 17,1%). W stosunku do 2015 r. udział samochodów w wieku 0–3 lata zwiększył się o 1,5 p. proc., tj. do 5,3%. W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim najwięcej było samochodów osobowych w wieku 10–15 lat (21,2%).

dwelling stock (including 488 dwellings owned by the State Treasury).

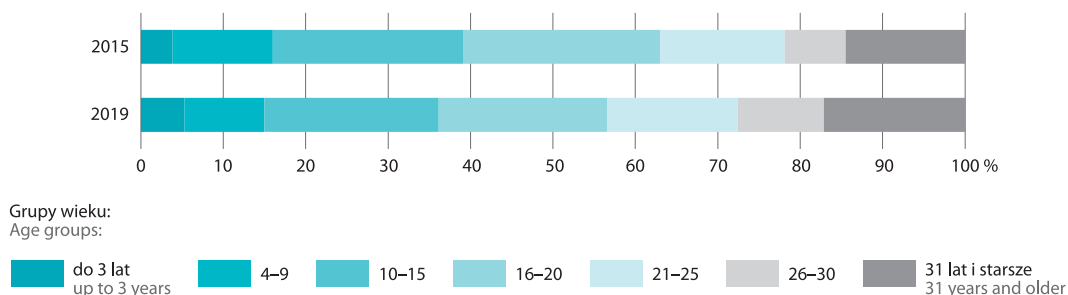
In 2018, in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, 187 eviction proceedings were pending in courts, evictions were ordered in 90 cases and 65 evictions were carried out. Arrears in payments for the use of a flat were the cause of, respectively: 98.4%, 94.4% and 90.8% of eviction proceedings.

The possession of another durable good, which is a passenger car, is also related to the standard of living of the population. It facilitates the movement of people, as well as makes it easier to plan commuting to work or organise free time. Depending on the number of vehicles, age and type of vehicle, having them may prove the standard of living of a household. In the last decade, an increase in the total number of motor vehicles and tractors has been recorded, both in Poland and in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship. According to data from the Central Vehicle and Driver Register (CEPiK) at the end of 2019 in the voivodship there were 1 703.2 thousand registered motor vehicles and tractors, including 1 292.2 thousand passenger cars (compared to 2010 an increase of 35.9% and 39.6%, respectively). In 2019 alone, 18.7 thousand brand new passenger cars were registered (for comparison, 7.9 thousand such cars were registered in 2010). At the end of December 2019, there were registered 624 passenger cars per 1 000 population, 183 cars more than ten years ago, but 11 cars per 1 000 population fewer than in the country.

The number of passenger cars registered in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, which is increasing compared to the end of 2015, is accompanied by a high increase in the number of cars in the youngest age group, i.e. up to 3 years inclusive (an increase of 61.7%) and in the oldest groups, i.e. 21 years and over (increase of 37.6%). In the analysed period, there was an increase in the share of passenger cars in the 26–30 age group (an increase by 3.1 percentage points, to 10.4% share); the percentage of cars aged 31 years and over also increased (an increase by 2.6 percentage points, to 17.1% share). Compared to 2015, the share of cars aged 0–3 years increased by 1.5 percentage points, to 5.3%. In 2019, in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, the highest number of passenger cars were 10–15 years old (21.2% share).

Wykres 15. Struktura samochodów osobowych według grup wieku Stan na 31 grudnia

Chart 15. The structure of passenger cars by age groups
As at 31 December

W porównaniu z 2010 r. zwiększyła się w województwie liczba posiadaczy motorowerów, motocykli oraz ciągników. Na koniec 2019 r. zarejestrowanych było 96,7 tys. motocykli i 92,9 tys. motorowerów, co oznaczało wzrost w skali dziesięciu lat odpowiednio o 40,0% i o 47,8%. W obu przypadkach, w przeliczeniu na 1000 ludności współczynnik był wyższy niż w kraju. W województwie kujawsko-pomorskim w ewidencji zarejestrowanych było 46,7 motorów na 1000 ludności (więcej o 5,3 niż w Polsce) i 44,8 motorowerów (więcej o 9,0 niż w Polsce). Liczba zarejestrowanych w CEPiK ciągników rolniczych była w porównaniu z 2010 r. wyższa o 10,4% (106,5 tys.), a ciągników samochodowych wyższa o 85,2% (18,9 tys.).

Compared to 2010, the number of owners of mopeds, motorcycles and tractors in the voivodship increased. At the end of 2019, there were registered 96.7 thousand motorcycles and 92.9 thousand mopeds, which meant an increase over ten years by 40.0% and 47.8%, respectively. In both cases, the ratio per 1 000 population was higher than in the country. In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, in the register there were registered 46.7 motorcycles per 1 000 population (5.3 more than in Poland) and 44.8 mopeds per 1 000 population (9.0 more than in Poland). The number of agricultural tractors registered in the Central Vehicle and Driver Register (CEPiK) was higher by 10.4% (106.5 thousand) compared to 2010, and the number of road tractors was 85.2% higher (18.9 thousand).

Ocena sytuacji materialnej gospodarstw domowych

Gospodarstwa domowe lepiej oceniają swoją sytuację materialną niż w 2013 r. W 2019 r., zarówno w województwie kujawsko-pomorskim, jak i w Polsce, zaobserwowano w porównaniu z 2013 r. poprawę sytuacji materialnej wyrażonej subiektywną samooceną gospodarstwa domowego. W województwie kujawsko-pomorskim odsetek gospodarstw domowych oceniających swoją sytuację materialną jako dobrą (bardzo dobrą) i raczej dobrą wzrósł z 21,4% w 2013 r. do 45,4% w 2019 r. W Polsce w 2019 r. taką ocenę wyraziło 48,6% gospodarstw domowych. Jako przeciętną, swoją sytuację materialną oceniło 47,1% gospodarstw domowych (59,3% w 2013 r.). Natomiast sytuację materialną jako złą i raczej złą oceniło mniej gospodarstw niż w 2013 r. (spadek udziału z 19,3% do 7,4% w 2019 r.).

Jako najlepszą subiektywną ocenę sytuacji materialnej gospodarstwa domowego w 2019 r. (sytuacja dobra i raczej dobra) najczęściej wskazały osoby z gospodarstw osób pracujących na własny rachunek poza gospodarstwem rolnym (72,6% gospodarstw), zaś najrzadziej taką ocenę wskazały gospodarstwa rencistów (30,7% gospodarstw). Gospodarstwa domowe emerytów, rolników i rencistów w ponad po-

The assessment of the financial situation of households

Households assess their financial situation better than in 2013. In 2019, both in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship and in Poland, an improvement in the financial situation, expressed in the subjective self-assessment of a household, was observed in comparison to 2013. In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, the percentage of households assessing their financial situation as good (very good) and rather good increased from 21.4% in 2013 to 45.4% in 2019. In Poland, in 2019, such an assessment was expressed by 48.6% of households. 47.1% of households assessed their financial situation as average (59.3% in 2013). On the other hand, fewer households than in 2013 assessed their financial situation as bad and rather bad (a decrease from 19.3% to 7.4% in 2019).

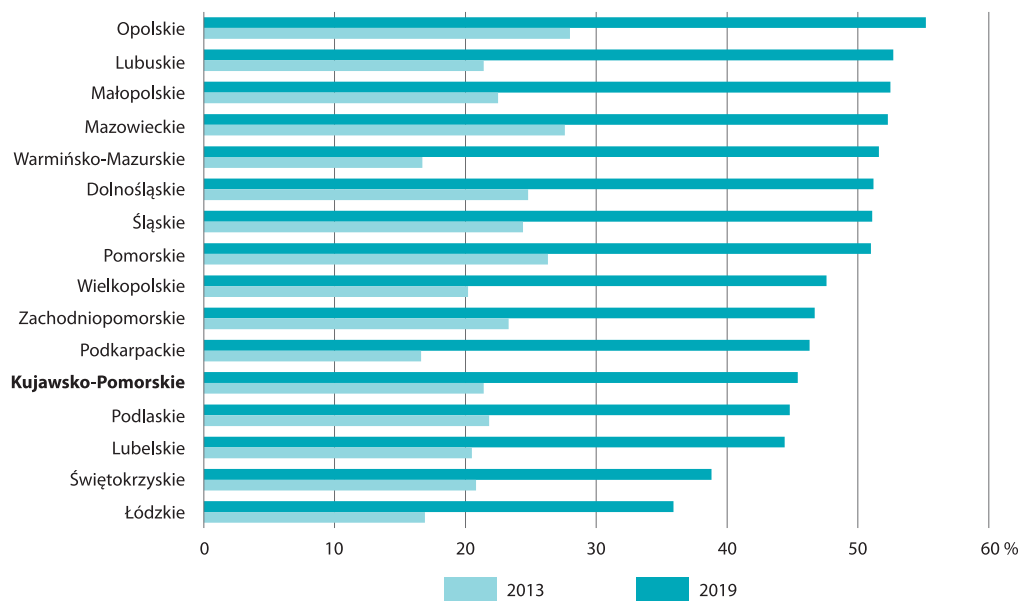
The best subjective assessment of the financial situation of a household in 2019 (good and rather good situation) was recorded among households of self-employed persons excluding agricultural holdings (72.6% of households), while the least frequently such assessment was indicated by households of pensioners (30.7% of households). Households of retirees, farmers and pensioners assessed their financial

łowie przypadków oceniły swoją sytuację materialną jako przeciętną (odpowiednio: 57,7%, 56,0% i 52,1%).

situation as average in more than half of the cases (respectively: 57.7%, 56.0% and 52.1%).

Wykres 16. Odsetek gospodarstw domowych oceniających swoją sytuację materialną jako dobrą^a według województw

Chart 16. The percentage of households assessing their material situation as good^a by voivodship

^a Oceniających swoją sytuację materialną jako dobrą/bardzo dobrą i raczej dobrą.
^a Assessing their financial situation as good/very good and rather good.

Rozdział 4

Chapter 4

Dostępność infrastruktury technicznej

Availability of technical infrastructure

Infrastruktura i urządzenia związane ze świadczeniem usług zbiorowych zaspokajają jednocześnie potrzeby dużej liczby osób. Stanowią element konsumpcji zbiorowej i mają istotny wpływ na kondycję gospodarstw domowych. Infrastruktura techniczna, jako zbiór obiektów służących przemieszczaniu ludzi, dóbr i energii, tworzy fundament rozwoju społeczno-gospodarczego regionu. Inwestycje w infrastrukturę techniczną prowadzą do poprawy warunków życia mieszkańców województwa i pobudzenia jego życia gospodarczego. Rozwój infrastruktury powinien podążać za zmieniającymi się potrzebami gospodarstw domowych i ludności, uwzględniając zasady racjonalnego gospodarowania przestrzenią. W poprawie dostępności do infrastruktury technicznej, w istotny sposób determinującej również rozwój gmin, ważną rolę odgrywają samorządy gminne. Duże zróżnicowanie w dostępności do infrastruktury można zaobserwować w zależności od typu gminy. W większości przypadków lepszą dostępność do infrastruktury technicznej można zaobserwować w miastach, które były zamieszkiwane przez niemal 60% populacji. W skład infrastruktury technicznej wchodzi m.in. instalacje wodociągowe, kanalizacyjne, gazowe, energetyczne, jak i oczyszczalnie ścieków czy składowiska odpadów.

Infrastruktura komunalna

W województwie kujawsko-pomorskim w analizowanym okresie obserwujemy poprawę dostępności infrastruktury komunalnej dla jej mieszkańców. Zwiększyła się zarówno długość sieci wodno-kanalizacyjnej, jak i gazowej. Większą niż w Polsce gęstość odnotowano w przypadku sieci rozdzielczej wodociągowej. Poprawiło się gospodarowanie odpadami, co wpływa na poprawę stanu środowiska.

W 2019 r. długość czynnej rozdzielczej sieci wodociągowej w stosunku do 2010 r. zwiększyła się o 9,8%, tj. do 23915,6 km, z czego w miastach zlokalizowane było zaledwie 14,3% sieci. W województwie kujawsko-pomorskim długość sieci wodociągowej przypadająca na 100 km² powierzchni ogółem wyniosła 133 km (w Polsce 99 km). W miastach województwa gęstość sieci wodociągowej była większa (411 km, w Polsce 322 km) niż na wsiach (120 km, w Polsce 82 km). W województwie kujawsko-pomorskim 89,4% budynków mieszkalnych było podłączonych do in-

The infrastructure and equipment related to the provision of collective services simultaneously satisfy the needs of a large number of people. They are part of collective consumption and have a significant impact on the condition of households. Technical infrastructure, as a set of objects for the movement of people, goods and energy, forms the basis of the socio-economic development of the region. Investments in technical infrastructure lead to the improvement of the living conditions of the inhabitants of the voivodship and stimulate its economic life. The development of infrastructure should follow the changing needs of households and the population, taking into account the principles of rational space management. Local governments at the gmina level play an important role in improving the accessibility to technical infrastructure, significantly determining the development of gminas. Large differentiation regarding the availability of technical infrastructure can be observed depending on the type of gmina. In most cases, better accessibility to technical infrastructure can be observed in urban areas that were inhabited by almost 60% of the population. The technical infrastructure includes, for instance, water supply, sewage, gas and energy systems, as well as wastewater treatment plants and waste disposal sites.

Municipal infrastructure

In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, in the analysed period, we observe an improvement in the availability of municipal infrastructure for its inhabitants. The length of both the water and sewage network and the gas network has increased. A higher density than in Poland was recorded in the case of the water supply distribution network. Waste management improved, which upgrades the condition of the environment.

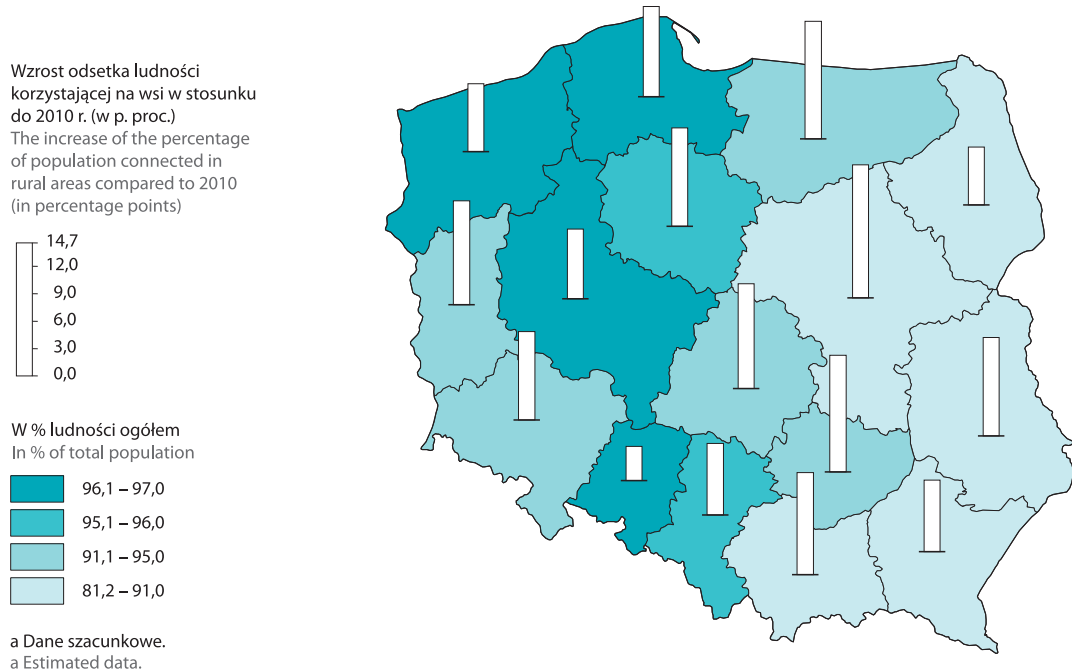
In 2019, the length of the active water supply distribution network increased by 9.8% compared to 2010, i.e. to 23 915.6 km, of which only 14.3% of the network was located in urban areas. In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, the length of the water supply network per 100 km² of the total area was 133.1 km (99.4 km in Poland). In the urban areas of the voivodship, the density of the water supply network was higher (411.3 km, 321.5 km in Poland) than in the urban areas (119.6 km, 82.5 km in Poland). In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, 89.4% of residential buildings

frastruktury wodociągowej. W 2019 r. 95,4% ludności korzystało¹ z sieci wodociągowej (w mieście 96,9% ludności, na wsi 93,4%). Było to więcej o 4,6 p. proc. niż w 2010 r. i więcej o 3,2 p. proc. niż średnio w 2019 r. w kraju.

were connected¹ to the water supply infrastructure. In 2019, 95.4% of the population were connected to the water supply system (96.9% of the population in urban areas, 93.4% in rural areas). The share was by 4.6 percentage points higher than in 2010 and by 3.2 percentage points higher than the national average in 2019.

Mapa 8. Odsetek ludności^a korzystającej z sieci wodociągowej według województw w 2019 r. Stan na 31 grudnia

Map 8. The percentage of population^a connected to the water supply network by voivodship in 2019 As at 31 December

W 2019 r. długość sieci kanalizacyjnej w stosunku do 2010 r. zwiększyła się o 32,1%, tj. do 8410,7 km, z czego 58,8% sieci zlokalizowana była w miastach. Pod względem długości rozdzielczej sieci kanalizacyjnej przypadającej na 100 km² powierzchni województwo kujawsko-pomorskie z wynikiem 47 km uplasowało się poniżej średniej krajowej (w Polsce gęstość sieci wyniosła 53 km). W miastach województwa gęstość sieci kanalizacyjnej była większa (418 km, w Polsce 303 km) niż na wsiach (29 km, w Polsce 34 km). W województwie kujawsko-pomorskim 49,7% budynków mieszkalnych było podłączonych do infrastruktury kanalizacyjnej (w Polsce 51,3%). W 2019 r. 70,2% ludności korzystało¹ z sieci kanalizacyjnej (zdecydowanie więcej w mieście – 91,3% niż na wsi – 39,3%). Było to niewiele mniej (o 1,0 p. proc) niż średnio w kraju. Odsetek osób korzystających z sieci kanalizacyjnej w odniesieniu do 2010 r. w województwie wzrósł o 5,9 p. proc. (znacznie większy wzrost odnotowano na wsi, bo o 12,2 p. proc).

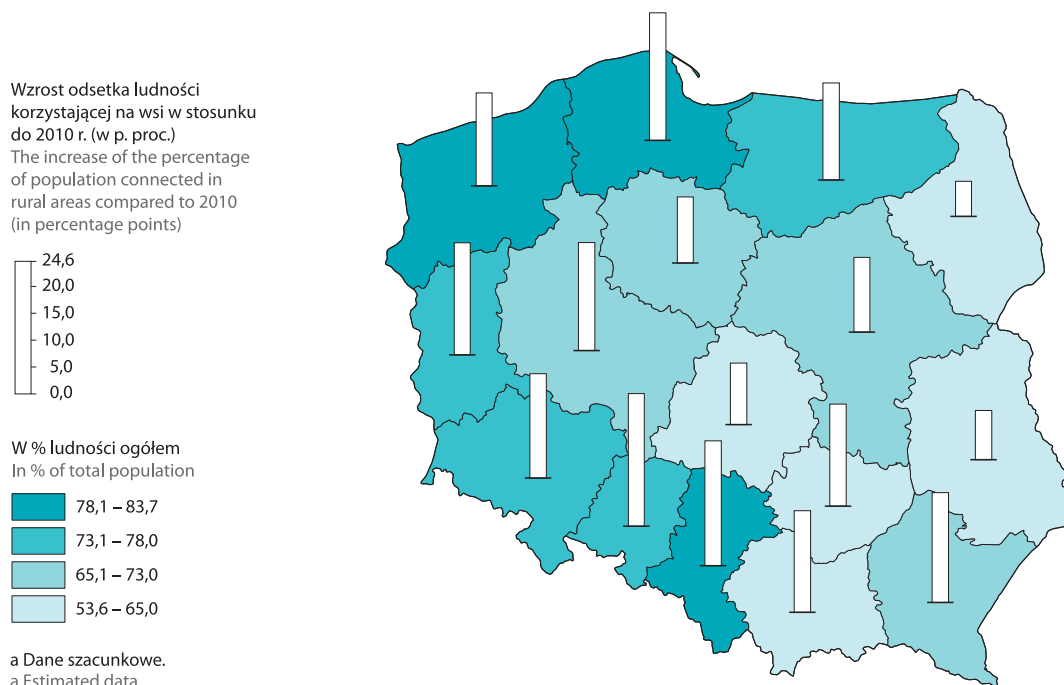
In 2019, as compared to 2010, the length of the sewage network increased by 32.1%, i.e. to 8 410.7 km, of which 58.8% were located in urban areas. In terms of the length of the distribution sewage network per 100 km² of the area, the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, with the result of 46.8 km, was below the national average (in Poland, the network density was 52.8 km). In the urban areas of the voivodship, the sewage network density was higher (417.9 km, in Poland 303.2 km) than in rural areas (28.9 km, 33.7 km in Poland). In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, 49.7% of residential buildings were connected to the sewage infrastructure (in Poland, 51.3%). In 2019, 70.2% of the population were connected¹ to the sewage system (definitely more in urban areas – 91.3% than in rural areas – 39.3%). The percentage was slightly lower (by 1.0 percentage points) than the national average. The percentage of people connected to the sewage system in relation to 2010 in the voivodship increased by 5.9 percentage points (a much greater increase was recorded in rural areas – 12.2 percentage points).

¹ Dane szacunkowe.

¹ Estimated data.

Mapa 9. Odsetek ludności^a korzystającej z sieci kanalizacyjnej według województw w 2019 r. Stan na 31 grudnia

Map 9. The percentage of population^a connected to the sewage network by voivodship in 2019 As at 31 December

W 2019 r. mieszkaniec województwa kujawsko-pomorskiego przeciętnie zużył 35,4 m³ wody na potrzeby gospodarstwa domowego (w Polsce 33,7 m³ wody). W odniesieniu do 2010 r. zużycie wody w przeliczeniu na 1 mieszkańca zwiększyło się o 2,8 m³. Średnie zużycie wody było wyższe na wsiach niż w miastach (w 2019 r. zużycie na wsi wyniosło 38,4 m³, a w mieście 33,3 m³). W Polsce, w przeciwieństwie do województwa kujawsko-pomorskiego, odnotowano wyższy wskaźnik zużycia wody w mieście niż na wsi.

Długość czynnej sieci gazowej w województwie kujawsko-pomorskim w okresie dziesięciu lat zwiększyła się o 34,5%, tj. do 4983,1 km w 2019 r. Większość sieci (52,2%) zlokalizowana była w miastach, z czego większość stanowiła sieć rozdzielcza (92,5% sieci gazowej w miastach). Natomiast na wsiach w większości działała sieć przesyłowa (55,1% sieci gazowej na wsiach). Pod względem długości czynnej sieci gazowej przypadającej na 100 km² powierzchni województwo kujawsko-pomorskie z wynikiem 27,7 km uplasowało się poniżej średniej krajowej (w Polsce gęstość sieci wyniosła 50,5 km). W miastach województwa gęstość sieci gazowej była większa (314,0 km, w Polsce 295,8 km) niż na wsiach (13,9 km, w Polsce 30,8 km). W porównaniu z 2010 zmniejszyła się o 4,2% liczba ludności korzystającej z sieci gazowej, tj. do 898,9 tys. osób (94,0% to mieszkańcy miast). W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim 43,4% ludności korzystało² z sieci gazowej, zdecydowanie więcej w mieście

2 Dane szacunkowe.

In 2019, a resident of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, on average, used 35.4 m³ of water consumed in households (33.7 m³ of water in Poland). Compared to 2010, water consumption per capita increased by 2.8 m³. Average water consumption is higher in rural areas than in urban areas (in 2019, consumption in rural areas was 38.4 m³, and in urban areas 33.3 m³). In Poland, in contrast to the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, a higher water consumption rate was recorded in urban areas than in rural areas.

The length of the active gas network in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship increased by 34.5% over a ten-year period, i.e. to 4 983.1 km in 2019. The majority of the network (52.2%) was located in urban areas, most of which was the distribution network (92.5% of the gas network in urban areas). On the other hand, the gas transmission network dominates in rural areas (55.1% of the gas network in rural areas). In terms of the length of the active gas network per 100 km², the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, with the result of 27.7 km, was below the national average (in Poland, the network density was 50.5 km). In the rural areas of the voivodship, the gas network density was higher (314.0 km, 295.8 km in Poland) than in rural areas (13.9 km, 30.8 km in Poland). Compared to 2010, the number of population connected to the gas network decreased by 4.2%, i.e. to 898.9 thousand (94.0% are city dwellers). In 2019, 43.4% of the population were connected² to the gas network in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, definitely

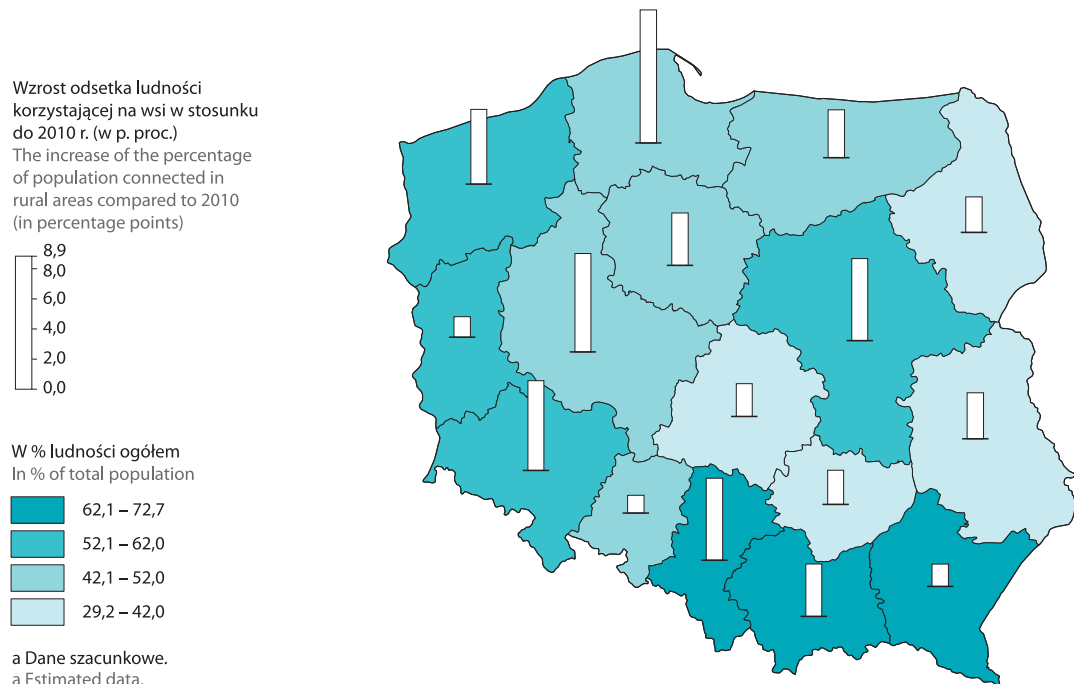
2 Estimated data.

(69,2%) niż na wsi (6,4%). Wartość ogółem dla województwa była niższa o 9,5 p. proc. od średniej krajowej. Odsetek osób korzystających z sieci gazowej w odniesieniu do 2010 r. obniżył się o 1,3 p. proc. (na wsi odnotowano wzrost o 3,5 p. proc.). Zużycie gazu w większości przeznaczone było na ogrzewanie mieszkańców (88,9% zużycia ogółem, 62,1% w 2010 r.).

more in urban areas (69.2%) than in rural areas (6.4%). The total value for the voivodship was lower than the national average by 9.5 percentage points. The percentage of people connected to the gas network, compared to 2010, decreased by 1.3 percentage points (in rural areas there was an increase by 3.5 percentage points). The majority of gas consumption was connected with residential heating (88.9% of total consumption, 62.1% in 2010).

Mapa 10. Odsetek ludności^a korzystającej z sieci gazowej według województw w 2019 r. Stan na 31 grudnia

Map 10. The percentage of population^a connected to the gas network by voivodship in 2019 As at 31 December

Zbiorowe zaopatrzenie w wodę i odprowadzanie ścieków jest zadaniem własnym gminy. Przedsiębiorstwa wodociągowo-kanalizacyjne mają obowiązek zapewnić zdolność posiadanych urządzeń wodociągowych i kanalizacyjnych do realizacji dostaw wody pod ściśle określonymi wymogami oraz należytą jakość dostarczonej wody i odprowadzanych ścieków³. W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim działały 104 biologiczne oczyszczalnie ścieków (w 2010 r. 107) oraz 32 oczyszczalnie z podwyższonym usuwaniem biogenów (wobec 31). Większość z nich zlokalizowana była na obszarach wiejskich, odpowiednio 79,8% i 56,3% oczyszczalni ogółem. W 2019 r. z oczyszczalni ścieków korzystało 73,1% ogółu ludności⁴, tj. więcej o 3,3 p. proc. niż w 2010 r., ale było to nadal mniej o 1,4 p. proc. niż kraju.

Collective water supply and sewage disposal is an own task of a gmina. Water and sewage companies are required to ensure the ability of their water supply and sewage systems to deliver water under strictly defined requirements and the proper quality of the water supplied and sewage disposed³. In 2019, 104 biological wastewater treatment plants were operated in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship (107 in 2010) and 32 treatment plants with increased removal of biogenes (compared to 31). Most of them were located in rural areas, respectively 79.8% and 56.3% of the total wastewater treatment plants. In 2019, 73.1% of the total population⁴, were connected to wastewater treatment plants, i.e. 3.3 percentage points more than in 2010, but the share was still 1.4 percentage points lower than for the country.

3 Ustawa z dnia 7 czerwca 2001 r. o zbiorowym zaopatrzeniu w wodę i zbiorowym odprowadzaniu ścieków, tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 1437.

4 Dane szacunkowe.

3 The Act of 7 June 2001 on the Collective Water Supply and Collective Wastewater Disposal, consolidated text Journal of Laws 2019, item 1437.

4 Estimated data.

W 2019 r. oczyszczalnie ścieków w miastach obsługiwały 95,7% ludności miejskiej. Znaczny wzrost odsetka obsługiwanej ludności odnotowano w przypadku mieszkańców wsi, tj. wzrost w stosunku do 2010 r. o 8,2 p. proc (do 40,7% ogólnej liczby ludności wiejskiej).

W analizowanym dziesięcioleciu zmniejszyła się liczba zbiorników bezodpływowych (szamb) i stacji zlewnych, a wzrosła liczba przydomowych oczyszczalni ścieków. Według stanu w dniu 31 grudnia 2019 r. eksploatowano 32,3 tys. przydomowych oczyszczalni ścieków (w stosunku do 2010 r. wzrost o 165,0%). Jednocześnie zmniejszyła się liczba szamb do 97,7 tys. obsługiwanych przez 144 stacje zlewnie (spadek w skali dziesięciu lat odpowiednio o 8,7% i o 3,4%).

Utrzymanie czystości i porządku w gminach także należy do obowiązkowych zadań własnych gminy, które tworzą warunki niezbędne do ich utrzymania, m.in. do wykonywania prac związanych z utrzymaniem czystości i porządku lub zapewniają wykonanie tych prac, odpowiadają za instalacje do przetwarzania odpadów komunalnych, nadzorują system gospodarowania odpadami komunalnymi. W województwie kujawsko-pomorskim według stanu na koniec 2019 r. działały 23 czynne składowiska odpadów, na których unieszkodliwiane były odpady komunalne (w 2010 r. 54) o powierzchni 131,3 ha oraz 15,6 ha powierzchni zreklamowanej. Zbiórką odpadów komunalnych objęci byli wszyscy mieszkańcy województwa, dla porównania w 2010 r. objętych było 78,3% ogółu ludności.

Energia elektryczna i ciepłownictwo

Spółeczeństwo i gospodarka stały się w ostatnim dziesięcioleciu bardziej energochłonne. W analizowanych latach w województwie kujawsko-pomorskim wzrosło o 14,0% zużycie energii elektrycznej (do 8438 GWh). W stosunku do 2010 r. zwiększył się stosunek produkcji energii elektrycznej do zużycia energii elektrycznej z 48,0% do 91,7% w 2019 r. W przeliczeniu na 1 mieszkańca zużycie energii wzrosło do 4072 kWh (o 15,5%). Dla porównania, średnie zużycie energii elektrycznej w Polsce było znacznie wyższe i wyniosło 4316 kWh na 1 mieszkańca. Najwięcej zużywano (48,7%) w sektorze przemysłowym.

Zużycie energii elektrycznej gospodarstw domowych stanowiło 17,7% ogólnego zużycia. W województwie kujawsko-pomorskim w mniejszym stopniu niż w Polsce zwiększyła się liczba odbiorców energii elektrycznej w gospodarstwach domowych (o 8,2%, w Polsce wzrost o 9,9%). W 2019 r. przeciętnie 1 mieszkaniec województwa zużył 748 kWh energii elektrycznej (mieszkaniec wsi zużył średnio 820 kWh, a miasta 698 kWh) i było to 11 kWh na 1 osobę więcej niż przed dziesięcioma laty. Dla porównania średnie zużycie w Polsce było wyższe i wyniosło 798 kWh na 1 mieszkańca.

In 2019, wastewater treatment plants in urban areas served 95.7% of the urban population. A significant increase in the percentage of population connected to wastewater treatment plants was recorded in the case of rural residents, i.e. an increase in comparison to 2010 by 8.2 percentage points (to 40.7% of the total number of the rural population).

In the analysed decade, the number of septic tanks and dump stations decreased, and the number of household wastewater treatment plants increased. As at 31 December 2019, 32.3 thousand household wastewater treatment plants (an increase of 165.0% compared to 2010) were operated. At the same time, the number of septic tanks decreased to 97.7 thousand served by 144 dump stations (a decrease over ten years by 8.7% and 3.4%, respectively).

Maintaining cleanliness and order in gminas is also one of the obligatory own tasks of a gmina, which create conditions necessary for their maintenance, e.g. to carry out works related to the maintenance of cleanliness and order or ensure the performance of these works, are responsible for municipal waste treatment installations, supervise the municipal waste management system. In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, as at the end of 2019, there were 23 active waste disposal sites, where municipal waste was neutralised (54 in 2010), with an area of 131.3 ha and 15.6 ha of reclaimed area. All inhabitants of the voivodship were covered by municipal waste collection, compared to 78.3% of the total population in 2010.

Electricity and district heating

Society and the economy have become more energy-intensive in the last decade. In the analysed years, the consumption of electricity in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship increased by 14.0% (to 8 438 GWh). Compared to 2010, the ratio of electricity production to electricity consumption increased from 48.0% to 91.7% in 2019. Electricity consumption per capita increased to 4 072 kWh (by 15.5%). For comparison, the average electricity consumption in Poland was much higher and amounted to 4 316 kWh per capita. Most of the consumption (48.7%) took place in the industrial sector.

Household electricity consumption accounted for 17.7% of total consumption. In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, the number of electricity consumers in households increased to a lesser extent than in Poland (by 8.2%, in Poland by 9.9%). In 2019, on average, one resident of the voivodship consumed 748 kWh (a rural resident consumed 820 kWh, and an urban resident – 698 kWh) and the consumption per capita was 11 kWh larger than ten years ago. For comparison, the average consumption in Poland was higher and amounted to 798 kWh per capita.

Potrzeby grzewcze zapewniane są przez sieć ciepłowniczą dystrybuującą energię ciepłą do budynków i mieszkań. W skali dziesięciu lat poprawiła się dostępność do sieci ciepłowniczej. Długość sieci ciepłej ogółem na koniec 2019 r. wyniosła 1461,0 km i w porównaniu z 2010 r. wzrosła o 2,5%. Większość stanowiła długość sieci ciepłej przesyłowej i rozdzielczej (70,2%), która w porównaniu z 2010 r. zwiększyła się o 17,7%. Sieć zlokalizowana w miastach stanowiła 94,9%, a na ich obsługę sprzedano 2049 kotłowni ciepła (w miastach było zlokalizowanych 71,1% wszystkich kotłowni).

Infrastruktura transportowa

Wzrost liczby pojazdów samochodowych na polskich drogach, jak również w województwie kujawsko-pomorskim, skutkuje zwiększonym natężeniem ruchu. Tym samym wzrasta zapotrzebowanie na rozbudowę sieci drogowej a także konieczność zapewnienia wysokiej jakości dróg. Dobra infrastruktura transportowa, pozwala na swobodne i szybkie przemieszczanie się mieszkańców, m.in. w celu dotarcia do miejsca pracy.

W porównaniu z 2010 r. znacznie zmniejszyła się długość dróg publicznych gruntowych. Udział gruntowych dróg gminnych i powiatowych w długości dróg publicznych ogółem zmniejszył się w skali dziesięciu lat z 45,8% w 2010 r. do 35,2% w 2019 r.

Sieć drogową w województwie kujawsko-pomorskim tworzą w głównej mierze drogi o nawierzchni twardej, które w końcu grudnia 2019 r. liczyły 19194,0 km (więcej o 22,7% niż w 2010 r.). Większość, bo 89,8%, stanowiły drogi o nawierzchni ulepszonej (więcej o 1,9 p. proc. niż w 2010 r.). Największy wzrost w skali dziesięciu lat długości dróg odnotowano w przypadku dróg gminnych (wzrost o 73,1%, tj. do 7684,9 km). Na 100 km² powierzchni przypadało średnio 106,8 km dróg o nawierzchni twardej (w kraju 98,2 km) i było to o 19,8 km więcej niż w 2010 r. Wskaźnik gęstości dróg o nawierzchni twardej ulepszonej wyniósł 95,9 km na 100 km², a w przypadku autostrad i dróg ekspresowych 1,3 km na 100 km² (dla Polski na 100 km² wyniósł odpowiednio 91,2 km i 1,3 km).

Heating needs are met by a distribution heat network that provides thermal energy to buildings and dwellings. The availability of the heating network has improved over the ten-year scale. The total length of the heat network at the end of 2019 was 1 461.0 km and compared to 2010 it increased by 2.5%. The majority of the total length was constituted by the length of the transmission and distribution heat network (70.2%), which compared to 2010 increased by 17.7%. The network situated in urban areas accounted for 94.9% and 98.4% of thermal energy was sold to be used in urban areas. The heat network was serviced by 2 049 boiler houses (71.1% of all boiler houses were located in urban areas).

Transport infrastructure

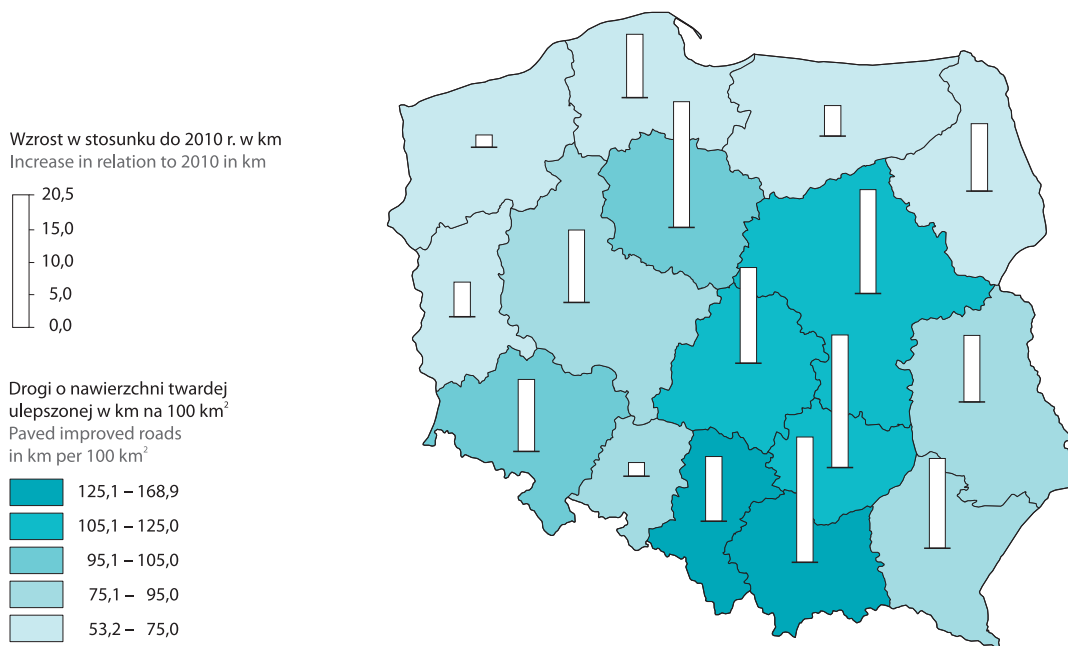
The increase in the number of motor vehicles on Polish roads, as well as in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, results in increased traffic intensity. Thus, the demand for the expansion of the road network is increasing, as is the need to ensure high-quality roads. Good transport infrastructure allows for free and quick movement of residents, for instance when commuting to work.

Compared to 2010, the length of unpaved public roads has significantly decreased. The share of gmina and powiat unpaved roads in the total length of public roads decreased over ten years from 45.8% in 2010 to 35.2% in 2019.

The road network in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship consists mainly of paved roads, the length of them at the end of December 2019 was 19 194.0 km (22.7% more than in 2010). The majority of them that is 89.8% were paved roads (1.9 percentage points more than in 2010). The largest increase over ten years in the length of roads was recorded in the case of gmina roads (an increase of 73.1%, i.e. to 7 684.9 km). There were on average 106.8 km of paved roads per 100 km² (98.2 km in the country), which was 19.8 km more than in 2010. The road density index in the case of improved paved roads was 95.9 km per 100 km², and in the case of motorways and expressways 1.3 km per 100 km² (for Poland it was 91.2 km and 1.3 km per 100 km², respectively).

Mapa 11. Gęstość dróg o nawierzchni twardej ulepszonej według województw w 2019 r. Stan na 31 grudnia

Map 11. Density of paved improved roads by voivodship in 2019
As at 31 December

Długość eksploatowanych linii kolejowych normalnotorowych w porównaniu z 2010 r. wzrosła o 5,0% i w końcu 2019 r. wyniosła 1322 km (w Polsce zmalała o 4,1%). Na 100 km² powierzchni przypadało 7,4 km linii kolejowych normalnotorowych (w 2010 r. 7,0 km; w Polsce w 2019 r. 6,2 km).

W województwie kujawsko-pomorskim znajduje się międzynarodowy port lotniczy w Bydgoszczy oraz lotniska lokalne i sportowo-usługowe. W 2019 r. w porównaniu z 2010 r. ruch pasażerski tymi środkami komunikacji (przyloty, wyloty i tranzyt) zwiększył się o 46,5%, tj. do 425,3 tys. lotów.

W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim funkcjonowały 3 parkingi w systemie Parkuj i Jedź (Park & Ride). Mieszkańcy województwa mogli skorzystać również z usług 3,1 tys. taksówek.

Mieszkańcy województwa lokalnie przemieszczali się również komunikacją miejską. Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego w 2019 r. długość linii komunikacji miejskiej wyniosła 2102,3 km, w tym 17,2% działała na wsi. Zdecydowaną większość, bo 92,5%, stanowiły linie autobusowe. Długość bus-pasów osiągnęła w analizowanym roku 10,6 km. Na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat poprawiły się warunki transportem miejskim. W województwie kujawsko-pomorskim odnotowano wzrost liczby miejsc w wozach taboru komunikacji miejskiej (z 81,6 tys. w 2010 r. do 87,0 tys. w 2019 r.). Autobusy i tramwaje przystosowane

The length of operated standard gauge railway lines increased by 5.0% compared to 2010 and at the end of 2019 totalled 1 322 km (in Poland it decreased by 4.1%). There were 7.4 km of standard gauge railway lines per 100 km² (7.0 km in 2010; 6.2 km in Poland in 2019).

In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship there is an international airport in Bydgoszcz, as well as local and sports and service airports. In 2019, compared to 2010, passenger traffic by air (arrivals, departures and transit) increased by 46.5%, i.e. to 425.3 thousand.

In 2019, there were 3 parking lots in the park & ride system in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship. The inhabitants of the voivodship could also use the services of 3.1 thousand taxis.

The inhabitants of the voivodship also travelled locally by public transport. In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2019, the length of public transport lines was 2 102.3 km, of which 17.2% operated in rural areas. The vast majority, 92.5%, were bus lines. The length of bus lanes in the analysed year was 10.6 km. Over the last ten years, the conditions of public transport improved. In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship there was recorded an increase in the number of seats in public transport vehicles (from 81.6 thousand in 2010 to 87.0 thousand in 2019). Buses and trams were adapted to the

były do przewozu osób niepełnosprawnych i łącznie posiadały 62,9 tys. przystosowanych miejsc. W porównywanym okresie zmniejszyła się przeciętna liczba przewozów pasażerskich komunikacją miejską – na 1 mieszkańca przypadały 84 przejazdy (w 2010 r. 90 przejazdów na 1 mieszkańca). W województwie w 2019 r. było zlokalizowanych 10,7 tys. przystanków autobusowych i tramwajowych obsługujących tabor komunikacji miejskiej.

Regularna komunikacja autobusowa stanowi element infrastruktury transportowej i daje mieszkańcom województwa możliwość przemieszczania się, np. w celu dotarcia do miejsca pracy osobom mieszkających wokół miast. W końcu 2019 r. w województwie funkcjonowało 1,5 tys. linii regularnej komunikacji autobusowej, a większość stanowiły linie miejskie i podmiejskie (1,3 tys. linii).

Zdrowy styl życia i dbanie o kondycję fizyczną mieszkańców wymusza zapotrzebowanie na rozbudowę infrastruktury tego typu. W województwie, tak i w całym kraju, z roku na rok następował rozwój tras rowerowych. Długość ścieżek rowerowych w 2019 r. w województwie wyniosła 1 123,9 km. Wskaźnik informujący o długości ścieżek rowerowych na 100 km² był w 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim znacznie wyższy niż w kraju (6,3 km, w Polsce wyniósł 5,0 km).

Placówki operatorów pocztowych

Usługi pocztowe stanowią część infrastruktury technicznej i są ważnym elementem łączącym z otoczeniem. Sposobem na zapewnienie dostępności usług pocztowych jest wskazanie operatora wyznaczonego⁵. W końcu grudnia 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim ponad dwukrotnie wzrosła w stosunku do 2010 r. liczba placówek operatorów pocztowych ogółem (z 564 w 2010 r. do 1 319 w 2019 r.). Operator wyznaczony dysponował 404 placówkami. W odniesieniu do 2010 r. w województwie kujawsko-pomorskim ich liczba zmniejszyła się o 13,3%, co mogło być wynikiem świadczenia usług pocztowych przez konkurencyjnych operatorów pocztowych. W analizowanym okresie widoczna była również poprawa dostępności do operatorów pocztowych określona liczbą ludności przypadającą na 1 taką placówkę. W końcu 2019 r. na 1 placówkę operatorów pocztowych ogółem przypadało 1 571 mieszkańców (w 2010 r. przypadało 3 721 mieszkańców), ale było to więcej o 18 osób niż w Polsce. W przypadku operatora wyznaczonego na 1 taką placówkę przypadało 5 130 mieszkańców (w 2010 r. 4 504 mieszkańców), tj. więcej o 98 osób niż w Polsce.

⁵ Operatora zobowiązanego do świadczenia usług powszechnych. Obecnie operatorem wyznaczonym jest Poczta Polska S.A. Natomiast placówką pocztową stanowi jednostka organizacyjna operatora wyznaczonego lub jego agenta, w której nadawca może zawrzeć umowę o świadczenie usług pocztowych, lub która doręcza adresatom przesyłki lub kwoty pieniężne określone w przekazach pocztowych.

transport of disabled people and had a total of 62.9 thousand adapted places. In the comparable period, the average number of public transport passenger journeys decreased – there were 84 journeys per inhabitant (in 2010, 90 journeys per inhabitant). In 2019, there were 10.7 thousand bus and tram stops serving the fleet of public transport.

A regular bus service is an element of the transport infrastructure and gives the inhabitants of the voivodship the opportunity to travel, e.g. to commute to work by people living around a city. At the end of 2019, there were 1.5 thousand regular bus lines, and most of them were city and suburban lines (1.3 thousand lines).

A healthy lifestyle and taking care of the physical condition of the inhabitants increases the demand for the construction of necessary infrastructure. In the voivodship, as well as in the whole country, bicycle paths were built year by year. In 2019, the length of bicycle paths in the voivodship was 1 123.9 km. In 2019, the indicator informing about the length of bicycle paths per 100 km² was much higher in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship than in the country (6.3 km, in Poland it was 5.0 km).

Postal operator post offices

Postal services are part of the technical infrastructure and are an important element of communication with the environment. The way to ensure the availability of postal services is to appoint a designated operator⁵. At the end of December 2019, the number of postal operator post offices in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship more than doubled in comparison to 2010 (from 564 in 2010 to 1 319 in 2019). The designated operator had 404 post offices. Compared to 2010, their number in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship decreased by 13.3%, which could have resulted from the provision of postal services by competing postal operators. In the analysed period, an improvement in the availability of postal operators was also visible, expressed by the number of people per 1 such post office. In the analysed year, the accessibility to this type of offices improved – in 2019, there were 1 571 inhabitants per post office (in 2010, there were 3 721 residents), but there were 18 persons more than in Poland. In the case of the designated operator, there were 5 130 inhabitants per 1 such facility (in 2010, 4 504 inhabitants), i.e. 98 persons more than in Poland.

⁵ Operator obliged to provide universal services. Currently, the designated operator is Poczta Polska S.A. A post office is an organisational unit of the designated operator or its agent, in which the sender may conclude an agreement for the provision of postal services, or which delivers to the addressees the items or the amounts of money specified in postal money orders.

Administracja publiczna

Usługi publiczne stanowią działania administracji publicznej związane z dostarczeniem mieszkańcom danej jednostki samorządu terytorialnego określonego dobra bądź usługi. Społeczeństwo oczekuje, że świadczone przez administrację publiczną usługi będą realizowane na odpowiednim poziomie jakościowym. W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim, według wyników badania Wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w przedsiębiorstwach i gospodarstwach domowych, w gospodarstwach domowych⁶ posiadających dostęp do Internetu, osoby korzystające z usług internetowych administracji publicznej w ciągu ostatnich 12 miesięcy stanowiły 39,6% badanych. Natomiast w 2018 r. wśród badanych przedsiębiorstw (zatrudniających powyżej 9 osób) 96,1% z nich korzystało z Internetu w kontaktach z administracją publiczną w celu składania wypełnionych formularzy w formie elektronicznej, a 68,4% w celu obsługi procedur administracyjnych całkowicie drogą elektroniczną.

Na podstawie wyników tego badania, którym objęto również jednostki administracji publicznej (podmioty administracji państwowej i samorządowej), można określić stopień dostępności informatycznej administracji publicznej dla społeczeństwa wpływający na jakość obsługi. Analizując wykorzystanie nowoczesnych technologii przez administrację publiczną w województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. można stwierdzić, iż 99,4% jednostek posiadało komputery z dostępem do Internetu poprzez stałe łącze w technologii DSL, łącze światłowodowe, łącze z sieci telewizji kablowej (w Polsce 99,8%). W województwie nieznacznie więcej jednostek niż w Polsce (86,3%, w Polsce 83,1%) wyposażało swoich pracowników w urządzenia przenośne pozwalające na mobilne łączenie się z Internetem w celach służbowych.

Niektóre działania administracji publicznej kierowane są bezpośrednio do mieszkańców województwa i mają na celu m.in. podnoszenie ich kompetencji i ułatwianie kontaktu. W województwie kujawsko-pomorskim jednostki administracji publicznej częściej niż na poziomie kraju wspierały rozwój umiejętności cyfrowych wśród obywateli (62,7%, w Polsce 52,2%). Działania podejmowano m.in. w formie porad/instrukcji w zakresie korzystania z usług e-administracji (87,1% badanych jednostek) oraz poprzez organizowanie lub wspieranie organizacji szkoleń (69,3%). Wszystkie jednostki w województwie udostępniały obywatelom usługi przez Internet, a także stosowały elektroniczną skrzynkę podawczą na platformie ePUAP (w Polsce odpowiednio 98,6% badanych jednostek i 98,3%). W 2019 r. 87,0% głównych stron internetowych w województwie spełniało wymagania ustawy o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych (w Polsce 85,0% jednostek).

⁶ Z osobami w wieku 16–74 lata.

Public administration

Public services are activities of public administration related to providing the inhabitants of a given local government unit with a specific good or service. The society expects that the services provided by the public administration will be performed at an appropriate quality level. In 2019, in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, according to the results of the survey The use of information and communication technologies in enterprises and households, in households⁶ with access to the Internet, people using public administration Internet services in the last 12 months accounted for 39.6% of respondents. On the other hand in 2018, among the surveyed enterprises (employing over 9 people), 96.1% of them used the Internet to contact public administration to submit completed forms electronically, and 68.4% to handle administrative procedures entirely electronically.

Based on the results of this survey, which also included public administration units (state and local government administration entities), it is possible to assess the degree of IT availability of public administration to the society, which affects the quality of service. When analysing the use of modern technologies by public administration in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2019, it can be concluded that 99.4% of units had computers with Internet access via a permanent DSL connection, fibre optic connection, cable TV connection (in Poland 99.8%). In the voivodship, slightly more units than in Poland (86.3%, in Poland 83.1%) were equipping their employees with mobile devices that allow them to connect to the Internet for business purposes.

Some public administration activities are addressed directly to the inhabitants of the voivodship and are aimed at, i.a., improving their competences and facilitating contact. In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, public administration units more often than at the national level supported the development of digital skills among citizens (62.7%, in Poland 52.2%). Actions were taken, for instance in the form of giving advice / instructions on the use of e-administration services (87.1% of the surveyed units) and by organising or supporting the organisation of training (69.3%). All units in the voivodship made services available to citizens via the Internet, and also used an electronic inbox on the ePUAP platform (in Poland, 98.6% of the surveyed units and 98.3%, respectively). In 2019, 87.0% of main websites in the voivodship met the requirements of the Act on Digital Accessibility of Websites and Mobile Applications (in Poland, 85.0% of units).

⁶ With persons aged 16–74 years.

Nakłady jednostek samorządu terytorialnego na infrastrukturę techniczną

W 2019 r. jednostki samorządu terytorialnego województwa kujawsko-pomorskiego ogółem na cele związane z gospodarką komunalną i ochroną środowiska wydatkowały 6,1% całego budżetu, a najczęściej przeznaczyły gminy, tj. 8,1% ogólnych wydatków gmin. Przeciętnie na 1 mieszkańca województwa wydatkowano ogółem na ten cel 432,01 zł (w 2010 r. 251,35 zł).

Ponadto w celu poprawy infrastruktury transportowej i łączności wydatkowano na poziomie województwa 14,7% wydatków ogółem (najwięcej na ten cel przeznaczył samorząd województwa, bo aż 37,8% swojego budżetu). W 2019 r. na 1 mieszkańca wydatkowano 1032,19 zł z przeznaczeniem na transport i łączność (w 2010 r. 741,09 zł).

Outlays of local government units on technical infrastructure

In 2019, the local government units of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship spent 6.1% of the total budget for municipal services management and environmental protection purposes, and the largest amount was spent by gminas, i.e. 8.1% of the total expenditure of gminas. On average, in the voivodship, the total amount of expenditure per capita for this purpose was PLN 432.01 (PLN 251.35 in 2010).

Moreover, in order to improve the transport and communication infrastructure, 14.7% of total expenditure was spent at the voivodship level (the voivodship self-government allocated the most for this purpose, as much as 37.8% of its budget). In 2019, PLN 1 032.19 was spent per capita for transport and communication (in 2010, PLN 741.09).

Rozdział 5

Chapter 5

Dostępność do infrastruktury społecznej i bezpieczeństwo publiczne

Availability of social infrastructure and public safety

Usługi w dziedzinie oświaty, kultury, zdrowia, turystyki czy sportu stanowią część zbiorowej konsumpcji, tj. skierowanej do ogółu społeczeństwa. Poziom rozwoju i dostępność infrastruktury społecznej wpływają na poziom wykształcenia ludności, stan zdrowia społeczeństwa, a także na rozwój kulturalny i fizyczny. Przyczyniają się również do poprawy stosunków społecznych, budowania więzi rodzinnych, także międzypokoleniowych. Kombinacja czynników społecznych odpowiada za tworzenie warunków dla poprawy jakości kapitału ludzkiego, co przekłada się na rozwój gospodarczy regionu i podnosi jakość życia społeczeństwa. Nie można pominąć wagi bezpieczeństwa mieszkańców regionu. Można zatem uznać, że rozwój infrastruktury społecznej, jak i bezpieczeństwo publiczne pełnią istotną rolę w kształtowaniu warunków życia ludności.

Ochrona zdrowia i pomoc społeczna

Odzwierciedleniem poprawy warunków życia mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego jest wzrost poziomu jakości oferowanych usług świadczonych między innymi w zakresie ochrony zdrowia i poprawa dostępności do tej infrastruktury. Zapewnienie odpowiednio wykształconej i rozmieszczonej kadry medycznej to jedno z najistotniejszych wyzwań w obecnym systemie ochrony zdrowia. Zdrowie jest bowiem jednym z największych dóbr człowieka.

Kluczowym elementem sprawnie działającej służby zdrowia jest dostępność kadry medycznej. Pozytywnym zjawiskiem w ostatnich latach był wzrost liczby pracowników medycznych posiadających prawo wykonywania zawodu medycznego. W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim lekarzy i lekarzy dentyistów było 8,2 tys. osób (więcej o 12,4% niż w 2010 r.) i stanowili 4,2% kadry w Polsce. Kadra pielęgniarska i położnicza łącznie z magistrami pielęgniarstwa i położnictwa liczyła 16,8 tys. osób (więcej o 3,4% niż przed dziesięcioma laty) i stanowiła 5,0% kadry krajowej. Wpływ na dynamikę liczby osób posiadających prawo wykonywania zawodu medycznego ma przyrost nowych osób z wykształceniem medycznym oraz naturalny ubytek spowodowany odchodzeniem roczników starszych. Absolwentów, którzy uzyskali dyplomy ukończenia studiów wyższych na grupie kierunków medycznych w 2019 r. było 2,3 tys. osób (w tym 0,2 tys. na kierunku lekarskim i 0,8 tys. na kierunku

Services in the field of education, culture, health, tourism and sport are part of collective consumption, which is aimed at the general public. The level of development and accessibility to social infrastructure affect the level of education of the population, the health condition of the society, as well as cultural and physical development. They also contribute to the improvement of social relations, building family ties, including intergenerational ones. The combination of social factors is responsible for creating conditions for improving the quality of human capital, which translates into the economic development of the region and increases the quality of life of the society. The importance of the safety of the region's inhabitants cannot be overlooked. Therefore, it can be concluded that the development of social infrastructure and public safety play an important role in shaping the living conditions of the population.

Health care and social assistance

A reflection of the improvement in the living conditions of the inhabitants of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship is the increase in the quality level of services offered, for instance in the field of health care and the improvement in the accessibility to infrastructure related to it. Providing a properly educated and spatially distributed medical staff is one of the most important challenges in the current health care system. Health is one of the greatest human goods.

The key element of an efficient health care is the availability of medical staff. A positive development in recent years is the increase in the number of health professionals licenced to practice a medical profession. In 2019, there were 8 200 doctors and dentists in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship (12.4% more than in 2010) and they constituted 4.2% of the medical staff in Poland. The nursing and midwifery staff, including masters in nursing and midwifery, numbered 16.8 thousand people (3.4% more than ten years ago) and accounted for 5.0% of the national staff. The dynamics of the number of persons licenced to practice a medical profession is influenced by the increase in the number of new persons with medical education and the natural decrease caused by the passing away of persons from older cohorts. In 2019, there were 2.3 thousand graduates who obtained tertiary education diplomas in the group of medical fields (including 0.2 thousand in the field of medicine and 0.8 thousand in the field of nursing

pielęgniarstwo i położnictwo). Ponadto w analizowanym okresie wydano 0,4 tys. świadectw ukończenia studiów podyplomowych na kierunku medycyna a 138 absolwentów ukończyło kierunki medyczne w szkołach policealnych.

W 2019 r. w porównaniu z 2010 r. liczba lekarzy i lekarzy dentystów pracujących bezpośrednio z pacjentem (według głównego miejsca pracy) zwiększyła się do 6,0 tys. osób (wzrost o 27,2%, w kraju wzrost o 13,9%). Kwalifikacje lekarzy z województwa korzystniej prezentowały się niż w kraju, których wyznacznikiem jest udział lekarzy specjalistów (ze specjalizacją II stopnia i z tytułem specjalisty) w liczbie ogółem. W 2019 r. udział ten był w województwie wyższy o 5,3 p. proc. (63,6%) niż w Polsce. Zwiększyła się również w skali dziesięciu lat liczba pielęgniarek i położnych, tj. do 12,1 tys. osób (wzrost o 11,3%, w kraju wzrost o 4,4%). Poprawiły się również ich kwalifikacje mierzone udziałem liczby magistrów pielęgniarstwa i położnictwa w stosunku do personelu ogółem (wzrost udziału z 7,5% w 2010 r. do 22,7% w 2019 r.).

W skali dziesięciu lat poprawił się rzeczywisty dostęp do kadry medycznej prezentujący liczbę ludności przypadającą na pracowników medycznych (według podstawowego miejsca pracy). W końcu 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim w przeliczeniu na 10 tys. ludności przypadało 25,4 pracujących lekarzy i 58,5 pracujących pielęgniarek i położnych, podczas gdy dziesięć lat wcześniej było to odpowiednio 19,6 osób i 51,9 osób. Sytuacja w województwie korzystniej przedstawiała się niż w Polsce, gdzie w 2019 r. na 10 tys. ludności przypadało 23,7 lekarzy i 56,3 położnych i pielęgniarek.

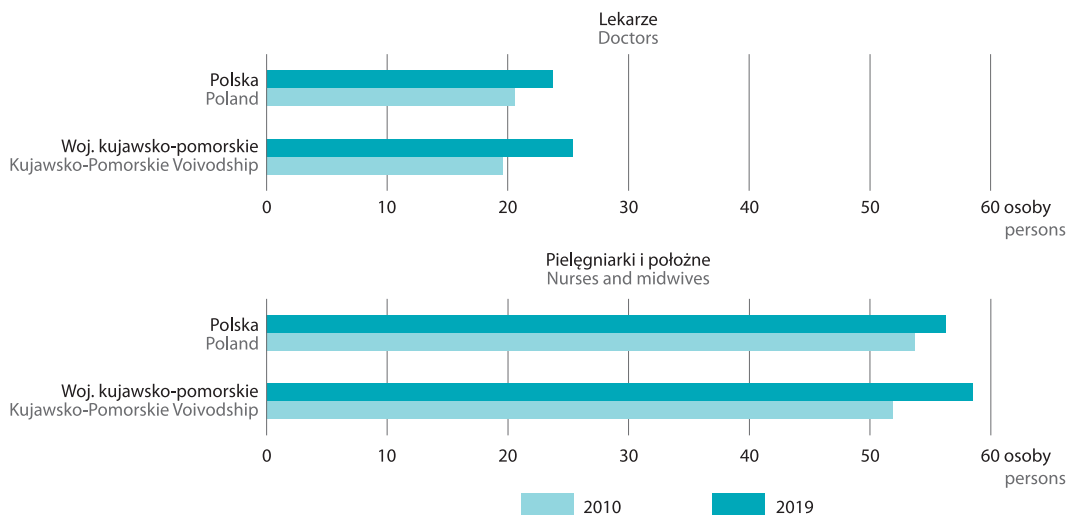
and midwifery). Moreover, in the analysed period, there were issued 0.4 thousand certificates of completion of postgraduate studies in medicine and 138 graduates completed education in medical fields in post-secondary schools.

In 2019, compared to 2010, the number of doctors and dentists working directly with the patient (according to the main workplace) increased to 6.0 thousand (increase of 27.2%, in Poland an increase of 13.9%). The qualifications of doctors from the voivodship were more favourable than in the country, the indicator of which is the share of specialist doctors (with second-degree specialisation and the title of specialist) in the total number. In 2019, this share in the voivodship was 5.3 percentage points (63.6%) higher than in Poland. The number of nurses and midwives also increased over ten years, i.e. to 12.1 thousand (increase of 11.3%, in Poland an increase of 4.4%). Their qualifications, measured as the share of the number of masters in nursing and midwifery in relation to the total number of staff, also improved (the share increased from 7.5% in 2010 to 22.7% in 2019).

Over the ten-year period, the actual availability of medical staff, measured by the number of people per medical professionals counted according to the main workplace, has improved. At the end of 2019, in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship there were 25.4 practicing doctors and 58.5 practicing nurses and midwives per 10 thousand population, while ten years earlier there were 19.6 and 51.9 persons, respectively. The situation in the voivodship was more favourable than in Poland, where in 2019, there were 23.7 doctors and 56.3 midwives and nurses per 10 thousand population.

Wykres 17. Kadra medyczna pracująca^a na 10 tys. ludności w 2019 r. Stan na 31 grudnia

Chart 17. Medical staff working^a per 10 thousand population in 2019 As of 31 December

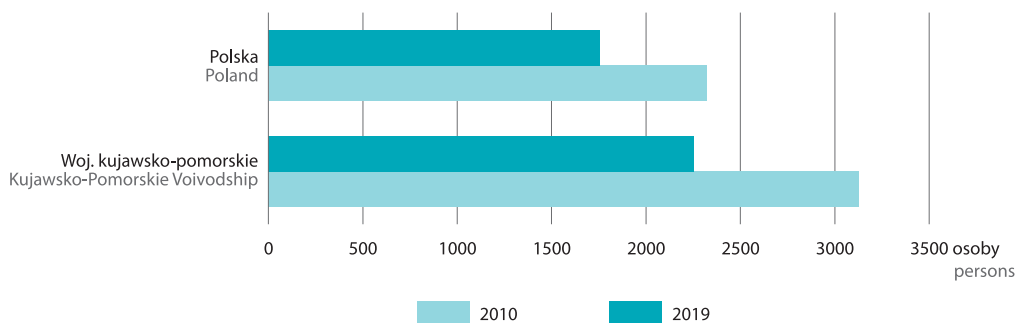
^a Według podstawowego miejsca pracy.
a According to the main workplace.

Pacjent ma również prawo do nieodpłatnych świadczeń w zakresie podstawowej opieki zdrowotnej w ramach powszechnego ubezpieczenia. Zapewnia ono zdrowym i chorym świadczenia ukierunkowane m.in. na promocję i profilaktykę zdrowotną, zapobieganie chorobom, diagnostykę schorzeń, leczenie, pielęgnację i edukację zdrowotną. Wszelkie świadczenia medyczne, jakie możemy uzyskać w poradniach specjalistycznych należą do ambulatoryjnych świadczeń specjalistycznych (tzw. porad specjalistycznych). Według stanu na 31 grudnia 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim w ramach ambulatoryjnej opieki zdrowotnej funkcjonowało 920 przychodni¹, tj. więcej o 37,1% niż dziesięć lat wcześniej. Oprócz przychodni świadczenia ambulatoryjnej opieki zdrowotnej realizowane były w formie praktyk lekarskich, których liczba zmalała w analizowanym okresie o 27,7%, tj. 272 praktyk w 2019 r. Zdecydowana większość, bo 78,3%, to praktyki lekarskie działające w miastach. Wzrastająca liczba przychodni jest zjawiskiem korzystnym, jednak dopiero analiza zmiennej przedstawiającej liczbę ludności przypadającą na 1 przychodnię pozwala ocenić poziom dostępności tego rodzaju placówek dla społeczeństwa. W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim średnio na 1 przychodnię wykonującą działalność leczniczą w ramach ambulatoryjnej opieki zdrowotnej przypadało 2253 mieszkańców (w 2010 r. 3128 mieszkańców). W kraju sytuacja prezentowała się znacznie lepiej, gdzie na 1 przychodnię przypadało średnio 1758 mieszkańców.

A patient is also entitled to free of charge services provided in the scope of primary health care under the general health insurance. It provides healthy and sick people with health services directed among other things at promotion and prophylaxis, disease prevention, disease diagnostics, treatment, care and health education. All medical services that we can obtain in specialist clinics belong to the group of specialised outpatient services (the so-called specialist consultations). In the end of December 2019, 920 outpatient departments¹, operated as part of outpatient health care in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, 37.1% more than ten years earlier. Apart from outpatient departments, outpatient health care services were provided in the form of medical practices, the number of which decreased in the analysed period by 27.7%, i.e. by 272 practices in 2019. The vast majority, i.e. 78.3%, are medical practices run in urban areas. The growing number of outpatient departments is a favourable development, but only the analysis of the variable representing the number of population per outpatient department allows for the assessment of the level of accessibility of the public to this type of institutions. In 2019, in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, on average there were 2 253 inhabitants per outpatient department providing medical services as part of outpatient health care (3 128 inhabitants in 2010). In Poland, the situation was much better, with 1 758 inhabitants per outpatient department.

Wykres 18. Liczba ludności na 1 przychodnię Stan na 31 grudnia

Chart 18. The number of population per outpatient department As of 31 December

Do placówek realizujących działalność leczniczą w zakresie stacjonarnej opieki zdrowotnej należą: szpitale, ośrodki leczenia odwykowego, zakłady opiekuńczo-lecznicze, hospicja, oddziały opieki paliatywnej oraz sanatoria. Ubezpieczony ma prawo do leczenia szpitalnego w każdym szpitalu w Polsce, który podpisał umowę z Narodowym Funduszem Zdrowia. Według stanu na 31 grudnia 2019 r. w wojewódz-

Institutions conducting medical activity in the field of inpatient health care include: hospitals, addiction treatment centres, chronic medical care homes, hospices, palliative care wards and sanatoriums. An insured person has the right to hospital treatment in any hospital in Poland that has signed an agreement with the National Health Fund. As at 31 December 2019, there were 40 inpatient general hospi-

¹ Łącznie z placówkami resortu MON i MSWiA.

¹ Including outpatient departments of the MON and MSWiA

twie kujawsko-pomorskim działało 40 stacjonarnych szpitali ogólnych² (38 w 2010 r.). Szpitale te dysponowały 186 salami operacyjnymi (5,7% sal w kraju) i 8867 łózkami (5,3% łóżek w kraju). W stosunku do 2010 r. liczba łóżek zmniejszyła się o 1,7%, a wśród nich łóżka na oddziałach:

- pediatrycznych i neonatologicznych stanowiły 10,3% wszystkich łóżek (leczeni na tych oddziałach stanowili 10,1% wszystkich leczonych, liczonych łącznie z ruchem międzyoddziałowym),
- kardiologicznych i kardiologicznych 7,1% wszystkich łóżek (leczeni stanowili 8,6% wszystkich leczonych),
- psychiatrycznych – 6,6% wszystkich łóżek (1,6% leczonych),
- onkologicznych 2,6% (4,6% leczonych).

W województwie w omawianych placówkach na 10 tys. mieszkańców przypadało 42,8 łóżek, a w Polsce przypadało, bo 43,5 łóżek. Więcej niż w Polsce na 10 tys. mieszkańców przypadało łóżek m.in. na oddziałach kardiologicznych (2,6 łóżek na 10 tys. mieszkańców, wobec 2,2 w Polsce), kardiologicznych (0,4 łóżka na 10 tys. mieszkańców, wobec 0,3 w Polsce) i psychiatrycznych (2,8 łóżek na 10 tys. mieszkańców). Mniej natomiast było na oddziałach onkologicznych wskaźnik w 2019 r. wyniósł 1,1 na 10 tys. mieszkańców (w Polsce 1,4).

W województwie kujawsko-pomorskim w końcu grudnia 2019 r., poza szpitalami stacjonarnymi, działało 17 dziennych szpitali ogólnych, które dysponowały łącznie 19 salami operacyjnymi.

Jednostkami systemu Państwowego Ratownictwa Medycznego są szpitalne oddziały ratunkowe oraz zespoły ratownictwa medycznego, które dzielą się na podstawowe, specjalistyczne oraz lotnicze. W końcu 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim działało 10 szpitalnych oddziałów ratunkowych (w 2010 r. 13 oddziałów). Przeciwnie na 1 szpitalny oddział ratunkowy przypadało 207,2 tys. mieszkańców (w 2010 r. 161,4 tys., a dla porównania w Polsce w 2019 r. 162,0 tys. mieszkańców). W okresie analizowanych dziesięciu lat zwiększyła się natomiast z 88 do 93 liczba zespołów ratownictwa medycznego (81 podstawowych i 12 specjalistycznych). Działania ratownicze prowadzone były również poprzez 1 lotniczy zespół ratownictwa medycznego ze śmigłowcem. Kadre medyczną stanowiło 1047 osób, tj. więcej o 5,1% niż w 2010 r.

Województwo kujawsko-pomorskie pełni w skali kraju ważny ośrodek pod względem leczenia uzdrowiskowego. W końcu grudnia 2019 r. działało tu łącznie 8 szpitali uzdrowiskowych i 23 sanatoria uzdrowiskowe o łącznej liczbie 8,0 tys. łóżek. Stanowiło to 12,6% obiektów ogółem i 17,6% łóżek w kraju. W porównaniu z 2010 r. o 1 zwiększyła się liczba obiektów, przy wzroście liczby łóżek o 37,8%.

2 Łącznie z placówkami resortu MON i MSWiA.

tals² in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship (38 in 2010). These hospitals had 186 operating rooms (5.7% of rooms in the country) and 8 867 beds (5.3% of beds in the country). Compared to 2010, the number of beds decreased by 1.7%, including beds in:

- paediatric and neonatal wards, which accounted for 10.3% of all beds (people treated in these wards accounted for 10.1% of all patients, including inter-ward traffic),
- cardiology and cardiac surgery wards, which accounted for 7.1% of all beds (people treated constituted 8.6% of all patients),
- psychiatric wards – 6.6% of all beds (1.6% of the treated),
- oncology wards – 2.6% (4.6% of the treated).

In the voivodship, in the said institutions there were 42.8 beds per 10 thousand inhabitants, while in Poland there were 43.5 beds. More beds per 10 thousand inhabitants in the voivodship than in Poland were for instance in cardiology wards (2.6 beds per 10 thousand population compared to 2 in Poland), cardiac surgery wards (0.4 beds per 10 thousand population compared to 0.3 in Poland) and psychiatric wards (2.8 beds per 10 thousand population compared to 1.5 in Poland). However, there were fewer beds in oncology wards. The indicator for 2019 was 1.1 beds per 10 thousand inhabitants (1.4 in Poland).

In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, at the end of December 2019, apart from inpatient hospitals, there were 17 general day hospitals with a total of 19 operating rooms.

The units of the State Emergency Medical Services are hospital emergency departments and emergency medical teams, which are divided into basic, specialist and aviation teams. At the end of 2019, 10 hospital emergency departments were operating in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship (13 departments in 2010). On average, there were 207.2 thousand inhabitants per hospital emergency department (in 2010, 161.4 thousand, and for comparison in Poland, in 2019 – 162.0 thousand inhabitants). During the analysed ten years, the number of emergency medical teams (81 basic and 12 specialist) increased from 88 to 93. Medical emergency activities were also carried out by 1 aviation medical emergency team with a helicopter. The medical staff consisted of 1 047 people, 5.1% more than in 2010.

The Kujawsko-Pomorskie Voivodship is an important centre of health resort treatment on a national scale. At the end of December 2019, there were a total of 8 health resort hospitals and 23 health resort sanatoriums with a total of 8.0 thousand beds. They accounted for 12.6% of the total number of establishments and 17.6% of beds in the country. Compared to 2010, the number of establishments

2 Including outpatient departments of the MON and MSWiA.

Z lecznictwa uzdrowiskowego w formie stacjonarnej skorzystało w 2019 r. 152,7 tys. kuracjuszy, tj. więcej o 63,6% niż przed dziesięcioma laty i stanowili 19,5% ogółu kuracjuszy w Polsce. Kuracjusze korzystający ze świadczeń uzdrowiskowych w formie ambulatoryjnej (14,4 tys.) stanowili 43,3% kuracjuszy w kraju, a ich liczba wzrosła czterokrotnie w porównaniu z 2010 r. W województwie działał również 1 zakład przyrodolecznicy i 1 przychodnia uzdrowiskowa; w ciągu 2019 r. skorzystało z nich 3,6 tys. kuracjuszy (stanowili 8,4% kuracjuszy w skali kraju). W ramach działalności uzdrowiskowej funkcjonował również 1 stacjonarny zakład rehabilitacji leczniczej z 250 łózkami. Zakład ten obsłużył 2,8 tys. kuracjuszy (stanowili 4,5% kuracjuszy w Polsce).

Opiekę zdrowotną osób chorych i starszych stanowiły stacjonarne zakłady opieki długoterminowej i paliatywno-hospicyjnej. W końcu grudnia 2019 r. w województwie działało 26 zakładów opiekuńczo-leczniczych (łącznie zakładami typu psychiatrycznego) z 1340 łózkami, 11 zakładów pielęgnacyjno-opiekuńczych z 458 łózkami, 7 oddziałów opieki paliatywnej z 112 łózkami oraz 2 hospicja z 52 łózkami. Za miarę dostępności miejsc w tego typu placówkach może stanowić liczba łóżek w hospicjach, zakładach opiekuńczo-leczniczych i pielęgnacyjno-opiekuńczych na 100 tys. ludności. W analizowanym roku w województwie na 100 tys. ludności przypadały 89,3 łóżka w takich placówkach i było to więcej niż przed dziesięcioma laty (61,9 łóżek w 2010 r.), ale mniej niż w Polsce (96,3 łóżka). W ciągu 2019 r. z opieki w stacjonarnych zakładach opieki długoterminowej i paliatywno-hospicyjnej skorzystało 5,5 tys. pacjentów.

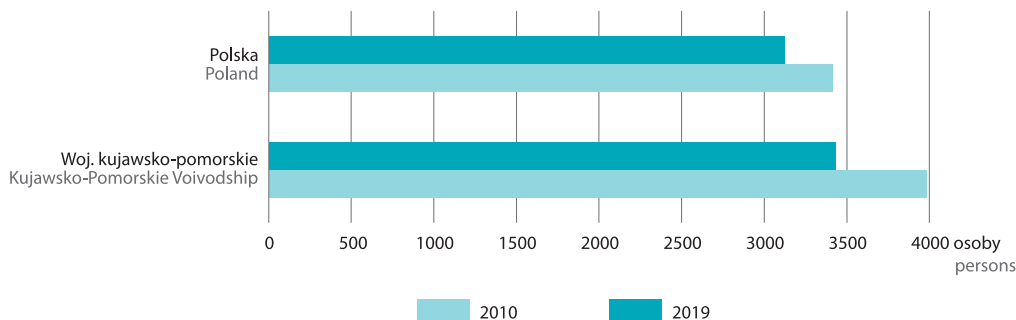
Częścią systemu ochrony zdrowia są apteki ogólnodostępne i punkty apteczne na bieżąco zaopatrujące mieszkańców w leki i środki medyczne. W końcu grudnia 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim funkcjonowało 691 ogólnodostępnych aptek i punktów aptecznych, tj. więcej o 88 aptek niż w 2010 r. Większość placówek, bo 74,0% ogółu, działała w miastach. Część z nich (12,6%, tj. 87 punktów) stanowiły punkty apteczne i wszystkie były zlokalizowane na wsiach. Na wsiach działały również 93 apteki ogólnodostępne. Obserwowany wzrost liczby aptek sprzyja poprawie dostępności mieszkańców do tego rodzaju placówek. Analiza zmiennej przedstawiającej liczbę ludności przypadającą na 1 aptekę ogólnodostępną pozwala ocenić poziom ich dostępności. W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim średnio na 1 aptekę ogólnodostępną przypadało 3431 mieszkańców, tj. mniej o 551 osób niż w 2010 r. i więcej o 307 niż w kraju w 2019 r. W miastach na 1 aptekę ogólnodostępną przypadało znacznie mniej osób (2388 osób) niż w przypadku wsi (9161 osób).

increased by 1, while the number of beds increased by 37.8%. In 2019, 152.7 thousand patients underwent inpatient health resort treatment, 63.6% more than ten years earlier and constituted 19.5% of all patients in Poland. Patients using outpatient health resort services (14.4 thousand) constituted 43.3% of patients in the country, and their number increased four times compared to 2010. There were also 1 natural healing centre and 1 health resort outpatient unit in the voivodship; in 2019, 3.6 thousand patients were treated there (they constituted 8.4% of patients in the country). Within the health resort system, there was also 1 inpatient medical rehabilitation centre with 250 beds. This establishment treated 2.8 thousand patients (4.5% of patients in Poland).

Health care for sick and elderly people was provided by inpatient long-term health care facilities and palliative and hospice care facilities. At the end of December 2019, there were in the voivodship 26 chronic medical care homes (including psychiatric establishments) with 1 340 beds, 11 nursing homes with 458 beds, 7 palliative care wards with 112 beds and 2 hospices with 52 beds. The number of beds in hospices, chronic medical care homes as well as in nursing homes per 100 thousand population may be a measure of the availability of places in this types of facilities. In the analysed year, there were 89.3 beds in such institutions in the voivodship, more than ten years ago (61.9 beds in 2010), but fewer than in Poland (96.3 beds). During 2019, 5.5 thousand people stayed in inpatient long-term health care facilities as well as palliative and hospice care facilities.

A part of the health care system are generally available pharmacies and pharmacy outlets that supply residents with medicines and healthcare products on an ongoing basis. In the end of December 2019, 691 public pharmacies and pharmacy outlets operated in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, 88 pharmacies more than in 2010. Most of the establishments, 74,0% of the total, operated in urban areas. Some of them (12,6%, i.e. 87 establishments) were pharmacy outlets and all of them were located in rural areas. There were also 93 generally available pharmacies in rural areas. The observed increase in the number of pharmacies is conducive to the improvement of residents' access to such facilities. The analysis of the variable presenting the number of population per generally available pharmacy allows for the assessment of their availability. In 2019, in the voivodship, there were on average 3 431 inhabitants per generally available pharmacy, 551 people fewer than in 2010 and 307 more than in the country in 2019. In urban areas, there were significantly fewer people per generally available pharmacy (2 388 people) than in the case of rural areas (9 161 people).

Wykres 19. Liczba ludności na 1 aptekę ogólnodostępną
Stan na 31 grudnia
 Chart 19. The number of population per generally available pharmacy
 As at 31 December

Część mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego potrzebuje szczególnego wsparcia ze strony Państwa. Są to m.in. osoby bezdomne, matki samotnie wychowujące dzieci, osoby starsze, psychicznie chore, niepełnosprawne intelektualnie czy fizycznie. Ich potrzeby wymagają zapewnienia odpowiedniego zaplecza infrastrukturalnego w ramach świadczonej pomocy społecznej. W porównaniu z 2010 r. poprawiła się dostępność takich obiektów – w 2019 r. w skali dziesięciu lat wzrosła z 75 do 87 liczba obiektów świadczących pomoc społeczną, przy wzroście liczby miejsc o 13,5% (5,8 tys. miejsc). W większości były to domy pomocy społecznej (49 obiektów). W województwie pomoc dla najbardziej potrzebujących wsparcia pełniło także m.in. 20 noclegowni i schronisk dla bezdomnych, 12 placówek zapewniających całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekłe chorym lub osobom w podeszłym wieku i 3 domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży. W końcu 2019 r. w obiektach pomocy społecznej mieszkało 5,4 tys. osób (4,8% osób w Polsce), a znaczną część stanowiły osoby przewlekłe psychicznie chore (1,2 tys. osób) oraz przewlekłe somatycznie chore (1,1 tys.). Na uwagę zasługuje również wysoki w skali całego kraju odsetek mieszkańców będących osobami bezdomnymi (0,9 tys. osób, tj. 6,2% bezdomnych mieszkańców takich obiektów w Polsce).

Najlepszym środowiskiem życia i wychowania dziecka jest rodzina. Istnieją jednak sytuacje niemożności zapewnienia dziecku opieki i wychowania przez rodziców. Wówczas istotną rolę spełnia piecza zastępcza³. W ramach pomocy społecznej opiekę nad dziećmi i młodzieżą pozbawioną opieki ze strony rodziny naturalnej sprawują placówki instytucjonalnej pieczy zastępczej, wsparcia dziennego oraz rodzinna piecza zastępcza. W skład pieczy instytucjonalnej, poza placówkami opiekuńczo-wychowawczymi, wchodzi też ośrodki preadopcyjne i regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne. Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego w ramach instytucjonalnej pieczy zastępczej działały wyłącznie placówki

Some of the inhabitants of the voivodship need special support from the state. They include for instance homeless people, single mothers, elderly persons, mentally ill, mentally or physically disabled. Their needs require the provision of appropriate infrastructure as part of the provided social assistance. Compared to 2010, the availability of such facilities improved – in 2019, the number of social assistance facilities increased from 75 to 87 over ten years, with an increase in the number of places by 13.5% (5.8 thousand places). They were mostly social assistance houses (49 facilities). In the voivodship, assistance to the most needy was also provided by 20 night shelters and shelters for homeless persons, 12 facilities providing 24-hour care for disabled, chronically ill or elderly people, and 3 homes for mothers with underage children and pregnant women. At the end of 2019, 5.4 thousand people lived in social assistance facilities (4.8% of people in Poland), of whom a significant part were chronically mentally ill (1.2 thousand people) and chronically ill with somatic disorders (1.1 thousand). Noteworthy is also a high percentage of homeless inhabitants against the country (0.9 thousand people, i.e. 6.2% of the homeless inhabitants of such facilities in Poland).

The best environment for a child to live and be brought up is the family. However, there are situations where parents are unable to care for and raise their children. Then, foster care³ plays an important role. As part of social assistance, care for children and young people deprived of care from the natural family is provided by institutional foster care facilities, day-support centres and family foster care. Institutional foster care, apart from educational and care facilities, also includes pre-adoptive centres and regional educational therapy centres. In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, only educational and care facilities operated within the framework of institutional foster care. At the end of 2019 there were 81 of them (6.9% of such facilities

³ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2018 r., poz. 998, z późn. zm.).

³ The Act of 9 June 2011 on Family Support and Foster Care System (Journal of Laws 2018, item 998, as amended).

opiekuńczo-wychowawcze, których w końcu 2019 r. było 81 (6,9% placówek tego typu w Polsce). Najwięcej, bo 59, było placówek socjalizacyjnych. Znaczną część stanowiły placówki rodzinne i łączące zadania (po 8 placówek). Łącznie w placówkach opiekuńczo-wychowawczych znajdowało się 1200 miejsc (w tym 889 osób w placówkach socjalizacyjnych). W ciągu roku placówki te objęły opieką 1,6 tys. wychowanków (1,1 tys. osób w placówkach socjalizacyjnych).

Opiekę dzienną w 2019 r. zapewniało 198 placówek wsparcia dziennego, w których dostępnych było 5,5 tys. miejsc. W ciągu roku w placówkach wsparcia dziennego przebywało 6,8 tys. dzieci.

W skład rodzinnej pieczy zastępczej wchodzi, poza rodzinami zastępczymi, również rodzinne domy dziecka. Pieczę zastępczą sprawowało 2,1 tys. rodzin zastępczych (opieką objętych było 3,0 tys. dzieci) oraz 44 rodzinne domy dziecka (0,3 tys. dzieci).

Biorąc pod uwagę, że rodzice jako jedną z barier w posiadaniu dzieci wskazują trudności w łączeniu życia rodzinnego i zawodowego, za jeden z celów polityki rodzinnej przyjęto rozwój instytucji opieki nad dziećmi najmłodszymi, tj. żłobków, klubów dziecięcych i dziennych opiekunów. Funkcjonowanie placówek, które zapewniają opiekę nad dzieckiem do 3. roku życia ma także za zadanie umożliwić matkom podjęcie decyzji o powrocie do aktywności zawodowej. Instytucje

in Poland). Most of them – 59, were socialisation centres. A large part were family centres and tasks combining centres (8 facilities each). In total, there were 1 200 places in educational and care facilities (including 889 people in socialisation centres). During the year, these institutions took care of 1.6 thousand residents (1.1 thousand persons in socialisation centres).

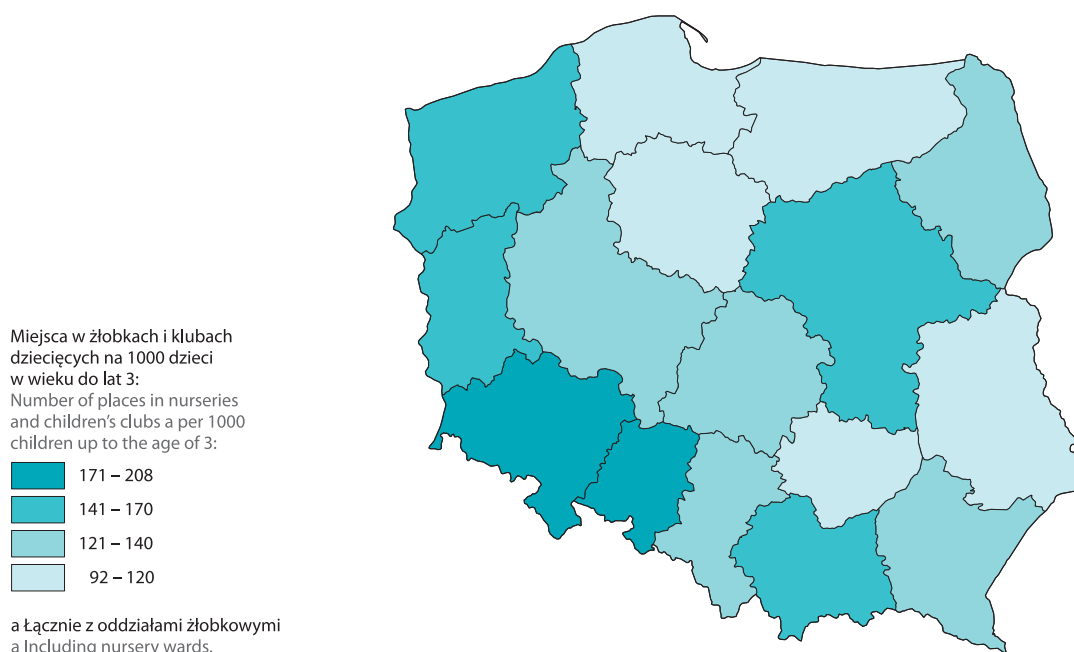
In 2019, day care was provided by 198 day-support centres, with 5.5 thousand available places. During the year, 6.8 thousand children stayed in day-support centres.

Family foster care includes, apart from foster families, also foster homes. The foster care was performed by 2.1 thousand foster families (3.0 thousand children were cared for) and 44 foster homes (0.3 thousand children).

Considering that parents indicate difficulties in combining family and professional life as one of the barriers in having children, one of the aims of the family policy is the development of institutions for the care of the youngest children, i.e. nurseries, children's clubs and day carers. The functioning of institutions that provide care for children up to the age of 3 is also intended to enable mothers to make a decision to return to professional activity. These institutions perform care and educational functions for children, thus creating a comprehensive

Mapa 12. Miejsca w żłobkach^a i klubach dziecięcych na 1000 dzieci w wieku do lat 3 według województw w 2019 r. Stan na 31 grudnia

Map 12. The number of places in nurseries^a and children's clubs a per 1000 children up to the age of 3 by voivodship in 2019 As at 31 December

te sprawują nad dziećmi funkcje opiekuńcze, wychowawcze i edukacyjne, tworząc w ten sposób kompleksowy system opieki nad dziećmi. Choć w ostatnich ośmiu latach wzrosła liczba żłobków i klubów dziecięcych w naszym województwie, to jednak miejsc w placówkach, które zapewniają opiekę nad dziećmi do 3. roku życia wciąż było zbyt mało wobec potrzeb społeczeństwa. W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim działało łącznie 175 placówek sprawujących opiekę nad dziećmi do lat 3 (133 żłobki, 1 oddział żłobkowy oraz 41 klubów dziecięcych) z 6828 miejscami. W porównaniu z 2012 r. liczba miejsc w tych placówkach potroiła się. Na wsiach zlokalizowanych było 18,3% wszystkich placówek dysponujących 892 miejscami. Łącznie z opieki w żłobkach i klubach dziecięcych w ciągu 2019 r. skorzystało 9,1 tys. dzieci. W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim na 1000 dzieci w wieku do lat 3 przypadało 115 miejsc w żłobkach i klubach dziecięcych, zaś opieką tych instytucji objętych było 100 dzieci (mniej o 24 osoby niż w Polsce).

Kolejną formą opieki nad dziećmi są dzienni opiekunowie, czyli osoby sprawujące opiekę nad dziećmi w wieku od ukończenia 20. tygodnia życia. Zatrudniani są oni m.in. przez jednostki samorządu terytorialnego, instytucje publiczne, osoby fizyczne, osoby prawne. W województwie kujawsko-pomorskim takich zatrudnionych było 69 osób i sprawowały opiekę nad 209 dziećmi.

Opiekę nad dziećmi w wieku do lat 3 mogą sprawować również nianie⁴, które podlegają ubezpieczeniu z tytułu sprawowania opieki nad dziećmi na podstawie umowy uaktywniającej. W końcu 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim w ZUS ubezpieczonych było 551 niań, w tym niemal 3/4 stanowiły osoby w wieku 50 lat i więcej.

Wykształcenie

Usługi z zakresu edukacji, obok potrzeb mieszkaniowych i zdrowotnych, należą do najbardziej oczekiwanych przez społeczeństwo. Wychowanie przedszkolne stanowi pierwszy etap kształcenia w polskim systemie oświaty i jest realizowane w przedszkolach, oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych, zespołach wychowania przedszkolnego oraz w punktach przedszkolnych. Opieką przedszkolną objęte są małe dzieci, w dużej mierze wymagające opieki rodziców bądź opiekunów, a liczba dzieci w wieku przedszkolnym w skali dziesięciu lat zmniejszyła się o 6,5% (78,7 tys. dzieci w wieku 3–6 lat). Według stanu w końcu września 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim działalność opiekuńczą prowadziły 1084 placówki wychowania przedszkolnego, tj. więcej o 15,7% niż w 2010 r. Ponad połowa placówek wychowania przedszkolnego w województwie zlokalizowana była na terenach wiejskich (51,2% ogółu). Placówki w województwie dysponowały 55,3 tys. miejsc

system of childcare. Although the number of nurseries and children's clubs in our voivodship has increased in the last eight years, there are still too few places in institutions that provide care for children up to the age of 3 to meet the needs of society. In 2019, in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, there was a total of 175 institutions providing care for children up to 3 years of age (133 nurseries, 1 nursery ward and 41 children's clubs) with 6 828 places. Compared to 2012, the number of places in these facilities has tripled. 18.3% of all institutions were located in rural areas (including 892 places). In total, 9.1 thousand children were provided with care in nurseries and children's clubs in 2019. In 2019, in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, there were 115 places in nurseries and children's clubs per 1000 children up to the age of 3, and these institutions looked after 100 children (24 children fewer than in Poland).

Another form of childcare are day carers, i.e. people who look after children from the age of 20 weeks. They are employed, inter alia, by local government units, public institutions, natural persons, legal persons. In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, there were 69 such people and they were caring for 209 children.

The care for children up to 3 years of age may also be provided by nannies⁴, who are covered by insurance for providing care for children under the activation agreement. At the end of 2019, in the voivodship, there were 551 nannies almost with the Social Insurance Institution (ZUS) of whom almost 3/4 were persons aged 50 and over.

Education

Educational services, apart from housing and health needs, are among the most expected by society. Pre-primary education is the first stage of education in the Polish education system and is implemented in nursery schools, pre-primary sections in primary schools, pre-primary education units and pre-primary centres. Pre-primary care is provided for small children, largely requiring the care of their parents or guardians, and the number of pre-primary children has decreased by 6.5% over ten years (78.7 thousand children aged 3-6). As at the end of September 2019, there were 1 084 pre-primary establishments in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, i.e. 15.7% more than in 2010. More than half of the pre-primary establishments in the voivodship were located in rural areas (51.2 % of the total number). Establishments in the voivodship had 55.3 thousand places (40.8% more than in 2010), including places in establishments opera-

⁴ Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (Dz.U. z 2019 r., poz. 409).

⁴ The Act of 4 February 2011 on Care for Children up to 3 Years of Age (Journal of Laws 2019, item 409).

(więcej o 40,8% niż w 2010 r.), w tym miejsca w placówkach działających na obszarach wiejskich stanowiły niespełna 1/4 wszystkich miejsc. Odsetek dzieci w wieku 3–6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym wzrósł z 60,1% w 2010 r. do 85,3% w 2019 r. W Polsce również odnotowano poprawę sytuacji pod tym względem – analogiczny wskaźnik wzrósł w skali dziesięciu lat z 68,0% do 90,4%.

Dla zobrazowania poziomu dostępności przedszkoli oraz ukazania zróżnicowania terytorialnego w województwach przeanalizowano wskaźnik, którym jest liczba miejsc w przedszkolach na 1000 dzieci w grupie wieku 3–6 lat. W przeliczeniu na 1000 dzieci w wieku od 3 do 6 lat w przedszkolach w końcu września 2019 r. dostępnych było 686,5 miejsc, tj. mniej o 46,9 miejsc niż średnio w kraju. Jednakże sytuacja w województwie poprawiła się znacząco w porównaniu z 2010 r. (wówczas na 1000 dzieci w wieku przedszkolnym dostępnych było 442,6 miejsc). W miastach dostępne miejsca w przedszkolach były zbliżone do potrzeb w tym zakresie (dostępnych 944,6 miejsc na 1000 dzieci w wieku przedszkolnym, w Polsce nieco mniej, bo 941,7 miejsc). Znacznie gorsza była sytuacja na obszarach wiejskich, gdzie wskaźnik był niższy od zapotrzebowania (dostępnych 361 miejsc na 1000 dzieci w wieku przedszkolnym, w Polsce przypadają 444,4 miejsca).

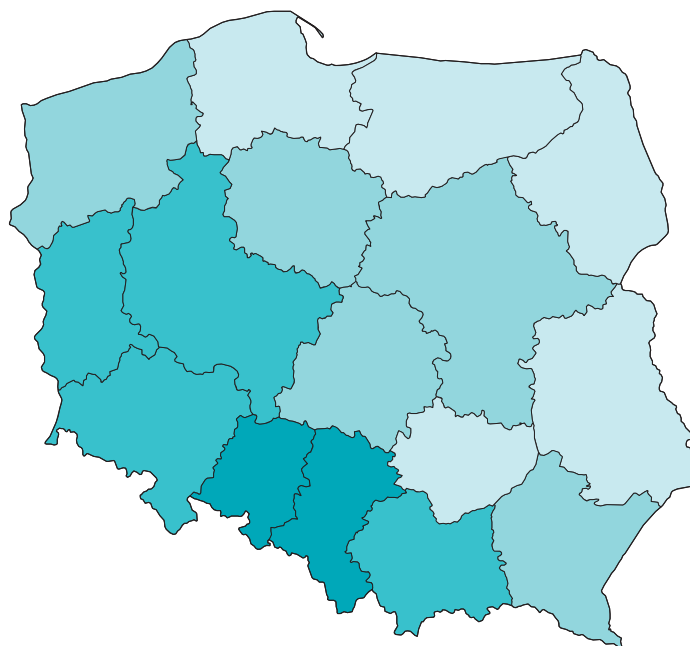
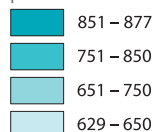
ting in rural areas, which accounted for less than 1/4 of all places. The percentage of children aged 3–6 in pre-primary education increased from 60.1% in 2010 to 85.3% in 2019. In Poland, the situation also improved in this respect – the corresponding indicator increased over ten years from 68.0% to 90.4%.

To illustrate the level of availability of nursery schools and to show the territorial differentiation in voivodships, the indicator was analysed, which is the number of places in nursery schools per 1 000 children in the 3–6 age group. As at the end of September 2019, there were 686.5 places available in nursery schools, i.e. 46.9 places fewer than the national average. However, the situation in the voivodship improved significantly compared to 2010 (at that time 442.6 places were available per 1 000 pre-primary-age children). In urban areas, available places in nursery schools were similar to the needs in this respect (944.6 available places per 1 000 pre-primary-age children, in Poland slightly fewer, i.e. 941.7 places). The situation was much worse in rural areas, where the indicator was lower than the demand (361.0 available places per 1 000 pre-primary-age children, in Poland there were 444.4 places).

Mapa 13. Miejsca w przedszkolach na 1000 dzieci w grupie wieku 3–6 lat według województw w 2019 r. Stan na 31 grudnia

Map 13. The number of places in nursery schools per 1000 children aged 3–6 years by voivodship in 2019 As at 31 December

Miejsca w przedszkolach na 1000 dzieci w grupie wieku 3–6 lat:
Number of places in nursery schools per 1000 children aged 3–6 years:

Zgodnie z Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe w Polsce nauka jest obowiązkowa do ukończenia 18. roku życia, a obowiązek szkolny dziecka rozpoczyna się w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 7 lat. W związku z obowiązującym od roku szkolnego 2017/2018 nowym ustrojem szkolnym zmieniła się struktura polskich szkół. Zmiany objęły szczeble edukacyjne od szkół podstawowych po szkoły ponadpodstawowe. W województwie kujawsko-pomorskim na początku roku szkolnego 2019/2020 funkcjonowało 722 szkoły podstawowe, podczas gdy dziesięć lat wcześniej działały 703 szkoły podstawowe i 401 gimnazjów. Liczba szkół ponadpodstawowych (i ponadgimnazjalnych) ogółem zwiększyła się w okresie dziesięciu lat o 50 szkół (na początku roku szkolnego 2019/2020 było ich 398). Pomimo wzrostu liczby szkół zmniejszyła się liczba absolwentów szkół zasadniczych zawodowych, liceów ogólnokształcących i techników (łącznie ze szkołami uzupełniającymi) oraz artystycznych ogólnokształcących dających uprawnienia zawodowe (bez szkół dla dorosłych) przypadająca na 1000 mieszkańców. Na 1000 mieszkańców województwa przypadało 8,0 absolwentów takich szkół z roku szkolnego 2018/2019, a dla porównania z roku akademickiego 2010/2011 przypadało 11,3 absolwentów.

W analizowanym okresie w województwie kujawsko-pomorskim zmniejszyła się liczba szkół policealnych (mniej o 40 szkół) i dla dorosłych (mniej o 132 szkoły), których na początku roku szkolnego 2019/2020 było odpowiednio 133 i 96 szkół. Zmniejszenie liczby szkół wpłynęło na zmniejszenie liczby absolwentów tych szkół. Liczba absolwentów szkół policealnych z roku szkolnego 2018/2019 w porównaniu z rokiem szkolnym 2010/2011 zmniejszyła się o 21,7% (do 3,9 tys. osób), a szkół dla dorosłych zmniejszyła się o 46,1% (do 2,8 tys. osób).

Posiadanie wyższego wykształcenia stanowi niewątpliwą atut na rynku pracy. Może wpłynąć na zdobycie zatrudnienia na wyższych stanowiskach, zwiększa szanse na uzyskanie korzystnych warunków zatrudnienia. W województwie kujawsko-pomorskim w roku akademickim 2019/2020 możliwość uzyskania wyższego wykształcenia zapewniały 24 uczelnie wyższe, tj. mniej o 8 niż w roku akademickim 2010/2011. Według stanu na 31 grudnia 2019 r. w województwie studiowało 54,8 tys. osób⁵, a ich liczba zmalała o 35,2% w porównaniu z rokiem akademickim 2010/2011. Poza indywidualnymi preferencjami osób młodych w kwestii kształcenia, wpływ na zmniejszającą się liczbę studentów miał także spadek liczby osób w tym wieku. W 2019 r. w województwie zbiorowość mieszkańców w wieku 19–24 lata w porównaniu z końcem 2010 r. zmalała o 26,9% (w kraju spadek o 28,9%). Widoczny był w porównaniu z 2010 r. wzrost zainteresowania cudzoziemców województwem kujawsko-pomorskim, zarówno jako miejsce zamieszkania,

Pursuant to the Act of 14 December 2016, the Law on School Education, in Poland, education is compulsory until the age of 18, and the child's compulsory schooling begins in the calendar year in which the child reaches the age of 7. Due to the new school system in force since the 2017/2018 school year, the structure of Polish schools has changed. The changes covered the educational levels from primary schools to secondary schools. In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, at the beginning of the 2019/2020 school year, there were 722 primary schools, while ten years earlier, there were 703 primary schools and 401 lower secondary schools. The total number of post-primary (and upper secondary) schools increased by 50 schools over the period of ten years (at the beginning of the 2019/2020 school year, there were 398 of them). Despite the increase in the number of schools, the number of graduates from basic vocational schools, general and technical secondary schools (including supplementary schools) and general arts schools providing vocational qualifications (excluding schools for adults) per 1 000 inhabitants decreased. There were 8.0 graduates of such schools from the 2018/2019 school year per 1 000 inhabitants of the voivodship, and 11.3 graduates for comparison with the 2010/2011 academic year.

In the analysed period in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, there was a decrease in the number of post-secondary schools (40 schools fewer) and schools for adults (132 schools fewer), with 133 and 96 schools, respectively, at the beginning of the 2019/2020 school year. The reduction in the number of schools resulted in a reduction in the number of graduates from these schools. The number of post-secondary school graduates from the 2018/2019 school year decreased by 21.7% (to 3.9 thousand persons) compared to the 2010/2011 school year, and the number of adult schools graduates decreased by 46.1% (to 2.8 thousand persons).

Tertiary education is an undoubted advantage on the labour market. It can help to find employment in higher positions, increases the chances of obtaining favourable employment conditions. In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, in the 2019/2020 academic year, the possibility of obtaining higher education was provided by 24 higher education institutions, 8 fewer than in the 2010/2011 academic year. As at 31 December 2019, 54.8 thousand people⁵ studied in the voivodship. Their number decreased by 35.2% compared to the academic year 2010/2011. Apart from the individual preferences of young people in terms of education, the decline in the number of students was also influenced by the decline in the number of people of this age. In 2019, the population aged 19–24 in the voivodship decreased by 26.9% compared to the end of 2010 (a decrease of 28.9% in Poland). Compared to 2010, an increase in the interest of foreigners in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship is visible, both as a place of residence, work and education. In

⁵ Dane prezentowane są według jednostek macierzystych, łącznie z uczelniami resortowymi i z filiami; łącznie z cudzoziemcami.

⁵ Data are presented by parent units, including higher education institutions of ministries as well as branches; including foreigners.

pracy i zdobywania wykształcenia. W analizowanych latach odnotowano się wzrost odsetka cudzoziemców studiujących na uczelniach w województwie kujawsko-pomorskim. Jak wynika z danych statystycznych, w roku akademickim 2019/2020 na 1000 mieszkańców województwa w wieku 19–24 lata przypadało średnio 402 studentów uczelni wyższych, a w odniesieniu do stanu sprzed dziesięciu lat było to mniej o 44 osoby. W roku akademickim 2018/2019 dyplomy ukończenia uczelni wyższych w województwie otrzymało 14,0 tys. absolwentów (w tym 1,8% stanowili cudzoziemcy). Większość absolwentów (59,4%) ukończyło studia w trybie stacjonarym.

Kultura

Elementem sieci instytucji kultury, prowadzących wielokierunkową działalność społeczno-kulturalną, są centra kultury, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice. Placówki te realizują zadania w zakresie edukacji kulturalnej, edukacji artystycznej i animacji społecznej. Powyższe placówki posiadają stały program kulturalny oraz dysponują odpowiednią infrastrukturą. Możliwość korzystania z oferty tego rodzaju placówek sprzyja poprawie warunków życia ludności w każdym wieku. Zgodnie z danymi statystycznymi według stanu na 31 grudnia 2019 r. działalność w województwie kujawsko-pomorskim prowadziło łącznie 226 centrów kultury, domów i ośrodków kultury, klubów i świetlic, tj. więcej o 10,2% niż w 2011 r. Większość z nich (67,7%) zlokalizowana była na wsiach. Dostępność wspomnianych placówek dla mieszkańców obrazuje wskaźnik przedstawiający liczbę ludności przypadającą na 1 instytucję tego typu. W końcu grudnia 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim na 1 tego rodzaju instytucję kulturalną przypadało 9170 osób, tj. mniej o 1066 osób niż w 2011 r., ale więcej o 149 osób niż w 2019 r. w kraju. Na wsiach była znacznie lepsza dostępność do tego typu placówek – na 1 placówkę kultury przypadało 5568 osób, tj. mniej o 11150 osób niż w miastach.

Omawiane instytucje kultury kierowały do mieszkańców zróżnicowaną ofertę, a w porównaniu do 2011 r. zwiększyła się liczba organizowanych imprez. W 2019 r. placówki te zorganizowały w województwie kujawsko-pomorskim 11,8 tys. imprez, tj. więcej o 36,2% niż w 2011 r. Uczestniczyło w nich 1474,7 tys. osób (więcej o 9,3% niż w 2011 r.). W tym czasie wzrosła liczba uczestników imprez na 1000 ludności, z 643 uczestników w 2011 r. do 711 w 2019 r. (w Polsce w 2019 r. zanotowano 977 uczestników). Liczba uczestników imprez organizowanych w miastach liczyła średnio 902 uczestników na 1000 mieszkańców, zaś na wsiach było to 436 osób.

the analysed years, there was recorded an increase in the percentage of foreigners studying at higher education institutions in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship. According to statistical data, in the 2019/2020 academic year, on average, there were 402 students at higher education institutions per 1 000 inhabitants of the voivodship aged 19-24, 44 persons fewer compared to the situation 10 years earlier. In the 2018/2019 academic year, 14.0 thousand graduates received their degrees awarded by higher education institutions in the voivodship (1.8% of whom were foreigners). Most of the graduates (59.4%) completed their studies on full-time programmes.

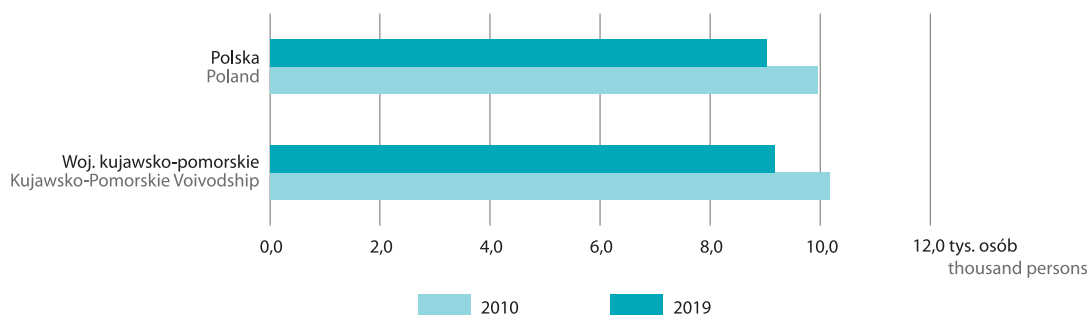
Culture

The elements of the network of cultural institutions that carry out many-sided social and cultural activities include centres of culture, cultural establishments, cultural centres, clubs and community centres. These institutions carry out tasks in the field of cultural education, art education and social animation. These institutions have a fixed cultural programme and appropriate infrastructure. The possibility of attending this type of institutions improves the living conditions of people of all ages. According to statistical data, as at 31 December 2019, a total of 226 centres of culture, cultural establishments, cultural centres, clubs and community centres operated in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, 10.2% more than in 2011. Most of them (67.7%) were located in rural areas. The availability of these facilities for residents is illustrated by the indicator showing the number of people per 1 institution of this type. At the end of December 2019, in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, there were 9 170 persons per 1 cultural institution of this type, 1 066 persons fewer than in 2011, but 149 persons more than in 2019 in the country. Accessibility to this type of institutions was much better in rural areas – there were 5 568 persons per 1 cultural institution, 11 150 fewer than in urban areas.

The said cultural institutions had a rich programme for the inhabitants, and in comparison to 2011, the number of organised events increased. In 2019, these institutions organised 11.8 thousand events in the voivodship, 36.2% more than in 2011. 1 474.7 thousand people (9.3% more than in 2011) attended them. During that time, the number of participants in events per 1 000 population increased, from 643 participants in 2011 to 711 in 2019 (in Poland, 977 participants were recorded in 2019). The number of participants in organised events per 1 000 inhabitants was on average 902 in urban areas and 436 in rural areas.

**Wykres 20. Liczba osób na 1 placówkę kultury^a
Stan na 31 grudnia**

**Chart 20. The number of persons per cultural institution^a
As at 31 December**

^a Centrum kultury, dom kultury, ośrodek kultury, klub, świetlica.
a Centre of culture, cultural establishment, cultural centre, club, community centre.

Jedną z form aktywności w tego typu instytucjach jest możliwość rozwoju w grupach artystycznych. W końcu 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim działało 570 grup artystycznych, tj. mniej o 15,1% niż w 2011 r. Wpłynęło to na zmniejszenie liczby uczestników takich zajęć. Grupy artystyczne gromadziły 9,3 tys. członków (mniej o 10,3% niż w 2011 r.).

W porównaniu z 2011 r. znacznie, bo o 72,6%, zwiększyła się liczba kół, klubów i sekcji, tj. do 1274 instytucji w 2019 r. Połowa z nich zlokalizowana była na wsiach (wzrost w skali dziesięciu lat o 121,2%). Wzrost liczby placówek wpłynął na wzrost zainteresowania ich działalnością. Liczba członków kół, klubów i sekcji w miastach w analizowanym okresie zwiększyła się do 16,2 tys. osób (o 60,2%), zaś na wsiach wzrosła do 11,2 tys. osób (o 88,0%).

W 2019 r. w centrach kultury, domach i ośrodkach kultury, klubach i świetlicach organizowane były również kursy, mające na celu rozwijać zainteresowania, jak i podnosić kwalifikacje mieszkańców województwa. W skali dziesięciu lat widoczne było zmniejszenie dostępności takiej oferty, co przełożyło się na spadek liczby uczestników. W województwie kujawsko-pomorskim odbyły się 243 kursy (mniej o 10,0% niż w 2011 r.), a ukończyło je 3,2 tys. absolwentów (w 2011 r. 4,0 tys.). Najwięcej, bo 58,2%, stanowiły dzieci i młodzież w wieku poniżej 15 lat.

W analizowanym okresie poprawiła się dostępność dla ludności do muzeów i galerii sztuki, a także zauważalne było zwiększenie zainteresowania ich działalnością. Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego w końcu grudnia 2019 r. działało 41 muzeów łącznie z oddziałami muzealnymi (więcej o 12 obiektów niż w 2010 r.), które w zbiorach posiadały 492,4 tys. pozycji inwentarzowych. W obiektach tych, dla wypełnienia funkcji edukacyjnej, odbyło się w ciągu roku 8663 imprezy oświatowe (tj. odczyty, seanse filmowe, koncerty i lekcje muzealne). Organizowano

One of the forms of activity in this type of institutions is the possibility of development in artistic groups. At the end of 2019, 570 artistic groups were active in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, 15.1% fewer than in 2011. This resulted in a reduction in the number of participants in such classes. Artistic groups gathered 9.3 thousand members (10.3% fewer than in 2011).

Compared to 2011, the number of groups, clubs and sections increased significantly, by 72.6%, i.e. to 1 274 institutions in 2019. Half of them were located in rural areas (an increase of 121.2% over ten years). The increase in the number of these institutions resulted in the increased interest in their activities. The number of members of groups, clubs and sections in urban areas in the analysed period increased to 16.2 thousand people (by 60.2%), while in rural areas it increased to 11.2 thousand people (by 88.0%).

In 2019, courses were also organised in centres of culture, cultural establishments, cultural centres, clubs and community centres to develop interests and raise qualifications of the inhabitants of the voivodship. Over the nine-year period, the availability of such an offer was reduced, which translated into a decrease in the number of participants. 243 courses were held in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship (10.0% fewer than in 2011), completed by 3.2 thousand people (in 2011: 4.0 thousand). The largest group, 58.2%, were children and adolescents under the age of 15.

In the analysed period, availability of museums and art galleries to the public improved, and there was also a noticeable increase in interest in their activities. At the end of December 2019, 41 museums, including museum branches, operated in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship (12 more than in 2010), with 492.4 thousand inventory items in their collections. In order to fulfil an educational function, 8 663 educational events (i.e. lectures, film screenings, concerts and museum lessons) took place in these facilities during

również wystawy stałe trwające i czasowe, których w 2019 r. odbyło się odpowiednio 120 i 232. Obiekty muzealne w województwie kujawsko-pomorskim w ciągu 2019 r. odwiedziło 1,3 mln osób, tj. więcej o 59,2% niż w 2010 r.

Obok muzeów działalnością wystawienniczą zajmowało się 16 galerii i salonów sztuki a dostępność do tych obiektów poprawiła się w skali dziesięciu lat (w 2010 r. było ich 12). W analizowanym roku odbyło się w kraju 236 wystaw i 271 ekspozycji, które obejrzało 212,0 tys. zwiedzających, tj. więcej o 26,6% niż w 2010 r.

W skali dziesięciu lat zmalało natomiast zainteresowanie działalnością takich obiektów kultury jak teatry i instytucje muzyczne. Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego (według stanu na 31 grudnia 2019 r.) działało 7 teatrów i instytucji muzycznych. Placówki te dysponowały 4589 miejscami na widowni w stałej sali, a ich liczba w porównaniu z 2010 r. zmniejszyła się o 4,2%. Dostępność do tego typu obiektów zmniejszyła się, czego wyznacznikiem może być wzrost liczby ludności przypadającej na 1 miejsce w teatrach i instytucjach muzycznych. W 2019 r. na 1 miejsce w teatrach i instytucjach muzycznych przypadało 452 osób, tj. w porównaniu z 2010 r. więcej o 14 osób (w Polsce w 2019 r. mniej o 72 osoby). Zmniejszyła się w stosunku do 2010 r. o 10,0% liczba widzów/słuchaczy w teatrach i instytucjach muzycznych, tj. do 572,1 tys. osób. Na 1000 mieszkańców województwa przypadało w 2019 r. 287 widzów/słuchaczy (w 2010 r. 316 osób, w Polsce w 2019 r. 374 osoby).

Rozwój nowoczesnych technik udostępniania i przekazywania informacji powoduje spadek zainteresowania czytelnictwem w formie tradycyjnej. Dostępność do bibliotek publicznych, mierzona liczbą obiektów oraz wielkością księgozbioru, zmniejszyła się w skali dziesięciu lat. W końcu grudnia 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim zlokalizowanych było 403 bibliotek publicznych wraz z filiami i 105 punktów bibliotecznych. Było to odpowiednio mniej niż w 2010 r. o 9,0% i o 26,1%. Na terenach wiejskich zlokalizowanych było 63,3% ogółu bibliotek (wraz z filiami) i 23,8% punktów bibliotecznych (w 2010 r. odpowiednio 62,5% i 45,8%). Większość bibliotek oferowała dostęp do zbiorów bibliotecznych poprzez katalog on-line. W 2019 r. taką możliwość dawało 302 bibliotek publicznych, a 145 bibliotek oferowało możliwość zdalnego składania zamówień na materiały biblioteczne. W skali dziesięciu lat wzrosła o 22,0% (w Polsce wzrosła o 37,6%) liczba komputerów użytkowanych w bibliotece dostępnych dla czytelników, a 97,3% z nich było podłączonych do Internetu.

Księgozbiór bibliotek publicznych w województwie na koniec 2019 r. liczył 7,1 mln woluminów (38,7% znajdowało się w bibliotekach zlokalizowanych na obszarach wiejskich), tj. mniej o 6,5% niż dziesięć lat wcześniej. W bibliotekach publicznych zarejestrowanych było 244,6 tys. czytelników, którzy dokonali 4,7 mln wypożyczeń zbiorów bibliotecznych. Obserwowany spadek liczby bibliotek przyczynia się do po-

the year. Permanent and temporary exhibitions were also organised. Respectively, 120 and 232 of them were held in 2019. Museum facilities in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship during 2019 were visited by 1.3 million people, 59.2% more than in 2010.

Apart from museums, 16 art galleries and art salons were involved in exhibition activities and the availability of these institutions improved over the ten-year period (in 2010 there were 12 of them). In the analysed year, there were 236 exhibitions and 271 expositions in Poland, which were viewed by 212.0 thousand visitors, 26.6% more than in 2010.

On the other hand, the interest in the activities of cultural facilities such as theatres and musical institutions has decreased over the course of ten years. There were 7 theatres and musical institutions in the voivodship (as at 31 December 2019). These institutions had 4 589 seats for audience in fixed halls, and their number decreased by 4.2% compared to 2010. The availability of this type of institutions decreased, which may be indicated by an increase in the number of population per seat in theatres and musical institutions. In 2019, there were 452 persons per 1 seat in theatres and musical institutions, 14 persons more than in 2010 (in Poland in 2019, 72 persons fewer). Compared to 2010, the number of spectators / listeners in theatres and musical institutions decreased by 10.0%, to 572.1 thousand people. In 2019, there were 287 spectators / listeners per 1 000 inhabitants of the voivodship (316 persons in 2010, 374 persons in Poland in 2019).

The development of modern techniques of sharing and transferring information causes a decline in the interest in reading in the traditional form. The availability of public libraries, measured by the number of institutions and the size of library collections, decreased over the ten-year period. At the end of December 2019, 403 public libraries with branches and 105 library service points were located in the voivodship. There were, respectively, 9.0% and 26.1% fewer of them than in 2010. 63.3% of all libraries (including branches) and 23.8% of library service points (in 2010, 62.5% and 45.8%, respectively) were located in rural areas. Most libraries offered access to library collections through an on-line catalogue. In 2019, 302 public libraries offered such a possibility, and 145 libraries offered the possibility of ordering library materials remotely. Over ten years, the number of computers used in a library, available to readers, increased by 22.0% (in Poland it increased by 37.6%), and 97.3% of them were connected to the Internet.

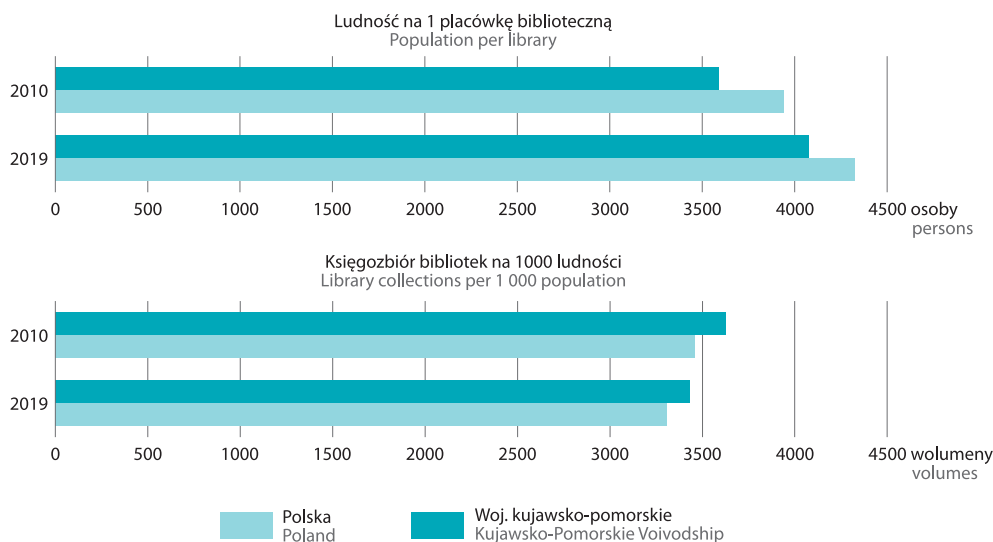
The collections of public libraries in the voivodship at the end of 2019 amounted to 7.1 million volumes (38.7% were in libraries located in rural areas), 6.5% fewer than ten years earlier. There were 244.6 thousand registered readers in public libraries who had 4.7 million loans from library collections. The observed decrease in the number of libraries contributes to the deterioration of the residents'

gorszenia dostępności mieszkańców do zbiorów bibliotek publicznych. Analiza zmiennej przedstawiającej liczbę księgozbioru bibliotecznego na 1000 mieszkańców wskazuje, że w 2019 r. zmniejszyła się dostępność do zbiorów (z 3626 woluminów księgozbioru w 2010 r. do 3435 woluminów w 2019 r.). W skali dziesięciu lat widoczny był w województwie wzrost liczby wypożyczeń księgozbioru na 1 czytelnika z 18,4 woluminów do 19,2. Dla porównania, w skali kraju w tym czasie zaobserwowano spadek z 18,4 woluminów w 2010 r. do 17,2 woluminów w 2019 r.

access to public library collections. The analysis of the variable representing the size of library collections per 1 000 inhabitants shows that the availability of collections decreased in 2019 (from 3 626 volumes in 2010 to 3 435 volumes in 2019). During the ten-year period, in the voivodship there was an increase in the number of loans from library collections per reader from 18.4 volumes to 19.2 volumes. For comparison, on the national scale, a decrease was observed at that time from 18.4 volumes in 2010 to 17.2 volumes in 2019.

**Wykres 21. Biblioteki publiczne (z filiami)
Stan na 31 grudnia**

Chart 21. Public libraries (including branches)
As at 31 December

Coraz chętniej mieszkańcy województwa spędzają czas podczas seansów w kinach. Na przestrzeni dziesięciu lat obserwujemy powstawanie nowoczesnych multiplexów, ale i likwidację niewielkich kin tradycyjnych. Odbywa się to w warunkach coraz łatwiejszego dostępu do zasobów filmowych w Internecie. W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim w porównaniu z 2010 r. odnotowano zarówno wzrost liczby kin, jak i miejsc w kinach. W 2019 r. działało 20 kin stałych, w tym 4 multiplexy (w 2010 r. 17 kin, w tym 3 multiplexy). Kina stałe w województwie dysponowały 15,0 tys. miejsc na widowni, w tym w multiplexach było 8,1 tys. miejsc. W porównaniu z 2010 r. liczba miejsc zwiększyła się o 26,1%. Obserwowany wzrost liczby miejsc na widowni sprzyja polepszeniu dostępności mieszkańców do tego rodzaju placówek. W 2019 r. na 1 miejsce w kinach stałych przypadało średnio 139 mieszkańców (w 2010 r. przypadało więcej o 38 mieszkańców, w Polsce w 2019 r. mniej o 8 mieszkańców).

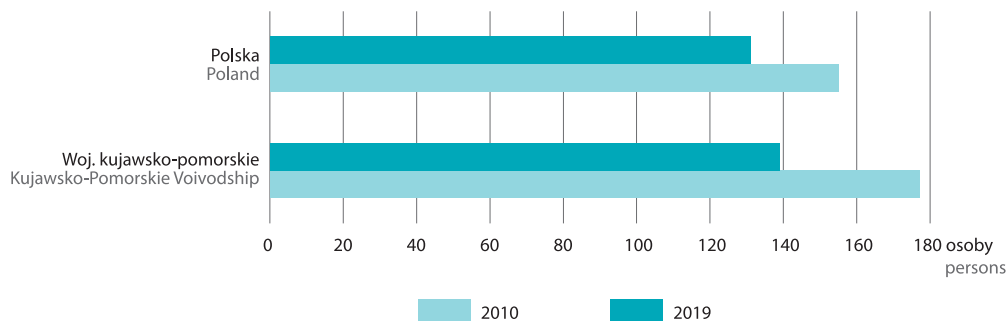
The inhabitants of the voivodship are increasingly willing to spend their time on film screenings in cinemas. Over the past ten years, we have witnessed the emergence of modern multiplexes, but also the liquidation of small traditional cinemas. This takes place in conditions of ever easier access to film resources on the Internet. In 2019, in the voivodship, compared to 2010, there was an increase in both the number of cinemas and seats in cinemas. In 2019, there were 20 fixed cinemas, including 4 multiplexes (17 in 2010, including 3 multiplexes). Fixed cinemas in the voivodship had 15.0 thousand seats for the audience, of which in multiplexes there were 8.1 thousand seats. Compared to 2010, the number of seats increased by 26.1%. The observed increase in the number of seats contributes to the improvement of residents' access to such institutions. In 2019, there were on average 139 inhabitants per 1 seat in fixed cinemas (in 2010, there were 38 inhabitants more, in Poland in 2019 – 8 inhabitants fewer).

W 2019 r. z oferty kin skorzystało 3,1 mln widzów, tj. więcej o 77,2% niż przed dziesięcioma laty. Przeciętnie na 1000 mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego przypadało 1505 widzów w kinach stałych (w 2010 r. przypadało mniej o 666 mieszkańców, w Polsce w 2019 r. więcej o 103 mieszkańców).

In 2019, 3.1 million spectators attended cinemas, 77.2% more than ten years ago. On average, there were 1 505 spectators in fixed cinemas per 1 000 inhabitants of the voivodship (in 2010, there were 666 inhabitants fewer, in Poland in 2019 – 103 more).

**Wykres 22. Liczba ludności na 1 miejsce w kinach stałych
Stan na 31 grudnia**

Chart 22. The number of population per seat in fixed cinemas
As at 31 December

Baza noclegowa

Stan bazy noclegowej ma znaczenie dla rozwoju turystyki. Dostępność miejsc noclegowych wpływa na atrakcyjność regionu. W województwie kujawsko-pomorskim według stanu na koniec lipca 2019 r. spośród 407 turystycznych obiektów noclegowych zdecydowana większość obiektów (82,6%) oferowała wypoczynek całoroczny, pozostałe to obiekty sezonowe. W województwie turystyczne obiekty noclegowe dysponowały 31,9 tys. miejsc noclegowych, tj. 3,9% wszystkich miejsc w kraju. W porównaniu do 2010 r. poprawiła się dostępność do bazy noclegowej mierzona liczbą miejsc w takich obiektach na 1000 mieszkańców – wskaźnik ten wzrósł z 11,8 w 2010 r. do 15,4 w 2019 r., ale był znacznie niższy niż w Polsce (21,5).

Największą, bo liczącą 48,4% grupę wśród turystycznych obiektów noclegowych stanowiły obiekty hotelowe, tj.: hotele, motele, pensjonaty i inne obiekty hotelowe (197 obiektów). Dysponowały one 44,9% wszystkich miejsc noclegowych w województwie (14,3 tys. miejsc). Najliczniejszą grupą wśród obiektów hotelowych stanowiły hotele (133 hotele, tj. 67,5% obiektów hotelowych). Znaczną część obiektów turystycznych stanowiły ośrodki wczasowe (39 obiektów z 3,0 tys. miejsc noclegowych) i pokoje gościnne/kwatery prywatne (37 obiektów z 0,7 tys. miejsc). W analizie bazy noclegowej nie można pominąć również obiektów o charakterze uzdrowiskowym, które w województwie kujawsko-pomorskim mają szczególne znaczenie. Zakładów uzdrowiskowych na koniec lipca 2019 r. było 37 (36 całorocznych) i dysponowały one

Accommodation establishments

The state of accommodation establishments is important for the development of tourism. The availability of bed places affects the attractiveness of the region. In the voivodship, as at the end of July 2019, out of 407 tourist accommodation establishments, the vast majority (82.6%) offered all-year-round services, the remaining ones were seasonal establishments. In the voivodship, tourist accommodation establishments had 31.9 thousand bed places, 3.9% of all bed places in the country. Compared to 2010, the availability of accommodation establishments, measured by the number of bed places in such establishments per 1 000 inhabitants improved – this indicator increased from 11.8 in 2010 to 15.4 in 2019, but it was much lower than in Poland (21.5).

The largest group, accounting for 48.4% of tourist accommodation facilities were hotels and similar establishments, i.e. hotels, motels, guesthouses and other hotel establishments (197 establishments). They had 44.9% of all bed places in the voivodship (14.3 thousand bed places). The most numerous group among hotel establishments were hotels (133 hotels, 67.5% of hotel establishments). A significant part of tourist accommodation establishments were holiday resorts (39 establishments with 3.0 thousand bed places) and guest rooms (37 establishments with 0.7 thousand bed places). The analysis of tourist accommodation establishments should also cover health establishments, which are of particular importance in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship. At the end of July 2019, there were 37 health

22,7 % wszystkich miejsc noclegowych w województwie (7,2 tys. miejsc).

W województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. wzrósł o 5,8 p. proc. w stosunku do 2010 r. stopień wykorzystania miejsc noclegowych, tj. liczba udzielonych noclegów do liczby wszystkich oferowanych miejsc noclegowych. W województwie wyniósł 45,7%, podczas gdy w kraju 40,6%. Stopień wykorzystania obiektów hotelowych w 2019 r. wyniósł 33,8% (28,4% w 2010 r.). Turystyka uzdrowiskowa była istotną częścią ruchu turystycznego, czego miarą może być bardzo wysoki stopień wykorzystania miejsc noclegowych (85,1%, w 2010 r. 78,3%).

Sport

Obowiązki władz publicznych skierowane są również na zapewnieniu mieszkańcom realnych możliwości podejmowania aktywności sportowej. Upowszechnianie podejmowania aktywności fizycznej obniża koszty przeznaczane na opiekę zdrowotną, pozytywnie oddziałuje na ludzi oraz pełni funkcję wychowawczą. W województwie kujawsko-pomorskim według stanu na koniec 2018 r. poprawiła się pod względem liczby w porównaniu z 2010 r. infrastruktura sportowa w większości typów obiektów. Wyjątek stanowiły stadiony (spadek ze 118 w 2010 r. do 112 stadionów w 2018 r.) oraz sal gimnastycznych o wymiarach poniżej 36x19 m i sal pomocniczych (spadek z 64 do 51 sal). W 2018 r. większość obiektów sportowych w województwie kujawsko-pomorskim zlokalizowana była w miastach. Obiekty sportowe tj. boiska, strzelnice i siłownie zewnętrzne w przewadze znajdowały się na obszarach wiejskich. W porównaniu z 2010 r. zwiększyła się liczba boisk, z wyjątkiem zmniejszenia się o 1 boisko do piłki siatkowej (do 41 boisk). Potroiła się liczba boisk do koszykówki i podwoiła boisk piłkarskich (było ich odpowiednio 49 i 332); nieznacznie wzrosła liczba boisk uniwersalno-wielozadaniowych (192 obiekty). Nie zmieniła się w analizowanym okresie liczba boisk do piłki ręcznej (9 obiektów). Infrastrukturę sportową w województwie stanowiły ponadto: 480 siłowni zewnętrznych, 127 kortów tenisowych, 51 hal sportowych (o wymiarach od 36x19 m), 28 pływalni krytych, 26 skateparków, 15 strzelnic oraz 13 lodowisk sztucznie mrożonych.

Bezpieczeństwo publiczne

Niezwykle istotnym aspektem określającym warunki życia ludności jest bezpieczeństwo publiczne, czyli ogół warunków i instytucji chroniących życie, zdrowie, mienie obywateli przed zjawiskami mogącymi zakłócić normalne funkcjonowanie obywateli. Bezpieczeństwo publiczne jest jedną z najbardziej cenionych wartości w wymiarze społecznym i indywidualnym. Informacje w zakresie bezpieczeństwa pu-

establishments (36 all-year-round establishments), which had 22.7% of all bed places in the voivodship (7.2 thousand bed places).

In 2019, in the voivodship, the occupancy rate of bed places, i.e. the number of nights spent in relation to the number of all bed places offered increased by 5.8 percentage points compared to 2010. In the voivodship it was 45.7%, while in the country it was 40.6%. The occupancy rate of bed places in hotels and similar establishments in 2019 was 33.8% (28.4% in 2010). Health resort tourism is an important part of tourist flows, which is evidenced by a very high level of the occupancy rate of bed places (85.1%, in 2010 78.3%).

Sport

The duties of public authorities are also directed at providing residents with real opportunities to undertake sports activities. Popularisation of taking up physical activity lowers the costs allocated to health care, has a positive effect on people and has an educational function. In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, as at the end of 2018, sports infrastructure improved, as the numbers of most types of facilities increased compared to 2010. The exceptions were stadiums (a decrease from 118 in 2010 to 112 stadiums in 2018) and gyms with dimensions below 36x19 m and auxiliary rooms (a decrease from 64 to 51 gyms). In 2018, most of sports facilities in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship were located in urban areas. Sports facilities, such as sports fields, shooting ranges and outdoor gyms, were mostly located in rural areas. Compared to 2010, the number of sports fields increased, except for a decrease of 1 volleyball court (to 41 sports fields). The number of basketball courts has tripled and that of football pitches doubled (49 and 332, respectively); the number of multi-purpose sports fields slightly increased (192 facilities). The number of handball fields (9 facilities) did not change in the analysed period. The sports infrastructure in the voivodship also included: 480 outdoor gyms, 127 tennis courts, 51 sports halls (dimensions from 36x19 m), 28 indoor swimming pools, 26 skateparks, 15 shooting ranges and 13 artificially frozen ice rinks.

Public safety

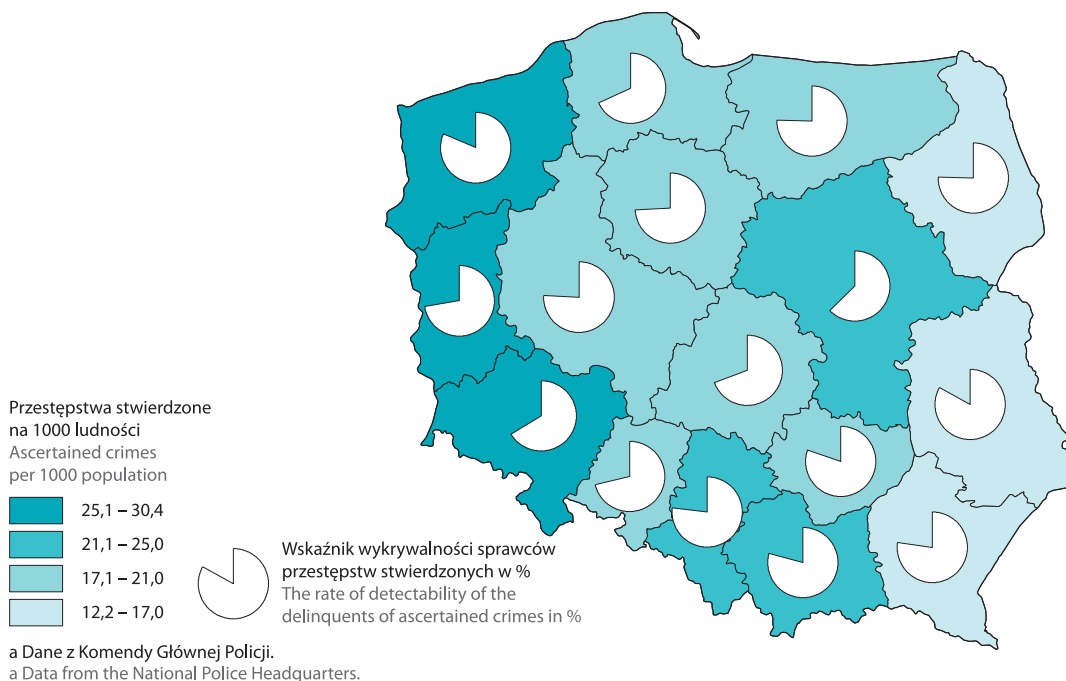
An extremely important aspect determining the living conditions of the population is public safety, i.e. all conditions and institutions that protect life, health, and property of citizens against phenomena that may disrupt the normal functioning of citizens. Public safety is one of the most deeply held values in the social and individual dimension. Information on public safety is provided primarily by police informa-

blicznego dostarczają przede wszystkim policyjne systemy informacyjne⁶. Dane dotyczące przestępstw stwierdzonych przez policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych w 2019 r. (38,3 tys. przestępstw; 4,8% przestępstw w kraju) pokazują, że w stosunku do 2010 r. było ich mniej o 31,9%. O poprawie stanu bezpieczeństwa w województwie kujawsko-pomorskim świadczy spadek liczby przestępstw stwierdzonych na 1000 mieszkańców z 26,8 w 2010 r. do 18,5 w 2019 r. (w Polsce na 1000 mieszkańców stwierdzono 20,8 przestępstw). Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych przez Policję w województwie kujawsko-pomorskim wzrósł z 66,3% w 2010 r. do 74,1% w 2019 r. (w kraju wskaźnik wyniósł 73,1%).

tion systems⁶. Data on crimes ascertained by the police in completed preparatory proceedings in 2019 (38.3 thousand crimes; 4.8% of crimes in the country) show that compared to 2010, there were 31.9% fewer of them. The improvement of safety in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship is evidenced by a decrease in the number of ascertained crimes per 1 000 inhabitants from 26.8 in 2010 to 18.5 in 2019 (in Poland, 20.8 crimes per 1 000 inhabitants were ascertained). The rate of detectability of delinquents in crimes ascertained by the Police in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship increased from 66.3% in 2010 to 74.1% in 2019 (the rate was 73.1% in the country).

Mapa 14. Przestępstwa stwierdzone^a przez Policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych według województw w 2019 r. Stan na 31 grudnia

Map 14. Crimes ascertained^a by the Police in completed preparatory proceedings by voivodship in 2019 As at 31 December

Najwięcej przestępstw stwierdzonych w 2019 r. to przestępstwa przeciwko mieniu (48,1%). Stopień wykrywalności tych przestępstw był wyższy niż w Polsce (56,2%, w Polsce 53,2%). Wśród przestępstw stwierdzonych przez Policję ogółem przestępstwa: przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu i bezpieczeństwu w komunikacji stanowiły 11,1%, przeciwko rodzinie i opiece – 10,4% drogowe – 10,1%, przeciwko wolności, wolności sumienia i wyznania, wolności seksualnej i obyczajności – 4,9%, a przeciwko życiu i zdrowiu – 1,7%

Most of the crimes ascertained in 2019 were crimes against property (48.1%). The rate of detectability of these crimes was higher than in Poland (56.2%, in Poland 53.2%). Among the crimes ascertained by the Police in total, crimes: against public safety and safety in transport accounted for 11.1%, against the family and guardianship – 10.4%, road traffic – 10.1%, against freedom, freedom of conscience and religion, sexual freedom and morals – 4.9%, and against life and health – 1.7%.

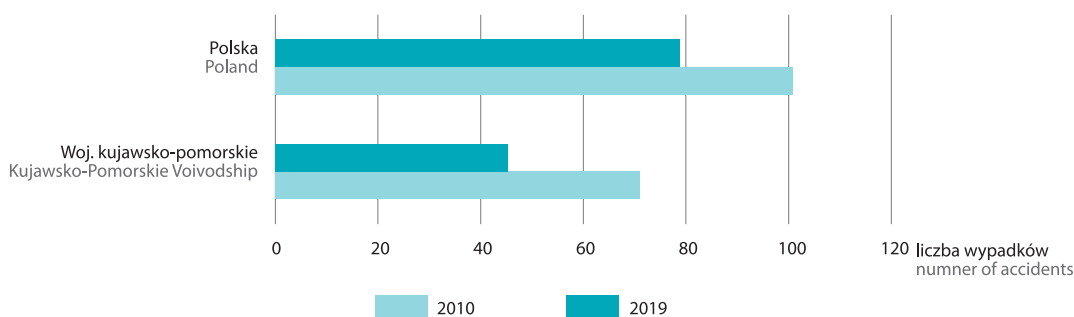
⁶ Dane Komendy Głównej Policji. W 2010 r. łącznie z przestępstwami stwierdzonymi przez prokuraturę.

⁶ Data of the National Police Headquarters. In 2010 including crimes ascertained by prosecutor's offices.

W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim odnotowano 940 wypadków drogowych, w których zginęło 211 osób i zostały ranne 974 osoby. Pomimo rosnącej o ostatnich dziesięciu analizowanych latach liczby pojazdów samochodowych, statystyki wypadków drogowych poprawiły się. W 2019 r. niższa niż w 2010 r. była zarówno liczba wypadków (o 36,9%), jak i liczba poszkodowanych (o 7,5% liczba zgonów i o 45,9% liczba rannych). W analizowanym okresie zmalało natężenie wypadków drogowych mierzone liczbą wypadków na 100 tys. mieszkańców, tj. z 71,0 wypadków w 2010 r. do 45,3 w 2019 r.

In 2019, 940 road accidents were recorded in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, in which 211 people were killed and 974 people were injured. Despite the increase in the number of motor vehicles during the last ten analysed years, the statistics on road accidents have improved. In 2019, when compared to 2010, the number of accidents was 36.9% lower and the number of road accident victims was also lower (the number of fatalities lower by 7.5% and the number of injured persons lower by 45.9%). In the analysed period, there was a decrease in road accident intensity, measured by the number of accidents per 100 thousand inhabitants, from 71.0 accidents in 2010 to 45.3 in 2019.

Wykres 23. Wypadki drogowe na 100 tys. ludności
Chart 23. Road accidents per 100 thousand population

Kolejnym zagrożeniem bezpieczeństwa życia, zdrowia i mienia ludzi są pożary⁷. Działalność Państwowej Straży Pożarnej polega ponadto na rozpoznaniu zagrożenia (bez podejmowania działań ratowniczych), zabezpieczeniu imprez masowych, zabezpieczeniu lądowania oraz asystę jednostek straży pożarnej np. przy konwojowaniu osób do tego uprawnionych. W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim podjęto 25,5 tys. takich działań (5,0% działań w Polsce). Pożary stanowiły 29,1% wszystkich prowadzonych działań, w tym 95,0% dotyczyła małych pożarów. Najwięcej (63,8%) odnotowano miejscowych zagrożeń (w 84,0% były to zagrożenia lokalne). Wśród fałszywych alarmów, zdarzały się zgłoszenia „złośliwe” (3,9% alarmów).

Fires⁷ are another threat to the safety of life, health and property of people. The activity of the State Fire Service also consists in recognising threats (without taking rescue actions), securing mass events, securing landings and providing assistance by fire service units, e.g. when convoying entitled persons. In 2019, 25.5 thousand actions were carried out by the service in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship (5.0% of actions in Poland). Fires accounted for 29.1% of all actions carried out. 95.0% of them were small fires. Most actions (63.8%) were related to local threats (84.0% of them were threats in the category between small and medium ones). Among the false alarms, there were also "malicious" alerts (3.9% of alarms).

Nakłady jednostek samorządu terytorialnego na infrastrukturę społeczną i bezpieczeństwo publiczne

Jednym z ważniejszych aspektów działalności jednostek samorządu terytorialnego jest zaspokajanie potrzeb społeczności lokalnych z zakresu usług społecznych i bezpieczeństwa publicznego. Obowiązkiem samorządów jest zapewnienie materialnych warunków świadczenia tych usług, czyli zagwarantowanie odpowiedniej infrastruktury społecznej. W 2019 r. samorzady w województwie kujaw-

Outlays of local government units on social infrastructure and public safety

One of the most important aspects of the activities of local government units is meeting the needs of local communities in the field of social services and public safety. It is the responsibility of local governments to ensure material conditions for the provision of these services, i.e. to guarantee appropriate social infrastructure. In 2019, local government units in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship spent a total of

⁷ Dane Komendy Głównej Państwowej Straży Pożarnej.

⁷ Data of Headquarters of the State Fire Service.

sko-pomorskim wydatkowały ogółem na ochronę zdrowia 1,7% budżetu, a najwięcej wydatkował samorząd województwa (7,9% budżetu). Na 1 mieszkańca województwa na ten cel przeznaczono 116,16 zł (tj. na zbliżonym poziomie co w 2010 r.).

W województwie ogółem na oświatę i wychowanie przeznaczono 27,0% budżetu, a na edukacyjną opiekę wychowawczą 1,9%. Na 1 mieszkańca w 2019 r. na te cele przeznaczono odpowiednio 1896,62 zł i 136,33 zł.

Kolejny obszar działań samorządów związany był z kulturą i ochroną dziedzictwa narodowego – na ten cel przeznaczono 3,7% ogółem (najwięcej przeznaczyła samorząd województwa, tj. 14,6% budżetu). Na ten cel w przeliczeniu na 1 mieszkańca wydatkowano 257,91 zł.

Natomiast na rozwój kultury fizycznej przeznaczono 2,5% budżetu województwa kujawsko-pomorskiego (najwięcej przeznaczyły samorządy miast na prawach powiatu, tj. 3,9% budżetu). W 2019 r. na 1 mieszkańca wydatkowano średnio 178,43 zł z przeznaczeniem na kulturę fizyczną.

Na poprawę bezpieczeństwa publicznego i ochronę przeciwpożarową w województwie kujawsko-pomorskim wydatkowano 1,6% budżetu ogółem, a najwięcej z budżetu na ten cel przeznaczyły powiaty (5,1% budżetu powiatów). Wydatkowano na ten cel średnio 111,23 zł na 1 mieszkańca.

1.7% of their budgets on health care, and the voivodship local government spent the most (7.9% of its budget). PLN 116.16 per capita was allocated for this purpose in the voivodship (at a similar level as in 2010).

In the voivodship, 27.0% of the total budget was allocated for education, and 1.9% for educational care. In 2019, PLN 1 896.62 and PLN 136.33 per inhabitant were allocated for these purposes, respectively.

Another area of local government activities was related to culture and national heritage – 3.7% of the total budget was allocated for this purpose (the voivodship local government allocated the most, i.e. 14.6% of its budget). For this purpose, PLN 257.91 was spent per capita.

On the other hand, 2.5% of the budget of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship was allocated for the development of physical education (the largest amount was allocated by cities with powiat status, i.e. 3.9% of their budget). In 2019, an average of PLN 178.43 per capita was spent for physical education.

1.6% of the total budget was spent on improving public safety and fire protection in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, and powiats allocated the most from their budgets for this purpose (5.1% of the budget of powiats). An average of PLN 111.23 per capita was spent on this purpose.

Rozdział 6

Chapter 6

Stan i ochrona środowiska

The state of the environment and environmental protection

Na warunki życia ludności mieszkańców województwa znacząco wpływa również jakość środowiska naturalnego. Działania organów administracji publicznej, jak i pojedynczych jednostek, podejmowane w celu ochrony i ulepszenia środowiska dla obecnych i przyszłych pokoleń, zachowania ich prawa do korzystania z zasobów środowiska i utrzymania jego wartości spełniają istotną rolę w dbaniu o jego jakość. Stan środowiska naturalnego, wraz z pozostałymi czynnikami społecznymi, kulturowymi, mieszkaniowymi i ekonomicznymi wpływa na poziom życia ludzi. Odpady, zanieczyszczone wody oraz skażone powietrze to obecnie najbardziej widoczne skutki gospodarowania człowieka.

The quality of the natural environment also significantly influences the living conditions of the inhabitants of the voivodship. The actions of public administration bodies as well as those of individual units undertaken to protect and improve the environment for current and future generations, to preserve their right to use environmental resources and to maintain its value play an important role in ensuring its quality. The state of the natural environment, along with other social, cultural, housing and economic factors, affects people's standard of living. Waste, polluted water and contaminated air are currently the most visible effects of human activities.

Leśnictwo

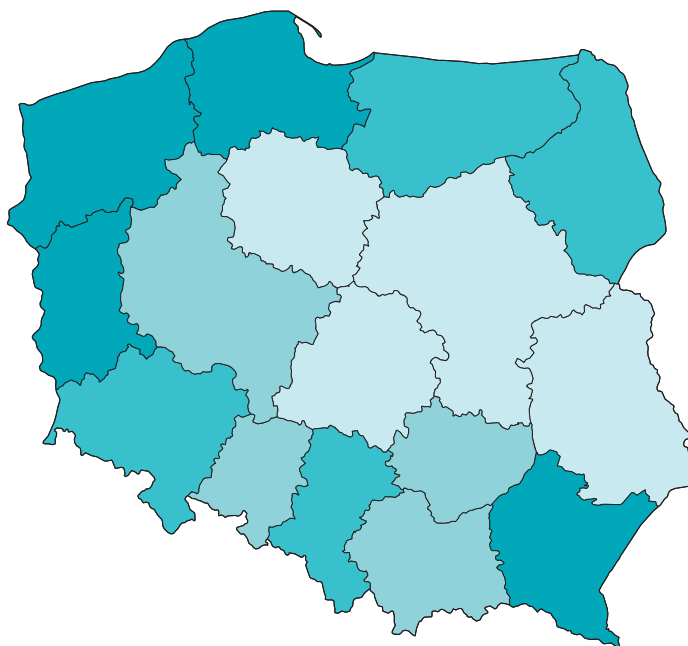
Forestry

**Mapa 15. Wskaźnik lesistości według województw w 2019 r.
Stan na 31 grudnia**

Map 15. Forest cover by voivodship in 2019
As at 31 December

Powierzchnia lasów
w % powierzchni ogółem:
Forest area in % of total area:

	33,1 – 49,3
	29,1 – 33,0
	25,1 – 29,0
	21,5 – 25,0

W 2019 r. powierzchnia lasów w województwie kujawsko-pomorskim wyniosła 422,1 tys. ha. Odnowienia i zalesienia stanowiły 1,2% powierzchni lasów ogółem (w 2010 r. 0,7%, w Polsce w 2019 r. 0,7%). Wskaźnik lesistości jest uwzględniany przy ocenie warunków życia ze względu na funkcje lasów, takie jak: zatrzymywanie pyłowych i gazowych zanieczyszczeń powietrza, regulację stosunków wodnych, ochronę przed niektórymi klęskami żywiołowymi jak i funkcję rekreacyjną. Wskaźnik ten wyraża udział lasów w ogólnej powierzchni jednostki terytorialnej. W województwie kujawsko-pomorskim na przestrzeni analizowanych lat wskaźnik lesistości wzrósł o 0,2 p. proc., tj. do 23,5% w 2019 r. (w 2010 r. 23,3%, w Polsce w 2019 r. 29,6%). Niski stopień lesistości wynika z rolniczego charakteru województwa.

Emisja zanieczyszczeń

Pomimo wdrażania w województwie prawnych form ochrony zasobów przyrodniczych, ciągle duży problem stanowi emisja różnego rodzaju zanieczyszczeń. Poważnym problemem środowiskowym, mającym istotny wpływ na zdrowie ludzi jest zanieczyszczenie powietrza. Źródeł emisji uciążliwych dla ludzi jest wiele, a najważniejsze to nieekologiczne piece domowe oraz zakłady przemysłowe. Zanieczyszczenia powietrza pochodzące z zakładów szczególnie uciążliwych cechuje szeroki zasięg oddziaływania. W województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. emisja zanieczyszczeń gazowych (bez dwutlenku węgla) ze 105 zakładów szczególnie uciążliwych dla środowiska wyniosła 44,0 tys. ton rocznie (mniej o 23,1% niż w 2010 r.). Ilość rocznej emisji zanieczyszczeń gazowych zmalała z 3,18 ton na 1 km² w 2010 r. do 2,45 ton na 1 km² w 2019 r. Dla porównania w Polsce w 2019 r. zakłady wyemitowały 3,71 ton zanieczyszczeń gazowych na 1 km². W miastach (46,00 ton na 1 km²) ilość emisji takich zanieczyszczeń była znacznie wyższa niż na wsi (0,34 tony na 1 km²).

Roczna emisja zanieczyszczeń pyłowych z 72 zakładów uznanych za szczególnie uciążliwe wyniosła 2,1 tys. ton, w tym 1,0 tys. ton pochodziło ze spalania paliw. W 2019 r. zakłady szczególnie uciążliwe na 1 km² powierzchni wyemitowały do powietrza 0,12 tony zanieczyszczeń pyłowych, podczas gdy w Polsce wyemitowały 0,09 tony. Ilość emisji w województwie ulega jednak regularnemu ograniczeniu; dla porównaniu w 2010 r. zakłady w województwie wyemitowały 0,24 tony na 1 km². Znaczne różnice w ilości emisji widoczne są w zależności od lokalizacji. Ilość emisji zanieczyszczeń pyłowych w miastach (2,09 ton na 1 km²) była znacznie wyższa niż na wsiach (0,02 tony na 1 km²).

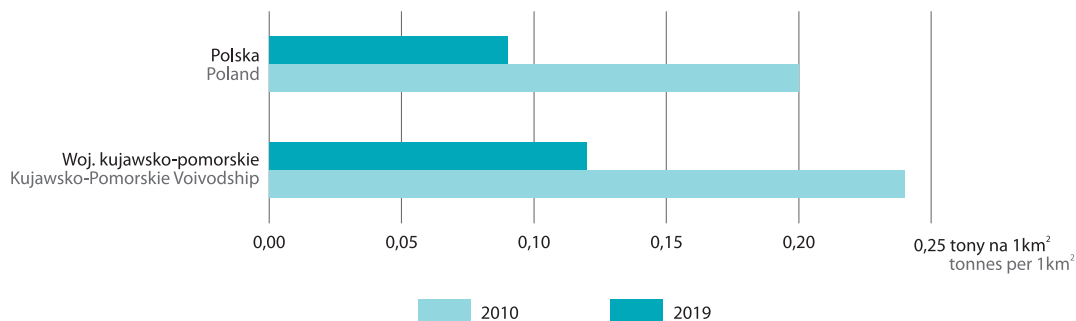
In 2019, the forest area in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship amounted to 422.1 thousand ha. Renewals and afforestation accounted for 1.2% of the total forest area (0.7% in 2010, 0.7% in Poland in 2019). The forest cover is taken into account when assessing the living conditions due to the functions of forests, such as: retaining dust and gaseous air pollutants, regulating water conditions, protection against certain natural disasters as well as a recreational function. This indicator expresses the share of forests in the total area of a territorial unit. In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, over the analysed years, forest cover increased by 0.2 percentage points, i.e. to 23.5% in 2019 (23.3% in 2010, 29.6% in Poland in 2019). The low degree of forest cover is the result of the agricultural nature of the voivodship.

Emissions of air pollutants

Despite the implementation of legal forms of protection of natural resources in the voivodship, the emission of various types of pollutants is still a significant problem. Air pollution is a serious environmental problem with a significant impact on human health. There are many sources of emissions that are burdensome for people, the most important being non-ecological home stoves and industrial plants. Air pollution from particularly burdensome plants is characterised by a wide range. In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, in 2019, the emission of gaseous pollutants (excluding carbon dioxide) from 105 plants that are particularly harmful to the environment amounted to 44.0 thousand tonnes per year (23.1% less than in 2010). The annual emission of gaseous pollutants decreased from 3.18 tonnes per 1 km² in 2010 to 2.45 tonnes per 1 km² in 2019. For comparison, in 2019, plants in Poland emitted 3.71 tonnes of gaseous pollutants per 1 km². In urban areas (46.00 tonnes per 1 km²) the amount of emissions of such pollutants is much higher than in rural areas (0.34 tonnes per 1 km²).

The annual emission of particulate pollutants from 72 plants considered particularly burdensome amounted to 2.1 thousand tonnes, of which 1.0 thousand tonnes came from fuel combustion. In 2019, plants which were particularly burdensome emitted 0.12 tonnes of particulate pollutants per 1 km² of area into the air, while in Poland they emitted 0.09 tonnes. The amount of emissions in the voivodship is being, however, regularly reduced; for comparison, in 2010, plants in the voivodship emitted 0.24 tonnes per 1 km². Significant differences in the amount of emissions are visible depending on the location. The amount of particulate emissions in urban areas (2.09 tonnes per 1 km²) is much higher than in rural areas (0.02 tonnes per 1 km²).

Wykres 24. Roczna emisja zanieczyszczeń pyłowych na 1 km² powierzchni
Chart 24. Annual emission of particulate pollutants per 1 km² of area

Zanieczyszczenia powietrza zatrzymane w urządzeniach do redukcji zanieczyszczeń w zakładach szczególnie uciążliwych stanowiły 42,4% wytworzonych zanieczyszczeń gazowych (bez dwutlenku węgla) oraz 99,4% zanieczyszczeń pyłowych (w 2010 r. odpowiednio 33,6% i 99,1%).

Woda jest jednym z najważniejszych zasobów naturalnych, mającym znaczenie gospodarcze, środowiskowe i społeczne. Powszechny dostęp do wody w odpowiedniej jakości jest jedną z podstawowych potrzeb człowieka i w znaczny sposób wpływa na zdrowie i poziom życia. W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim na potrzeby gospodarki narodowej i ludności zużyto 229,3 hm³ wody i było to więcej o 5,2% niż w 2010 r. Najwięcej, bo 41,7% ogólnego zużycia przeznaczono na cele eksploatacji sieci wodociągowej (77,0% zużywały gospodarstwa domowe). Na cele przemysłowe przeznaczono 39,2% ogólnego zużycia wody. Pozostałe 19,2% przeznaczono na cele nawodnień w rolnictwie. W skali dziesięciu lat wzrosło średnie zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności na 1 mieszkańca ze 103,3 m³ w 2010 r. do 110,5 m³ w 2019 r. (w Polsce zużyto 229,7 m³ wody na 1 mieszkańca). Zwiększona eksploatacja zasobów wodnych obserwowana na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat wywiera niekorzystny wpływ na ilość pozostającej wody oraz na środowisko naturalne.

W ciągu 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim na 1 mieszkańca wytworzono 63,1 m³ ścieków przemysłowych i komunalnych wymagających oczyszczania odprowadzonych do wód lub do ziemi i było to więcej o 7,2 m³ niż w 2010 r. i więcej o 6,4 m³ niż w Polsce w 2019 r. Poprawiła się w skali dziesięciu lat relacja ilości ścieków przemysłowych i komunalnych oczyszczanych do ilości ścieków wymagających oczyszczania. Ścieki oczyszczane stanowiły w 2019 r. 98,7% (w Polsce 95,1%) ścieków wymagających oczyszczania, podczas gdy w 2010 r. 97,5%.

Obowiązek zagospodarowania odpadów wytworzonych (bez odpadów komunalnych) nałożony jest ustawowo na przedsiębiorstwa, w których one powstają lub przez które są przejmowane. W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim w 110 zakładach wytwarzających odpady przemysłowe

Air pollutants retained in pollution reduction devices in plants particularly burdensome for the environment accounted for 42.4% of the generated gaseous pollutants (excluding carbon dioxide) and 99.4% of particulate pollutants (in 2010, 33.6% and 99.1%, respectively).

Water is one of the most important natural resources with economic, environmental and social importance. Universal access to water of adequate quality is one of the basic human needs and has a significant impact on health and standard of living. In 2019, in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, 229.3 hm³ of water was used for the needs of the national economy and population, 5.2% more than in 2010. The largest part, 41.7% of the total consumption was related to the operation of the water supply network (77.0% was used by households). 39.2% of the total water consumption was related to industrial purposes. The remaining 19.2% was used for irrigation in agriculture. Over the ten-year period, the average consumption of water for the needs of the national economy and population per capita increased from 103.3 m³ in 2010 to 110.5 m³ in 2019 (229.7 m³ of water per capita was used in Poland). The increased exploitation of water resources observed over the last 10 years has a negative impact on the amount of water remaining and on the natural environment.

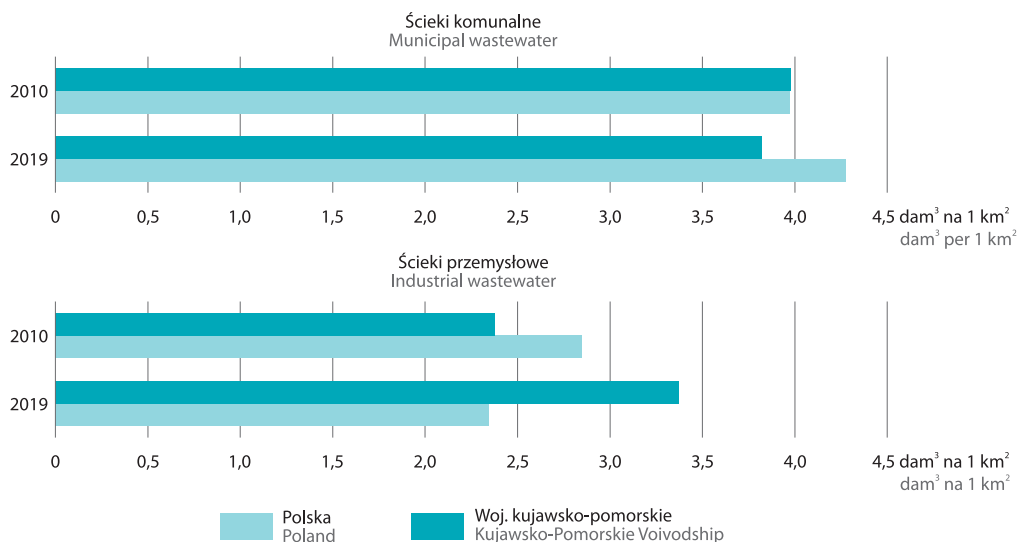
In 2019, 63.1 m³ of industrial and municipal wastewater requiring treatment was generated per capita in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, which were discharged into waters or into the ground, 7.2 m³ more than in 2010 and 6.4 m³ more than in Poland in 2019. The ratio of the amount of industrial and municipal wastewater treated to the amount of wastewater requiring treatment improved over a ten-year scale. Treated wastewater accounted for 98.7% (95.1% in Poland) of wastewater requiring treatment in 2019, while in 2010 – 97.5%.

The obligation to manage generated waste (excluding municipal waste) is imposed by law on the enterprises where it is generated or taken over. In 2019, in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, 1 635.7 thousand tonnes of industrial waste were generated in 110 plants generating

we wytworzono 1635,7 tys. ton odpadów, tj. mniej o 27,9% niż w 2010 r. W 2019 r. większość odpadów wytworzonych została przekazana innym odbiorcom w celu odzysku lub unieszkodliwienia (74,1%, w Polsce 57,5%). We własnym zakresie zakładu odzyskowi poddano 22,3% wytworzonych odpadów. W okresie dziesięciu lat zmniejszył się udział odpadów składowanych w stosunku do wytworzonych, z 6,5% w 2010 r. do 0,6% w 2019 r. W 2019 r. wytworzono 34,7 tys. ton niebezpiecznych odpadów, które w 54,8% zostały przekazane innym odbiorcom.

industrial waste. i.e. 27.9% less than in 2010. In 2019, most of the waste generated was transferred to other recipients for recovery or disposal (74.1%, in Poland 57.5%). Plants recovered on their own 22.3% of generated waste. Over the ten-year period, the share of landfilled waste in relation to the waste generated decreased from 6.5% in 2010 to 0.6% in 2019. In 2019, 34.7 thousand tonnes of hazardous waste were generated, of which 54.8% were transferred to other recipients.

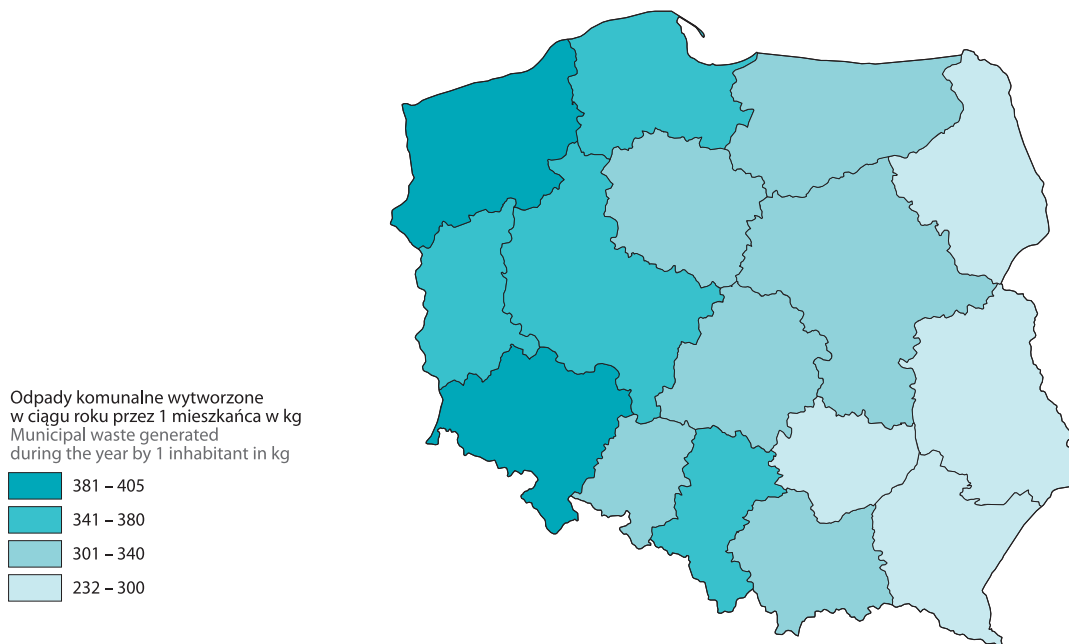
Wykres 25. Ilość ścieków oczyszczanych na 1 km² powierzchni
Chart 25. The amount of treated wastewater per 1 km² of area

Masowy konsumpcjonizm społeczeństwa pociąga za sobą negatywne zjawiska. Jednym z nich jest problem rosnącej ilości odpadów, które wpływają na nasze zdrowie i jakość życia, np. poprzez pogłębianie zmian klimatu, zanieczyszczenie powietrza, zasobów wodnych i gleby. W województwie kujawsko-pomorskim, tak jak i w Polsce, ilość odpadów komunalnych wytworzonych w ciągu roku w wyniku działalności bytowo-gospodarczej ludności była najwyższa od 2014 r., a w przypadku odpadów pochodzących z gospodarstw domowych najwyższa w ostatnim dziesięcioleciu (stanowiły 81,4% odpadów komunalnych). W stosunku do 2010 r. ilość odpadów komunalnych zwiększyła się o 33,9% (tj. do 689,4 tys. ton), a w przypadku odpadów pochodzących z gospodarstw domowych zwiększyła się o 48,5% (tj. do 560,8 tys. ton). W ciągu 2019 r. mieszkaniec województwa wyprodukował przeciętnie 332 kg odpadów komunalnych i było to tyle samo co w kraju. Średnia ilość śmieci produkowana przez 1 mieszkańca wykazuje jednak tendencję wzrostową – w ostatnich dziesięciu latach nastąpiło zwiększenie rocznej produkcji odpadów o 87 kg (w Polsce wzrost o 72 kg).

Mass consumerism of society entails negative phenomena. One of them is the problem of the growing amount of waste that affects our health and the quality of life, e.g. by exacerbating climate change, air, water and soil pollution. In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, as well as in Poland, the amount of municipal waste generated during the year as a result of living and economic activity of the population was the highest since 2014, and in the case of household waste, it was the highest in the last decade (it accounted for 81.4% of municipal waste). Compared to 2010, the amount of municipal waste increased by 33.9% (i.e. to 689.4 thousand tonnes), and in the case of household waste, it increased by 48.5% (i.e. to 560.8 thousand tonnes). During 2019, a inhabitant of the voivodship generated 332 kg of municipal waste, which was the same as in the country. However, the average amount of waste generated by one inhabitant shows an upward trend – in the last ten years there has been an increase of 87 kg in the annual waste production (in Poland an increase of 72 kg).

Mapa 16. Masa wytworzonych odpadów komunalnych przez 1 mieszkańca według województw w 2019 r.
 Map 16. Mass of municipal waste generated per capita by voivodship in 2019

Znacznie poprawiła się w ostatnim dziesięcioleciu sytuacja związana z segregacją odpadów. Udział odpadów zebranych selektywnie wzrósł o 20,6 p. proc. w stosunku do 2010 r. tj. do 30,2% ogółu zgromadzonych odpadów komunalnych (w Polsce 31,2% odpadów). W gospodarstwach domowych odebrano lub zebrano selektywnie 33,6% odpadów komunalnych, podczas gdy dziesięć lat wcześniej 10,1% odpadów.

Pomimo rosnącej świadomości społecznej w kwestii ochrony środowiska i regulacji prawnych, nadal powstają dzięki wysypiska śmieci, a liczba zlikwidowanych wysypisk i ich powierzchnia zwiększyła się w porównaniu z 2010 r. W województwie kujawsko-pomorskim w ciągu 2019 r. zlikwidowano 663 dzikie wysypiska śmieci o łącznej powierzchni 115,0 tys. m² i było to w porównaniu z 2010 r. więcej odpowiednio o 90,5% i o 11,7%. Dla porównania w Polsce liczba zlikwidowanych dzikich składowisk wzrosła w analizowanym okresie o 17,5%, zaś ich powierzchnia zmalała o 60,5%. Zarówno w województwie, jak i w Polsce zmniejszyła się ilość odpadów komunalnych zebranych podczas likwidacji dzikich wysypisk. W ciągu 2019 r. zebrano 2470,7 ton odpadów, tj. mniej o 2,7% niż w 2010 r.

The situation regarding waste segregation has improved significantly in the last decade. The share of waste collected selectively increased by 20.6 percentage points compared to 2010, i.e. up to 30.2% of total municipal waste (31.2% in Poland). In households, 33.6% of municipal waste was collected or collected selectively, while 10 years earlier, 10.1% of waste.

Despite the growing public awareness of environmental protection and legal regulations, uncontrolled landfill sites are still being created, and the number of liquidated ones and their area increased compared to 2010. In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, 663 uncontrolled landfill sites with a total area of 115.0 thousand m² were liquidated, respectively 90.5% and 11.7% more than in 2010. For comparison, in Poland, the number of liquidated landfill sites increased by 17.5% in the analysed period, and their area decreased by 60.5%. Both in the voivodship and in Poland, the amount of municipal waste collected during the liquidation of illegal landfills has decreased. During 2019, 2 470.7 tonnes of waste were collected, i.e. 2.7% less than in 2010.

Energia odnawialna

Gospodarowanie energią elektryczną, na którą widoczny był w ostatnim dziesięcioleciu wzrost zapotrzebowania, powinno opierać się na poszanowaniu zasad zrównoważonego rozwoju oraz sprzyjać rozwojowi społeczno-gospodarczemu i poprawie jakości życia mieszkańców. Trwały i zrównoważony rozwój polega na zaspokajaniu bieżących potrzeb w sposób, który nie ograniczy przyszłym pokoleniom możliwości zaspokojenia ich potrzeb. Przekłada się to na możliwości wykorzystania odnawialnych źródeł energii, korzystnie wpływających na środowisko naturalne.

W województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. znaczna część produkcji energii elektrycznej (30,0%) pochodziła z elektrowni wodnych i na paliwa odnawialne. W województwie produkowana jest znaczna część krajowej energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych, jednak przyrost tej produkcji w ostatnich dziesięciu latach był wolniejszy niż w Polsce. W okresie dziesięciu lat odnotowano wzrost o 67,8% produkcji energii elektrycznej z odnawialnych nośników energii (w Polsce wzrost o 132,8%). W województwie kujawsko-pomorskim odnotowano znacznie wyższy niż w Polsce udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem (45,5%, w Polsce 15,5%). Udział wojewódzkiej produkcji energii elektrycznej z odnawialnych źródeł energii w produkcji krajowej wyniósł 13,9% (w 2010 r. wyniósł 19,3%).

Nakłady na ochronę środowiska i gospodarkę wodną

Skala nakładów inwestycyjnych na ochronę środowiska i gospodarkę wodną w analizowanym dziesięcioleciu wahała się. Najwyższe nakłady inwestycyjne w województwie kujawsko-pomorskim, sięgające 447 zł na 1 mieszkańca, poniesiono w 2015 r. W 2019 r. na 1 mieszkańca poniesiono 248 zł, tj. mniej o 114 zł niż w 2010 r. i było to również mniej o 159 zł niż w Polsce w 2019 r.

W 2019 r. na ochronę środowiska poniesiono 418,4 mln zł nakładów inwestycyjnych (mniej o 15,5% niż w 2010 r.), a większość z nich stanowiły nakłady na gospodarkę ściekową i ochronę wód (59,8% nakładów ogółem, w 2010 r. 64,0%). Na ochronę powietrza atmosferycznego i klimatu przeznaczono 12,3% wszystkich nakładów, a na gospodarkę odpadami 11,5% (dla porównania w Polsce przeznaczono odpowiednio 32,9% i 6,7%).

W skali dziesięciu lat obserwujemy widoczny spadek nakładów inwestycyjnych na gospodarkę wodną, tj. z 265,3 mln zł w 2010 r. do 97,0 mln zł (spadek o 63,4%, w Polsce spadek o 9,6%). Nakłady poniesione w województwie stanowiły zaledwie 3,0% nakładów poniesionych na ten cel w kraju. Najwięcej w województwie, bo 52,2% nakładów, przeznaczono na inwestycje w ujęcia i doprowadzenia wody. W 2010 r. najwięcej przeznaczono na budowę i modernizację stacji uzdatniania wody (50,2% nakładów).

Renewable energy

The management of electric energy, for which an increase in demand has been visible in the last decade, should be based on respect for the principles of sustainable development and favour socio-economic development and the improvement of the quality of life of inhabitants. Sustainable and balanced development consist in meeting current needs in a way that will not limit the ability of future generations to meet their needs. This translates into the possibility of using renewable energy sources, positively influencing the natural environment.

In 2019, in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, a significant part of electricity production (30.0%) came from hydroelectric power stations and renewable fuel power stations. The voivodship produces a large part of the national electricity from renewable sources, but the increase in this production in the last 10 years is slower than in Poland. Over ten years, there was a 67.8% increase in electricity production from renewable energy sources (in Poland an increase of 132.8%). In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, the share of renewable energy in the total electricity production was much higher than in Poland (45.5%, in Poland 15.5%). The share of the voivodship electricity production from renewable energy sources in the national production was 13.9% (in 2010 it was 19.3%).

Outlays on environmental protection and water management

The scale of investment outlays on environmental protection and water management in the analysed decade fluctuated. The highest investment outlays in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, reaching PLN 447 per capita, were incurred in 2015. In 2019, PLN 248 per capita were incurred, i.e. PLN 114 less than in 2010 and also PLN 159 less than in Poland in 2019.

In 2019, investment outlays in the amount of PLN 418.4 million were incurred for environmental protection (15.5% less than in 2010), and most of them were expenditures on wastewater management and water protection (59.8% of total outlays, in 2010, 64.0%). 12.3% of all outlays were allocated for the protection of atmospheric air and climate, and 11.5% for waste management (for comparison, in Poland, respectively 32.9% and 6.7% were allocated).

Over ten years, we observe a visible decrease in investment outlays on water management, i.e. from PLN 265.3 million in 2010 to PLN 97.0 million (a decrease of 63.4%, in Poland a decrease of 9.6%). The outlays incurred in the voivodship constituted only 3.0% of the outlays incurred for this purpose in the country. In the voivodship, the majority of outlays, that is 52.2%, were allocated for investments in water intakes and water supply. In 2010, the largest part of outlays were spent on the construction and modernisation of water treatment plants (50.2% of outlays).

Rozdział 7

Chapter 7

Zróżnicowanie wewnętrzne warunków życia w gminach

Internal diversity of living conditions in gminas

Syntetycznym miernikiem warunków życia ludności jest przyrost rzeczywisty ludności. O wyborze miejsca zamieszkania decyduje najczęściej racjonalnie umotywowana ocena warunków życia oraz możliwości rozwoju jednostek i grup społecznych. Głównym źródłem migracji są motywy ekonomiczne i dążenie do poprawy warunków życia. Wartości składowych przyrostu rzeczywistego, tj. kombinacja przyrostu naturalnego ludności (PN) i salda migracji (SM) charakteryzuje stan demograficzny terytorium i tendencje rozwoju ludności. Kontynuując kierunek analiz¹ z użyciem klasyfikacji J. W. Webba² poniżej zostanie przedstawiona analiza zróżnicowania aktywności demograficznej gmin województwa kujawsko-pomorskiego, wynikającego z determinant wpływających na liczebność populacji, tj. urodzeń, zgonów oraz migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały (uśrednionych wartości w okresie 2010–2019). Dla wszystkich gmin wyznaczone zostały typy demograficzne (typ rozwojowy bądź nieaktywny demograficznie).

Zastosowana w opracowaniu typologia demograficzna metodą J. W. Webba, polega na zakwalifikowaniu danego obszaru do jednego z ośmiu typów rozwoju demograficznego (typy A–H) na podstawie uśrednionych za lata 2010–2019 wartości współczynników przyrostu naturalnego i ogólnego salda migracji na pobyt stały przeliczanych na 1000 mieszkańców w zależności od znaku i wartości bezwzględnej. Metoda pozwala określić kierunek i główny czynnik zmiany liczby ludności, syntetyzuje także sytuację demograficzną w analizowanej przestrzeni.

Klasyfikacja rozwoju demograficznego wyróżnia:

- cztery typy rozwojowe odnoszące się do jednostek zamieszkałych się (aktywnych demograficznie) w wyniku:
 - A – dodatniego przyrostu naturalnego przewyższającego ujemne saldo migracji ($+PN > |-SM|$),
 - B – dodatniego przyrostu naturalnego, który jest wyższy od dodatniego salda migracji ($+PN > +SM$),

1 Warunki życia ludności w województwie kujawsko-pomorskim w 2016 r., Seria Analizy statystyczne, Urząd Statystyczny w Bydgoszczy, Bydgoszcz, 2018, s. 79.

2 Webb J.W., 1963, The natural and migration components of population changes in England and Wales 1921–1931, *Economic Geography*, 39 (2), s.130-148.

A synthetic measure of the living conditions of the population is actual population increase. As the choice of the place of residence is most often determined by a rationally motivated assessment of the living conditions and development possibilities for individuals and social groups. The main cause of migration are economic reasons and the desire to improve living conditions. The values of the components of actual population increase, i.e. the combination of natural population increase (NI) and net migration (NM), characterise the demographic condition of the territory and demographic trends. Continuing the direction of the analyses¹ using J. W. Webb's typology², below there is presented an analysis of the diversity of the demographic activity of the gminas of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, resulting from the determinants affecting the size of the population, i.e. births, deaths, internal and international migration for permanent residence (averaged values over the period 2010–2019). Demographic types (development type or development type) were determined for all gminas.

The demographic typology by J.W. Webb's method applied in the study consists in qualifying a given area to one of the eight types of demographic development (types A–H) on the basis of the values of natural increase rates and net migration for permanent residence per 1 000 inhabitants, averaged over the years 2010–2019, depending on sign and absolute value. The method allows to determine the direction and the main factor of population change, it also synthesizes the demographic situation in the analysed area.

The typology of demographic development distinguishes:

- four development types related to territorial units populating (demographically active) as a result of:
 - A – positive natural increase exceeding negative net migration ($+NI > |-NM|$),
 - B – positive natural increase, which is higher than positive net migration ($+NI > +NM$),

1 Warunki życia ludności w województwie kujawsko-pomorskim w 2016 r., Seria Analizy statystyczne, Urząd Statystyczny w Bydgoszczy, Bydgoszcz, 2018, s. 79.

2 Webb J.W., 1963, The natural and migration components of population changes in England and Wales 1921–1931, *Economic Geography*, 39 (2), s.130-148.

- C – dodatniego przyrostu naturalnego, który jest niższy od dodatniego salda migracji ($+PN < +SM$),
- D – dodatniego salda migracji z nadwyżką rekompensującą ujemny przyrost naturalny ($|-PN| < +SM$);
- cztery typy nieaktywne (depupulacyjne) odnoszące się do jednostek wyludniających się w wyniku:
 - E – ujemnego przyrostu naturalnego, który nie jest rekompensowany przez dodatnie saldo migracji ($|-PN| > +SM$),
 - F – ujemnego salda migracji, ale jeszcze większego ujemnego przyrostu naturalnego ($|-PN| > |-SM|$),
 - G – ujemnego przyrostu naturalnego, ale w większym stopniu spowodowanego ujemnym saldem migracji ($|-PN| < |-SM|$),
 - H – ujemnego salda migracji, które nie jest rekompensowane dodatnim przyrostem naturalnym ($+PN < |-SM|$).

Na podstawie uśrednionych wartości współczynników przyrostu naturalnego i salda migracji za lata 2010–2019³ można stwierdzić, że województwo kujawsko-pomorskie stanowiło typ demograficzny wyludniający się, a zmniejszenie liczby ludności zostało w większym stopniu spowodowane ujemnym saldem migracji (minus 1,0 osoby na 1000 ludności) niż ujemnym przyrostem naturalnym (minus 0,2 osoby na 1000 ludności). Uzyskane wyniki analizy zmian demograficznych pokazały, że w analizowanych latach 66,7% gmin województwa kujawsko-pomorskiego odnotowało ujemny średni roczny przyrost rzeczywisty. Ujemny średni roczny przyrost naturalny miało 36,8%, a 73,6% gmin wykazywało ujemne saldo migracji.

Wysoki średni roczny przyrost naturalny na 1000 ludności w województwie kujawsko-pomorskim w analizowanym okresie odnotowano w gminach położonych w bezpośredniej bliskości Torunia (w gminach wiejskich Obrowo przypadały 6,3 osoby na 1000 ludności oraz Lubicz 4,2 osoby na 1000 ludności) oraz Bydgoszczy (w gminie wiejskiej Białe Błota 4,1 osoby na 1000 ludności). Rekordowo wysokie roczne wartości salda migracji dla lat 2010–2019 również zanotowano w strefach oddziaływania stolic województwa, w tym zwłaszcza w gminach wiejskich: Obrowo (33,1 osoby na 1000 ludności), Osielsko (26,4 osoby na 1000 ludności) i Białe Błota (25,5 osoby na 1000 ludności). W efekcie na wymienionych terenach w ostatnich dziesięciu latach wystąpił najwyższy w województwie średni roczny przyrost rzeczywisty ludności, a najwyższy w gminie wiejskiej Obrowo (39,4 osoby na 1000 ludności).

³ Dla wyeliminowania incydentalnych, rocznych wahań parametrów demograficznych, w analizie sytuacji demograficznej dla 2019 r. odwołano się do danych z lat 2010–2019. Do obliczenia salda migracji wykorzystano dane o migracjach wewnętrznych za 2015 r. i migracjach zagranicznych za 2014 r.

- C – positive natural increase, which is lower than positive net migration ($+NI < +NM$),
- D – positive net migration with a surplus that compensates for negative natural increase ($|-NI| < +NM$);
- four inactive (depopulation) types related to territorial units depopulating as a result of:
 - E – negative natural increase, which is not compensated by positive net migration ($|-NI| > +NM$),
 - F – negative net migration and even greater negative natural increase ($|-NI| > |-NM|$),
 - G – negative natural increase but to a greater extent negative net migration ($|-NI| < |-NM|$),
 - H – negative net migration, which is not compensated by positive natural increase ($+NI < |-NM|$).

Based on the averaged values of natural increase rates and net migration for the years 2010–2019³, it can be concluded that the Kujawsko-Pomorskie Voivodship represented a depopulation demographic type, and the population decline was to a greater extent caused by negative net migration (minus 1.0 persons per 1 000 population) than negative natural increase (minus 0.2 persons per 1 000 population). The obtained results of the analysis of demographic changes showed that in the analysed years, 66.7% of gminas in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship recorded a negative average annual actual increase. A negative average annual increase rate was recorded by 36.8% of gminas, and 73.6% of gminas had negative net migration.

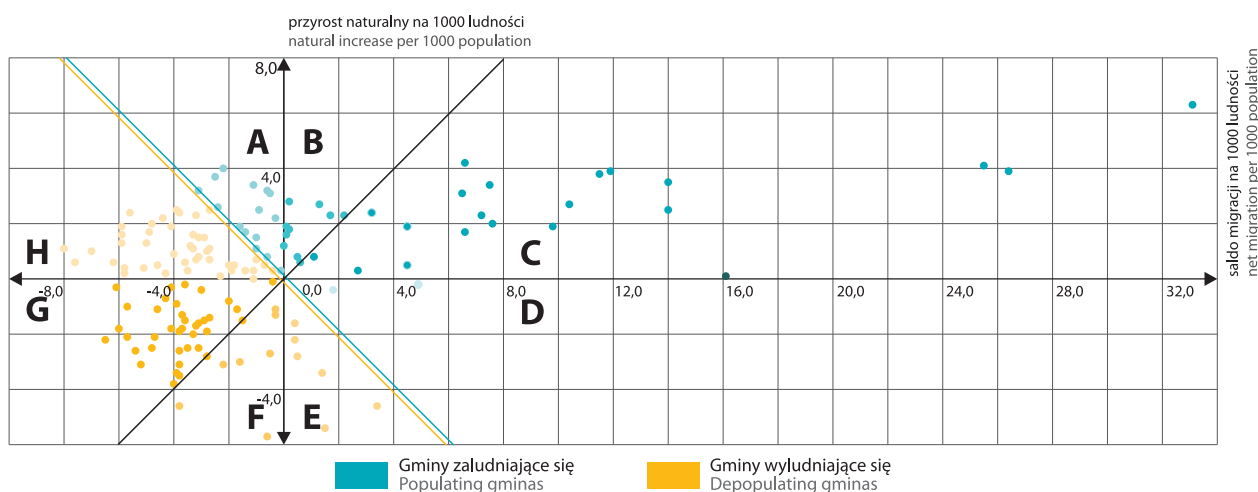
The high average annual natural increase per 1 000 population in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship during this period was recorded in gminas located in the immediate vicinity of Toruń (in the rural gminas of Obrowo and Lubicz there were 6.3 and 4.2 persons per 1 000 population, respectively) and Bydgoszcz (4.1 persons per 1 000 population in the rural gmina of Białe Błota). Record high annual values of net migration for the years 2010–2019 were recorded also in the zones of influence of the voivodship's capitals, especially in rural gminas: Obrowo (33.1 persons per 1 000 population), Osielsko (26.4 persons per 1 000 population) and Białe Błota (25.5 persons per 1 000 population). As a result, in the above-mentioned areas in last ten years there was the highest average annual actual population increase in the voivodship and the highest in rural gmina Obrowo was recorded (39.4 persons per 1 000 population).

³ In order to eliminate incidental, annual fluctuations in demographic parameters, the analysis of the demographic situation for 2019 refers to data for the years 2010–2019. For the calculation of net migration, data on internal migration for 2015 and data on international migration for 2014 were used.

Bardzo niskie średnie roczne przyrosty naturalne wystąpiły w gminach powiatu aleksandrowskiego: Zakrzewo (gmina wiejska) minus 5,7 osób na 1000 ludności, Ciechocinek (gmina miejska) minus 5,4 osoby na 1000 ludności oraz Nieszawa (gmina miejska) minus 4,6 osób na 1000 ludności. Niskie salda migracji na 1000 ludności odnotowano w gminach powiatu grudziądzkiego: gminie wiejskiej Świecie nad Osą (minus 8,0 osób) oraz gminach miejsko-wiejskich Łasin (minus 7,6 osób) i Radzyń Chełmiński (minus 7,0 osób); niskie salda migracji odnotowano również w gminie miejskiej Radziejów (minus 6,5 osoby na 1000 ludności). Wysoki średni ubytek ludności w przeliczeniu na 1000 mieszkańców miał miejsce w miastach: Radziejów (minus 8,7 osób) i Nieszawa (minus 8,4 osób), a także w gminie wiejskiej Bytoń (8,3 osób).

The very low average annual natural increase occurred in gminas of the aleksandrowski powiat: the rural gmina of Zakrzewo – minus 5.7 persons per 1 000 population, as well as the urban gminas of Ciechocinek – minus 5.4 persons per 1 000 population and of Nieszawa – minus 4.6 persons per 1 000 population. The low net migration per 1 000 population was recorded in gminas of the grudziądzki powiat: in the rural gmina of Świecie nad Osą (minus 8.0 persons) and the urban-rural gminas of Łasin (minus 7.6 persons) and of Radzyń Chełmiński (minus 7.0 persons); a low net migration was also recorded in the urban gmina of Radziejów (minus 6.5 persons per 1 000 population). The high average population decrease per 1 000 inhabitants occurred in the following cities: Radziejów (minus 8.7 persons) and Nieszawa (minus 8.4 persons) and in the rural gmina of Bytoń (8.3 persons).

Wykres 26. Typy demograficzne gmin województwa kujawsko-pomorskiego w latach 2010–2019
Chart 26. Demographic types of the gminas of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship in the years 2010–2019

Na podstawie analizowanych danych można stwierdzić, iż najwięcej gmin w województwie kujawsko-pomorskim wykazuje oznaki **stagnacji demograficznej**, tj. typ E i H (takie oznaki wystąpiły w 35,4% gminach).

Analizując typy demograficzne gmin można stwierdzić, iż najwięcej (31,3% wszystkich gmin) należało do typu depopulacyjnego H. Typ ten charakteryzuje się ujemnym saldem migracji, a dodatni przyrost naturalny nie rekompensuje ubytku ludności. Do jednostek typu H należały m.in. gminy powiatu grudziądzkiego, gdzie odnotowano najmniejsze przyrosty rzeczywiste ludności: Łasin i Radzyń Chełmiński (gminy miejsko-wiejskie) i Świecie nad Osą (gmina wiejska). Do tego typu należały również gminy miejskie Rypin, Golub-Dobrzyń i Toruń.

Wszystkie gminy typu E, tj. w których odnotowano dodatnie saldo migracji przy jednoczesnym ujemnym przyroście naturalnym położone były w podregionie włocławskim (6 gmin, w tym 3 z powiatu włocławskiego). Były to m.in.

Based on the analyzed data, it can be concluded that the most gminas in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship show symptoms of **demographic stagnation**, i.e. types E and H (such symptoms occurred in 35.4% of gminas).

When analysing the demographic types of gminas, it can be concluded that the most (31.3% of all gminas) were of depopulation type H. This type is characterised by negative net migration and a positive natural increase, which does not compensate for population loss. Units of type H included, inter alia, gminas of the grudziądzki powiat, where the lowest actual increases were recorded: Łasin and Radzyń Chełmiński (urban-rural gminas) and Świecie nad Osą (rural gmina). The urban gminas of Rypin, Golub-Dobrzyń and Toruń were also of this type.

All gminas of type E, i.e. with a positive net migration with a negative natural increase at the same time, were located in the włocławski subregion (6 gminas, of which 3 from the włocławski powiat). These were, among others the urban

gminy miejskie Ciechocinek i Kowal oraz gmina wiejska Radziejów.

Oznaki **regresji demograficznej** (wystąpił ujemny przyrost naturalny i ujemne saldo migracji) zaobserwowano natomiast wśród 31,3% jednostek samorządu gminnego (typ F i G, w tym 2 gminy o przejściowym charakterze F/G).

W województwie kujawsko-pomorskim gminy nieaktywne demograficznie typu G stanowiły 26,4% gmin, a wśród nich najmniejszy przyrost rzeczywisty odnotowano w gminie miejskiej Radziejów. Na drugim miejscu pod tym względem znalazła się gmina wiejska Bytoń leżąca w powiecie radziejowskim. Do typu demograficznego G zaliczają się m.in. miasta (uszeregowane od najmniejszego współczynnika przyrostu rzeczywistego): Chełmno, Włocławek, Wąbrzeźno, Chełmża, Inowrocław, Lipno, Aleksandrów Kujawski, Grudziądz i Bydgoszcz. W latach 2010–2019 odnotowano w nich średnioroczny ujemny przyrost naturalny i jeszcze większe ujemne saldo migracji na pobyt stały.

Spośród 7 gmin wyludniających się typu F (jednostki, w których wystąpił ubytek migracyjny i jeszcze większy ubytek naturalny) gminą, w której odnotowano najmniejszy przyrost rzeczywisty była gmina miejska Nieszawa. 3 gminy typu demograficznego F położone były w powiecie włocławskim.

Typ **rozwoju demograficznego** (B i C) był reprezentowany przez 20,8% ogółu gmin w województwie kujawsko-pomorskim (w tym 1 gmina typu przejściowego B/C).

Gminy typu C położone były w znacznej mierze wokół największych miast województwa (np. gminy wiejskie: Obrowo, Osielsko, Białe Błota, Łubianka, Dobrcz, Wielka Nieszawka, Zła Wieś, Łysomice, Nowa Wieś Wielka, Lubicz, Grudziądz czy Włocławek). W gminach tych wystąpił dodatni przyrost naturalny, ale był niższy od dodatniego salda migracji.

Wśród gmin typu B (przyrost naturalny był wyższy od salda migracji) znalazła się m.in. gmina miejsko-wiejska Szubin (odnotowano tu najwyższy przyrost rzeczywisty wśród gmin typu B). Gminą rozwojową były m.in. gminy wiejskie Zbiczno, Cekcyn i Czernikowo.

Typ **wymiany demograficznej** (A i D) reprezentowany był przez 12,5% gmin województwa kujawsko-pomorskiego. Obszarami o charakterze zaludniającym się typu A (jednostki, w których odnotowano dodatni przyrost naturalny przewyższający ujemne saldo migracji) były głównie gminy wiejskie i 1 gmina miejsko-wiejska Koronowo. Wśród 16 gmin typu A po 3 gminy położone były w powiatach brodnickim, świeckim i tucholskim. Wysoki przyrost rzeczywisty spośród gmin typu A odnotowano w gminie wiejskiej Lubiewo i Lniano.

gminas of Ciechocinek and Kowal and the rural gmina of Radziejów.

Symptoms of **demographic regression** (there was a negative natural increase and a negative net migration) were observed among 31.3% of gmina self-government units (type F and G, including 2 gminas of a transitional nature F / G).

In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, G-type demographically inactive gminas accounted for 26,4% of gminas, and among them the lowest actual increase was recorded in the urban gmina of Radziejów. The rural gmina of Bytoń, in the radziejowski powiat, was second in this respect. The demographic type G includes cities (ordered from the lowest actual increase rate): Chełmno, Włocławek, Wąbrzeźno, Chełmża, Inowrocław, Lipno, Aleksandrów Kujawski, Grudziądz and Bydgoszcz. In the years 2010–2019, they recorded an average annual negative population increase and even greater negative net migration for permanent residence.

Among 7 of the gminas of depopulation type F (units with negative net migration and an even greater natural loss) with the lowest actual increase was the urban gmina of Nieszawa. 3 gminas of the demographic type F were in the włocławski powiat.

The **demographic development** types (B and C) were represented by 20.8% of all gminas in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship (including 1 B/C transition gmina).

Type C gminas were located largely around the largest cities in the voivodship (e.g. rural gminas: Obrowo, Osielsko, Białe Błota, Łubianka, Dobrcz, Wielka Nieszawka, Zła Wieś, Łysomice, Nowa Wieś Wielka, Lubicz, Grudziądz and Włocławek). These gminas had a positive natural increase, but it was lower than positive net migration.

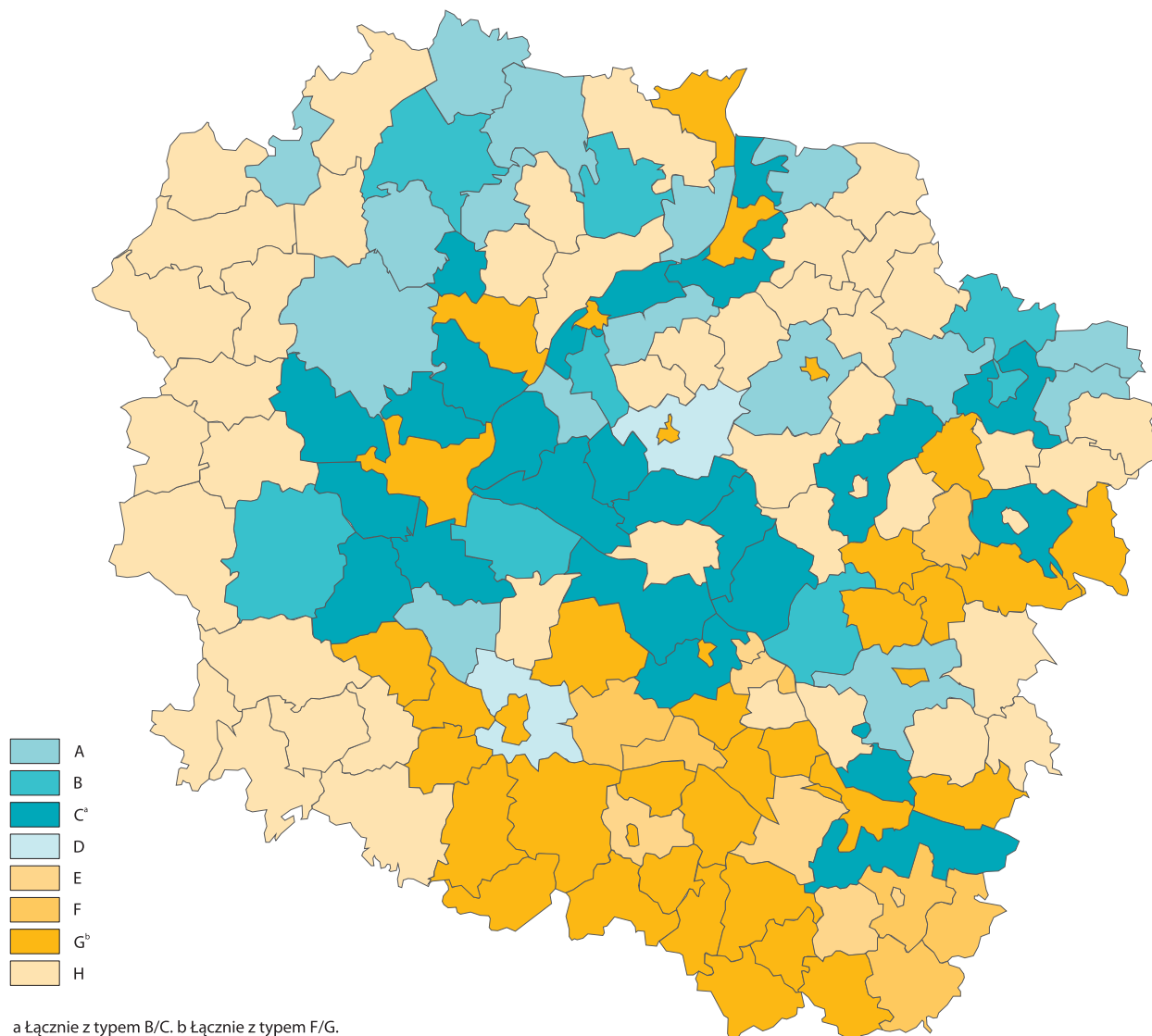
Type B gminas (natural increase was higher than net migration) included, among others the urban-rural gmina of Szubin (the highest actual increase was recorded there among gminas of type B). The development gminas was, among others the rural gminas of Zbiczno, Cekcyn and Czernikowo.

The **demographic exchange** types (A and D) were represented by 12.5% of gminas in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship. Populating areas of type A (units with positive natural increase exceeding negative net migration) were mainly rural gminas and 1 urban-rural gmina of Koronowo. Among the 16 A-type communes, 3 were located in brodnicki, świecki and tucholski powiats each. A high actual increase among gminas of type A was recorded in the rural gminas of Lubiewo and Lniano.

Typami demograficznymi D były gminy wiejskie Inowrocław i Chełmża, w których w okresie 2010–2019 odnotowano dodatnie saldo migracji, natomiast przyrost naturalny był ujemny.

Demographic type D was represented by the rural gminas of Inowrocław and Chełmża, where in the period 2010–2019 positive net migration was recorded, while natural increase was negative.

Mapa 17. Typologia demograficzna gmin województwa kujawsko-pomorskiego w latach 2010–2019
Map 17. Demographic typology of the gminas of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship in the years 2010–2019

Charakterystyka typów demograficznych
Characteristic of demographic types

gminy zaludniające się populating gminas		gminy wyludniające się depopulating gminas	
A	+PN > -SM +NI > -NM	B	+PN > +SM +NI > +NM
C	+PN < +SM +NI < +NM	D	-PN < +SM -NI < +NM
		E	-PN > +SM -NI > +NM
		G	-PN < -SM -NI < -NM
		F	-PN > -SM -NI > -NM
		H	+PN < -SM +NI < -NM

PN - Przyrost Naturalny
NI - Natural increase
SM - Saldo migracji
NM - Net migration

Znaczny zasięg zjawisk depopulacyjnych pozwala wnioskować, że w województwie kujawsko-pomorskim w latach 2010–2019 w większości gmin występowały niezadowolające warunki życia jego mieszkańców. Wydaje się to potwierdzać również analiza pozademograficznych danych statystycznych za 2019 r.

W końcu 2019 r. wśród 51 gmin województwa kujawsko-pomorskiego z widoczną **stagnacją demograficzną** (typ demograficzny E i H) odnotowano m.in.:

- wskaźnik lesistości wyniósł 17,2%, a w 25 gminach był niższy niż 15,0% (dla porównania w województwie wyniósł 23,5%); najwyższy wskaźnik odnotowano w gminie wiejskiej Warlubie (56,1%);
- liczba mieszkańców stanowiła 30,8% ludności województwa (największa gmina to Toruń, której udział ludności w tej grupie gmin wyniósł 31,5%);
- wysoki odsetek osób w wieku 65 lat i więcej w ludności ogółem (15,9%). Wysokie współczynniki starości demograficznej odnotowano w gminach miejskich: Ciechocinek (najwyższy odsetek w województwie, tj. 26,5%), Toruń i Rypin oraz gminach miejsko-wiejskich: Świecie, Żnin i Janowiec Wielkopolski. Osoby starsze stanowiły również znaczną część mieszkańców gminy wiejskiej Radziejów;
- bardzo wysoki odsetek beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w liczbie mieszkańców danej gminy (9,7%, w województwie 6,6%). Najwyższy udział w województwie odnotowano w gminie wiejskiej Wielgie – 23,2%. Niekorzystna sytuacja wystąpiła ponadto w gminach powiatu lipnowskiego, tj. w gminie miejsko-wiejskiej Skępe oraz gminach wiejskich Bobrowniki i Tłuchowo. Wysokie wskaźniki odnotowano także w gminie wiejskiej Radziejów oraz gminach powiatu grudziądzkiego (gminie miejsko-wiejskiej Radzyń Chełmiński oraz gminach wiejskich Świecie nad Osą i Tłuchowo). Spośród gmin charakteryzujących się stagnacją demograficzną w Toruniu i gminie wiejskiej Sadki odnotowano stosunkowo niski udział beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej (wynoszący odpowiednio 3,6% i 3,9%);
- bardzo wysoki był również odsetek osób otrzymujących świadczenia ze środowiskowej pomocy społecznej znajdujący się poniżej kryterium dochodowego (w gminach poniżej tego kryterium znajdowało się 5,9% mieszkańców, dla porównania w województwie 3,9% mieszkańców). Znaczny odsetek takich osób odnotowano wśród mieszkańców powiatu lipnowskiego: w gminach wiejskich Bobrowniki (najwyższy odsetek wśród gmin charakteryzujących się stagnacją demograficzną wynoszący 15,1%), Tłuchowo i Wielgie oraz gminie miejsko-wiejskiej Skępe;
- duży udział zarejestrowanych bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym (m.in. w gminach wiejskich Chocień i Papowo Biskupie, odpowiednio 11,0%

The considerable extent of depopulation allows the conclusion that in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship in the years 2010–2019, in most gminas there were unsatisfactory living conditions of its inhabitants. This seems to be confirmed also by the analysis of non-demographic statistical data.

At the end of 2019, among 51 gminas of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship with a visible **demographic stagnation** (demographic type E and H), the following observations were recorded:

- the forest cover amounted to 17.2%, and in 25 gminas it was lower than 15.0% (for comparison, in the voivodship it was 23.5%); the highest rate was recorded in the rural gmina of Warlubie (56.1%);
- the number of inhabitants accounted for 30.8% of the voivodship's population (the largest gmina is Toruń, whose share in the population of this group of gminas was 31.5%);
- high percentage of people aged 65 and over in the total population (15.9%). High values of the old-age rate were recorded in the urban gminas of Ciechocinek (the highest percentage in the voivodship, i.e. 26.5%), Toruń and Rypin, and in the urban-rural gminas of Świecie, Żnin and Janowiec Wielkopolski. Elderly people also constituted a significant part of the inhabitants of the rural gmina of Radziejów;
- a very high percentage of social assistance beneficiaries in the number of inhabitants of a given gmina (9.7%, 6.6% in the voivodship). The highest share in the voivodship was recorded in the rural gmina of Wielgie – 23.2%. Moreover, the situation was unfavourable in the gminas of the lipnowski powiat, i.e. the urban-rural gmina of Skępe and the rural gminas of Bobrowniki and Tłuchowo. High values of the indicator were also recorded in the rural gmina of Radziejów and the gminas of the grudziądzki powiat (the urban-rural gmina of Radzyń Chełmiński and the rural gminas of Świecie nad Osą and Tłuchowo). Among the gminas characterised by demographic stagnation a relatively low share of social assistance beneficiaries was recorded in Toruń and the rural gmina of Sadki, (3.6% and 3.9%, respectively);
- the percentage of people receiving benefits from social assistance who were falling below the income criterion was also very high (5.9% of inhabitants in gminas were below this criterion, compared to 3.9% of inhabitants in the voivodship). A significant percentage of such people were recorded among the inhabitants of the lipnowski powiat: in the rural gminas of Bobrowniki (the highest percentage among gminas with demographic stagnation amounting to 15.1%), Tłuchowo and Wielgie and the urban-rural gmina of Skępe;
- a large share of registered unemployed persons in the working age population (i.a. in the rural gminas of Chocień and Papowo Biskupie, 11.0% and 10.0%, respecti-

i 10,0%). Uśredniona stopa bezrobocia rejestrowanego wyniosła w tej grupie gmin 6,6% (w województwie 5,1%);

- zarówno bardzo niskie współczynniki przedsiębiorczości (w odniesieniu do liczby ludności w wieku produkcyjnym), jak i bardzo wysokie, które wystąpiły w gminach miejskich. W połowie gmin odnotowano mniej niż 118,8 podmiotów na 1000 mieszkańców. W województwie kujawsko-pomorskim najmniej podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w rejestrze REGON na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym przypadło w gminie wiejskiej Świecie nad Osą (70,7 podmiotów). Niskie współczynniki odnotowano również w gminach wiejskich Papowo Biskupie i Waganiec. Z drugiej strony w gminach miejskich o cechach stagnacji demograficznej (Ciechocinek, Toruń, Rypin, Kowal i Golub-Dobrzyń) współczynniki przedsiębiorczości były wysokie (najwyższy w województwie odnotowano w Ciechocinku – 330,2 podmioty na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym);
- przeciętną powierzchnię użytkową mieszkania wynoszącą 80,5 m² (dla porównania w województwie było to 70,6 m²). Duże powierzchnie mieszkań, tj. przekraczające 100,0 m² odnotowano m.in. w gminach wiejskich Radziejów i Ciechocin;
- zbliżony do poziomu w województwie odsetek osób korzystających z sieci wodociągowej, tj. 94,0% (niższy o 1,4 p. proc. niż w województwie). Najwyższy odsetek korzystających, wynoszący 100,0%, odnotowano w gminie miejskiej Rypin oraz gminach wiejskich Papowo Biskupie i Rojewo. Najniższy wskaźnik w województwie wystąpił w gminie wiejskiej Warlubie (75,6%);
- znacznie niższy niż w województwie odsetek osób korzystających z sieci kanalizacyjnej, tj. 51,6% (niższy niż w województwie o 18,6 p. proc.). W gminie miejskiej Kowal odnotowano najwyższy w województwie odsetek osób korzystających z sieci kanalizacyjnej (99,9%). Bardzo niski odsetek (poniżej 20,0%) odnotowano w gminach wiejskich Radziejów, Bobrowniki i Rojewo;
- mniejszy niż w województwie ogółem o 10,2 p. proc. odsetek dzieci w wieku od 3 do 6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym (75,1%). W połowie gmin charakteryzujących się stagnacją demograficzną odsetek dzieci objętych opieką przedszkolną był niższy niż 71,6%. W gminie wiejskiej Płużnica odsetek ten był najniższy w województwie i wyniósł 30,1%. Najkorzystniejsza sytuacja była w gminie miejskiej Ciechocinek (110,6% dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym);
- 3,8 przychodni przypadło na 10 tys. mieszkańców, a najmniej, bo po 1 przychodni w gminach wiejskich Sadki i Rogowo (powiat żniński) oraz gminie miejsko-wiejskiej Kamień Krajeński. Najwięcej przychodni na

vely). The averaged registered unemployment rate in this group of gminas was 6.6% (5.1% in the voivodship);

- both very low (in relation to the working age population) and very high rates of entrepreneurship, which occurred in urban gminas. In half of the gminas, the rate was below 118.8 entities per 1 000 inhabitants. In the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, the smallest number of national economy entities registered in the REGON register per 1 000 working age inhabitants was in the rural gmina of Świecie nad Osą (70.7 entities). Low rates were also recorded in the rural gminas of Papowo Biskupie and Waganiec. On the other hand, in urban gminas characterised by demographic stagnation (Ciechocinek, Toruń, Rypin, Kowal and Golub-Dobrzyń), rates of entrepreneurship were high (the highest in the voivodship was recorded in Ciechocinek – 330.2 entities per 1 000 inhabitants of working age);
- the average useful floor area of a dwelling amounting to 80.5 m² (for comparison in the voivodship it was 70.6 m²). Large areas of dwellings, i.e. exceeding 100.0 m², were recorded, i.e., in the rural gminas of Radziejów and Ciechocin;
- the percentage of people connected to the water supply network similar to the voivodship's level, i.e. 94.0% (1.4 percentage points lower than in the voivodship). The highest percentage of population connected to the water supply network, amounting to 100.0%, was recorded in the urban gmina of Rypin and the rural gminas of Papowo Biskupie and Rojewo. The lowest value of the indicator in the voivodship was in the rural gmina of Warlubie (75.6%);
- significantly lower than in the voivodship percentage of people connected to the sewage network, i.e. 51.6% (18.6 percentage points lower than in the voivodship). In the urban gmina of Kowal, the percentage of population connected to the sewage network was the highest in the voivodship (99.9%). A very low percentage of population connected (less than 20.0%) was recorded in the rural gminas of Radziejów, Bobrowniki and Rojewo;
- percentage of children aged 3 to 6 years in pre-primary education (75.1%) lower by 10.2 percentage points than in the voivodship. In half of the gminas characterised by demographic stagnation, the percentage of children in pre-primary education was lower than 71.6%. In the rural gmina of Płużnica this percentage was the lowest in the voivodship and amounted to 30.1%. The most favourable situation was in the urban gmina of Ciechocinek (110.6% of children in pre-primary education);
- there were 3.8 outpatient departments per 10 thousand inhabitants, the fewest, i.e. 1 outpatient department in the rural gminas of Sadki and Rogowo (the żniński powiat) and the urban-rural gmina of Kamień Krajeński. The largest number of outpatient departments per 10 thousand inhabitants operated in the urban gmina of

10 tys. mieszkańców działało w gminie miejskiej Ciechocinek (10 przychodni); korzystna sytuacja wystąpiła m.in. w gminie miejskiej Kowal (9 przychodni na 10 tys. mieszkańców), gminie wiejskiej Sośno i gminie miejsko-wiejskiej Łasin (po 8 przychodni).

W ciągu 2019 r. średni dochód własny gmin charakteryzujących się stagnacją demograficzną wyniósł 1945 zł na 1 mieszkańca. Niskie dochody własne (poniżej 1300 zł) odnotowano tylko w gminie wiejskiej Świedziebnia (1099 zł na 1 mieszkańca). W grupie tej wystąpiły również gminy o wysokich dochodach własnych na 1 mieszkańca (m.in. gmina miejsko-wiejska Toruń i miasto Toruń, odpowiednio na 1 mieszkańca przypadało 3534 zł i 3243 zł). Dochody własne przekraczające 3000 zł na 1 mieszkańca uzyskały również gmina miejsko-wiejska Radzyń Chełmiński oraz gmina miejska Ciechocinek.

W grupie tych gmin średnio na inwestycje przeznaczano 14,6% wydatków ogółem, tj. mniej o 1,5 p. proc. niż w województwie. Znalazły się tu gminy o niskim udziale wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem, jak i bardzo wysokim. W bardzo małym stopniu środki na inwestycje przeznaczano w gminach wiejskich: Ciechocin (najniższy udział w województwie, tj. 1,7%) i Raciążek (1,8%). Natomiast największy udział środków na inwestycje odnotowano w gminie wiejskiej Świecie nad Osą (32,4% wydatków ogółem).

Wśród 45 gmin z województwa kujawsko-pomorskiego charakteryzujących się **regresją demograficzną** (typ demograficzny F i G) w końcu 2019 r. odnotowano takie zjawiska jak:

- niski wskaźnik lesistości, który wyniósł 12,2%, a w 28 gminach był niższy niż 15,0% (dla porównania w województwie wyniósł 23,5%); najwyższy wskaźnik odnotowano w gminie wiejskiej Baruchowo (40,1%);
- liczba mieszkańców stanowiła 45,8% ludności województwa. Największa gmina pod względem liczby ludności to Bydgoszcz. W grupie tej znalazły się również miasta Włocławek, Grudziądz i Inowrocław, których udział ludności (wraz z Bydgoszczą) w tej grupie gmin wyniósł 65,8%;
- bardzo wysoki odsetek osób w wieku 65 lat i więcej w ludności ogółem (17,6%). W 16 gminach odsetek ten był wyższy niż w województwie, gdzie wyniósł 17,7%. Wysokie współczynniki starości demograficznej odnotowano w gminach miejskich: Bydgoszcz, Włocławek, Radziejów, Inowrocław, Grudziądz i Chełmno. Najniższy współczynnik starości wystąpił w gminie wiejskiej Kikół (14,4%);
- wysoki odsetek beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w liczbie mieszkańców danej gminy (9,3%, tj. wyższy o 2,7 p. proc. niż w województwie). W 32 gminach odsetek ten był wyższy niż średnio w województwie. Najwyższy udział odnotowano w gminie wiejskiej Rogowo (powiat rypiński; 21,1%). Niekorzystna sytuacja wystąpiła ponadto w gminach powiatu lipnowskiego,

Ciechocinek (10 outpatient departments); favourable situation occurred, i.e., in the urban gmina of Kowal (9 outpatient departments per 10 thousand inhabitants), the rural gmina of Sośno and the urban-rural gmina of Łasin (8 outpatient departments each).

During 2019, the average own revenue of gminas characterised by demographic stagnation amounted to PLN 1 945 per capita. Low own revenue (below PLN 1 300) was recorded only in the rural gmina of Świedziebnia (PLN 1 099 per capita). This group also included gminas with high own revenue per capita (including the urban-rural gmina of Świecie and the city of Toruń (PLN 3 534 and PLN 3 243 per capita, respectively). Own revenue exceeding PLN 3 000 per capita were also received by the urban-rural gmina of Radzyń Chełmiński and the urban gmina of Ciechocinek.

In the group of these gminas, on average, 14.6% of total expenditure was allocated to investments, i.e. 1.5 percentage points less than in the voivodship. This group includes gminas with a low share of investment expenditure in the total expenditure and a very high share. The least funds for investments were allocated in rural gminas: Ciechocin (the lowest share in the voivodship, i.e. 1.7%) and Raciążek (1.8%). However, the largest share of funds for investments was recorded in the rural gmina of Świecie nad Osą (32.4% of the total expenditure).

Among the 45 gminas from the Kujawsko-Pomorskie Voivodship characterised by **demographic regression** (demographic type F and G) at the end of 2019, the following phenomena were recorded:

- low the forest cover which was 12.2%, and in 28 gminas it was lower than 15.0% (for comparison, in the voivodship it was 23.5%); the highest rate was recorded in the rural gmina of Baruchowo (40.1%);
- the number of inhabitants accounted for 45.8% of the voivodship population. The largest gmina in terms of population is Bydgoszcz. This group also included the cities of Włocławek, Grudziądz and Inowrocław, whose share in the population (including Bydgoszcz) in this group of gminas amounted to 65.8%;
- a very high percentage of people aged 65 and over in the total population (17.6%). In 16 gminas this percentage was higher than in the voivodship, where it amounted to 17.7%. High old-age rates were recorded in the urban gminas of Bydgoszcz, Włocławek, Radziejów, Inowrocław, Grudziądz and Chełmno. The lowest old-age rate was in the rural gmina of Kikół (14.4%);
- high percentage of social assistance beneficiaries in the number of inhabitants of a given gmina (9.3%, i.e. 2.7 percentage points higher than in the voivodship). In 32 gminas the percentage was higher than in the voivodship. The highest share was recorded in the rural gmina of Rogowo (the rypiński powiat; 21.1%). Moreover, the situation was unfavourable in the gminas of the lip-

tj. w gminie wiejskiej Kikół i miejsko-wiejskiej Dobrzyń nad Wisłą oraz gminach wiejskich powiatu rypińskiego: Wąpielsk, Skrwilno i Brzuze. W Bydgoszczy odnotowano natomiast najniższy wskaźnik w województwie, tj. 2,9% beneficjentów środowiskowych świadczeń społecznych. Spośród gmin charakteryzujących się regresją demograficzną stosunkowo niskie udziały odnotowano również w gminie miejsko-wiejskiej Kruszwica oraz gminie wiejskiej Bądkowo;

- bardzo wysoki był odsetek osób otrzymujących świadczenia ze środowiskowej pomocy społecznej znajdujący się poniżej kryterium dochodowego (w gminach poniżej tego kryterium znajdowało się 6,0% mieszkańców, tj. wyższy o 2,1 p. proc. niż w województwie). W 35 gminach odsetek był równy lub wyższy niż w województwie. Znaczny odsetek takich osób odnotowano wśród mieszkańców powiatu lipnowskiego: w gminie miejsko-wiejskiej Dobrzyń nad Wisłą (najwyższy w województwie, tj. 15,5%), gminie miejskiej Lipno, gminach wiejskich Kikół i Chrostkowo, a także w gminach powiatu włocławskiego: gminie wiejskiej Boniewo oraz gminach miejsko-wiejskich Chodecz i Lubień Kujawski;
- bardzo wysoki udział zarejestrowanych bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wynoszący 7,7%, tj. wyższy o 2,6 p. proc. niż średnio w województwie. W 41 gminach odsetek ten był wyższy niż w województwie. Najwyższe udziały zanotowano w gminach powiatu włocławskiego: w gminie wiejskiej Boniewo, tj. najwyższy udział w województwie (13,6%) i gminach miejsko-wiejskich Lubień Kujawski, Lubraniec, Izbica Kujawska i Chodecz a także powiatu radziejowskiego: gminach wiejskich Dobrze, Osiećciny, Topólka i Bytoń, gminie miejsko-wiejskiej Piotrków Kujawski
- średnio przypadają 126,3 podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON na 1000 osób w wieku produkcyjnym, tj. mniej o 22,4 podmioty niż w województwie. Niskie współczynniki odnotowano w gminach wiejskich: Boniewo, Zakrzewo i Wąpielsk (na 1000 ludności odpowiednio: 74,6, 92,8 i 97,4 na 1000 podmiotów). Wysokie współczynniki przedsiębiorczości odnotowano w gminach miejskich Radziejów i Bydgoszcz (odpowiednio wynoszące 221,6 i 214,4 na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym);
- małą przeciętną powierzchnię użytkową mieszkania wynoszącą 78,4 m², a najmniejszą powierzchnię w województwie odnotowano w gminie miejskiej Inowrocław (56,4 m²). Łącznie w 6 gminach miejskich powierzchnia ta nie przekroczyła 60,0 m² (ponadto: Włocławek, Chełmża, Bydgoszcz, Grudziądz i Chełmno). Powierzchnie użytkowe mieszkań przekraczające 100,0 m² odnotowano w gminach wiejskich Pruszcz i Zakrzewo;
- stosunkowo wysoki odsetek osób korzystających z sieci wodociągowej (96,0%). Najwyższy odsetek korzystających, wynoszący 100,0%, odnotowano w gminie wiejskiej powiat, i.e. in the rural gmina of Kikół and the urban-rural gmina of Dobrzyń nad Wisłą, and in the rural gminas of the rypiński powiat: Wąpielsk, Skrwilno and Brzuze. The lowest rate in the voivodship was recorded in Bydgoszcz, i.e. social assistance beneficiaries accounted for 2.9% of the population. Among gminas characterised by demographic regression, relatively low shares were also recorded in the urban-rural gmina of Kruszwica and the rural gmina of Bądkowo;
- a very high percentage of people receiving social assistance benefits who were falling below the income criterion (6.0% of inhabitants in gminas were falling below the income criterion, i.e. 2.1 percentage points more than in the voivodship). In 35 gminas the percentage was equal or higher than in the voivodship. A significant percentage of such people were recorded among the inhabitants of the lipnowski powiat: in the urban-rural gmina of Dobrzyń nad Wisłą (the highest percentage in the voivodship, i.e. 15.5%), the urban gmina of Lipno and the rural gminas of Kikół and Chrostkowo, as well as in the gminas of the włocławski powiat: the rural gmina of Boniewo and the urban-rural gminas of Chodecz and Lubień Kujawski;
- a very high share of registered unemployed persons in the working age population amounting to 7.7%, i.e. higher by 2.6 percentage points than on average in the voivodship. In 41 gminas this percentage was higher than in the voivodship. The highest shares were recorded in the gminas of the włocławski powiat: in the rural gmina of Boniewo, i.e. the highest share in the voivodship (13.6%) and the urban-rural gminas of Lubień Kujawski, Lubraniec, Izbica Kujawska and Chodecz, as well as the radziejowski powiat: the rural gminas of Dobrze, Osiećciny, Topólka and Bytoń, the urban-rural gmina of Piotrków Kujawski;
- there were 126.3 national economy entities registered in the REGON register per 1 000 persons of working age, i.e. 22.4 entities fewer than in the voivodship. Low rates were recorded in rural gminas: Boniewo, Zakrzewo and Wąpielsk (respectively: 74.6, 92.8 i 97.4 per 1 000 population). High rates of entrepreneurship were recorded in the urban gminas of Radziejów and Bydgoszcz (respectively 221.6 and 214.4 per 1 000 inhabitants of working age);
- small average useful floor area of 78.4 m²; the smallest area in the voivodship was recorded in the urban gmina of Inowrocław (56.4 m²). In total, in 6 urban gminas, the area did not exceed 60.0 m² (moreover: Włocławek, Chełmża, Bydgoszcz, Grudziądz and Chełmno). Useful floor area of dwellings exceeding 100.0 m² was recorded in the rural gminas of Pruszcz and Zakrzewo;
- relatively high percentage of people connected to the water supply network (96.0%). The highest percentage of such people, amounting to 100.0%, was recorded in the rural gmina of Jeziora Wielkie, the urban gmina of

skiej Jeziora Wielkie, gminie miejskiej Radziejów oraz gminie miejsko-wiejskiej Strzelno. Najniższy odsetek wystąpił w gminie wiejskiej Koneck (83,1%);

- niski odsetek osób korzystających z sieci kanalizacyjnej (48,8%). W 2 gminach wiejskich Chrostkowo i Topólka nie odnotowano zjawiska. Bardzo niski odsetek korzystających (poniżej 20,0%) odnotowano w gminach wiejskich: Boniewo, Koneck i Wąpielsk. Najwyższy odsetek wystąpił w gminie miejskiej Chełmno (99,2%);
- bardzo wysoki odsetek dzieci w wieku od 3 do 6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym (79,6%). W 20 gminach charakteryzujących się regresją demograficzną odsetek takich dzieci był wyższy niż 80,0%. Najkorzystniejsza sytuacja wystąpiła w gminach miejskich Aleksandrów Kujawski, Radziejów, Lipno i Chełmno. W gminie miejsko-wiejskiej Izbica Kujawska odsetek ten był najniższy (51,1%);
- stosunkowo dużo przychodni przypadło na 10 tys. mieszkańców (4,3 przychodnie). Najwięcej przychodni działało w gminie miejskiej Aleksandrów Kujawski (9 przychodni na 10 tys. mieszkańców); korzystna sytuacja wystąpiła m.in. w gminach miejskich Radziejów, Wąbrzeźno i Włocławek oraz w gminie miejsko-wiejskiej Strzelno (po 7 przychodni na 10 tys. mieszkańców). Przychodnia nie funkcjonowała w gminie wiejskiej Kowal, a najmniej, bo po 1 przychodni na 10 tys. mieszkańców przypadło w gminie miejsko-wiejskiej Izbica Kujawska i gminie wiejskiej Kikół.

W ciągu 2019 r. średni dochód własny gmin charakteryzujących się regresją demograficzną wyniósł 1917 zł na 1 mieszkańca, a niskie dochody własne (poniżej 1300 zł) odnotowano w 6 gminach. Spośród nich 4 gminy wiejskie należały do powiatu rypińskiego: Brzuze (najniższe dochody w grupie, tj. 1119 zł na 1 mieszkańca), Rogowo (powiat rypiński), Skrwilno i Wąpielsk; pozostałe to gmina miejsko-wiejska Izbica Kujawska i gmina wiejska Osiećciny. W grupie tej wystąpiły również gminy o wysokich dochodach własnych na 1 mieszkańca, a najwyższe osiągnęła gmina miejska Bydgoszcz (3654 zł na 1 mieszkańca). Dochody własne przekraczające 3000 zł na 1 mieszkańca uzyskały ponadto gminy miejskie Włocławek, Inowrocław i Grudziądz.

W grupie tych gmin średnio na inwestycje przeznaczano zaledwie 12,9% wydatków ogółem, tj. mniej o 3,2 p. proc. niż w województwie. Bardzo małe środki finansowe na inwestycje (poniżej 4,0% wydatków) przeznaczano m.in. w gminach miejskich powiatu aleksandrowskiego Aleksandrów Kujawski (najmniej w grupie gmin, tj. 2,0%) i Nieszawa oraz gminach miejsko-wiejskich powiatu inowrocławskiego Gniewkowo i Janikowo. Największy udział środków na inwestycje odnotowano w gminie miejsko-wiejskiej Lubień Kujawski (30,3% wydatków ogółem).

Radziejów and the urban-rural gmina of Strzelno. The lowest rate was in the rural gmina of Koneck (83.1%);

- low percentage of people connected to the sewage network (48.8%). In two rural gminas: Chrostkowo and Topólka, no such people were recorded. A very low percentage of people connected (below 20.0%) was recorded in the rural gminas of Boniewo, Koneck and Wąpielsk. The highest percentage was recorded in the urban gmina of Chełmno (99.2%);
- a very high percentage of children aged 3 to 6 in pre-primary education (79.6%). In 20 gminas characterised by demographic regression, the percentage of such children was higher than 80.0%. The most favourable situation was in the urban gminas of Aleksandrów Kujawski, Radziejów, Lipno and Chełmno. In the urban-rural gmina of Izbica Kujawska this percentage was the lowest (51.1%);
- there were relatively many outpatient departments per 10 thousand inhabitants (4.3 outpatient departments). The largest number of outpatient departments operated in the urban gmina of Aleksandrów Kujawski (9 outpatient departments per 10 thousands inhabitants); favourable situation occurred, i.a. in the urban gminas of Radziejów, Wąbrzeźno and Włocławek, and in the urban-rural gmina of Strzelno (7 outpatient departments per 10 thousand inhabitants). There was no outpatient department in the rural gmina of Kowal, and the fewest, i.e. 1 outpatient department per 10 thousand inhabitants were in the urban-rural gmina of Izbica Kujawska and the rural gmina of Kikół.

During 2019, the average own revenue of gminas characterised by demographic regression amounted to PLN 1 917 per capita, and low own revenue (below PLN 1 300) was recorded in 6 gminas. Among them, 4 rural gminas belonged to the rypiński powiat: Brzuze (the lowest revenue in the group, i.e. PLN 1 119 per inhabitant), Rogowo (the rypiński powiat), Skrwilno and Wąpielsk; the remaining ones are the urban-rural gmina of Izbica Kujawska and the rural gmina of Osiećciny. This group also included gminas with high own revenue per capita. The highest was achieved by the urban gmina of Bydgoszcz (PLN 3 654 per capita). Own revenue exceeding PLN 3 000 per capita were also received by the urban gminas of Włocławek, Inowrocław and Grudziądz.

In the group of these gminas, on average, only 12.9% of the total expenditure was spent on investments, i.e. 3.2 percentage points less than in the voivodship. Very small funds for investments (less than 4.0% of expenditure) were allocated, i.a., in the urban gminas of the aleksandrowski powiat (the least in the group of gminas, i.e. 2.0%) and Nieszawa, and in urban-rural gminas of the inowrocławski powiat: Gniewkowo and Janikowo. The largest share of funds for investments was recorded in the urban-rural gmina of Lubień Kujawski (30.3% of the total expenditure).

Wśród 30 gmin z województwa kujawsko-pomorskiego charakteryzujących się **rozwojem demograficznym** (typ demograficzny B i C) w końcu 2019 r. odnotowano takie zjawiska jak:

- bardzo wysoki wskaźnik lesistości wynoszący 32,9% (tylko w 7 gminach był niższy niż 15,0%). Najwyższy wskaźnik w województwie odnotowano w gminie wiejskiej Wielka Nieszawka (83,1%); wysoką lesistością (przekraczającą 50,0%) charakteryzowały się gminy powiatu bydgoskiego: gmina miejsko-wiejska Solec Kujawski i gminy wiejskie Nowa Wieś Wielka, Osielsko i Białe Błota. Ponadto wysoki wskaźnik lesistości odnotowano w gminach wiejskich Cekcyn i Jeżewo;
- liczba mieszkańców stanowiła 16,6% ludności województwa. Największa gmina pod względem liczby ludności to gmina miejska Brodnica (28,9 tys. mieszkańców). W grupie tych znalazły się również małe gminy wiejskie; poniżej 5,0 tys. mieszkańców liczyły gminy Świekatowo, Kijewo Królewskie i Zbiczno;
- bardzo niski odsetek osób w wieku 65 lat i więcej w ludności ogółem (13,5% tj. mniej niż w województwie 4,2 p. proc.) i w żadnej z gmin nie przekroczył średniego poziomu w województwie. Najniższy współczynnik starości demograficznej odnotowano w gminach wiejskich Obrowo i Brodnica (po 10,5%), a w gminach wiejskich Białe Błota, Osielsko i Łubianka nie przekroczył 12,0%;
- bardzo niski (7,0%) odsetek beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w liczbie mieszkańców danej gminy. Spośród gmin charakteryzujących się rozwojem demograficznym niskie wskaźniki (poniżej 6,0%) odnotowano w powiecie bydgoskim: w gminach wiejskich Białe Błota (najniższy w grupie, tj. 3,0% beneficjentów środowiskowych świadczeń społecznych), Osielsko, Dąbrowa Chełmińska, Sicienko, Dobrcz, Nowa Wieś Wielka oraz gminie miejsko-wiejskiej Solec Kujawski, a także w gminach wiejskich powiatu toruńskiego: Wielka Nieszawka, Lubicz, Zławieś Wielka, Łubianka, i Obrowo. Najwyższy w grupie odsetek odnotowano w gminie wiejskiej Rypin (17,2%);
- bardzo niski (4,0%) był odsetek osób otrzymujących świadczenia ze środowiskowej pomocy społecznej znajdujący się poniżej kryterium dochodowego. W 18 gminach odsetek był niższy niż w województwie. Podobnie jak w przypadku ogólnego odsetka beneficjentów, najniższe wartości odnotowano w gminach powiatów bydgoskiego i toruńskiego. Poza wyżej wymienionymi gminami niski odsetek beneficjentów znajdujących się poniżej kryterium dochodowego odnotowano w gminach wiejskich Łysomice, Łubianka i Dobrcz. Najniższy odsetek takich osób stanowili mieszkańcy gminy wiejskiej Białe Błota (1,2% mieszkańców). Najwyższy w grupie odsetek odnotowano w gminie wiejskiej Rypin (14,0%);

Among 30 gminas from the Kujawsko-Pomorskie Voivodship characterised by **demographic development** (demographic type B and C), at the end of 2019, the following phenomena were recorded:

- very high forest cover of 32.9% (only in 7 gminas it was lower than 15.0%). The highest rate in the voivodship was recorded in the rural gmina of Wielka Nieszawka (83.1%); high forest cover (exceeding 50.0%) was recorded in the gminas of the bydgoski powiat: the urban-rural gmina of Solec Kujawski and the rural gminas of Nowa Wieś Wielka, Osielsko and Białe Błota. Moreover, high forest cover was recorded in the rural gminas of Cekcyn and Jeżewo;
- the number of inhabitants accounted for 16.6% of the voivodship's population. The largest gmina in terms of population is the urban gmina of Brodnica (28.9 thousand inhabitants). This group included also small rural gminas. The following gminas had fewer than 5.0 thousand inhabitants: Świekatowo, Kijewo Królewskie and Zbiczno;
- a very low percentage of people aged 65 and over in the total population (13.5%, i.e. 4.2 percentage points less than in the voivodship), which in none of the gminas exceeded the voivodship's average level. The lowest old-age rate was recorded in the rural gminas of Obrowo and Brodnica (10.5% each) and in the rural gminas of Białe Błota, Osielsko and Łubianka it did not exceed 12.0%;
- a very low (7.0%) percentage of social assistance beneficiaries in the number of inhabitants of a given gmina. Among gminas characterised by demographic development, low values of this indicator (below 6.0%) were recorded in the bydgoski powiat: in the rural gminas of Białe Błota (the lowest value in the group, i.e. 3.0%), Osielsko, Dąbrowa Chełmińska, Sicienko, Dobrcz, Nowa Wieś Wielka and the urban-rural gmina of Solec Kujawski, as well as in the rural gminas of the toruński powiat: Wielka Nieszawka, Lubicz, Zławieś Wielka, Łubianka, and Obrowo. The highest percentage in the group was recorded in the rural gmina of Rypin (17.2%);
- a very low (4.0%) percentage of people receiving benefits from social assistance who were falling below the income criterion. In 18 gminas the percentage was lower than in the voivodship. As in the case of the total percentage of beneficiaries, the lowest values were recorded in gminas of the bydgoski and toruński powiaty. Apart from the above-mentioned gminas, a low percentage of beneficiaries who were falling below the income criterion was recorded in the rural gminas of Łysomice, Łubianka and Dobrcz. The lowest percentage of such people was in the rural gmina of Białe Błota (1.2% of inhabitants). The highest percentage in the group was recorded in the rural gmina of Rypin (14.0%);

- bardzo niski udział zarejestrowanych bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wynoszący 4,3%, tj. niższy o 0,8 p. proc. niż średnio w województwie. W 21 gminach odsetek ten był niższy niż w województwie. Bardzo mały udział (poniżej 3,0%) zanotowano w gminach powiatu bydgoskiego: gminach wiejskich Białe Błota i Osielsko (po 1,9%, tj. najmniejszy w województwie), Nowa Wieś Wielka, Dobrcz, Dąbrowa Chełmińska, Sicienko oraz gminie miejsko-wiejskiej Solec Kujawski;
- wysokie współczynniki przedsiębiorczości. W gminach charakteryzujących się rozwojem demograficznym przypadają 156,4 podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w rejestrze REGON na 1000 osób w wieku produkcyjnym. Bardzo wysoki współczynnik przedsiębiorczości odnotowano w gminie wiejskiej Osielsko (305,6 na 1000 osób w tym wieku), a powyżej 200,0 odnotowano w gminach wiejskich Białe Błota i Wielka Nieszawka. W 12 gminach współczynnik przedsiębiorczości był wyższy niż średnio w województwie (162,7 na 1000 mieszkańców). Najniższy współczynnik odnotowano w gminie wiejskiej Kijewo Królewskie (101,5 na 1000 mieszkańców);
- bardzo dużą przeciętną powierzchnię użytkową mieszkań (95,6 m², tj. więcej niż średnio w województwie o 25,0 m²). Największą w województwie przeciętną powierzchnię mieszkań odnotowano w gminie wiejskiej Osielsko (129,6 m²). Duże powierzchnie mieszkaniową charakteryzowały się również mieszkania m.in. w gminach wiejskich Białe Błota, Brodnica, Łysomice, Wielka Nieszawka i Nowa Wieś Wielka. Tylko w 1 przypadku odnotowano przeciętną powierzchnię użytkową niższą od przeciętnej w województwie (gmina miejska Brodnica);
- odsetek osób korzystających z sieci wodociągowej wyniósł 94,2%, a w 15 gminach odsetek ten był wyższy niż w województwie. Najwyższy odsetek korzystających, wynoszący 99,9%, odnotowano w gminie wiejskiej Łubianka i gminie miejskiej Brodnica, natomiast najniższy odsetek wystąpił w gminie wiejskiej Nowa Wieś Wielka (79,7%);
- wysoki odsetek osób korzystających z sieci kanalizacyjnej (51,9%), a tylko w 5 gminach odnotowano wyższy odsetek niż w województwie. Najwyższy odsetek korzystających odnotowano w gminie miejskiej Brodnica (98,1%), tj. jedynej gminie miejskiej charakteryzującej się rozwojem demograficznym. Tylko w 1 gminie wiejskiej Chełmno odnotowano bardzo niski odsetek korzystających z sieci kanalizacyjnej (1,8%). W gminach wiejskich Rypin, Włocławek i Dobrcz wystąpił niski odsetek korzystających (poniżej 30,0%);
- stosunkowo wysoki odsetek dzieci w wieku od 3 do 6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym (77,7%); w 6 gminach charakteryzujących się rozwojem demograficznym odsetek takich dzieci był wyższy niż średnio
- a very low share of registered unemployed persons in the working age population amounting to 4.3%, i.e. lower by 0.8 percentage points than the voivodship average. In 21 gminas this percentage was lower than in the voivodship. A very small share (less than 3.0%) was recorded in the gminas of the bydgoski powiat: the rural gminas of Białe Błota and Osielsko (1.9% each, i.e. the lowest in the voivodship), Nowa Wieś Wielka, Dobrcz, Dąbrowa Chełmińska, Sicienko and the urban-rural gmina of Solec Kujawski;
- high rates of entrepreneurship. In gminas characterised by demographic development, there were 156.4 national economy entities registered in the REGON register per 1 000 people of working age. A very high rate of entrepreneurship was recorded in the rural gmina of Osielsko (305.6 entities per 1 000 people in working age), and over 200.0 was recorded in the rural gminas of Białe Błota and Wielka Nieszawka. In 12 gminas, the rate of entrepreneurship was higher than the voivodship average (162.7 per 1 000 inhabitants). The lowest rate was recorded in the rural gmina of Kijewo Królewskie (101.5 per 1 000 inhabitants);
- very large average useful floor area of dwellings (95.6 m², i.e. more than the voivodship average by 25.0 m²). The largest average area of dwellings in the voivodship was recorded in the rural gmina of Osielsko (129.6 m²). Large average useful floor area characterised also dwellings in rural gminas, e.g. the rural gminas of Białe Błota, Brodnica, Łysomice, Wielka Nieszawka and Nowa Wieś Wielka. Only in one case the average useful floor area was smaller than the voivodship average (the urban gmina of Brodnica);
- the percentage of people connected to the water supply network amounted to 94.2%, and in 15 gminas this percentage was higher than in the voivodship. The highest percentage of population connected to the water supply network, amounting to 99.9%, was recorded in the rural gmina of Łubianka and the urban gmina of Brodnica, while the lowest percentage was recorded in the rural gmina of Nowa Wieś Wielka (79.7%);
- high percentage of people connected to the sewage network (51.9%); only in 5 gminas a higher percentage was recorded than in the voivodship. The highest percentage of population connected to the sewage network was recorded in the urban gmina of Brodnica (98.1%) – the only urban gmina undergoing a demographic development. A very low percentage (1.8%) was recorded only in 1 rural gmina – Chełmno. In the rural gminas of Rypin, Włocławek and Dobrcz, there was a low percentage of population connected (less than 30.0%);
- a relatively high percentage of children aged 3 to 6 in pre-primary education (77.7%); in 6 gminas characterised by demographic development, the percentage of such children was higher than the voivodship average. The most favourable situation was in the rural gmina of Nowa Wieś Wielka (102.1%). In the rural gmina of

w województwie. Najkorzystniejsza sytuacja wystąpiła w gminie wiejskiej Nowa Wieś Wielka (102,1%). W gminie wiejskiej Chełmno odsetek ten był najniższy (59,2%). Poniżej 60,0% dzieci objętych opieką wychowawczą odnotowano także w gminie wiejskiej Łubianka;

- mało przychodni na 10 tys. mieszkańców (2,9 przychodni). Najwięcej placówek działało w gminie miejskiej Brodnica (7 przychodni na 10 tys. mieszkańców), zaś spośród pozostałych gmin dużo przychodni przypadło w gminie wiejskiej Osielesko (5 przychodni na 10 tys. mieszkańców). Przychodnie nie funkcjonowały w gminach wiejskich Brodnica i Chełmno, a najmniej, bo po 1 przychodni na 10 tys. mieszkańców przypadło w gminach wiejskich: Aleksandrów Kujawski, Golub Dobrzyń i Rypin.

W ciągu 2019 r. średni dochód własny gmin charakteryzujących się rozwojem demograficznym wyniósł 2283 zł na 1 mieszkańca. Najwyższe w województwie dochody własne na 1 mieszkańca osiągnęła gmina wiejska Osielesko (5070 zł na 1 mieszkańca, czyli niemal dwukrotnie wyższe niż w województwie). Dochody własne przekraczające 3000 zł na 1 mieszkańca uzyskały ponadto gminy wiejskie Wielka Nieszawka, Białe Błota i Łysomice oraz gmina miejsko-wiejska Solec Kujawski. Bardzo niskie dochody własne (poniżej 1200 zł) odnotowano w gminach wiejskich Chełmno i Czernikowo.

W grupie tych gmin średnio na inwestycje przeznaczano 15,9% wydatków ogółem, tj. mniej o 0,2 p. proc. niż w województwie. Największy udział środków na inwestycje odnotowano w gminie wiejskiej Osielesko (30,7% wydatków ogółem). Najmniejsze w tej grupie gmin środki przeznaczyła gmina wiejska Czernikowo (5,0% wydatków). Mało wydatkowały również gmina miejska Brodnica oraz gminy wiejskie Dobrcz i Fabianki (inwestycje stanowiły poniżej 10,0% wydatków).

Najmniej licznie reprezentowana w województwie kujawsko-pomorskim była grupa gmin, w której odnotowano **wymianę demograficzną**. Wśród 18 gmin typu demograficznego A i D w końcu 2019 r. odnotowano takie zjawiska jak:

- wysoki wskaźnik lesistości wynoszący 23,3%, a w połowie z nich był wyższy niż 15,0%. Najwyższy wskaźnik w województwie odnotowano w gminie wiejskiej Osie (70,9%). Wysoką lesistością charakteryzowała się gmina wiejska Śliwice (67,0%);
- liczba mieszkańców stanowiła zaledwie 6,8% ludności województwa. Największa gmina pod względem liczby ludności to gmina miejsko-wiejska Koronowo (24,1 tys. mieszkańców);
- niski odsetek osób w wieku 65 lat i więcej w ludności ogółem (14,6%) i w żadnej z gmin nie przekroczył średniego poziomu w województwie. Osoby starsze stanowiły poniżej 14,0% mieszkańców w gminach wiejskich Stolno, Lipno, Bartniczka i Śliwice;

Chełmno this percentage was the lowest (59.2%). Less than 60.0% of children in pre-primary education were also recorded in the rural gmina of Łubianka;

- there were few outpatient departments per 10 thousand inhabitants (2.9 outpatient departments). The largest number of outpatient departments operated in the urban gmina of Brodnica (7 outpatient departments per 10 thousand inhabitants), and among the remaining gminas, many outpatient departments were recorded in the rural gmina of Osielesko (5 outpatient departments per 10 thousand inhabitants). There were no outpatient departments in the rural gminas of Brodnica and Chełmno, and the fewest, i.e. 1 outpatient department per 10 thousand inhabitants were in the rural gminas of: Aleksandrów Kujawski, Golub Dobrzyń and Rypin.

During 2019, the average own revenue of gminas characterised by demographic development amounted to PLN 2 283 per capita. The highest own revenue per capita in the voivodship was achieved by the rural gmina of Osielesko (PLN 5 070 per capita, which is almost twice as high as in the voivodship). Own revenue exceeding PLN 3 000 per capita were also received by the rural gminas of Wielka Nieszawka, Białe Błota and Łysomice, and the urban-rural gmina of Solec Kujawski. Very low own revenue (below PLN 1 200) was recorded in the rural gminas of Chełmno and Czernikowo.

In the group of these gminas, on average, 15.9% of the total expenditure was spent on investments, i.e. 0.2 percentage points less than in the voivodship. The largest share of funds for investments was recorded in the rural gmina of Osielesko (30.7% of the total expenditure). The smallest funds in this group of gminas were allocated by the rural gmina of Czernikowo (5.0% of expenditure). The urban gmina of Brodnica and the rural gminas of Dobrcz and Fabianki also spent little (investments accounted for less than 10.0% of expenditure).

The least numerous group in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship was the group of gminas in which **demographic exchange** was recorded. Among the 18 gminas of demographic types A and D, at the end of 2019, the following phenomena were recorded:

- high forest cover at the level of 23.3%; in half of the gminas it was higher than 15.0%. The highest forest cover in the voivodship was recorded in the rural gmina of Osie (70.9%). The rural gmina of Śliwice (67.0%) was also characterised by high forest cover;
- the number of inhabitants accounted for only 6.8% of the voivodship population. The largest gmina in terms of population is the urban-rural gmina of Koronowo (24.1 thousand inhabitants);
- the low percentage of people aged 65 and over in the total population (14.6%); in none of the gminas it exceeded the voivodship's average level. Elderly people accounted for less than 14.0% of the population in the rural gminas of Stolno, Lipno, Bartniczka and Śliwice;

- niski (7,5%) odsetek beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w liczbie mieszkańców danej gminy. Niskie wskaźniki (poniżej 6,0%) odnotowano w gminach wiejskich Ryńsk (najniższy w grupie, tj. 4,1% beneficjentów środowiskowych świadczeń społecznych), Inowrocław, Chełmża i gminie miejsko-wiejskiej Koronowo;
- niski (4,1%) był odsetek osób otrzymujących świadczenia ze środowiskowej pomocy społecznej znajdujący się poniżej kryterium dochodowego. Niskie wskaźniki (poniżej 3,0%) odnotowano w gminach wiejskich Lniano (najniższy w grupie, tj. 2,2% beneficjentów środowiskowych świadczeń społecznych), Ryńsk, Bartniczka i Chełmża;
- niski udział zarejestrowanych bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wynoszący 5,3%. W 10 gminach odsetek ten był niższy niż w województwie. Najmniejszy odsetek bezrobotnych zanotowano w gminie wiejskiej Lniano (3,1%), niski odsetek takich osób zanotowano także w gminie miejsko-wiejskiej Koronowo oraz gminach wiejskich Osie i Dragacz (obie gminy, wraz z gminą Lniano położone były w powiecie świeckim);
- bardzo niski współczynnik przedsiębiorczości (118,1 podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w rejestrze REGON przypadają na 1000 osób w wieku produkcyjnym). Niskie współczynniki (poniżej 100,0 podmiotów) odnotowano w gminach wiejskich Rogóźno i Kęsowo;
- stosunkowo dużą przeciętną powierzchnię użytkową mieszkań (87,3 m²). Największą w grupie przeciętną powierzchnię użytkową mieszkania odnotowano w gminie wiejskiej Inowrocław (94,8 m²), zaś najmniejszą odnotowano w gminie miejsko-wiejskiej Koronowo (80,6 m²);
- niski odsetek osób korzystających z sieci wodociągowej (93,6%). Najniższy odsetek korzystających wystąpił w gminie wiejskiej Bartniczka (84,3%), natomiast najwyższy (99,9%) odnotowano w gminach wiejskich Inowrocław, Lniano i Złotniki Kujawskie;
- bardzo niski odsetek osób korzystających z sieci kanalizacyjnej (46,9%), a tylko w 4 gminach odnotowano wyższy odsetek niż w województwie. W 1 przypadku, w gminie wiejskiej Chełmno, odnotowano odsetek niższy niż 10,0%. W gminach wiejskich Ryńsk, Chełmża i Inowrocław wystąpił niski odsetek korzystających z sieci kanalizacyjnej (poniżej 30,0%). Najwyższy odsetek korzystających odnotowano w gminie wiejskiej Kęsowo (84,1%);
- niski odsetek dzieci w wieku od 3 do 6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym (71,6%). Poniżej 60,0% dzieci objętych opieką przedszkolną odnotowano w gminach wiejskich Rogóźno (najmniej w grupie, tj. 40,4%) i Lipno. Najkorzystniejsza sytuacja w całym województwie pod tym względem wystąpiła w gminie wiejskiej Unisław (113,7%);
- a low (7.5%) percentage of social assistance beneficiaries in the population of a given gmina. Low values of the indicator (less than 6.0%) were recorded in the rural gminas of Ryńsk (the lowest in the group, i.e. 4.1%), Inowrocław, Chełmża and the urban-rural gmina of Koronowo;
- a low (4.1%) percentage of people receiving benefits from social assistance who were falling below the income criterion. Low values of the indicator (below 3.0%) were recorded in the rural gminas of Lniano (the lowest in the group, i.e. 2.2%), Ryńsk, Bartniczka and Chełmża;
- a low share of registered unemployed persons in the working age population amounting to 5.3%. In 10 gminas this percentage was lower than in the voivodship. The lowest percentage of the unemployed was recorded in the rural gmina of Lniano (3.1%), a low percentage of such people was also recorded in the urban-rural gmina of Koronowo and the rural gminas of Osie and Dragacz (both gminas, together with the gmina of Lniano, were located in the świecki powiat);
- very low rates of entrepreneurship (118.1 national economy entities registered in the REGON register per 1 000 people of working age). Low values of the indicator (below 100.0 entities) were recorded in the rural gminas of Rogóźno and Kęsowo;
- relatively large average useful floor area of dwellings (87.3 m²). The largest average useful floor area of a dwelling in the group was recorded in the rural gmina of Inowrocław (94.8 m²), and the smallest was recorded in the urban-rural gmina of Koronowo (80.6 m²);
- a low percentage of people connected to the water supply network (93.6%). The lowest percentage of such people was recorded in the rural gmina of Bartniczka (84.3%), while the highest (99.9%) was recorded in the rural gminas of Inowrocław, Lniano and Złotniki Kujawskie;
- a very low percentage of people connected to the sewage network (46.9%); only in 4 gminas a percentage higher than in the voivodship was recorded. In one case, in the rural gmina of Chełmno, the percentage was lower than 10.0%. In the rural gminas of Ryńsk, Chełmża and Inowrocław there was a low percentage of people connected to the sewage network (less than 30.0%); The highest percentage of people connected to the sewage network was recorded in the rural gmina of Kęsowo (84.1%);
- a low percentage of children aged 3 to 6 in pre-primary education (71.6%). Less than 60.0% of children covered by educational care were recorded in the rural gminas of Rogóźno (the lowest in the group, i.e. 40.4%) and Lipno. The most favourable situation in the entire voivodship in this respect was in the rural gmina of Unisław (113.7%);

- bardzo mało przychodni przypadło na 10 tys. mieszkańców (2,8 przychodni). Najmniej, bo po 1 przychodni na 10 tys. mieszkańców przypadło w gminach wiejskich Inowrocław, Lipno i Unisław. Najwięcej przychodni działało w gminie wiejskiej Lniano (5 przychodni na 10 tys. mieszkańców).

W gminach charakteryzujących się wymianą demograficzną w ciągu 2019 r. odnotowano bardzo niskie dochody własne wynoszące 1796 zł na 1 mieszkańca, tj. niższe o 31,5% niż w województwie. Najniższe dochody własne w województwie osiągnęła gmina wiejska Kęsowo (1091 zł na 1 mieszkańca). Niskie dochody własne (poniżej 1400 zł) odnotowano jeszcze w gminie wiejskiej Rogóźno. W żadnej z gmin dochody własne na 1 mieszkańca nie przekroczyły średnich dochodów w województwie.

W grupie tych gmin przeznaczano natomiast znaczne środki na inwestycje (16,0% wydatków ogółem). Największy udział środków na inwestycje odnotowano w gminie wiejskiej Śliwice (29,9% wydatków ogółem), a zbliżony udział odnotowano w gminie wiejskiej Ryńsk (29,5%). Najmniej na inwestycje przeznaczala gmina wiejska Lniano (4,7% wydatków). Mało wydatkowały również gminy wiejskie Brzozie i Unisław (inwestycje stanowiły poniżej 10,0% wydatków).

Podsumowanie

Na podstawie powyższej analizy zmiennych według typów demograficznych gmin można stwierdzić, iż w województwie kujawsko-pomorskim w 2019 r. najczęściej, bo 45,8% osób mieszkało w gminach dotkniętych regresją demograficzną. Większość z tych gmin (53,3%) położonych było w podregionie włocławskim. Ubytkowi ludności w tych gminach na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat w 2019 r. towarzyszył wysoki odsetek osób starszych. W porównaniu z sytuacją w województwie odnotowano w tych gminach wysokie udziały beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej oraz zarejestrowanych osób bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym. Wystąpił również niski współczynnik przedsiębiorczości (liczony do osób w wieku produkcyjnym). Małej powierzchni mieszkaniowej towarzyszył niski odsetek osób korzystających z sieci wodociągowej, ale stosunkowo wysoki udział korzystających z sieci kanalizacyjnej. Znaczna część dzieci w wieku 3–6 lat objęta była wychowaniem przedszkolnym i stosunkowo wysoka była dostępność dla ludności do przychodni.

W gminach przejawiających oznaki stagnacji demograficznej w końcu 2019 r. mieszkało 30,8% ludności województwa kujawsko-pomorskiego, która odznaczała się wysokim udziałem osób starszych. Najwięcej gmin położonych było na obszarze podregionu grudziądzkiego (35,3%). Wśród gmin, w których wystąpiła stagnacja demograficzna 41,2% to małe gminy wiejskie (tj. do 5,0 tys. mieszkańców).

- there were very few outpatient departments per 10 thousand inhabitants (2.8 outpatient departments). The smallest number, i.e. 1 outpatient department per 10 thousand inhabitants were in the rural gminas of Inowrocław, Lipno and Unisław. The largest number of outpatient departments operated in the rural gmina of Lniano (5 outpatient department per 10 thousand inhabitants).

In the gminas characterised by demographic exchange, in 2019, very low own revenue was recorded, amounting to PLN 1 796 per capita, i.e. lower than 31.5% in the voivodship. The lowest own revenue in the voivodship was achieved by the rural gmina of Kęsowo (PLN 1 091 per capita). Low own revenue (below PLN 1 400) was also recorded in the rural gmina of Rogóźno. In none of the gminas, the revenue per capita did not exceed the average revenue in the voivodship.

In the group of these gminas, significant funds were allocated for investments (16.0% of the total expenditure). The largest share of funds for investments was recorded in the rural gmina of Śliwice (29.9% of the total expenditure), and a similar share was recorded in the rural gmina of Ryńsk (29.5%). The rural gmina of Lniano allocated the least for investments (4.7% of expenditure). The rural gminas of Brzozie and Unisław also spent little (investments accounted for less than 10.0% of expenditure).

Summary

Based on the above analysis of variables by demographic type of gminas, it can be concluded that in 2019, the largest number of people in the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, i.e. 45.8%, lived in gminas affected by demographic regression. Most of these gminas (53.3%) were located in the włocławski subregion. The decline in the population of these gminas over the last ten years was accompanied by a high percentage of elderly people in 2019. Compared to the situation in the voivodship, these gminas had a large share of social assistance beneficiaries and registered unemployed persons in the working age population. There was also a low rate of entrepreneurship (calculated in relation to people of working age). The small average useful floor area of dwellings was accompanied by a low percentage of people connected to the water supply network, but a relatively high share of people connected to the sewage network. A significant part of children aged 3-6 was in pre-primary education and access to outpatient departments was relatively high.

Gminas showing signs of demographic stagnation at the end of 2019 were inhabited by 30.8% of the population of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship which was characterised by a high proportion of elderly people. The largest number of such gminas were located in the grudziądzki subregion (35.3%). Among gminas affected by demographic stagnation 41.2% are small rural gminas, (i.e. with fe-

W grupie tych gmin odnotowano bardzo wysoki odsetek beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej. Wysoki odsetek zarejestrowanych bezrobotnych i bardzo niski współczynnik przedsiębiorczości (obliczone do liczby osób w wieku produkcyjnym) mogą również świadczyć o niekorzystnej sytuacji materialnej mieszkańców tych gmin. Warunki mieszkaniowe, uwzględniając przeciętną powierzchnię użytkową mieszkania oraz odsetek korzystających z infrastruktury wodociągowej był zbliżony do przeciętnego poziomu w województwie, natomiast znacznie poniżej średniej uplasowała się dostępność do infrastruktury kanalizacyjnej.

Na tle województwa kujawsko-pomorskiego bardzo korzystnie wyglądały gminy rozwojowe demograficznie, które zasięgiem objęły 16,6% mieszkańców województwa (zannotowano tu bardzo niski współczynnik starości demograficznej). Były to w 86,7% gminy wiejskie. 46,7% gmin odznaczających się rozwojem demograficznym położonych było w podregionie bydgosko-toruńskim. W gminach tych odnotowano bardzo wysoki wskaźnik lesistości. Bardzo niski odsetek beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej i bardzo niski odsetek zarejestrowanych bezrobotnych przy wysokim współczynniku przedsiębiorczości (obliczanych do liczby osób w wieku produkcyjnym) wskazuje na bardzo korzystną sytuację materialną mieszkańców tych gmin. O bardzo dobrej sytuacji w gminie świadczy również wysoki poziom dochodów własnych gmin a także udział inwestycji w wydatkach ogółem. Korzystnie prezentowały się również warunki mieszkaniowe (bardzo duża powierzchnia użytkowa mieszkań) oraz dostępność do infrastruktury wodno-kanalizacyjnej. Znaczna część dzieci w wieku 3–6 lat objęta była wychowaniem przedszkolnym. Mała natomiast była dostępność do przychodni.

Zjawisko wymiany demograficznej objęło zasięgiem gminy zamieszkałe w końcu 2019 r. przez zaledwie 6,8% ludności województwa kujawsko-pomorskiego. Większość gmin, bo 72,2%, położonych było w podregionie grudziądzkim i świeckim. Były to głównie gminy wiejskie (tylko 1 gmina miejsko-wiejska). Gminy odznaczały się stosunkowo niskim odsetkiem: osób starszych, beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej oraz osób bezrobotnych (do ludności w wieku produkcyjnym). Niski był wskaźnik przedsiębiorczości (liczony do ludności w wieku produkcyjnym) i kwota dochodów własnych na 1 mieszkańca gminy (przy wysokim udziale wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem). Dostatecznie korzystne były warunki mieszkaniowe (duża powierzchnia użytkowa mieszkań) przy słabej dostępności do infrastruktury wodno-kanalizacyjnej. Najgorzej spośród analizowanych grup gmin przedstawiała się opieka nad dziećmi w wieku przedszkolnym (mało dzieci w wieku 3–6 lat objęto wychowaniem przedszkolnym) oraz dostępność do przychodni.

wer than 5.0 thousand inhabitants). In these gminas a very high percentage of social assistance beneficiaries was recorded. A high percentage of registered unemployed persons and a very low rate of entrepreneurship (calculated on the basis of the number of people of working age) may also indicate an unfavourable financial situation of the inhabitants of these gminas. Housing conditions, taking into account the average useful floor area of dwellings and the percentage of people connected to the sewage infrastructure, were close to the average level in the voivodship, while the availability of water supply infrastructure was much below the average.

Compared to the Kujawsko-Pomorskie Voivodship, the demographically developing gminas seemed to be in a favourable situation, comprising 16.6% of the voivodship's inhabitants (a very low old-age rate was recorded there). 86.7% of them were rural gminas. 46.7% of gminas characterised by demographic development were located in the bydgosko-toruński subregion. A very high forest cover was recorded in these gminas. A very low percentage of social assistance beneficiaries and a very low percentage of registered unemployed persons with a high rate of entrepreneurship (calculated on the basis of the number of people of working age) indicate a very favourable financial situation of the inhabitants of these gminas. A very good situation in such a gmina is also evidenced by a high level of own revenue of a gmina as well as the share of investments in the total expenditure. The housing conditions (very large useful floor area of dwellings) and the availability of water and sewage infrastructure were favourable. A significant proportion of children aged 3-6 were in pre-primary education. However, the availability of outpatient departments was low.

The phenomenon of demographic exchange covered gminas inhabited at the end of 2019 by only 6.8% of the population of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship. The majority of gminas, i.e. 72.2%, were located in the grudziądzki and świecki subregions. They were mainly rural gminas (only 1 urban-rural gmina). The gminas were characterised by a relatively low percentage of: elderly people, social assistance beneficiaries and unemployed persons (in relation to the working age population). On the other hand, the rate of entrepreneurship (in relation to the working age population) and the level of own revenue per inhabitant of a gmina were low (with a high share of investment expenditure in the total expenditure). Housing conditions were quite favourable (large useful floor area of dwellings) with poor access to water supply and sewage infrastructure. The worst among the analysed groups of gminas was the care of pre-primary school children (few children aged 3-6 were in pre-primary education) and the availability of outpatient departments.

Reasumując wyniki analizy sytuacji w gminach województwa kujawsko-pomorskiego w 2019 r., większość ludności (76,6%) mieszkała w gminach, w których odnotowano w latach 2010–2019 zjawiska depopulacyjne. Wśród 96 takich gmin 36,5% stanowiły małe gminy (do 5,0 tys. mieszkańców). Słaba sytuacja materialna na tych obszarach daje niewątpliwie powód do migracji mieszkańców, m.in. poza granice województwa w poszukiwaniu lepszych warunków życia, zabezpieczenia egzystencjonalnego czy środowiskowego.

To summarize the results of the analysis of the situation in the gminas of the Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2019, it can be concluded that the majority of the population (76.6%) lived in gminas where depopulation phenomena were recorded in the years 2010–2019. Among 96 those gminas 36.5% was small gminas (i.e. with fewer than 5.0 thousand population). The poor financial situation is undoubtedly a reason for the migration of inhabitants beyond the borders of the voivodship in search of better living conditions, as well as better existential or environmental protection.

Uwagi metodologiczne

Methodological notes

1. Dane o liczbie ludności zostały opracowane metodą bilansową, wg następującego schematu:

Stan ludności na początek okresu (roku, kwartału)

- + urodzenia żywe
- zgony
- + zameldowania na pobyt stały (z innych jednostek podziału terytorialnego i z zagranicy)
- wymeldowania z pobytu stałego (do innych jednostek podziału administracyjnego i za granicę)
- + zameldowania na pobyt czasowy ponad 3 miesiące (z innych jednostek podziału administracyjnego)
- wymeldowania z pobytu czasowego ponad 3 miesiące (do innych jednostek podziału administracyjnego)
- +(-) przesunięcia ludności z tytułu zmian administracyjnych
- = Stan ludności na końcu okresu (roku, kwartału).

Podstawą (bazą wyjściową) bilansu są wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011, a dane składowe (urodzenia, zgony i migracje) pochodzą z rejestrów urzędów stanu cywilnego i biur ewidencji poszczególnych gmin oraz z rejestru PESEL.

2. Przy przeliczaniu na 1 mieszkańca (1000 ludności itp.) danych według stanu w końcu roku (np. miejsca w szpitalach, liczba kin) przyjęto liczbę ludności według stanu na 31 grudnia, a przy przeliczaniu danych charakteryzujących wielkość zjawiska w ciągu roku (np. ruch naturalny ludności) według stanu na 30 czerwca.
3. Liczby względne (wskaźniki, odsetki) obliczono z reguły na podstawie danych bezwzględnych wyrażonych z większą dokładnością niż podano w tablicach.
4. Ze względu na elektroniczną technikę przetwarzania danych, w niektórych przypadkach sumy składników mogą się różnić od podanych wielkości „ogółem”.
5. W publikacji pominięto niektóre wyjaśnienia, szczególne uwagi, notki i itp. zamieszczone w innych publikacjach Urzędu Statystycznego. Szczegółowy opis omówionych w publikacji badań statystycznych dostępny jest na stronie internetowej Głównego Urzędu Statystycznego pod adresem <https://stat.gov.pl>, opis metodologii i pojęć zaprezentowanych w publikacji badań znajduje się w zeszytach metodologicznych dostępnych na stronie: <https://stat.gov.pl/metainformacje/zeszyty-metodologiczne> oraz na stronie <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej>.

1. Data on the size of the population were prepared using the balance method, according to the following scheme:
Population size at the beginning of the period (year, quarter)

- + live births
- deaths
- + registrations for permanent residence (from other administrative division units and from abroad)
- deregistrations from permanent residence (to other administrative division units and abroad)
- + registrations for temporary stay for over 3 months (from other administrative division units)
- deregistrations from temporary stay for over 3 months (to other administrative division units)
- + (-) population movements due to administrative changes
- = Population at the end of the period (year, quarter).

The basis (input base) of the balance are the results of the National Census of Population and Housing 2011, whereas the component data (births, deaths and migration) come from register offices and population registration departments of individual gminas and the PESEL register.

2. When calculating data per capita (1 000 population, etc.) as at the end of the year (e.g. beds in hospitals, number of cinemas) the size of the population as at 31 December was adopted. When data characterise the magnitude of a phenomenon during a year (e.g. vital statistics) the size of the population as at 30 June was adopted.
3. Relative numbers (indices, percentages) were usually calculated on the basis of data expressed in absolute numbers of greater accuracy than given in the tables.
4. Due to the electronic technique of data processing, in some cases the sums of components may differ from given values "in total".
5. The publication omits some explanations, detailed comments, notes, etc. included in other publications of the Statistical Office. A detailed description of the statistical surveys mentioned in the publication is available on the Statistics Poland website at <https://stat.gov.pl>, while descriptions of the methodology and concepts used in publications presenting the results of the surveys can be found in methodological reports available at: <https://stat.gov.pl/metainformacje/zeszyty-metodologiczne> and at <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej>.

Bibliografia

Bibliography

1. Bilans zasobów złóż kopalin w Polsce wg stanu na 31.12.2019 r. Państwowy Instytut Geologiczny, Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2020.
2. Bywalec Cz., *Ekonomika i finanse gospodarstw domowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
3. Encyklopedia PWN; <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/kapitał%20ludzki.html>.
4. Główny Urząd Statystyczny, *Prognoza ludności na lata 2014–2050 (opracowana w 2014 r.)*, 2014, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosci/prognoza-ludnosci-na-lata-2014-2050-opracowana-2014-r-,1,5.html>.
5. Kramer J., *Konsumpcja w gospodarce rynkowej*, PWE, Warszawa 1997.
6. *Warunki życia ludności w województwie kujawsko-pomorskim w 2016 r.*, Seria Analizy statystyczne, Urząd Statystyczny w Bydgoszczy, Bydgoszcz, 2018.
7. Webb J. W., 1963, The natural and migration components of population changes in England and Wales 1921–1931, *Economic Geography*, 39 (2).
8. *Wypadki przy pracy i choroby zawodowe rolników oraz działania prewencyjne KRUS w 2019 roku*, KRUS, Warszawa 2019.